Briefwisseling tussen Menno ter Braak en Ant Faber 1931-1940

Menno ter Braak en Ant Faber

Editie: Stichting Menno ter Braak

bron
n.v.t.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/braa002brie11_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. Stichting Menno ter Braak

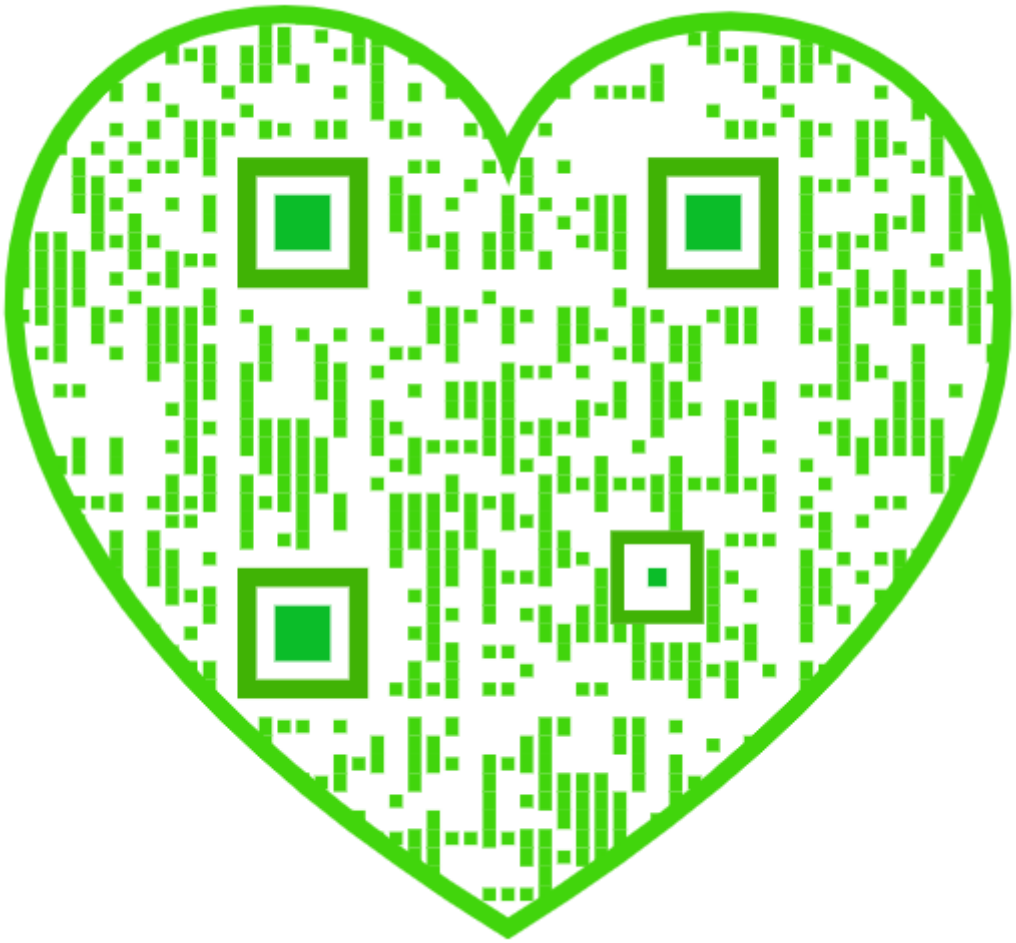

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Eibergen, 4 november 1931

aant.

Eibergen, 4 Nov. 1931

Beste Ant

Tot mijn schrik ontdek ik bij thuiskomst, dat ik mijn laatste ex. ‘Hampton Court’ niet meegenomen heb; het bleef in Rotterdam liggen. Ik heb nu aan mijn uitgever geschreven, je een ex. te zenden; het zal dus wel een paar dagen duren. Te zijner tijd schrijf ik er dan wel eens een opdracht in.

Lees dat boekje over de absolute film s.v.p. met *meer* humor dan waarmee het werd geschreven <b.v. met een eenigszins scheef opgetrokken bovenlip, die je gevoel voor humor dadelijk verraadt.>; het is mijn laatste verfijndheidsstuip geweest, en dan nog een stuip op bestelling. ‘Hampton Court’ dek ik met mijn heele persoonlijkheid (van 1931); en ik herinner je nog even aan de belofte, die ik je afperste, om me je opinie te schrijven!

hart. gr. van
je toeg. Menno

adres
tot Zaterdag a.s.: Eibergen
daarna: Beukelsdijk 143[b], Rotterdam

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, 12 november [1931]

aant.

aant.

Zutfen 12 November.

Beste Menno.

Het boek heb ik ontvangen; 'k had het Vrijdags al, dus erg gauw. Zeer bedankt hoor! Aan m'n belofte zal ik wel dienen te voldoen!

Het moment van afpersing was wel goed gekozen. 5 minuten later dacht ik: ‘verhip, hij kan wel meer zeggen’. (Mooi Nederlandsch niet?) 'k Begrijp alleen niet, wat voor waarde je er aan hecht, mijn oordeel te vernemen.

In de eerste plaats heb ik weinig verstand van de literaire waarde van een boek. Heb ik daar wel eenig idee van, dan kan ik me nog niet duidelijk maken, waarom, laat staan, dat ik het jóu kan duidelijk maken.< >

Wat de andere waarde betreft - 'k hoop dat m'n brein het verwerken kan.

In elk geval zal je een poosje geduld moeten hebben. 'k Heb een berg werk de eerste 14 dagen. 'k Wil het op m'n dooie gemak lezen en proeven.

Het boekje over de film heb ik gelezen. De verfijndheid heb ik geproefd, doch niet geslikt. 'k Vond het toch wel goed.

Je moet me eens waarschuwen, wanneer er eens een echte ‘absolute film’ gedraaid wordt. 'k Verheug me er zeer op het experiment te nemen, om zoo'n film eens op me in te laten werken; 'k heb nooit zooiets gezien en kan me eigenlijk nog geen goed idee ervan vormen. 'k Ben benieuwd of het een louter visueel genot op zal leveren. Ik zie zeer zeker de noodzaak en de groote beteekenis van dit uitgangspunt voor de filmkunst, maar of ik het in z'n uiterst abstracte vorm waardeeren kan? Je moet het natuurlijk leeren zien, dat begrijp ik wel, maar een zeker contact mag toch wel aanwezig zijn.

Als er dus eens iets te beleven valt, houd ik me aanbevolen. 'k Hoop verder op eenige nadere toelichting, in dat geval, van uwe kant. Tenzij je zegt: zoek het zelf maar uit (in wat gekuischter tale).

Dat zal ik in dat geval dan ook wel doen, maar ik ontken nog niet de waarde van het gesproken woord!

Dag!

Hart. groeten

Ant

<Vanavond las ik dit epistel even over en maakte het verder af; onzin dat gezwam over die literaire waarde, frase. Streep het maar door!

'k Zal m'n best doen je mijn opinie over ‘Hampton Court’ duidelijk te maken.

Dag. Ant>

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 15 november 1931

aant.

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 15 Nov. 1931

Beste Ant

Voor je brief heb ik een beetje wroeging gevoeld (niet zoo erg veel!), omdat ik je een belofte had ‘afgeperst’, die je, zonder onhoffelijk te zijn, wel moest afleggen. En dus wil ik me haasten, je te laten weten, dat ik je, als je werkelijk niets van mijn

geesteskind weet te zeggen, van die belofte ontsla! Want in de eerste plaats wilde ik je toch een m.i. geslaagder cadeau geven dan dat verfijnde prutsboekje over de absolute film, als een bewijs mijnerzijds, hoezeer ik je ontvangst waardeerde. Met 'ontvangst' bedoel ik in dit geval niet 'receptie', maar het altijd prettige en zeer zeldzame feit, dat 'het gast' aanstonds op een stoel kan gaan zitten en praten over de dingen, die hem werkelijk interesseeren, zonder eerst de vereischte code van beleefdheden te verrichten. Dus: beschouw H.C. als een bezit, vrij van hypotheek of andere lasten.

Maar nu een andere quaestie. Ik ben n.l. werkelijk op je opinie gesteld, en daarom was ik blij met je onderschrift, waarin je je vrees voor de 'litteraire waarde' aan den kapstok hangt. Je begrijpt toch ook zeker, dat ik op een toetsing van deze 'litteraire waarde' (zooiets als het getoets van den auteur van De Absolute Film b.v.) niet zooveel prijs zou stellen, dat ik je deswege een belofte zou 'afpersen'. Deze beroemde litteraire waarde doet m.i. pas ter zake, *nadat* de lezer zich heeft duidelijk gemaakt, of het boek iets te zeggen had of niet. Trouwens, het is niet ongebruikelijk bij veel critici, om in een boek, bij welks lezing ze zich behoorlijk verveeld hebben, *achteraf* toch allerlei 'litteraire waarden' te gaan opsnuffelen, omdat het tot de Hooge Kunst behoort. Ik kan van die l.w. (ik zal het nu maar afkorten) dan alleen maar zeggen, dat ze me au fond gestolen kunnen worden. Mooi schrijven is iets, dat menigeen kan bereiken en dat afgronden van leegte en onbelangrijkheid kan verbergen. Wat mij in laatste instantie alleen interesseert is, of ik een *mensch* hoor, een verwante geest, die zich rekenschap geeft van dezelfde moeilijkheden als ik zelf, desnoods op een totaal andere wijze; maar toch: verwant. Het 'mooie proza' en de 'schoone poëzie' en alle verfijnde zinneprikkeling van de absolute film incluis geef ik daarvoor aanstonds radicaal cadeau. Al dat prachtig gekleurde glas blijft toch glas; maar de stem van een persoonlijkheid, die sentimentaliteit versmaadt en helderheid eischt, is mij dierbaar. Je denkt misschien, dat ik een beetje met mijn eigen mooi geïllustreerde boekje over de film coquetteer. Dat is toch niet waar; ik erken, dat het een goed pleidooi is en goed geschreven, maar het is het geschrift van een aestheet, die zich niet afvraagt, of de schoonheid en haar verfijning werkelijk de eeredienst noodig heeft, die de aestheten haar willen offreeren. Dat definieeren van filmsensaties vergelijk ik zelf met het deskundig opsnuiven van resp. aspergesoep, champignonsoep, tomatensoep, kippesoep. Het is een soort kokswerk, waar iedereen, die niet persé *grof* wil blijven, doorheen moet; maar hij moet er ook *doorheen*, en de aestheten die in de soepsnuiverij verstarren, zijn onaangename aanstellers, die zich verheven voelen boven de rest van het menschdom. Ik coquetteer dus niet, als ik zeg, dat ik het boekje over de absolute film absoluut verwerp, misschien wel juist om zijn qualiteiten.

Stel je nu voor, als jij de litteraire waarde van H.C. zou gaan 'soepsnuiven'! Niet, dat ik geen opmerking van je over de l.w. zou apprecieeren; maar dit boek was voor mij zelf iets heel anders. De critiek is verdeeld, zooals je misschien weet; de één vindt het erg, en de ander erg mooi. De eenige conclusie, die ik daaruit kan trekken, is, dat de beroemde l.w. de critiek geen maatstaf geeft; het komt er maar op aan, of zij het probleem Hampton Court belangrijk vinden of niet. Iemand, die de consequentie van het cynisme (van het *hondsch-zijn* tegenover *alles*, ook tegenover het z.g. Hoogere en Diepere en Betere) nooit heeft getrokken, die m.a.w. nooit van Haaften heeft ontmoet en vereerd; die zal dien van Haaften, zooals hij in H.C. optreedt, een poen en een would be-cynicus vinden, die zal zelfs den schrijver min of meer aansprakelijk stellen voor zijn uitspraken en handelingen, omdat die schrijver duidelijk van Haaften accepteert. Toch is dat, van mijn standpunt bezien, onjuist; ik bewonder

van Haaften via Andreas, die door hem heen moet, die hem op een bepaald moment in zijn leven als verlosser begroet, omdat hij ongenadig is tegenover de heilige huisjes. Pas later kan Andreas van Haaften *ook* in zijn betrekkelijkheid zien, het cynisme *ook* ontdekken als een betrekkelijk paskwil. Daarom: ik ben erg benieuwd naar jouw mening over den heer van Haaften.

Ik heb je dus je belofte niet afgeperst om de l.w. van H.C. te weten te komen, maar om je eenvoudig, onomwonden oordeel als mensch. Ik geloof, dat je veel gevoel voor humor hebt, zooals ik je al schreef, en daarom kun je gerust een beetje den spot drijven met dien goedigen Andreas, die nog erg groen was, toen hij van Haaften tegenkwam, en geen humor genoeg had, om dadelijk de betrekkelijkheid van zijn probleemstelling in te kunnen zien. Jij hebt ongetwijfeld veel meer directe, spontane vitaliteit dan ik, dat voel ik aan je, omdat je me cynisch noemde, terwijl ik eigenlijk het cynisme als doorgangshuis heb gebruikt en daarvan natuurlijk een aantal termen en kleineeringen tegenover Hooge en Diepe artikelen heb overgehouden. *Mijn* spontaniteit is voor een groot deel op mijn intellect geconcentreerd, en dat maakt naar buiten vaak een verkeerden indruk. Ik probeer vaak spontaan hartelijk te zijn, omdat ik iemand werkelijk apprecieer, gewoon aardig vind, maar achteraf blijk ik dan den indruk te hebben gemaakt van iemand, die voor den gek wenschte te houden; dit waarschijnlijk, omdat ik een angst heb voor sentimentaliteit, voor gevoelsvervalsching, die de dingen met dikker namen aanduidt dan ze werkelijk waard zijn.(Reden, waarom v. Haaften voor Andreas eenigen tijd *De* waarheid kan worden; hij overschat niet de gewoonlijk critiekloos overschatte dingen). Maar daarom ben ik niet gevoel*loos*

<zoomin als Andreas gevoelloos is, omdat hij korte metten maakt met dingen, die voorbij zijn>, en de menschen, die me iets zeggen, zou ik willen laten voelen,*dat* ik voor hen voel. Misschien is dit gevaarlijk, wanneer je zelf weet, dat je inwendigste neiging daarin bestaat, het gevoel in alle stadia te analyseeren en daarmee weer betrekkelijk te maken. Misschien is het besef van dit gevaar, dat mij oogenblikkelijk weer naar de van Haaften-allure doet grijpen.

Hieraan moet ik nog een persoonlijke kantteekening verbinden. Ik herinner me n.l., dat je eens (ik weet niet precies, hoe lang geleden) met je vader in Eibergen bij mijn ouderlijk huis op het gras hebt gezeten. Toen vond ik je sympathiek, maar ik had niet de minste reden om je dat mee te deelen; er waren trouwens allerlei dingen, die me toen (allicht!) heel wat gewichtiger voorkwamen dan een spontane sympathie, die op niets berustte dan een globale indruk. Maar gek, ik heb toch altijd onthouden, dat ik je op dat moment sympathiek *vond* en was daarom oprecht benieuwd, je na veel jaren weer te treffen en te zien, of ik je nog 'zoomaar' sympathiek zou vinden. Je kon b.v. in den tusschentijd tot een gedegen A.J.C.-apostel zijn opgegroeid, met een diepe minachting voor bourgeois, die zich met soepsnuiverij bezig houden. (Ik verdenk er b.v. alle vrouwen met lage hakken van, dat ze daarmee <ik bedoel: door die hakken> een zekere geestelijke superioriteit boven de frivole *hooge* hakken willen uitdrukken; daarom dacht ik eerst, toen ik je aan het station zag, dat je werkelijk A.J.C.-neigingen had! (Je neemt me niet kwalijk, dat ik daarvoor eerlijk uitkom!) Maar ik merkte dadelijk, dat ik je weer sympathiek vond en, als echt intellectualist, zon ik natuurlijk dadelijk op een middel, om je dat te laten merken, zonder een middel te kunnen vinden, dat niet grotesk was. Daarvoor moest 'Hampton Court' toen maar dienst doen; want ik geef geen exemplaren weg aan menschen, die me niets zeggen. Maar dat wist *jij* niet, anders zou je niet gevraagd hebben, waarom ik op je oordeel gesteld was!

Nu moet je, na deze brief, zelf maar uitmaken, of je me over ‘Hampton Court’ wilt schrijven of niet. Aan die belofte hoef je je niet te houden, dat weet je nu. Afpersingen zijn bovendien juridisch ongeldig.

hart. gr.

je Menno

Absolute films, in allerlei soepgeuren, kan ik je in Amsterdam laten zien, als ik de studio van Ivens daarvoor kan krijgen. Ruttmann b.v. en Richter zijn beide in het bezit van De Uitkijk en voor een middag kan ik ze wel te leen krijgen.

Ik vermoed, dat je er sceptisch <wat iets anders is dan de bourgeois-satisfait-afwijzende-alwetende-houding> tegenover zult staan. Ik hoop het eigenlijk.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, [22 november 1931]

aant.

aant.

aant.

aant.

Zutfen. Zondag.

Beste Menno

'k Was blij met je brief. Niet om het erg aardig verklaren van de ‘afpersing’. Het ‘*bezit*’ van ‘Hampton Court’ brengt, evenals alle andere bezit, vele verplichtingen met zich!

Ik begin er werkelijk zin in te krijgen, het boek onderhanden te nemen en met jou er over te schrijven of te praten. 'k Ben zelf ook erg benieuwd, wat m'n opinie zal zijn. Maar je zal toch nog een poosje geduld moeten hebben.

In de 2de plaats is het zoo erg goed voor me om mijn opinie niet alleen voor mij zelf te vormen. Mijn bezwaren in m'n vorige brief waren louter voortgekomen uit een gevoel van twijfel aan mezelf, dat me altijd weer bekruipt en waaraan je vaak met moeite ontkomen kan.

Ik kan onmogelijk ‘ik kan het niet’ zeggen, als ik in m'n hart wel weet, dat ik het beslist wel kan, of misschien wel zal kunnen, maar het kost wel groote moeite om dan je gebrek aan zelfvertrouwen (mooi woord!) op zij te zetten.

Je kan het dus mede als een paedagogische bijdrage boeken, mij uit mijn schuilhoeken weg te halen.

Dan ben ik het niet eens met je over het begrip ‘spontaniteit’.

Jij beweert, dat jou spontaniteit voor een groot deel geconcentreerd is op je intellect. Dat is voor mij een onmogelijkheid. Een gevoel, dat spontaan uit iemand naar buiten komt, is dus volgens mij een gevoel, dat niet vooraf beschouwd en gewogen is of kan worden. Het kan alleen *achter*af door je intellect geanalyseerd worden, maar

heeft als zijnde spontaan gevoel niets met je intellect te maken. Het wordt alleen bepaald door je aard en je wezen, en ik acht de invloed van je intellect daarop gering.

Zoo gauw als iemand zegt: ‘ik wil *spontaan* hartelijk zijn’ is dit voor mij een gevoel, dat gerekend moet worden onder de *valsche* gevoelens.

Ik vind het niets gevaarlijk, integendeel, om je eigen gevoelens in alle stadia te analyseeren en te probeeren daaraan de juiste waarde toe te kennen, ook de spontane. Ik wou, dat alle menschen zich wat meer verdiepten in hun eigen gevoelens, in plaats van altijd te snuffelen aan die van anderen, en daardoor de gevoelsvervalsching in de hand te werken en het onderscheidingsvermogen waar-valsch te verliezen.

Voor *mij* ligt hier de reden voor jou bezwaar. Als je menschen, waarvoor je vriendschap voelt, met hartelijkheid tegemoet komt (niet aangedikt), die voortvloeit uit een *waar* gevoel, en die menschen denken dan, dat ze voor den gek worden gehouden, dan zou ik die menschen willen rekenen onder den groep, die nooit gewend is z'n eigen gevoelens te analyseeren. 'k Hoop dat je begrijpt wat ik bedoel.

Zoo gauw het iemand geldt, die ook voor jou *voelt*, zàl men die *ware* gevoelens ontdekken, zonder dat ze tot sentimentaliteit gedegradeerd behoeven te worden.

Dan nog dit.

Het analyseeren van al je gevoelens beschouw ik voor mijzelf altijd als een louter verstandelijk iets. Het *voorziet* bij mij in een bepaalde *behoefte*, evenals b.v. schaken, in zoo'n behoefte voorziet. De uitwerking is hetzelfde: 'k krijg er altijd pijn in m'n buik en longen van.

Tot nog toe bleef ik tegen mezelf beweeren, dat dit in de grond ‘spielerei’ is en aan je eigenlijke wezen vreemd blijft. Ik betwijfel dit de laatste tijd weer eenigzins, en ben ten aanzien van de juistheid van mijn stelregel zeer wankelmoedig, maar niet *overtuigd* van de foutiviteit.

'k Heb zitten gnuiven over de lage hakken theorie. Je moet weten, dat toen ik je 's middags van 't station wilde halen, ik bij mezelf dacht: 'k Moet eigenlijk wel even andere schoenen aan trekken, want Menno ter Braak vindt dat schoeisel natuurlijk verfoeilijk. Maar 't is net of ik dan iets duivelachtigs krijg; of er een zekere experimenteer geest over me vaardig wordt. Ik hield ze natuurlijk aan. 'k Heb er werkelijk verder niet meer aan gedacht, totdat je er over schreef en 'k natuurlijk gnoof. 't Was wel het uiterste gevergd, vetleeren met kanjers van platte hakken.

Is anders heel gezond zulke voorop gezette bedenkingen te zien ontzenuwd. Wel geloof ik dat dit vaak waar is. Ik zie naar een bepaald slag ‘maatschappelijk werksters’, dat ik me niet voor kan stellen zonder die hakken.

Je angst om A.J.C. neigingen bij mij te ontdekken was verder niet geheel ongegrond. 'k Was in A'dam een half jaar lid v/d A.J.C., maar ben er op zeer onmaatschappelijke wijze uitgebarsten.

Je voorstel om in Amsterdam de film te gaan zien, vind ik prachtig. Zullen we het uitstellen tot na 5 Dec. Ik moet me eenigzins tegen mezelf beschermen. Mineke heeft over me geklaagd, 't kind heeft gelijk.

A.s. Woensdag moet ik naar A'dam voor een studieavond. Maar 'k moet eerst eenige kinderen leeren met hun handen te arbeiden, en ben dus pas ± 6 uur in A'dam (W.P.). 7 uur in de Maasstraat dus blijft er geen tijd meer over. 't Beste zal dus zijn op een Zaterdag of Zondag (andere dagen kan *ik* ook). Stel jij dus maar een datum vast dat je de studio krijgen kan. 'k Ben erg benieuwd. Gevaarlijk van je om te hopen, dat ik er sceptisch tegenover zal staan. M'n aard volgende doe ik nu natuurlijk al m'n best er *niet* sceptisch tegenover te staan, wat niet zal beletten, dat ik je eerlijk zal bekennen, wanneer ik het wel doe. 'k Hoop, dat al de soepgeuren me niet al te zeer

materialistisch zullen maken. Je schrijft dus wel even wanneer het experiment kan plaats vinden.

Dag hoor.
Hart. gr.
Ant

Toen je hier was, wilde je Vader een boek laten zien. Welk was dat? Is het soms iets voor Sint Nicolaas? 'k Hoop dat je m'n gekrabbel kan lezen. 'k Ben door m'n Pa naar bed gestuurd.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 25 november 1931

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 25 Nov. 1931

Beste Ant

Hartelijk dank voor je brief, de prettigste, die ik in lang gekregen heb. Het thema, dat je aansnijdt (of liever: dat je als vrouw natuurlijk anders bekijkt dan ik) is eigenlijk beter geschikt voor een mondelinge discussie; maar ik wil je toch dadelijk even antwoorden, met deze zakelijke aanleiding, dat het boek, dat ik je vader *niet* liet zien, getiteld is *Das Unbewusste Europa* van *Fedor Vergin* (uitg. Hess & Co, Weenen). Ik denk, dat het hem stellig zal interesseeren; als politicus moet men, dunkt mij, graag de psychoanalytische chronique scandaleuse van andere politici lezen. Maar afgezien daarvan, het is bepaald een curieus boek. Ik ben er tegen, maar dat is een zaak op zichzelf.

Je opvatting over het analyseeren van gevoelens en de rol van het intellect daarbij kan ik grootendeels ook zoo zien; maar het toeval wil nu, dat bij mij de 'Spielerei' werkelijk *ernst* is geworden. M.a.w., ik ben ook begonnen, mijn gevoelens achteraf te analyseeren, zonder daarvan het risico in te zien. Het was inderdaad zooiets als schaken. Ondertusschen handelde ik, alsof die analyse bijzaak was, ik hield er achteraf toch altijd nog een complex zekerheden op na, tot ik op een zeker moment ineens moest merken, dat mijn spelletje bittere ernst was geworden en mijn analyse-als-sport ook mijn levens-élan had aangetast. Om een voorbeeld te noemen: ik analyseerde in 'Het Carnaval der Burgers' de liefde, louter als sport, alle verdwazingen van de liefde onder de loupe nemend en dingen, waar 'men' gewoonlijk niet over spreekt, bij een minder vleienden naam noemend. Het was een sport, waarbij ik inwendig toch nog van allerlei romantiek vol bleef, zoodat ik pas later moest ondervinden, *zelf* ondervinden, dat ik *zelf* gelijk had! Een erg rare en onprettige sensatie. Het specimen 'intellectualist' is een ras, dat lang over zijn volwassenwording doet; het is *niet* liefdeloos, zooals de brave Hendrikken naar aanleiding van *Hampton Court*

insinueeren, maar het heeft de behoefte, zijn eigen illusies constant te vernietigen, te beproeven, of *ieder* gevoel bestand is tegen *iedere* analyse. Zoo wordt het intellect een hartstocht, die andere hartstochten dreigt op te vreten, en niet alleen achteraf, maar onmiddellijk, nog bijna tijdens het gevoel. En daarbij blijft het onuitroeibare heimwee naar een gevoel (desnoods maar een heel gewoon), dat zich tegen de analyse zal kunnen verzetten en zich reëel betoonen, ook voor het ziftende intellect.

Bij een vrouw is dat natuurlijk a priori al anders; ik geloof, dat zelfs de intelligentste vrouw de analyse altijd in laatste instantie cadeau zal geven voor een gevoel, omdat bij haar de passie van het intellect nooit over de andere passies zal triomfeeren. Huxley beschrijft in *Point Counter Point* het huwelijk van een romanschrijver, Philip Quarles (waarin ik me onder het lezen bijna compleet weerspiegeld voelde) en zijn zeer intelligente vrouw Elinor. Die vrouw houdt van haar man, maar ze is toch te veel vrouw, om niet gegriefd te worden door de theoretische verdieptheid van haar man (die man is *geen* caricatuur, want hij ziet het zelf in!), waardoor haar vrouwelijkheid te kort komt, die haar, bepaald contre coeur, naar een avontuur drijft met iemand anders, een soort gespierde fascist met een ridderlijke liefde voor haar. Dat gegeven: een intelligente man getrouwd met een intelligente vrouw, heeft Huxley voor mijn gevoel uitstekend uitgewerkt; een verhouding, die 'men' als ideaal zou beschouwen, is volgens hem al evenzeer een voortdurend conflict, omdat de vrouw haar intellect achteraf kan houden, terwijl het bij den man alles geleidelijk aan overheerscht. - Ken je iets van Huxley? Hij is één van de beste schrijvers, die ik ken.

In ieder geval: de afkeer van analyse is altijd een bewijs van zwakheid, van belang-hebben bij troebele ideeën. De helft (wat zeg ik: 3/4) van de litteratuur en het lezend publiek houden zich daarom maar liever bij de brave gevoelens, b.v. van Albert Helman 'De Stille Plantage', waar alles braaf-braaf is, van het begin tot het eind. En mooi beschreven!

Blij, dat je mijn gemeene toespeling op A.J.C. en lage hakken zoo beantwoordt! Ik ben op dat punt zwak, heb mijn naïeve voorliefde voor hooge hakken en bontmantels en een beetje chique (die me tenslotte toch weer *ijs*koud laat) nooit weg kunnen analyseeren. Waarom ook? Die gevoelens zijn zoo onschuldig-instinctief, dat ze misschien pas het allerlaatst aan de analyse toekomen.

Ik zal na 5 Dec. òf de Uitkijk (maar dan na half twaalf) òf de studio van Ivens zien te krijgen. Maar voor dien schrijf je me natuurlijk, over Hampton Court. Of heb je het te druk met studieavonden? Wat zijn dat voor avonden? Studie als ensemble? Daarnaar ben ik erg benieuwd.

Heb je no. 1 van *Forum* gekregen? Ik heb je op de lijst van proefnummers gezet, ook al, omdat er wat over de soepsnuiverij van mij instond.

Ik moet zoo aanstonds naar den Haag en neem me voor vanavond in de comedie^{T} <^{T}XYZ van Klabund> aan jou op een studieavond te denken.

hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, 30 november [1931]

aant.

aant.

aant.

aant.

Zutfen. 30 nov.

Beste Menno.

Hartelijk dank voor je brief. Je zult langzamerhand wel razend op me worden, maar mijn opinie over Hampton Court zal je in geen geval deze week nog bereiken, aangezien ik niet eerder er aan mag beginnen te lezen als Maandag 7 Dec. 'k Moet me de laatste tijd stelselmatig tegen mezelf beschermen.

Die armzalige studieavond van de vorige week is er doodonschuldig aan. 'k Zie wel, dat je weinig begrip hebt van de beslommeringen eens huisvrouws met kinderen ten haren laste. Wees er maar blij om!

Als ik je opnoemde, wat ik deze week voor elkaar te brengen heb, zou je misschien eenig medelijden toonen, dat ik nochthans niet begeer of verdien. Je zult nog wel eens meer geduld met me moeten hebben vermoed ik.

Onder welk 'specimen' A.F. moet worden ingedeeld is mezelf een raadsel, in elk geval een specimen dat last met zich zelf heeft.

'k Ben een vreeselijk ongeregeld mensch, met weinig systeem van werken. 't Gevolg is natuurlijk een minimum vrije tijd. M'n beroep hier werkt niet mee om hier verandering in te brengen.

'k Maak vaak voor mezelf een pracht dagindeling en één dag gaat dat goed en smaak ik de grootste genoegens. Maar langer dan één dag is dit nooit in werking. De indeeling van de volgende dag brengt de grootste wanorde teweeg. 'k Smaak er een duivelsch genoegen in alles net andersom te doen en de portie vrije tijd te nemen, wanneer die mij te pas komt. Gevolg natuurlijk, dat alles zich ophoopt en de portie vrije tijd tot nihil wordt terug gebracht. Met als verder gevolg nog steeds geen opinie over 'Hampton Court'.

Als ik niet genoeg tijd voor mezelf krijg, barst ik van ongedurigheid en schiet natuurlijk heelemaal niets meer op. Dit stadium is nu ongeveer aangebroken. Weinig belangrijk trouwens voor buitenstaanders.

Verder heb ik een ontwikkelingsgang uitgezocht die ook eenigzins langdradig is. 'k Ben bang dat ik niet voor m'n 80ste eenigzins volwassen ben. Jammer van al de tijd.

Toen ik je schreef, dat ik die studieavond moest bijwonen, dacht ik opeens aan de bommen [?] op Bentveld. Waarom ik die studieavond volg? Om mezelf te dwingen (beter, gedwongen te worden) niet eigen gekozen studiemateriaal vóór een bepaalde tijd door te werken en te verwerken. Gebruikt wordt Kautsky's bewerking van Marx. Öconomische Lehren. 'k Vind het ganschelijk niet vervelend. Ieder bestudeert voor zichzelf een bepaald deel, er wordt een referaat gemaakt alleen over de belangrijke punten en de discussie bouwt daarop voort. (heeft het althans te doen; de laatste keer was het akelig van saaiheid, meest vrouwen!)

'k Pik er uit op, wat me te pas komt. Er zijn een paar prettige menschen bij, zonder welke ik er niet aan gedacht zou hebben voor deze avond over te komen.

Verder loop ik voortdurend de kans, een beurt te krijgen voor het maken van een referaat. Buitengewoon gezond (zie vorige brief).

Verder als geweldige factor in dezen ‘Amsterdam’. Een huisvrouw moet voor de buitenwereld altijd een geldige reden hebben om er uit te breken! Er is dus niets te vreezen, dat ik af zal dwalen tot een studienajagende, wijsheidspeurende, jonge vrouw.

Over de hoofdschotel van je vorige brief, loop ik al dagen na te peinzen. 'k Wil er erg graag nog eens met je over praten. Het boek van Huxley heb ik maar direct bij mijn verlanglijst voor de Sint gevoegd. 'k Hoop dat de man mij genadig is.

Het programma van de A'damsche reis wordt langzamerhand vrij groot, vooral als ‘Hampton Court’ er ook nog bij komt.

Waar en wanneer laat ik nu maar aan jou over, maar graag na Woensdag 9 Dec. vanwege mijn lessen. Ik krijg daarna van mijn Pa ± een week vacantie. 'k Zit dan in den Haag. Indien je de trein schrijft waar mee je naar A'dam reist, kan je mij in den Haag oppikken.

Het nummer van ‘Forum’ kreeg ik toegestuurd. Tot nog toe ben ik het, geloof ik, wat de groote lijnen betreft, wel met jou bijdrage eens. 'k Moet er nog eens nader over peinzen.

't Leven geeft vele problemen tegenwoordig. Naast de vele voeg ik nog een meer-practische, niettemin zeer belangrijke, dat op een *spoedige* oplossing wacht in tegenstelling met de andere. Het luidt: Hoe breng je een gezin van 8 menschen met ‘wandluizen’ over in een nieuwe woning met achterlating *van* die wandluizen. (Dit is een zeldzame soort levende wezens, dat zonder maskers bestand is tegen de invloed van alle tot nu toe uitgevonden gassen.)

Dit probleem in tegenstelling met dat van ‘Forum’.

Dag hoor.

Tot ziens!

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 3 december 1931

aant.

aant.

R’dam, 3 Dec.’31

Beste Ant

Je laatste brief lijkt mij een moment in te leiden, waarop we beter kunnen praten dan schrijven. Ik voel dat moment altijd nogal duidelijk, voornamelijk hierdoor, dat ik allerlei kleine commentaren heb, die in een brief misschien erg onnoozel zouden klinken. En toch hangt alles van de kleine commentaren af. Ik wou daarom maar dadelijk een afspraak met je maken, nu je toch een week in den Haag bent. Alles op die absolute films te concentreeren is gewaagd, gegeven de hoeveelheid stof, die we hebben opgeworpen. Laten we dus, als jij er geen bezwaar tegen hebt, beginnen met *Vrijdag 11 Dec.* in den Haag te gaan eten. Als je ca. *kwart over vijf* in ‘Riche’

(Buitenhof) bent, vind je mij daar; vroeger kan ik er niet zijn, omdat ik 's middags les moet geven. Goed?

Dit alles op conditie, stilzwijgend, dat je me na de lezing van ‘Hampton Court’ niet verfoeit en het gezelschap van een andere menschensoort prefereert. Daarom alleen heb ik misschien wat al te zelfzuchtig op je oordeel aangedrongen; het is n.l. een criterium, en dat zou even goed negatief kunnen luiden. Het laatste oordeel, dat ik nu weer hoorde, was van den dichter Bloem, die zegt, dat het boek eigenlijk sentimenteel is; wat niet verhindert, dat terzelfder tijd iemand, die ik heel goed ken, mij bejammert, omdat ik zoo'n liefdeloos boek heb durven publiceeren! - Verfoei je me dus niet, dan stel ik je ‘Riche’ als plaats van ontmoeting voor.

Alle problemen, zelfs de wandluizen, laat ik dan tot zoolang rusten. Waaruit je niet moet opmaken, dat ik je niet van harte een oplossing voor dit laatste probleem toewensch. Ik ben overtuigd, dat ik het nooit zou oplossen. Maar ik heb nooit een wandluis gezien.

Hoewel je schrijft, dat je niet voor je tachtigste jaar volwassen zult zijn (een uitlating, die ik evenzeer voor mijn rekening zou willen nemen), denk ik toch, dat je niet meer aan St. Nicolaas gelooft. Daarom zal ik je maar heel gewoon zeggen, dat ik je een pakje heb gestuurd, waarin één voorwerp en nog één voorwerp. Ik hoop en vermoed, dat je ze geen van beide kent.

Tot Vrijdag dus!
hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, [na 3 december 1931]

aant.

aant.

Beste Menno

Brief + pakje ontvangen. 'k Wist niet goed, wat voor gezicht ik zou zetten, maar 'k was er toch blij mee.

Je plan lijkt me goed. 'k Heb even gewacht met antwoorden tot ik ‘Hampton Court’ uitgelezen had. 't Plan kan er om door gaan!

Alleen moet het tijdstip wat later worden gesteld. Mijn trein uit Zutfen komt 16.54 S.S. aan. 'k Zet m'n koffer in depôt en kom dan naar Riche.

Waar het ‘Buitenhof’ precies is, weet ik niet maar ontdek ik wel. Dus als het soms wat later wordt, moet je niet ongeduldig worden.

Dit alles, als ik in staat ben naar 't Haagje af te reizen. 'k Stel namelijk alle pogingen in het werk om een griepje te onderdrukken. Mocht dit niet gelukken onverhoopt, dan schrijf ik nog wel even.

Tot ziens dan maar.
Hart. gr.
Ant

Als ik tijd en hersens heb, schrijf ik je nog even over Hampton Court.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 11 december 1931

aant.

Rotterdam 11 Dec. 1931

Beste Ant

Dat is ongehoorde pech, alleen met een beroep op de eeuwigheid, inderdaad, te verdragen! Ik schrijf je in vliegende haast tusschen twee schooluren even, om je spoedige beterschap te wenschen! Maar tegelijk: ga met griep niet te vroeg de straat op. Denk dan *even* aan de eeuwigheid.

Ik ben Zaterdag en Zondag uit de stad, door een familie afspraak. Maar Maandag en Dinsdag ben ik, als je me even schrijft of opbelt, op dezelfden tijd in den Haag als ik dezen Vrijdag geweest zou zijn, indien niet...

Dus: wees verstandig en ziek uit.

hart. gr. en lijdzaamheid toegewenscht

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 11 december 1931]

aant.

aant.

Beste Menno

Zooals je ziet, zit ik nog rustig in Zutfen. Ja, wat een strop hè.

Zeer bedankt voor je expresse wenschen en wenken! De mensch is goed! Ik word met argusoogen bewaakt. 'k Ben weer op. Heb er alleen vermoedelijk nog een kaakholte ontsteking bij opgeloopen, minder plezierig, maar daar wordt morgen aan gewerkt. De ‘pillen’ moeten toch ook wat te doen hebben!

Onze plannen zijn aardig in de war. Wanneer krijg je Kerstvacantie? Kunnen we voor die tijd nog een afspraak maken? Maandagavond ben ik ‘balmoeder’, moet daar dus rekening mee houden.

Kunnen we de film er ook aan vast knoopen?

'k Laat het dus aan jou over.

'k Schrijf je deze week nog over ‘Hampton Court’. 'k Heb fijn veel gelezen in bed. Dat is nog niet zoo kwaad.

Dag.

Hart.gr.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 17 december 1931

aant.

Rotterdam, 17 Dec.‘31

Beste Ant

Je stilzwijgen begon me juist eenigszins te verontrusten, ik veronderstelde al, dat je griep zich een beetje ‘in die länge gezogen’ had, toen je brief kwam. Inderdaad, de afspraken loopen hopeloos vast. Maar de eeuwigheid is er ook nog. - Ik krijg *Zaterdag a.s.* (dus overmorgen) vacantie en verdwijn, ook al wegens mijn slechte financieele omstandigheden, tot Nieuw Jaar naar Eibergen. *Maandag* moet ik Zutfen passeeren; als je me dus wilt spreken, behoef je maar een signaal te geven, en ik blijf eenige uren hangen. Vaste plannen heb ik niet, behalve dan, dat ik een paar hoofdstukken van een roman wil schrijven in de vacantie. - Misschien is het dus het beste, de afspraak in het Westen tot 1932 uit te stellen.

Ik kan je me bezwaarlijk voorstellen als balmoeder; het is zeker (veronderstel ik naar oude reminiscenties) de gymnasiumfuif, waarheen je je onmondige zuster moet begeleiden, of vergis ik me daarin?

Zeer benieuwd naar je opinie over H.C. Mijn adressen zijn: tot Zaterdag hier, Zaterdag en Zondag bij mr. J.C. Bloem, Breukelen, daarna tot Nieuwjaar Eibergen.

Ik hoop, dat de gevolgen van de griep meevallen. Wees voorzichtig, het is een hardnekkige affaire, weet ik uit ervaring. Overigens is het stadium van reconvalescentie heel prettig, om ‘bij te lezen’.

hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Eibergen, 23 december 1931

aant.

Eibergen, 23 Dec.’31

Beste Ant

Aangezien ik na mijn laatste briefje niets meer van je gehoord heb, begin ik me werkelijk een beetje ongerust te maken over je gezondheidstoestand. De kaakholte-ontsteking heeft zich toch niet gecompliceerd? Of iets anders?

Ik heb mijn tenten weer in Eibergen opgeslagen tot Nieuwjaar. Er vloeien zelfs zoo nu en dan bladzijden uit mijn machine. Maar doe me het pleizier, me even gerust te stellen over je gezondheid. Gezondheid is een belangrijker probleem dan Hampton Court, tenminste als je ziek bent. Europa gaat ten gronde, omdat het zielesmarten interessanter vindt dan kiespijn.

En *als* je nog ziek bent: veel beterschap!

hart. gr. van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

Zutphen, 23 december 1931

aant.

aant.

aant.

aant.

Beste Menno.

Also: *Hampton Court*.

Het voornaamste: Het probleem H.C. heb ik gezien en gevoeld en belangrijk gevonden. Ik aanvaard het zooals jij het gesteld hebt en uitgewerkt - eerlijk - verstandelijk consequent.

Ik heb het dikwijls ontstellend gevonden, hoe menschen als een doodgewoon iets, zich allerlei maatschappelijke zaken eigen kunnen maken, zonder ook nog maar een oogenblik aan zich zelf te zijn toegekomen. Inderdaad heb ik in 't begin over Andreas' naieviteit in dezen even geglimlacht. Dat hij als 22jarige van zich zelf nog zoo weinig begrepen heeft, dat dit probleem plotseling en in zoo hevige mate bezit neemt van zijn *geheele* persoon, dat hij er eigenlijk voor op de vlucht gaat. Eigenlijk toch om het kwijt te raken, het te ontloopen, misschien ook om het juist te zoeken ver van alle *gewone* dagelijksche dingen.

Geweldig goed heb je dit eerste gedeelte geschreven; dat altijd ronddraaien van je gedachten om het probleem heen. 'k Heb er zeer van genoten.

De greep van het cynisme, de schijnbaar zelfverzekerde van Haaften, het ongewone talent, om de dingen waar je zelf mee zit te zwoegen en waarin je de zwakke punten heel goed ziet, juist *in* die zwakke punten aan te tasten en onmeedoogenloos voor je eigen oogen te kleineeren terwijl je het zelf aanziet en er niets tegen in weet te brengen.

Andreas vereert dit, ja natuurlijk. Aan een zekere bewondering ben ik *zelf* ook niet ontkomen. Misschien kan ik hem daarom zoo afmaken, *daarom* juist.

V. Haaften, die denkt, dat hij begint te *leven* en zich tegelijkertijd als *mensch* begraaft. Als zuiver verstand of liever hersencomplex leeft hij verder, met voor z'n dierlijk plezier een vaatje instinctieve gevoelens. En aangezien de mensch nu eenmaal niet louter verstand is, is dit voor mij een deraillement.

'k Ben met hem eens, dat de mensch met z'n openbaringen meestal een kermis ten achter is; tenminste dat lijkt zoo. Of het zoo is? Geen mensch, die waarheid zoekt, ontloopt z'n 'openbaring'; maar vaak, als deze bij hem aan klopt, laat hij 'm voor de deur staan, tot het beter past. Later staat hij er dan niet meer vrij tegenover; bij onzekerheid kan een mensch nu eenmaal niet leven en ziedaar...

Of je moet, zooals Andreas alles wat je in de weg staat afsnijden en door de wereld als liefdeloos enz. worden uitgemaakt, wat de meeste menschen niet willen risqueeren.

V. Haaften ontloopt z'n openbaring niet, maar doorgrondt hem nog minder. Deze 'levenshouding' noem ik geen cynisme. Het is alleen maar 'allure', want het berust *nergens* op.

Als v. Haaften 31 is en hij legt z'n allure af, dan is hij als mensch dezelfde als 10 jaar geleden, niets verder. Misschien met een beetje winst opgedaan als toeschouwer, niet eens als objectief toeschouwer. <Wat niet wegneemt, dat van Haaften in deze wereld een nuttige functie vervult, al was het alleen maar als douche voor alle soorten sentimentaliteit. In deze functie kan ik hem waardeeren.>

Dat je, *Andreas* zijnde, hier doorheen mòet, vind ik logisch. Het leven met Maffie, zie ik als een reactie op, wat het doorleven van een dergelijk probleem verstandelijk van je eischt. 'k Weet niet of dat goed gezien is. Het is een natuurlijke reactie, een zuiver 'nemen' zonder behoeven te geven. Een reactie, natuurlijk voor een man, wel te verstaan. Ik heb me afgevraagd, hoe die reactie bij een vrouw zich voor zou doen, indien zij, dit zelfde probleem zóó verstandelijk zou doorleven.

Mezelf heb ik het afgevraagd. Nog geen resultaat.

Dat zoo'n probleem voor een groot gedeelte verstandelijk moet worden uitgevochten neem ik als noodzakelijkheid aan, met al het schijnbaar harde dat daaraan vast zit. Je gevoelens, tenzij sterk geanalyseerd, moet je een tijdlang achterafstellen.

Verder kan ik van Andreas niets anders zeggen, dan dat ik hem accepteer als levend mensch. Een nadere opinie over hem te geven is mij *niet* mogelijk. Andreas is niet gevoelloos evenmin als Menno ter Braak gevoelloos is.

Het laatste gedeelte van je boek heb ik niet recht begrepen, ik weet er niet goed weg mee.

Dat er tot slot winst is, is voor mij zeker. Maar direct daarnaast deed zich deze vraag bij mij voor, *niet* door onbevredigdheid met het boek, in geenen deele. Deze: Wat *doet* Andreas, zijnde Andreas Laan, als *mensch* met deze winst.

Ik kan deze vraag niet oplossen, ik weet niet of jij het kunt, maar de vraag is er des te klemmender om.

Van je voorstelling 'het mensenaquarium', heb ik zeer genoten. Dat je menschen als dieren überhaupt ziet, kan je soms eenig genoegen verschaffen, maar jaagt je tegelijkertijd een geweldige schrik aan. Ik heb dit vaak heel sterk gehad, en als ik gewild had, zou ik het hebben kunnen laten uitdijen tot een obsessie. Ja, waarom verwacht je nu eenmaal van menschen meer dan van visschen. Gelukkig wel eenerzijds.

Dit relaas laat me zelf zeer onbevredigd, 't is erg onvolledig. 'k Wil er graag nog eens met je over praten. 'k Hoop dat je 't voorloopig voldoende vindt.

Ant

Beste Menno.

Dank voor je brief. Dat ik geen signaal gegeven heb, ligt niet hierin, dat ik je niet had willen spreken. Maar ik stel dat liever uit, tot dat ik vrij mensch ben. Een week eerder of later doet er niet meer toe.

Hier thuis hadden we toch niet rustig kunnen praten en dan word ik maar ontevreden. Mineke en Vader thuis, een nichtje + een vriendin van Mineke. We hebben wat gevochten over de lengte van diverse baljurken enz.

'k Vermoed, dat ik van 6-12 Januarie naar den Haag ga, als ik hier een plaatsvervanger kan krijgen.

Ben je aan een nieuwe roman bezig? 'k Ben benieuwd eens wat te hooren erover.

Dag.

Hart. gr.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Eibergen, 25 december 1931

aant.

aant.

aant.

aant.

Eibergen, 25 Dec.‘31

Beste Ant

Ditmaal ben ik te vroeg ongerust geweest; onze brieven hebben elkaar zeer netjes gekruist. Je brief over Hampton Court heeft de vertraging van je oordeel rijkelijk goed gemaakt! Ik weet werkelijk niet precies, hoe ik je moet zeggen, dat ik van je manier van schrijven over dit onderwerp, dat me nu eenmaal begrijpelijkerwijze ter harte gaat, genoten heb. Dat iemand het blijkbaar juist zoo gelezen heeft, als ik het zelf geschreven heb, is voor mij een bewijs, dat er, in bepaalde verhoudingen van lezer tot Hampton Court, ook uit komt, wat er in gelegd werd. Veel zeepziederij van gearriveerde litteratoren uit de branche der erkende schoone letteren verdraag ik met liefde voor één begrijpende brief. Of het boek goed is of niet, is een tweede; er moet een zeker fluïdum van uitgaan, en sommige menschen voelen dat, gelukkig.

Je wijze van formuleeren is zoo zakelijk, dat er voor mij geen woord latijn bij is. Soms moest ik even over een zin nadenken, maar ik begreep daarna altijd plotseling zeer precies, wat je bedoelde. Vooral wat je over van Haaften zegt, is juist dat, wat ik zelf ook van hem zou willen zeggen. Ik bewonder hem ook in zekeren zin, en ook daarom juist (*niet ergens anders om*) kan ik hem verwerpen. Al zijn formuleeringen hebben een geur van waarheid, voor menschen, die bereid zijn den onuitstaanbaare toon op den koop toe te nemen. Ze hebben *daarna* ook den geur van *on*waarheid, omdat ze met teveel emphase zijn uitgesproken. Brave menschen zijn daarom niet tegen den *toon* van van Haaften, maar tegen den *inhoud* van zijn stellingen. Zij vinden

de maatschappij heelemaal niet imbeciel, het geloof ook zoo gek nog niet, een professor een respectabel man etc. etc., in plaats van er zich rekenschap van te geven, dat van Haaften gelijk heeft en *daarom pas weer ongelijk*. Want: is alles imbeciel etc., dan is er geen reden meer, zichzelf uit te zonderen, dan is er niet eens reden meer, het woord 'imbeciel' te gebruiken, omdat er geen maatstaf van het tegengestelde is.

Van Haaften zou ik *wel* een cynicus willen noemen. Cynisme *is* voor mij allure, het berust altijd op niets, d.w.z. op verborgen sentimentaliteit, of op teleurgestelde overgevoeligheid, gedeukte illusies. Iemand, die 'bekaaid' uitkomt, niet éénmaal maar tienmaal, en daarbij zich eigenlijk niet meer ontwikkelt, wordt een cynicus, als hij zijn overtollige verteederingen niet kwijt kan; hij onderscheidt zich van zijn medeburgers door een zekere openhartigheid, is daardoor tegelijk hun spiegel en hun verrader. Nietzsche zegt zeer terecht, dat men niet aandachtig genoeg kan luisteren, als de cynicus aan het woord is, omdat hij zegt, wat de anderen hebben, maar verzwijgen. Andreas heeft dat advies opgevolgd (zonder Nietzsche gelezen te hebben, overigens) en dat neemt de burgerij, die zich verraden voelt, hem wat kwalijk. Gelukkig maar, dat de cynicus ten slotte óók verraden wordt. Dan is Andreas tenminste de immoreele vent, die blij had moeten zijn met zoo'n liefderijke van Haaften! Maar hij is dat nu eenmaal niet, want hij is ook niet aan zijn tijdelijk idool van Haaften getrouwd. - Ik vermoed, dat de gemiddelde lezer niet veel anders denkt dan een jongen op mijn school, die mij zijn opinie over het boek meedeelde: 'Geweldig jammer, dat Andreas die Eline niet gekregen heeft. Dat had toch best gekund.' - Ja, meneer, dat had ook best gekund, en misschien zou het zelfs wel een reuze-gelukkig huwelijk zijn geworden, met wederzijdsch begrijpen erbij. Men kan nooit weten. De stupiditeit zit hem meer in deze wijze van probleemstelling; men wil een arrangement, geen deraillement, en een deraillement is voor het geletterde publiek alles, waar geen engagement uit voortkomt (of een liaison, dat is moderner; Probe-ehe desnoods).

Andreas' verhouding tot Maffie. Je hebt precies gevoeld, wat ik daarmee wilde zeggen. 'Hampton Court' maakt ook de waarde der liefde betrekkelijk; een gecompliceerde relatie als die met Eline wordt op een zeker moment 'heiligschennis', tijdverknoeien, belachelijke onwerkelijkheid. De ziel? Wat is de ziel van een ander? Waarom zooveel gedonderjaag daarom? Een winkelmeisje is (schijnt) gemakkelijker, is 'erbij te doen'. Inderdaad, zoo redeneert alleen een man, omdat de liefde (of wat onder dien naam vaart) voor hem vaak meer buiten zijn verdere leven staat dan voor een vrouw, die er alles in samen vat. Een superieure man, die met een winkeljuffrouw scharrelt, is heel normaal, een superieure vrouw, die het met een kellner houdt, is bijna niet voor te stellen. (Tenzij in de amerikaansche film, waar de kellner een super-kellner, een graaf of een *zeer* edel mensch blijkt te zijn). Een man kan blijkbaar gemakkelijker banaal zijn zonder daardoor zelf aangetast te worden. Waarmee ik geen pleidooi voor de tallooze scharrelaars lever; maar die hebben gewoonlijk geen winkeljuffrouw noodig om banaal te worden. Zelfs de 'onfatsoenlijkste' vrouwen zijn, bij nader onderzoek, daarentegen zeer 'fatsoenlijk', gederailleerde 'éénmanswagens' (excusez le mot, het kwam zoo in mijn pen). Ook Maffie blijkt tenslotte zeer 'fatsoenlijk'; zij zal wel de heimelijke hoop hebben gekoesterd, dat Andreas 'aan haar zou blijven hangen' en haar zou trouwen. - Ergo: een superieure vrouw zou het Hampton-Court-complex geheel anders beleven, denk ik. Misschien door een tijdelijke allure van koude coquetterie? Het is jammer, dat je me daar het antwoord nog niet op gegeven hebt.

Je laatste vraag: wat doet Andreas met Hampton Court, neem ik *zeer* au sérieux. Het is juist de vraag, die de menschen van de arrangements en engagementen *niet* stellen. Ik heb zelf gemeend, het antwoord te kunnen geven door een oplossing, waar ik liever over praat dan schrijf, en die volkomen foutief bleek. Het kwam vrijwel hier op neer: iets onmogelijks doen, omdat het er toch niet meer op aan komt. De geschiedenis van dit foutieve antwoord is het thema van de roman, waar ik aan bezig ben. ('Dr. Dumay verliest...') De kwestie is: wat te *doen* met een 'waarheid' als Hampton Court? Dat men *alles* maar doen kan, blijkt onjuist te zijn. - Wat nu *wel* het antwoord is, weet ik zelf niet. Rest uit de Hampton Court-mentaliteit is een sterk ontwikkeld scepticisme tegenover iedere activiteit, tegenover iedere richting, die gevaarlijke consequenties meebrengt. De held van mijn roman is nu een 35-jarige leeraar, die tegen wil en dank in een avontuur wordt gesleept, terwijl hij juist meent, de sceptische rust te hebben gevonden. (M.a.w. hij heeft het *moment* Hampton Court geprolongeerd tot een *toestand* en dat blijkt natuurlijk onmogelijk te zijn). Daarover mondeling meer.

Ik ben blij, dat je het visschen-visioen goed vindt; ik heb dat (voor mijn doen) met 'gloeiende wangen' geschreven, evenals de droom van Andreas naast Maffie (vond je die ook goed?). Aan zoo'n paar lyrische stukken blijft mijn hart het meest hangen (de man met het lucifersdoosje en de kathedraal van Chartres uit het 'Carnaval' behooren ook daartoe).

Je besluit, om mij niet te 'signaleeren', was zeer verstandig. Ik ken dergelijke vervelende, halfslachtige situaties. Toen ik niets van je hoorde, ben ik bij de Bloems blijven hangen tot Dinsdag.

Hierbij voor de aardigheid een critiek van den R.K. Jan Engelman en doorslag van mijn antwoord aan hem (op zijn verzoek). Voor mij is dit het type van een scherpzinnig-onscherpzinnige (want paapsche) critiek; hoe kan een R.K. in laatste instantie scherpzinnig zijn? Maar zulke 'slechte' critieken stel ik toch zeer op prijs. Bij gelegenheid knipsel en doorslag graag terug.

Ik ben tot Nieuwjaar in Eibergen, daarna weer in Rotterdam.

h.gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

Zutphen, 30 december 1931

aant.

aant.

30 Dec. '31. Zutfen.

Beste Menno

Dat viel al weer geweldig mee! Natuurlijk was ik lang niet onverschillig, wat je antwoord in dezen zou zijn. 'k Had een gevoel, of ik examen moest doen. 'k Heb op 't oogenblik onmogelijk tijd om je uitvoeriger te antwoorden. Vrijdag begint nl. hier

het Nieuwe Jaar. Wij geven ons zelf nu van ± half December af een taak op van alles wat in 1931 nog moet worden afgehandeld. Ik heb natuurlijk een waschlijst en race altijd tegen oudjaar het heele huis door en kom nog nooit klaar!

Ik moet vandaag nog 9 brieven schrijven (geen nieuwjaarspamfletten, maar achterstallige schuld), in drie kamers het zeil vastspijkeren, Mineke haar jaszak naaien, de serre opruimen - een rapport inleveren van mijn beide 'zonen'. Morgen staat in het teeken der oliebollen + overpeinzing.

Ik zie mezelf racen en lach me dood inwendig. Wat moet Jan Engelman in dezen een rustig leven hebben. 'k Heb bij het lezen v/d critiek enkele zeer onvoegzame woorden voor een domineesdochter gebruikt. 'k Vind aan hem 'iets aandoenlijks'! 'k Durfde niet tot na Nieuwjaar te wachten met een levensteeken! opdat gij niet weer ongerust zoudet worden. Complicaties doen zich dus niet voor, alleen dan in mijn hersens, maar die zijn een teeken van 'gezondheid'. 'k Geloof niet dat het goed voor me is, dat je zooveel notitie van me neemt. 'k Word er vast verwaand van, 'k voel me al zwellen! Alles goeds in 1932!! Het leven is schoon!

Dag.
Hart. gr.
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Eibergen, 31 december 1931

aant.

aant.

Eibergen, 31 Dec.'31

Beste Ant

Oudejaar is de dag, om (behalve oliebollen te eten) te herdenken en misverstanden, in het scheidende jaar opgehoopt, op te ruimen. Nu is alles, wat ik over 1931 te herdenken heb, niet verkwikkend; trouwens, om je de waarheid te zeggen, ik wil nooit herdenken op een bepaald moment, en was als kind altijd onhebbelijk, uit vrees voor sentimenteel te worden aangezien; net als in de Zondagschool, waar ik het bestaan van God op jeugdige leeftijd heb geloochend. - Maar één misverstand moet ik, onder de oliebollen door, even opruimen: te weten mijn *examinator*schap inzake 'Hampton Court'. Mijn vak dwingt me al, eens per jaar aan die liefhebberij te offeren; laat ik daarbij niet in 1931 den indruk achterlaten van je 'op den proef te hebben willen stellen'. *Als* dat voor enkele percenten zoo is, dan geschiedde het niet met examinatorische bedoelingen, maar zeker met evenveel hartstocht, om mezelf en mijn geestesproduct aan een andere meening te leeren kennen. Bovendien met het egoïstisch motief, een brief van je te krijgen. En daarmee is de heele zaak van het examineeren dus wel als 'erledigt' te beschouwen. Het zou me bepaald hinderen, als je in mij ook maar in eenig opzicht de superioriteit van den schrijver zou vinden. Ik wil graag voor mijn schrijverij uitkomen, en ben ook niet vrij van een zekere

coquetterie op dat gebied; maar voor alles ben ik juist aan ‘Hampton Court’ gehecht, omdat ik daarin voor het eerst alle litteraire ‘waarden’ aan de kapstok heb gehangen, om ‘van mensch tot mensch’ te kunnen spreken, praten, kletsen desnoods. Het ‘Carnaval der Burgers’ was nog te veel litteratuur, misschien eigenlijk wel beter dan H.C., misschien ook wel veelzijdiger, belangrijker en weet ik wat; maar het was minder ‘gesproken’, meer geschreven. Daarom is ieder, die ‘terugspreekt’ over H.C., me als mensch liever dan ieder, die het ‘Carnaval’ zoo goed geschreven vindt.

Maar waarschijnlijk behoorde de passage op je carte over het examinatorschap tot je humoristische kant. Immers als het er op aan komt, blijft er van dezen heelen examinator geen stuk heel, zoodra dezelve in aanraking komt met een begrijpend wezen. Je andere humoristische opmerking: dat je verwaand zult worden, omdat ik zooveel notitie van je neem (heette dat niet voor eenige tientallen jaren: ‘werk maken van’, al werd dan met dat ‘werk’ gewoonlijk onmiddellijk het perspectief van een bezoek bij papa geopend), zou je ook bezwaarlijk in ernst kunnen volhouden. Integendeel, pas maar op, dat het tegendeel niet waar wordt, en *ik* van verwaandheid groei, omdat je èn een huishouden kunt bestieren èn arbeidersgezinnen ontluizen èn een waschlijst bijhouden èn over de lengte van baljurken praten èn de theorieën van Kautsky appreciëeren èn lage schoenen dragen zonder antipathiek te zijn, èn bovendien nog ‘Hampton Court’ en den stiefbroeder van Andreas Laan kunt waardeeren - dit alles, zonder ook maar *iets* op een Volksuniversiteit-algemeene-ontwikkeling-dat-je-er-welles-wat-meer-van-wou-weten-juffrouw te lijken! (De lijst kan worden uitgebreid met gegevens van je laatste carte). Hierbij is ironie, maar *niet* bij mijn bewondering voor je prestaties. Maar de hoofdzaak is, dat je over problemen kunt nadenken zonder erover te ‘grübeln’. Problemen en ‘grübeln’ zijn voor menschen als Engelman synonieme begrippen; zij schijnen te vermoeden, dat, als zij zelf problemen van anderen aard dan aesthetische gingen opwerpen, zij onmiddellijk aan het ‘grübeln’ zouden gaan, zonder zich ook maar een oogenblik te bedenken, of het ook anders kan. Een probleem: en direct zien zij een doorgroefde kop, in een ongeneeslijke melancholie en daadloosheid verzonken. Van de ‘Fröhliche Wissenschaft’ van Nietzsche hebben zij nooit gehoord.

Ik mag je niet langer van de Nieuwjaarswenschen afhouden. Voorloopig zal ik a.s. Woensdagmiddag vrij houden, om je in ‘Riche’ te ontmoeten. Schrijf maar even naar de Beukelsdijk, hoe laat ik er moet zijn. Ik ga morgen <weer naar Rotterdam. Maandag begint de school weer.

Wat moet ik je voor 1932 toewenschen? Daar naar zal ik in ‘Riche’ informeeren. Voorloopig in abstracto alle goeds! Het leven is, wat het ook is, niet vervelend.

hart. gr.

je Menno>

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, 4 januari 1932

aant.

aant.

Zutfen. 4 Jan. 1932

Beste Menno
Dank voor je brief. Ja, dat ‘examen’ was een ‘mopje’, maar toch ook geen mopje. Het behoeft je verder in geenen deele te hinderen.
Verder vind ik die bewonderingsstrophe *zéér* gevaarlijk. In de eerste plaats zou je achter alles een vraagteeken kunnen zetten (geen bescheidenheid) of ‘kunt’ vervangen door ‘moet’, vrijwel synoniem in dit geval. Het blijkt wel, dat je Ant Faber nog niet zoo *héél* goed kent. 't Zal nog wel eens tegen vallen!
Dan kan ik Woensdag middag nog niet in den Haag zijn. Ik ben er pas op z'n vroegst 7 uur, vermoedelijk 9 uur. Je zal dus nòg een keer dienen te verzetten.
Als je kunt, schrijf dan nog even hierheen, wanneer je wel komt, dan kan ik dat dadelijk in den Haag aankondigen. Als je wilt, schrijf dan even de trein, waarmee je in den Haag komt, dan zorg ik aan het station te zijn. Ik vind dat veel plezieriger. Ik schrijf nu maar niet verder over je vorige brief, we kunnen daar toch beter over praten. Tot ziens dus.
Hart. gr.
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 5 januari 1932

aant.

Rotterdam, 5 Jan.’32

Beste Ant
Zonder tegenbericht van jou reken ik er op, je *Vrijdag* a.s. aan het H.S.M. station te 's Gravenhage te treffen, bij den trein, die *16.09* aldaar aankomt. (Er is een kleine kans, dat ik die trein mis, dan kom ik 16.35, maar dat is alleen in ongeluksgevallen).
Ik stop hier een stuk bij in, dat ik een paar dagen geleden schreef. Wil je het a.s. Vrijdag meebrengen? Het moet nog gezet worden.
Dus: tot ziens en hart. gr.
je Menno

Ik moet naar school, vandaar deze geringe letteren.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 9 januari 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 9 Jan.’32

Beste Ant

De commissaris van politie kon ik nog niet aan de telefoon krijgen; maar dat is minder. Ik heb den volgende trein voor je uitgezocht: *15.15* uit den Haag, *15.40* in Rotterdam (Hofplein). Ik ben dan aan den trein; mocht het even later worden (ik kom van school), dan wacht je zeker wel een minuut op me? (*Dinsdag* dus).

We zullen het nog eens moeten hebben over het ‘weten’. Ik heb nieuwe argumenten, die je misschien niet zullen overtuigen, dat je meer ‘weet’ dan je denkt, maar die al weer een poging zijn, mijnerzijds, om de beteekenis van zulk ‘weten’ te ondermijnen. Het verwonderde me bepaald, dat je, bij een zoo als vanzelfsprekende intelligentie, op deze ‘tak van bedrijf’ nog den nadruk legde, al begrijp ik wel, waarom je het doet en al onderscheid ik dit soort weet-begeerte van de Volksuniversiteitsmenu's. Maar ik ben er vast van overtuigd, dat je dit gevoel van malaise tegenover bepaalde feitengroepen in een minimum van tijd zult overwinnen. Een beetje ‘Point Counter Point’, een scheut ‘Prometheus’, en de gewichtigheid van het z.g. onbekende Marxisme is verdwenen, denk ik. Alleen moet je nog eens *serieus nadenken* over mijn voorstel, je een maand hier te houden. Je kunt alles, wat je wilt lezen, uit mijn boekenkast krijgen; maar het is veel prettiger (voor jou, *ik* vertrouw je mijn boeken ook in Zutfen toe!), om een beetje vacantie te nemen daarbij, en niet te midden van afleidende huishoudelijke dingen te zitten, wáár je dan onwillekeurig toch aan mee wilt doen. Neem de belangen van je huisgenooten niet te tragisch en *do it*! Ze moeten dan ook maar eens aan jou denken.

Ik hoorde vanmorgen, dat de heer Roel Houwink mij door de radio heeft uitgescholden, terwijl wij nog in ‘Bosch’ kalfssoep aten. Ook al weer over de liefdeloosheid enzoovoort.

Hierbij de radio preek, die ik over ‘Point Counter Point’ heb gehouden. Het is natuurlijk een beetje slappe thee, omdat het gesproken moet worden, en gesproken bovendien voor Jan en alleman, die lid van de Avro zijn. Vooral het geklets over Arnhem en Velp is natuurlijk onnoodig om te lezen! De doorhalingen over het Christendom zijn niet van mij, maar van de radio-censuur. Er mag niet veel daar!

Dus: tot Dinsdag. En ga vast een beetje wennen aan het idee, om hier nog wat te blijven hangen!

hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Den Haag, [14 januari 1932]

aant.

aant.

Donderdag
v. Bleiswijkstraat 65

Beste Menno

Dat is maar tragisch afgeloopen met onze boottocht. 'k Vond het anders wel rustig, dat het weer zoo slecht was. Bepaald ‘lekker’ was ik nu niet. Ik ben eigenlijk nog niet van die beroerde griep afgeweest en was de heele week al niet zoo goed. 'k Kan me er blauw aan ergeren; anders heb ik nooit iets en net nu ik 't niet gebruiken kan, is 't mis. Je zal zien, dat ik Zondag, als 'k naar huis ga, weer ‘fit’ ben.

Als ik zoo half blijf, zal je me niet meer zien verschijnen. 'k Kan het niemand meer aandoen, om met een halfzieke juffrouw op stap te gaan. En zelf erger ik me er maar over. 'k Kom dan liever in Febr. of Maart eens een paar dagen. Dat boottochtje houd ik te goed hoor!

Er is alleen één ding, dat je me moet belooven. Je moet *nooit* op eenigerlei wijze, hetzij op grond van beleefdheidsvormen of op grond van andere gevoelens je ‘opofferen’ om met mij afspraken te maken of uit te gaan enz. Ik zou dat van jou niet kunnen verdragen. Ik hoop, dat je me begrijpt. Als ik naar Rotterdam ga of je hier spreek of schrijf, dan doe ik dat, omdat ik het prettig vind. Ik kan me heel best begrijpen en voorstellen, dat je er géén zin in hebt. Ook ikzelf behoud me dat recht voor (om er geen zin in te hebben).

'k Heb geen hersens om me op 't oogenblik duidelijker uit te drukken. Zoek het complex maar uit.

Het ‘Carnaval’ heb ik gekregen, ze hebben 't vanuit Zutfen op gestuurd. Zeer bedankt.

'k Heb nog steeds een binnenpretje om dat bruine jurkje in die étalage. 'k Vond het toch zoo leuk van je. 'k Begrijp best wat er achter schuilt!

'k Laat zelfs ‘Kautsky’ in de steek Zaterdagavond. Niét omdat ik door jou overtuigd ben, dat hij m’n belangstelling niet waard is. 'k Heb er alleen niets voor uitgevoerd en zie ook geen kans er nog iets voor uit te voeren, d.w.z. 'k heb er geen zin in. 't Heeft dan ook geen zin dat ik ga.

't Is hier erg genoeglijk. 'k Ben eigenlijk blij, dat ik van tante Griet bevrijd ben. (al stel ik haar zeer op prijs) Ze heeft me nog met allerlei problemen achtervolgd, maar ik heb stand gehouden en er niet tegen geageerd. 'k Heb me levend laten afmaken; ze was een veldheer gelijk.

Dag.
Hart gr.
Ant

'k Ga me weer wijden aan de stille Plantage. 'k Heb het nog steeds niet uit.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Den Haag]

Rotterdam, 15 januari 1932

aant.

Rotterdam, 15 Jan. 1932

Beste Ant

Alle condities, in je brief gesteld, kan ik dadelijk aanvaarden. Je behoeft niet bang te zijn, dat ik beleefdheidsvormen als voorwendsel zal kiezen om afspraken te maken. Dacht je heusch, dat ik op *dit* gebied liefdadigheid zou kunnen toepassen, zonder me onmiddellijk te verraden? De reden, waarom ik zoo graag afspraken met je maak, is eenvoudig genoeg: ik vind het buitengewoon pleizierig, met iemand te praten, die me met één (half) woord begrijpt. Je moet *mij* daarom maar niet kwalijk nemen, als ik me soms eensklaps weer formalistisch voordoe. Er zit n.l. tusschen mijn 'vorige leven' en het tegenwoordige het schot van dat ellendige avontuur met dat duitsche huwelijk. Dat drukt misschien nog een stempel op mijn gedragingen.

Ik had je willen voorstellen, morgen (Zaterdag) middag een afspraak in den Haag te maken; maar als je nog steeds niet heelemaal in orde bent, is het misschien beter van niet. Mag ik het aan jou overlaten, te beslissen wat je wilt? Je kunt me morgen *tusschen 9.35 en 10.25* (een vrij uur) telefonisch bereiken onder nummer 36201 (Rott. Lyceum). Onder bovengenoemde condities dus: dat je precies doet, waar je zin in hebt, en met de wetenschap, dat het voor mij zoo weinig op een opoffering lijkt als vermoedelijk tante Griet op Nietzsche. (Trouwens, wees nu eerlijk: is het idee van een opoffering serieus bij je opgekomen?)

Anders schrijf ik je uitvoeriger naar Zutfen.

Dag! hart. gr.

je Menno

N.B. Ik veroorloof mij U.Ed. te doen opmerken, dat de kleur van het geëtaleerde gewaad niet *bruin* doch *zwart* was. Met rood afgezet.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [voor 21 januari 1932]

aant.

aant.

Beste Menno

Hierbij het beloofde boek. Geluk er mee. 'k Ben benieuwd, wat je van m'n geliefde zwager vindt.

'k Vond het gezellig Zaterdag en moet er nog wel eens even aan denken. In Amersfoort heb ik de noodige complexen voor hier weer wat opgefrischt. Maandagmorgen met goede moed weer begonnen, maar de fondsen dalen al weer aanmerkelijk. Waarin het 'nieuwe systeem' eigenlijk bestaat, weet ik zelf niet. Maar 't heeft ook goed gedaan, dat ik er even uit ben geweest.

Vanavond las ik ‘Dr.Dumay’ nog eens over. Er was nog een heel stuk, dat ik niet had gelezen nl. de millionairsdroom. Vond ik goed. 'k Kan me nu van Dr. Dumay wel een beeld vormen en naar ik geloof wel zuiver.

‘Marie’ heb ik nog niet recht door. 'k Vind het naar dat ze ‘Marie’ heet, het past niet bij haar. 't Kan zijn dat jij niet zoo'n hekel aan die naam hebt als ik. Als ik wel eens over namen gedacht heb, was ik altijd doodblij, dat ik niet ‘Marie’ heette oftewel ‘Merie’. Margot is goed en de overgang Marie-Margot ook.

Verder trof mij in de laatste regels deze zin: ‘Wij slaan de romantiek veel te hoog aan, omdat wij aan geen enkel werkelijk gevaar meer zijn blootgesteld.’

Ik begrijp dit niet erg goed. Wat bedoel je eigenlijk met *de* romantiek in dit verband en waarom ‘omdat’.

Met Bert had ik Zondag nog een gesprek naar aanleiding van een boek, waar we verschillend over dachten. Wat is een roman, en waarom lees ik.

Bert zei ongeveer: ik lees alleen om door het boek en het lezen en de personen in een andere wereld binnengevoerd te worden, waarin ik dus in mee kan leven. Dus om mezelf kwijt te raken.

Ik geloof, dat *ik* daarom niet lees. Ik weet alleen, dat ik zoo lees, als ik zuiver voor ontspanning lees b.v. in de vacantie en ook wel vaak op andere oogenblikken. Maar als ik werkelijk ‘lees’ om te lezen! Maar ik kon niet zeggen, waarom ik wèl las. Stom!

Hiermee annex is natuurlijk ook de questie van het ‘beeldend vermogen’, waar we 't laatst over gehad hebben. Als je zin hebt, schrijf er eens over.

Verder is er weinig nieuws. Vader is morgen naar Eibergen om Koning Alcohol te verslaan. Logeert bij jullie.

'k Ben blij met m'n nieuwe boekenaanwinst, 'k zal eens naar een nieuwe kast dienen uit te zien of beter wat opruiming te houden.

De taxi kostte 1.30, had dus ruim genoeg, die gulden krijg je bij gelegenheid terug of ik zet hem in wat anders om. Een hoedje naar mijn keuze heb ik nog niet gezien, 'k heb anders goed uitgekeken op reis. 'k Schrok al toen v. Gend en Loos voor de deur bleef staan vanmorgen. Je bent er toe in staat geloof ik, maar je doet het niet hoor! Bij de nieuwe mode zal ik goed uit kijken! en *misschien* zelfs je hulp nog wel in roepen.

Dag hoor!

Hart. gr.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 21 januari 1932

aant.

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 21 Jan.32

Beste Ant

Hartelijk dank voor je brief en het boek van den baardigen wijsgeer. Ik heb het eens doorgebladerd en ben tot de ontstellende conclusie gekomen, dat ik het waarschijnlijk niet lezen kan. Waar is mijn eerbied voor de wijsbegeerte toch gebleven? Ik heb er destijds toch netjes in gestudeerd. Maar ik erger me doorlopend aan het woordgebruik van die menschen, dat onheldere, quasi-esoterische en *altijd onleesbare*, waarachter wij leeken dan maar het heil moeten gaan zoeken. Woorden als 'idee', 'subject' en 'object', 'transcendentaal', e.d. moesten maar eens een tijdje door een dictator verboden worden of alleen verkrijgbaar gesteld voor winkeliers b.v.; dan zouden de philosophen leelijk verlegen zitten en eindelijk zou eens beter uitkomen, wat zij zelf nu wel precies waren. Ik kan het niet helpen: maar ik ben er van overtuigd, dat ik uit de structuur van den baard van dr. Bartling meer conclusies kan trekken dan uit zijn aesthetisch apriori! Je moet me beslist eens in de gelegenheid stellen met hem over het aesthetisch apriori te debatteeren; ik ga dan woorden gebruiken, die niet op de philosophie, maar op de baard betrekking hebben. Hij is, zooals achter op zijn dissertatie staat, ook redacteur van de *Annalen der Critische Philosophie*, die de 'uitdrukking en condensatie van een kring van *vak*philosophen' zijn. *Vak*philosophen! Waar dient dat vak voor? Om, verklaart men ons nader: 'de critische philosophie *burger*recht te verschaffen, inzonderheid (inzonderheid!) tegen de aanspraken van wereldbeschouwingen en *zgn.* levenswijsheid op de philosophie'. Let op de diepe vak minachting in dat *zgn.* (je moet dat ook als zdng uitspreken, vind ik, zonder klinkers). Deze menschen zijn even erg als de vak aestheten à la Binnendijk en Nijhoff, ze hebben bovendien nog het nadeel aan hun kant, dat zij zoo onleesbaar zijn. Ik heb me trouwens met de vakphilosophen 'uiteengezet' in het einde van het *Démasqué*; zelfs heb ik daar gesproken van 'de vakphilosophen met wapperende baarden'; parole d'honneur *voor*dat ik ooit van je zwager had gehoord! Je moet hem dat te zijner tijd *bezweren*, hoor! - Zou dr. Bartling ook veranderen als hij zijn baard liet afknippen? B.v. in een minnaar van *zgn.* levenswijsheid? Wat stellen die lui zich toch wel voor van ons dilettant-philosophen? Dat wij hun 'vak' ook niet zouden kunnen leeren, er te dom of te lui voor zijn? Enfin, confronteer mij eens met het aesthetisch apriori! (O ja, ik erger me ook altijd aan hun voorbeelden b.v.: 'waarom is een *roos* schoon', of: 'waarom is een schoone *vaas* een schoone vaas'. Wie gebruikt nu rozen en vazen in dezen tijd als voorbeelden! Waarom niet: 'ik vind mijn vrouw schoon' of zooiets. Maar dat begint op zgn. levenswijsheid te lijken, waarmee rozen en vazen slechts een zeer ver verband houden!)

Aan dr. Dumay heb ik na je vertrek hevig zitten prutsen. Ik heb n.l. toch de ontmoeting tusschen Dumay en Marie vermeden. Het was onmogelijk, hen dan weer uit elkaar te laten gaan, zonder een bespottelijke situatie te forceeren; zij zouden òf elkaar 'gevonden' hebben òf elkaar vreeselijk hebben moeten ontnuchteren; en voor beide is (nog) geen reden. Nu loopen zij langs elkaar heen (de laatste bladzijden zijn dus gewijzigd), en Dumay kan rustig zijn stommiteit afwerken. Hij zit nu al weer op school; Jean Wood heeft longontsteking; hij heeft een brief van Max Donner ontvangen. - Ik deel je oordeel over 'Merie' geheel; ze is nog niet duidelijk genoeg, zal het, hoop ik, worden. De naam Marie vind ik ook afzichtelijk, maar ik koos die expres, vanwege de tegenstelling met de voor mij werkelijk hemelsche naam Margot. Als ik weer een behoorlijk stuk af heb, zal ik het je weer laten lezen. Je bent mijn onfeilbare toeverlaat in dezen, omdat je precies en dadelijk begrijpt, wat ik bedoel,

waarheen ik wil. Eigenlijk, zei ik laatst tegen mezelf, is dit een groot wonder, waarop ik niet meer gerekend had.

Ook je discussie met Bert over het lezen is mij zoo verwant, dat ik precies begrijp, wat je tegenover haar wilde poneeren. (Je bescheidenheid zal trouwens wel te groot zijn; je zult het heusch wel geformuleerd hebben!) Wij (jij en ik, en Eddy du Perron en Bep de Roos, en zulk soort wezens) lezen *niet meer*, om in een andere wereld binnengevoerd te worden, d.w.z., dat is er maar een uiterlijk facet van. Wij lezen om partij te kiezen, om juist onszelf terug te vinden. Vandaar, dat er voor ons ook boeken zijn, die voor 'de anderen' (de aestheten, de vakphilosophen) ontoegankelijk zijn, òf als mislukt worden beschouwd (Huxley door de aestheten) òf als dilettantisch (Huxley door de vak philosophen). Vandaar, dat aan zulke boeken 'beeldende vermogens' worden ontzegd; zij hebben die ook inderdaad niet voor dat soort lezers, die de wereld in vakjes verdeelen (romans, philosophieën, Reine Vernunft, Praktische Vernunft etc. etc.). Mij interesseert alleen de mensch, die door een werk spreekt, en als zijn werk niets zegt dienomtrent, geef mij dan maar zijn baard! Het werken was dan blijkbaar voor hem: op nuttige en aangename wijze zijn tijd dooden. - Het partijkiezen is voor mij het eenige werkelijke genoegen van het lezen; voor de rest is het een beetje muziek, een beetje afleiding, een partijtje bridge (vermoed ik, want ik ken het niet). Het lezen heeft mij goddank geleerd, om van mijn probleem-ziekte af te komen, om mijn intellect te herkennen als de eenige functie, die bij mij heerlijk glad en dierlijk 'onbewust' werkt (zoolang als het duurt). Vroeger zocht ik mijn intellect nog te ontloopen, nu niet meer; ik weet, dat de dingen, die tegen de ironie van mijn intellect bestand zijn, ook de moeite waard zijn, levensvatbaarheid hebben.

De zin van de romantiek wordt later nog verduidelijkt. Ik wil er mee zeggen, dat de *zgn.* romantiek in het leven (in casu was het de plotselinge 'bevlieging' van Dumay en Marie) eigenlijk in ons cultuursysteem de plaats inneemt van het uitdagende van het gevaar bij primitieve volkeren, die ieder oogenblik blootgesteld zijn aan rechteloosheid, aanranding van hun eigendom en leven. Onze nette wereld is in dit opzicht avontuur-loos; de politie staat voor de veiligheid in. *Dus* schroeven wij de kleine gevaren (zelfs de denkbeeldige gevaren) van onze existentie hoog op; die schijn van gevaar en de prikkel daarvan is romantiek. Waarom is de verhouding Dumay-Marie plotseling 'interessant', 'gevaarlijk' geworden? Omdat zij aan een op zichzelf onbeteekenend incident groote beteekenis hechten; iets, dat bij oer-volken het eenvoudigste, natuurlijkste, ongevaarlijkste feit ter wereld zou geweest zijn, wordt voor cultuurmenschen een 'wrijving'. Schrijf me eens, of dit duidelijk is; en vind je, dat ik het op die plaats al nader moet toelichten? -Voor mij was j.l. Zaterdag een gelukkige dag. Anders kan ik het niet uitdrukken. Het was, alsof ik je al heel lang kende, zonder me ooit bij je verveeld te hebben. Een gevoel, dat mij persoonlijk nog onbekend was; ik heb *of* een vrouw geapprecieerd om de charme van het nog-niet-kennen *of* me dood geërgerd, omdat ik haar te lang kende. En bij dat alles ben ik noch een Don Juan noch een Casanova, dat is juist het zonderlinge in mijn levensloop.

Schrijf je gauw weer? Het beste met het Sientje-Mineke-complex! Ik zal *geen* hoed sturen, maar ik heb veel erger plannen, *niet* per post.

Dag!
hart. gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, [25 januari 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

Zutfen. Maandag

Beste Menno.

'k Was blij met je brief. 'k Verheug me er altijd zeer op, wanneer er weer wat op komst is. 'k Had je eerder willen terug schrijven, maar er waren weer eenige strubbelingen met A.F. te verwerken.

'k Heb veel plezier gehad over de man met de baard! 'k Heb mezelf maar niet aan het aesthetisch apriori gewaagd, vermoedende, dat het voor mij in geen geval geschreven zal zijn.

Volgens Bertje is de goede qualiteit van Dick altijd, dat hij zoo leesbaar is, juist in tegenstelling met vele andere philosophen (niet voor haar). 'k Vind toch, dat je 't maar lezen moet, dan maar zonder eerbied. Je kan dan te zijnertijd eens uitpuren, wat je meer zegt: de baard of het geschrift. Maar bij de structuur van de eerste liggen ook zeer vele moeilijkheden om te overwinnen.

Het Démasqué heb ik nog niet verder gelezen; Forum kreeg ik vanmorgen, maar las het nog niet. Ik zou als wijlen de vrouw van Simson eens kunnen probeeren de baard te ontvoeren. Misschien is dan tegelijk het apriori ook verdwenen.

Ja, ik geloof, dat je oplossing voor Dr. Dumay goed gevonden is. 'k Vind toch, dat ze elkaar maar vinden moeten op het eind. 'k Vond het zelf erg prettig, dat je me dat alles hebt laten lezen en had ik zelf ook wel het gevoel, dat ik begreep, wat je bedoelde. Of dat in 't vervolg weer zoo zal zijn. I hope so. Wat de zin van de romantiek betreft, het is me nu wel duidelijk geworden, wat je ermee zeggen wil. Of het werkelijk zoo *is* of ik het zoo vind, weet ik eigenlijk niet. Ik las gisteren het boek van Roelants, en moest er toen telkens wel even aan denken. 'k Geloof wel, dat in het leven behoefte bestaat aan avontuur, aan ‘gevaar’, maar dat daarom *bewust dus* de kleine gevaren worden opgeschroefd tot gevaarlijkheden van grote omvang? 'k Voel hier iets hysterisch in. 't Kan zijn dat ik het toch nog niet goed begrijp. 'k Kan me nog beter voorstellen, dat menschen avonturen scheppen om aan de behoefte aan gevaar te voldoen. Misschien blijft dat ook wel hetzelfde.

Of je het op die plaats al moet toelichten? 'k Geloof het niet. De ontmoeting Margot-Dumay valt nu weg. Het laatste gedeelte is nu dus veranderd. Ik zou het eerst nog eens moeten overlezen.

Mineke komt net boven met een stralend gezicht, omdat ze vermoedt haar meetkunderepetitie geweldig goed te hebben gemaakt. 'k Moet dus alvorens verder te gaan meetkundesommen controleeren. - 't Is tragisch uitgevallen; 't kind is meer voor joodelaar dan voor wiskundige aangelegd. 'k Heb moeten constateeren, dat ze

beide foutief zijn. Dat wordt dus weer een 2 vermoedelijk. Tranen met tuiten. We zullen weer aan 't werk moeten. 'k Moet je vooral de groeten doen!

Wat me bij je schrijven over het ‘lezen’ direct in het oog sprong was het ‘*wij*’ en ‘*ons*’ (je vergiste je gelukkig nog een keer en schreef eerst ‘je zelf’ in plaats van ‘*ons* zelf’). Een goede inconsequentie, die me zeer verheugde. (Voor een groot deel ironie.) Ik heb het heusch op dat oogenblik tegenover Bert niet kunnen formuleeren, heb me zelfs geheel stil gehouden verder. Geen bescheidenheid dus. Ik was me echt niet bewust geworden, dat ik anders las, dan dat ik vroeger las. Ik was er eigenlijk even zeer verbaasd over anders te lezen dan *Bert*.

Nadat ik je hierover schreef, bedacht ik me 's avonds in bed, waarom ik wel las en formuleerde het toen voor mezelf, om mijn formuleering weer aan de jouwe te kunnen toetsen. 'k Vond het prettig, dat je er zoo uitgebreid op in ging.

Ja, wij lezen om juist onszelf terug te vinden, om ons zelf te toetsen aan personen in een boek. Dat andere is bijzaak, alhoewel voor mij nog meer dan een beetje muziek. 'k Geloof niet, dat ik beslist partij kies, maar dat ligt aan mij en voel ik altijd als eenigzins halvigheid aan. Partij kiezen is voor mij een standpunt innemen, en *tegelijk* ingaan tegen alle andere standpunten, als zijnde niet *het* standpunt. In de eerste plaats doe ik er altijd lang over om een standpunt in te nemen en in de 2de plaats ben ik altijd zeer huiverig om dit te zien als ‘het’ standpunt. Je moet daar ook een zekere flair voor hebben. We zouden weer op ons gesprek over ‘het weten’ terug kunnen komen.

'k Ben eenigzins zwaar op de hand niet! Ligt zeker aan het mistige weer. < >

13 febr. moet ik weer in Amsterdam zijn. Kautsky is al afgewerkt daar, ik kom natuurlijk weer wat achteraan. Er wordt nu gelezen een boekje van Hendrik de Man. Die intellectuellen und der Socialismus, geloof ik. 'k Ga er toch maar weer heen. Lach niet!

Hoe is 't met het hoedjes complex. Ik doe er geen moeite meer voor een geschikte te vinden. Wat zijn dat voor erge plannen, die je koestert. Bedenk alleen, dat ik wat hoeden betreft, tot veel in staat ben. 'k Heb je gewaarschuwd.

Met Huxley ben ik nog niet begonnen, noch met het ‘Carnaval’. 'k Heb alsmaar pijn in mijn hersens tegenwoordig en geloof, dat ik maar eens een week niets meer moet lezen.

Zoo juist een mijner zonen afgewerkt. 'k Kan geen hoogte krijgen van dit jongmensch. Mijn intuïtie laat me schromelijk in de steek en zal ik me morgen eens in ‘Spranger’ gaan verdiepen, Psychologie der Jugend. 'k Ben altijd nog in het eerste hoofdstuk blijven hangen.

Moet je ‘Dr. Dumay’ ook weer terug hebben of kan het hier blijven liggen, tot ik het zelf kan meenemen.

Dag hoor!

Hart. gr.

Ant

<Eenzelfde verandering constateerde ik laatst (3/4 jaar geleden) bij het filmen zien. Vroeger leefde je mee in een film; als het ‘aandoenlijk’ was huilde ik altijd tranen met tuiten. Schaamde me er altijd wel voor. Nú blijf ik bij drie dooien nog stoïcijnsch. Tenminste als ik ga om een film te zien: ga ik naar een bios om eens wat anders te zien, uit tijdverdrijf, dan sta ik nog niet voor me zelf in. Maar ik waag het erop. Gek is dat eigenlijk. 'k Ben de laatste 1½ jaar erg veranderd en verbaas me er vaak zelf over.

Dag! Ant>

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 25 januari 1932

aant.

25 Jan.’32

Beste Ant

Daar ik de laatste levensavond van mijn ‘twintiger jaren’, door den Mammon gedwongen, in het gezelschap van het Dep. Dordrecht der Mij. tot Nut v. 't Algemeen moet doorbrengen en bovendien dat departement nog met litteraire theorie vermaken, schrijf ik je uit den trein even, dat ik vannacht goedsmoeds de 30 zal binnenstappen. Je hebt lekker net niet geweten, dat ik jarig was, want dit briefje komt te laat, om me te ‘feliciteeren’. Maar ik wil niet alleen met Dordtenaren van een tientallig cijfer verwisselen.

Je ontving mijn brief toch?

Dag!

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], 26 januari 1932

aant.

aant.

26. Jan. 1932.

Beste Menno

Vanmorgen het bericht van je ‘overlijden’ en wederom geboren worden. Mijn ‘felicitatie’ komt ook nog wel op tijd! Anders moet je hem maar putten uit m'n andere brief. 'k Had zeker een voorgevoel, dat ik zoo met je bezig ben geweest gisteravond.

'k Zal het wel aan je kunnen merken, als ik je weer spreek, vermoed ik. 'k Voel me al timide met m'n 26. ('k Wil toch niet graag ruilen.) Oude heer al, hoor.

Mineke en ik nemen vanavond op jou kosten (de Haagsche gulden) een taartje hoor! Op je gezondheid! Nog 100 jaar na dezen!

Dag hoor!

Hart. gr.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [27 januari 1932]

aant.

aant.

Beste Menno
De taartjes hebben lekker gesmaakt. We hebben er elk maar twee genomen, als zijnde een paar en Sientje heeft er ook een genuttigd vanwege het complex.
Ik nuttigde een mokkatompouce en een slagroomsoes (poesie pure).
Verder verschafte ik mij voor deze gelegenheid, ook van de bekende gulden, eenige tulpen voor mijn kamer boven. Ik dacht, je bent maar één keer 30 dus neem ik het ervan. Je ziet dus, dat we je hebben gedacht met eere!
Dag!
Hart. gr.
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 28 januari 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 28 Jan.'32

Beste Ant
Mijn briefje uit de trein is blijkbaar toch te vroeg aangekomen, want je felicitatie bereikte me nog op mijn verjaardag. Hoe is het mogelijk! Never mind, hartelijk dank. En het nadere bericht, dat je dezen dag zelfs 'gevierd' hebt, in zoo algemeenen kring, dat zelfs Sientje er in betrokken werd, overtrof mijn stoutste verwachtingen. Deze democratie der tompoucen heeft mijn volledige sympathie! - Overigens besloot ik mijn twintigerschap met een 'succes'; ik was, na het schrijven van dat briefje, blijkbaar erg op dreef, want het bestuur heeft me voor het volgend jaar weer geëngageerd. Het spreken is de prostitutie van den intellectueel, met de geldelijke voordeelen, het kortstondige genoegen (heel soms) en de veelvuldige katers van genoemd bedrijf. Ditmaal had ik er wel pleizier in.
Ik las gisteren mijn correspondentie met Dick Binnendijk nog eens door. Een vreemde sensatie; het zijn zeker over de 200 brieven, die wij als onafscheidelijke Dioskuren gewisseld hebben! Al die feiten, waaraan eens geweldig belang is gehecht,

paradeeren voorbij als afgedaan, als herinnering, meestal als overdrijving; toch kan ik me nog levendig voorstellen, hoeveel wij aan die gedachtenwisseling hadden. Ik ondernam dit historisch onderzoek, omdat ik bezig ben in 'Dr. Dumay' een studievriend 'in te voeren', Max Donner, die veel van Binnendijk weg moet hebben. Type van den avonturier der late puberteit, op het moment, dat Dumay hem weer ontmoet (na vier jaar hem niet gezien te hebben) volkomen verstard in een honingzoet huwelijk met baby van anderhalf jaar. Onderwijl heeft hij een stiekeme relatie met een ordinaire jodin, maar dat doet aan het 'geluk' van zijn huwelijk niets meer af of toe. Aan deze Max ontdekt Dumay, dat hij, met zijn betrekkelijk rustige jeugd, *veel meer* avonturier is dan de puberteitsavonturier. - De baby (die het ontwaken van vaderlijke gevoelens bij Dumay moet illustreeren) baart me zorg. Kun jij me daarover amusante bijzonderheden verschaffen? Zoo'n kind praat toch nog niet? Loopt het al? Zit het nog in een box? Etc. etc. Mit oder ohne Spranger. Wenn möglich ohne. - Je kunt de doorslag van de roman gerust houden tot 13 Febr. Ik zou je n.l. op het boosaardig plan willen brengen, het boekje van de Man let go to hell en de Zaterdag en Zondag aan mij op te offeren. Je weet vooruit, dat Hendrik de Man, die zich met een pijp in de mond laat fotografeeren (tout comme chez nous: A.M. de Jong) geen geniale opmerkingen over de intellectueelen zal maken, terwijl *ik* je... neen, dat dacht je maar, zoo pedant ben ik niet - terwijl ik je de films van Ruttman en Richter kan laten zien. Bovendien kunnen we dan over 'het' standpunt praten; want 'het' standpunt heeft toch een onmiskenbare waarde, en het is m.i. de kunst, het tusschen dogmatisme en vaagheid *toch* in te nemen. Schrijf me dus maar gauw, dat je dat week-end voor mij vrijhoudt. Hoe eerder ik het weet, hoe beter, met 'het oog op de films.'

Schrijf me ook, wat je van *Forum 2* vond. Als je tenminste geen hersenpijn meer hebt. (Daaraan, tusschen schoolmeesterlijke parenthesen, was het zeker ook te wijten, dat je twee 'tante Betjes' schreef! Merkwaardig, daaraan bezondigen zich toch de intelligentste vrouwen nog!)

Mijn vrije Donderdagmorgen is weer om. Ik moet naar school. Het heeft gesneeuwd en het lokt me heelemaal niet aan.

Dag!
hart. gr. van
je Menno

Heeft het je niet als een attentie getroffen, dat du Perron zijn heldin mevr. Faber heeft genoemd? *Mij* wel n.l. Overigens zuiver toeval.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 1 februari 1932

aant.

Rotterdam, 1 Febr.1932

Beste Ant

Ik heb heelemaal niets te schrijven, en ik heb ook nog geen antwoord op mijn vorige brief; dus zou ik logischerwijze ook niet moeten schrijven, vooral omdat het ongeveer middernacht is en ik de heele avond al papier heb zitten zwart maken. Het is toch niet de moeite waard, om je te vertellen, dat ik eergisterenavond naar '24 uur uit het leven eener Vrouw' ben geweest, z.g. om eenige familieleden op een beschaafde talkie te tracteeren, maar eigenlijk, om me de sfeer van dien Zaterdag te herinneren.

Antwoord hierop maar, dat je me een onmogelijk individu vindt. Ik *heb* het mezelf in vele opzichten onmogelijk gemaakt. Maar je zult wel begrijpen, dat het juist *geen* sentimentaliteit is, waardoor ik me onmogelijk vind. Het is wel bij twaalven, maar ik ben toch *niet* sentimenteel. Ik ben zoo nuchter, dat ik bang ben voor mijn eigen gevoel; dat is juist het onmogelijke.

Laat je H. de Man voor mij loopen, 13 Febr.? Misschien was ik in mijn vorige brief wat overmoedig; waarom zou je hem laten schieten voor mij, een onmogelijke?

Dat ik deze brief verzend, is eigenlijk onzin. Beschouw hem alleen maar als een bewijs, dat ik verward en hartelijk aan je zit te denken. Ik schrijf later weer op de 'gewone' manier.

hart. gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 1 februari 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

Beste Menno

Bedankt voor je brief. 'k Hoop, dat je meer van die successen mag boeken. Misschien is het goed, als je me altijd voor zo'n speech een briefje schrijft, *ik* heb daar niets geen bezwaar tegen. Ik wou je wel graag eens hooren; wat voor onderwerp had je in Dordrecht?

Ik ben benieuwd naar de vorderingen van Dr. Dumay. 13 Febr. wordt me dat zeker onthuld. Ik doe nl. niets liever dan het weekend voor je vrij houden, behalve dan *Zaterdagavond* van *7-10*, welke ik aan Hendrik de Man wil wijden. Ik weet nl. van Hendrik de Man niet veel af en dus ook niet, of hij niet iets voor mij belangrijks over dit onderwerp heeft te zeggen. Dat hij zich met een pijp in de mond laat fotografeeren levert voor mij geen bezwaren op. Zelfs 10 pijpen zouden me niet afgeschrikt hebben. Misschien ben ik over een jaar op jou standpunt, misschien wel 'het' standpunt in dezen aangekomen. Maar ik kan toch moeilijk beginnen met ineens maar op dat standpunt te gaan staan.

Ik ben zeer benieuwd, wat je over 'het' standpunt zal debiteeren.

Wat de films betreft, die wil ik heel graag zien, maar *beide* kan toch wel, èn de films èn de Man. Ik ben altijd hebberig van nature, zooals je ziet.

Je kunt ook zoo doen: me Zaterdag laten schieten en Zondag voor de film in Amsterdam komen. Als je dit wenscht kan ik zelfs blijven hangen tot Maandagavond, indien je tenminste niet de geheele Maandag op school moet zijn. Dan solliciteer ik voor de Maandagmorgen naar de luie stoel op de Beukelsdijk.

Je schrijft dus wel even wat je van plan bent te doen. Het is dus *niet*, dat ik de Man belangrijker vind dan Menno ter Braak; als ik alleen Zaterdag in A'dam zou zijn, liet ik hem in elk geval schieten, maar 't lijkt me nu voor jou zelfs wel rustig me eens een paar uur kwijt te zijn. Je ziet dus maar.

't Menschdom laat me vandaag maar steeds niet met rust. 'k Ben nu al drie keer naar beneden gehobbeld.

Wat de baby Donner betreft. Wat een mensch al geen zorg kan baren. Over *amusante* bijzonderheden heb ik maar direct de beschikking. Een kind van 1½ praat nog niet, d.w.z. alleen voor Max Donner en vrouw verstaanbaar. Dat is dus rustig. Het loopt wel, gewoonlijk. Ik herinner me dat Mineke nooit alleen durfde te loopen, alleen aan je hand. Liet je haar los, dan ging ze plof zitten en kroop verder. Ze probeeren het meest in hun eentje, neem je te veel notitie dan durven ze niet meer en gaan zitten, òf worden overmoedig en derailleeren. Alleen ‘model kinderen’ houdt je nog in een box. Je kunt dus met het kind Donner doen wat je wilt. Gemakkelijk lijkt me dat. Moet je meer bijzonderheden weten, dan zal ik m'n voelhorens eens dienen uit te strekken. Maar erge, voor moederlezers, aanstootelijke fouten, kan je nu niet meer maken!

Nu Forum, ‘het tijdschrift, dat van A-Z wordt gelezen’. Met het ‘demasqué’ heb ik Maandagavond geworsteld. 'k Had de tijd, Vader was voor de vrede naar Bussum.

'k Kon niet opschieten met de tweede helft en heb me dus eerst eens goed met het eerste gedeelte uiteen moeten zetten. 'k Ben op zoek gegaan naar de schoonheid en heb haar om 1 uur gedémasqueerd, tenminste ik verbeeld me dat.

'k Heb met de ‘aestheten’ gestreden en heb bemerkt dat ik eigenlijk altijd met *iets* in hen heb gestreden, al heb ik het woord ‘aestheet’ nog nooit in de mond gehad. Ik bedoel zoo: ik heb altijd een intuïtief verzet gevoeld tegen een bepaalde manier van opvatting van kunst b.v. een opvatting die 'k nu misschien aesthetisch zou kunnen noemen. Naast alles, wat ik erin gewaardeerd heb, had ik bij het lezen of luisteren achteraf altijd het gevoel van een zekere ‘minachting’ voor iets in hun redeneeren, en heb vaak tegen me zelf gezegd, en toch weten jullie van echte schoonheid eigenlijk niets af. Ik vond het altijd erg pedant van mezelf en heb steeds gepoogd het te onderdrukken.

Ik herinner me, dat ik na de tentoonstelling van Rodin in A'dam gezien te hebben met iemand reisde, die ‘verstand van kunst had’. We praten over Rodin en ik dacht, ook al weer zoo een, die praat over de ‘Schoonheid’ van een kunstwerk enz. en tot slot niet weet wat schoonheid is, wat het voor een mensch beteekent.

Er verder over doorpeinzende, kwam ik tot deze conclusie dat kunstwerken zien, kunst waardeeren en begrijpen, zelfs met in begrip van uitleggingen door aestheten, dat dit allemaal niets anders dan *winst* kan beteekenen voor een mensch, maar dat deze winst nooit schoonheid insluit. Dat schoonheid dus nooit winst kan beteekenen.

Dit schoot mij gisteravond na het démasqué opeens te binnen. 'k Heb het nooit verder voor mezelf uitgewerkt, en er nooit met iemand over gepraat. Dat is een fout van me met alles, maar voor mezelf heb ik er dan niets geen behoefte meer aan.

Hierna vlotte het ‘démasqué’ in Forum II goed. Greshoff vond ik wel geestig om te lezen, maar 't zegt me verder niet veel.

Wat ik van Slauerhoff vind weet ik eigenlijk niet. 'k Vind het vervelend het zoo in brokstukken te moeten lezen. Verder heb ik het werkelijk van A-Z gelezen. Mevr. Faber trof me niet als een attentie. 'k Wil toch eens iets van du Perron lezen. Is z'n kasteel al verkocht. Geestig vond ik dat.

Sientje is m'n deur aan 't soppen en zingt daarbij. ‘Waarom zijn de bananen krom?’ 'k Weet het ook niet, jij?

Ik herinner me, dat ik me vroeger vaak aan ‘tante Betjes’ bezondigde. Wat het precies is, weet ik niet meer. 'k Was altijd helsch, weet 'k wel, als ik het deed. Nu kan 't me niet erg veel meer schelen. Er zullen uit mijn door jou zoo geprezen intelligentie nog wel eens meer stommiteiten voortspruiten en grootere. Maar *ik* heb ook nooit beweerd zooveel intelligentie te bezitten! Maar teleurstellingen zijn goed voor een mensch!

'k Heb nog wel meer stof, maar deze moet weg. 'k Ben nl. naar een lezing geweest van prof. Schermerhorn over ‘Geloof en maatschappij’. 'k Zal je er de volgende keer over schrijven.

Dag!
Hart. gr.
Ant

Zoostraks kwam je brief, waarmee ik zeer verrast was. Ik wil er alleen dit op antwoorden, dat ik je in geenen deele ‘onmogelijk’ vind. Na m’n brief, kun je op het verdere zelf een antwoord geven.

Ik verheug me ook op 13 Febr.
Ik stuur deze maar express.
Dag hoor!
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 4 februari 1932

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 4 Febr.’32

Beste Ant

Het was erg aardig van je, je brief per expresse te sturen, en verder maar niet al te uitvoerig op mijn laatste ‘kantteekeningen’ in te gaan. Nu heb ik er tenminste geen spijt van, dat ik ze verzonden heb, integendeel. Als je er een uitvoerig commentaar aan had vastgeknoopt, zou je me niet beter hebben kunnen geruststellen! Ik moet nu

eenmaal van tijd tot tijd zulk soort brieven 'plegen', daaraan verhelpt zelfs de meest intellectueele zelfbeheersing niets. We praten er in Amsterdam wel over.

Ik zal dan ook de nieuwe afleveringen van Dr. Dumay voor je meenemen. Erg hard schiet ik er niet mee op, omdat ik nogal wat te doen heb gehad voor de school en bovendien allerlei 'kleingoed' voor *Forum* en *Filmliga* moest verrichten; o.a. een duitsch stuk vertalen, wat geweldig ophoudt, omdat die kerels alles met tegenwoordige deelwoorden doen, waardoor enorme vertraging bij de vertaling ontstaat. Maar toch heb ik het gevoel, dat ik constant bij Dumay kan blijven. Langzaam werken heeft ook zijn voordeelen; de beste ideeën komen tusschendoor. Gisterenavond heb ik mr. Donner zijn lorgnet laten verliezen, waardoor hij nu nog ronddwaalt in een 'gassige wereld, waarin de lantaarns stuivende pluimbollen zijn'; hij is n.l. nogal erg myops. Zijn vrouw heb ik Lydia gedoopt. Eigenlijk een te mooie naam voor een doorsnee-vrouw. Maar enfin, het is gratis. Het kind zie ik nu ook wel ongeveer; ik zal dankbaar van je aanwijzingen gebruik maken.

Je opinie over Greshoff deel ik. Hij is geestig, vrij van verkeerde zwaarwichtigheid en verhevenheid, maar hij komt daar ook tamelijk zelfgenoegzaam voor uit. Als vulgarisator van de ideeën van du Perron heeft hij ongetwijfeld verdienste; en hij heeft ook zeker een eigen toon, studentikoos en au fond op niets berustend. In de taaie nederlandsche letteren is hij tóch wel een charmante verschijning, vooral, omdat zijn sympathieën en verontwaardigingen echt zijn. Ik ken hem persoonlijk.

Slauerhoff is mij als anti-papist al sympathiek. Maar bovendien houd ik veel van zijn flodderigen stijl. Zoo maar, ik weet ook niet precies waarom. En wat vind je van onze 'ontdekking', de 17-jarige R. van Lier, die onder pseudoniem R. van Aart moet schrijven, omdat hij anders kans maakt te blijven zitten op het gymnasium?

Ik heb je zoo juist het 'Hampton Court' van du Perron gestuurd; ik bedoel zijn roman 'Een Voorbereiding', die werkelijk de analogie van 'Hampton Court' is. Doe me het pleizier, het boek even te lezen voor je in Amsterdam komt? Kristiaan Watteyn is het pendant van Andreas Laan, hoewel zij, wat temparament, geboorte, aanleg, opvoeding etc. etc. betreft zoo ongeveer niets gemeen hebben; even weinig als een Franschman en een Hollander, even weinig als du Perron en ter Braak. Juist daarom, denk ik, zijn wij zulke dikke vrienden geworden; langs totaal verschillende wegen zijn onze intellecten op ongeveer dezelfde conclusies gestuit, zonder iets van elkaar af te weten. Toen wij n.l. onze romans schreven, kenden wij elkaar nog niet. - Vergelijk alleen al Eline met Andrée, en het verschil is manifest; een amsterdamsche universiteitssfeer tegenover Parijs en Montmartre. In alle bescheidenheid geloof ik, dat H.C. als roman beter in elkaar zit, omdat ik Andreas Laan beschreef toen ik verder van hem afstond, dan du Perron van Watteyn (die hij trouwens nog veel meer zelf is dan ik Andreas); maar daartegenover heeft hij een veel interessanter dialoog, veel meer gallische esprit dan ik. Enfin, lees en oordeel; ik ben benieuwd. Als dit je bevalt, mag je de volledige werken des mans van me leenen.

Vanavond spreekt Jan Engelman hier in 'De Bijenkorf' bij een schilderijententoonstelling; wij zullen na afloop naar Sandeman gaan en onze principes nog eens laten botsen. Stel je voor, Ant: ik *was* gisteren op die tentoonstelling en zag een aquarel van Georg Gross, dat ik zoo prachtig vond, dat ik het bijna gekocht heb! Het kost f 200, en ik ben nu bezig ergens geld vandaan te sleepen, want ik heb het niet contant. Mijn oom in Tiel is 'angepumpt', maar ik vrees, dat hij die f 200 wel niet voor zulke ondegelijke doeleinden zal willen voorschieten! - Het is werkelijk geen geld voor het stuk.

Natuurlijk is je houding tegenover de Man de eenige, die een behoorlijk antwoord kon zijn op mijn blague. Ik ben eigenlijk zoo schandalig bezet met vooroordeelen, die op pijpen en nog wel andere artikelen berusten, dat ik bloosde bij je zeer juiste ‘terechtwijzing’. Ben ik ook bezig dogmatisch te worden? Afwachten maar. - Ik kan 13 Febr. ± half drie in Amsterdam zijn; als jij er omstreeks dien tijd ook bent, hebben we nog een heelen middag. 's Avonds mag jij dan lekker naar de Man en ik ga fijn naar de bioscoop. Zondag moet je dan maar heelemaal voor mij open houden. Wat Maandag betreft: ik heb dan van 8.45 tot 3.10 les. De stoel staat den heelen dag tot je beschikking!

Je gedachten over de schoonheid loopen parallel met de mijne. Ik had ook al lang, voor ik het durfde bekennen, de ‘minachting’ voor de aestheten, maar ik vond hen te gewichtig, om dat ronduit te zeggen.

Dag!
hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], 9 februari 1932

aant.

aant.

9 Febr. 1932

Beste Menno.

Zeer bedankt voor je brief. Ik verkeer momenteel in een zeer genoeglijke stemming. Vanavond met Mineke naar een concert geweest, 4de symphonie v. Mahler enz. daarna heerlijk in 't bad geweest en zit ik nu met een warme kachel, een kopje koffie en een kaaskorst een beetje aan jou te pennen. Je ziet, het hek is weer van de dam, de dominé zit weer in de ‘kamer’. Ik ben altijd tegen den draad in; kan niet tegen laat naar bed gaan, en ben er juist zeer op verzot. enz. enz. Raar wezen.

Het boek van du Perron heb ik gelezen, maar moet het nog een keer doorbladeren. Ja, er is wel een groot verschil met Hampton Court, in de uitwerking.

Leuk, dat je me de overdruk uit de Gids stuurde. Herr. Doctor Brann kan het er mee doen! Ik ben altijd nog wat huiverig om wat van Nietzsche te gaan lezen, ik geloof niet, dat ik er aan toe ben. Zoek maar eens iets voor me uit om te ‘beginnen’, ik merk gauw genoeg, als het me niet bevalt. 'k Vind het erg plezierig, als je me zulke dingen stuurt! (de overdruk bedoel ik).

'k Ben erg benieuwd de aquarel van Gross te zien. Het geld heb je toch hoop ik al van de oom uit Tiel gekregen? Anders heb ik nog wel zooveel op de Spaarbank en kan die even worden opgelicht.

Wat is tot slot f 200 voor iets dat je werkelijk prachtig vindt.

Het plan voor de Zaterdag en Zondag vind ik uitstekend. Schrijf even met welke trein je komt, ik zorg dan aan 't station te zijn. Ik ben er om 12 uur, maar moet dan

eerst een paar boodschappen af doen. Kan ik niet zoo gauw klaar komen, waar zal ik je dan vinden? 'k Heb er echt zin in.

Mijn uitwijding over de Man was niet bepaald als een ‘terechtwijzing’ bedoeld, maar 't kan geen kwaad, indien je dit zoo opvat! Verder wacht ik af.

'k Ben begonnen met J.P. Coen van Slauerhoff. 'k Zag in de inhoud van De Stem, dat Kelk bezig is met een roman ‘Jan Steen’. Werken die oude kerels epidemisch. Moet jij er ook niet eens één uitzoeken om je aan te wijden? b.v. één van den primitieven; dan kan je die juffrouw uit ‘Bosch’ als een of andere Barbara invoeren. Of Hugo v/d Goes met allemaal hysterische vrouwen (was dat v.d. Goes niet, die krankzinnig werd).

'k Krijg geweldige slaap en groet je dus. Dag.

Hart. gr.

Tot ziens!

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 11 februari 1932

aant.

Rotterdam, 11 Febr.’32

Beste Ant

Hartelijk dank voor je brief. Ik zal het antwoorden tot Zaterdag uitstellen, want ik moet in haast allerlei stukken typen voor twee sollicitaties, die ik verrichtende ben, aan scholen in den Haag. Vanmorgen misbruikte ik mijn vrije morgen, om een paar directeuren te bezoeken en een fata morgana van kans te zien opdagen. Aan beide scholen, maar wat is kans, zelfs groote kans!

Het aquarel van Gross heb ik gekocht; oompje was zoo vriendelijk het geld over te maken. Het hangt nog op de tentoonstelling. Je vriendelijke leening is dus niet eens noodig. Daarom niet minder gewaardeerd!

Ik kom aan Zaterdag, C.S. met den trein van *14.14*. Zie ik je niet, dan wacht ik in de O*porto* op het *Damrak*.

tot ziens dus!

hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 16 februari 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 16 Febr.’32

Beste Ant

Deze brief als een schriftelijke herinnering aan je plechtige belofte, afgelegd op het houten perron van het Maasstation. Ik vond het werkelijk zoo buitengewoon verstandig van je, dat je tot het besluit kwam uit Zutfen weg te gaan, dat ik niet nalaten kan nog heden per brief te applaudisseeren. Als ik n.l. een karakteristiek van je zou willen opstellen (maar ik wil dat niet, tenminste niet systematisch, daarvoor sta ik niet objectief genoeg tegenover je), zou ik daarin o.a. een plaats moeten inruimen voor je onzekerheid op sommige punten, die zich dan uit in je beroemde ‘recalcitrantie’. Ik heb voortdurend het gevoel, dat je daardoor niet half ontplooit, op sommige punten alweer, wat je zou kunnen ontplooien, als je op die punten volkomen zeker was. Dat leid ik af uit de *andere* punten, waarop je veel ‘brillanter’ bent dan de gemiddelde vrouw, die brillantine als het hoogste criterium van mannelijke intelligentie beschouwt, zij het in allerlei variaties, en zich daarop blind staart. Ik geloof, dat je in alle opzichten ‘brillant’ zou kunnen zijn, als je zekerder van je zelf was...

Gun mij nog een hypothese: dat je onzekerheid uitsluitend voortkomt uit een instinctmatige overschatting van bepaalde verschijnselen, louter en alleen, omdat je er tijdens je babylonische ballingschap niet voldoende mee in aanraking bent gekomen. Vandaar, dat je altijd (soms in twee zinnen vlak na elkaar) de neiging hebt, je eigen woorden in te trekken, omdat je er de verantwoordelijkheid niet voor op je durft te nemen. Daarom lijkt het me een schitterend idee, dat je ‘hem smeert’, op welke wijze ook, een kleine verschijnselen-test gaat doormaken, niet programmatisch, maar vanzelf. Je bent veel meer waard dan je zelf denkt; vermoedelijk ben je veel intelligenter (nog), veel coquetter <over de coquetterie zou ik wel een boek kunnen schrijven.>, veel anti-socialer, dan je zelf denkt. Het lijkt me werkelijk niet, dat ik nu romanceer. Je bent altijd nog iemand anders dan die je bent, misschien nog maar heel weinig anders, maar toch nog juist een millimeter. Misschien vind je het erg kinderachtig van me: maar ziedaar de reden, waarom ik je zo graag een hoed had cadeau gedaan! Ik heb zoo'n idee, dat ik je dan plotseling in je eigenlijke volledigheid zou zien. Redeneert hier misschien de man, die te veel waarde hecht aan dr. Dumay's snor? Ik weet het niet, maar ben op dit punt ‘overgevoelig’, en zelfs overtuigd van mijn betrekkelijke ‘waarheid’, van *het* standpunt. Aan de belachelijkste kleine ontdekkingen hangen nu eenmaal de wonderlijkste perspectieven vast.

Vergeef mij deze moralisaties. Je hoeft er je niets van aan te trekken. Maar denk aan de gelofte op het Maasstation-perron!

Gisteren, na je weggebracht te hebben, kreeg ik in de bus een mooi idee voor een panopticumstukje over de ‘Critische Annalen’. Het is getiteld ‘Zgn.’ en ik had veel plezier, toen ik het schreef.

Ik hoop, dat je me binnenkort een datum kunt schrijven, waarop we, in Amsterdam of Rotterdam, weer kunnen uitgaan. Alleen 19 Maart heb ik nog bezet, dan moet ik een lezing voor ‘jonge mannen’ houden.

Deze brief overlezend, concludeer ik, dat je als tegenprestatie wel een paar moralisaties over mij terug moogt sturen. Als ik iemand iets schrijf over mijn karakter, kwelt me altijd de bijgedachte, dat ik daardoor mezelf onbedoeld als een onaantastbare oordeelaar verhef boven mijn eigen zwakheden. Dat is heusch de bedoeling niet. Ik

wil alle onfeilbaarheidsallures vermijden, maar daarom is het wel goed, als je mij ‘terugpest’.
Dag! Houd voet bij stuk!
Hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [17 februari 1932]

aant.

aant.

aant.

Beste Menno
Hartelijk dank voor je brief. 'k Vond het erg plezierig, dat je even een episteltje stuurde, want ik was eenigzins onder nul gearriveerd, vanwege al die verstandigheid.
Ja, ‘als’ ik zekerder was van mezelf enz. ‘als’, als - maar dat is nu juist de aard van het beestje. Dit heeft iets van de redeneering van Jan Engelman in z'n critiek op ‘Hampton Court’. Ik heb nu eenmaal wat lang werk om ergens beslist zeker van te worden en als ik ergens niet beslist zeker van ben, kan ik onmogelijk doen alsof ik er wel zeker van was. Ja, 'k weet dat ik vaak m'n eigen woorden direct weer tegenspreek, maar alleen als ik er nog niet zeker van ben geworden en dat terwijl ik ze zeg, weer bemerk. Wat een gedaas niet? Wat ik wel zeker weet, is, dat ik altijd over vele dingen onzeker zal blijven, al zal er variatie zijn in de onderwerpen en zal hun aantal misschien wat verminderen.
Of de ‘babylonische ballingschap’ daarin schuld heeft? 'k Weet het niet. 'k Wil er zelfs tegen protesteeren, dat ik ooit in ballingschap verkeerd heb. 't Was tot slot toch voor het grootste gedeelte eigen verkiezing. De verschijnselen-test zal voor de buitenkant vermoedelijk zeer heilzaam werken, voor de binnenkant zal het vrees ik, niet veel tot meerdere zekerheid bijdragen, al zal de wisselwerking toch wel tot nut zijn.
Deze zomer heb ik ook erover gedacht er uit te trekken, maar de zeer ernstige twijfel aan de voldoening van m'n eens toch gekozen vak, was toen al te sterk. M'n onzekerheid heeft me ervoor bewaard, dat ik nu een leerling van de ‘School’ zou zijn en maatschappelijk werk zou verrichten. Wat niet wil zeggen, dat ik de waarde van dit werk niet meer zie! Alleen *ik* kan er me onmogelijk meer aan wijden, en heb ik voor de echte maatschappelijke wijven evenveel minachting als jullie, maar dat heb ik ook altijd gehad. Of ik anti-sociaal ben. Ik ben *bewust* minder sociaal geworden. Je zult me eerst eens een zakelijke uiteenzetting *zonder* ‘sneers’ op ‘gemeenschap’ en dergl. moeten geven van het begrip ‘anti-sociaal’. Daaraan zal ik dan eenige wijsheden kunnen ophangen.
Indien je ooit een boek schrijft over ‘coquetterie’, neem 'k direct op me het te becritiseeren.

't Is, geloof ik, maar gelukkig, dat de poging tot ‘behoeden’ niet gelukt is, 'k vermoed, dat het een hevige teleurstelling zou zijn geworden, en de onvolledigheid zou blijven voortbestaan. Indien nog nooit een hoed mijn bol beroerd zou hebben, was dit een ander geval, maar 'k bezit eigenlijk een heele rits hoeden, d.w.z. wel drie of vier, maar ik behoed mij nu eenmaal slechts bij bevliegingen. 't Kan zijn, dat ik in een ander seizoen, niet van een hoed te ontslaan ben, zoozeer zelfs, dat je heimwee zult krijgen naar m'n mutsje.

Je ziet dus, dat ik me zeer zeker wat aantrek van je ‘moralisaties’ alleen niet qua moralisatie, wat ook niet jou bedoeling zal zijn. Je behoeft niet te vreezen, dat ik overtuigd ben van jou onfeilbaarheid. 'k Zou onmogelijk met je uit kunnen gaan en verder niet zoo zeer op je gesteld zijn. De eenige pesterij die ik je op het oogenblik terug geef is deze; dat ik nog steeds plezier heb over de misselijkheidsscène van Zondagavond. Dat Menno ter Braak dat nu juist moet overkomen!!

Met de Pipa heb ik nog niet gepraat over m'n voorgenomen plannen. 'k Was van plan direct Maandagavond maar van wal te steken toen Vader om half 12 ook nog per auto arriveerde om z'n dochter nog even te kunnen aanschouwen. Bert was er ook en had deze nog al vele strubbelingen mee te deelen, vanwege de aanklacht tegen de baardman, welke werkelijk angstige vormen gaat aannemen. 'k Heb me toen maar stil gehouden, 'k had er geen moed voor. 'k Vind langzamerhand alles te ingewikkeld worden hoor, te moeilijk voor zoo'n klein meisje.

Maar maak je niet ongerust, het gebeurt in elk geval! 'k Heb je komst in de ‘Kamer’ gemeld. Donderdagmiddag is er in elk geval zitting, niet 's avonds. Vermoedelijk wordt het radio ontwerp behandeld. Je vraagt dus wel naar Z. Ed.

'k Hoop ook gauw weer eens te kunnen uitknijpen. Misschien, dat ik in Maart nog eens een paar dagen naar 't Haagje kan, 'k moet de dominee toch ook eens in functie zien. 'k Heb nog geen bericht over de volgende bijeenkomst in Amsterdam.

Dag!
Hart. gr.
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 18 februari 1932

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 18 Febr.’32

Beste Ant

Zoo juist je brief gelezen; onmiddellijk dit aanvullend schrijven uit de pen, ter toelichting van mijn term ‘onzekerheid’. Ik bedoel er precies mee, en *niet meer*, dan ‘uiterlijke onzekerheid’. Wat je overtuigingen, redeneeringen, kortom je heele persoonlijkheid betreft, vind ik je het tegendeel van onzeker. Zekerheid in den

dogmatischen, Engelmanschen zin, is voor mij het afgrijselijkste, wat er is; de zekerheid, die ik bedoel, is juist het uiterlijk symbool van de fundamenteele *on*zekerheid over *alles*. Deze eenheid van tegendeelen is begrijpelijk; als geen enkel dogma meer een zekere eerbiedwaardigheid vertegenwoordigt, is er ook geen enkele houding meer, die per se boven andere houdingen te verkiezen is; m.a.w. het bewustzijn, dat in elke houding een maskerade steekt, maakt een zekerheid mogelijk, die dogmatische menschen juist ontbreekt, *zoodra hun zwakke punt aangeroerd wordt*; zij worden dan òf prikkelbaar, òf zelfs beleedigd, òf flauw, òf doodelijk serieus. Natuurlijk kan zelfs een on-dogmatisch mensch die zekerheid niet tegen zijn instincten in machtig worden. Ik zelf was allang on-dogmatisch, voor ik me op verschillende gebieden ook practisch zeker voelde. <Is dat bij jou ook niet een beetje zoo?> Er zijn nog terreinen genoeg, waarop ik me, ondanks on-dogmatische theorieën, als een baby voel; maar tegenover veel gewichtigheid heb ik toch een houding gevonden. Laat ik, als drastisch en onsmakelijk voorbeeld, mijn misselijkheids-episode aanhalen. Een paar jaar geleden zou de omstandigheid, dat ik in een dergelijke episode verkeerd had in tegenwoordigheid van een vrouw, mij bepaald vernederd hebben, ook al had redeneering me het tegendeel aangetoond. *Nu* vond ik het nog gruwelijk onplezierig, maar ik had toch ook eenig pleizier (niet veel!) om de situatie; trouwens, een situatie, die daar niet tegen kan, is een situatie van niets. Vroeger zou dat *geen troost* voor me zijn geweest; ik zou absoluut geen zekerheid gehad hebben, allerlei uiterlijke factoren zouden mijn ijdelheids- en houdingscomplexen zoozeer hebben bewogen, dat ik me een verloren man zou hebben gevoeld. Ook als jij me bij hoog en laag verzekerd had, dat het je niets kon schelen. Ik zat toen m.a.w. volkomen vast aan mijn schijnhouding als zich-gentlemanlike-gedragend man, en het in de war raken van die houding zou mij toen *zelf* in de war hebben gebracht; *omdat ik mijn houding wás*. - Dit geldt juist voor de kleinigheden in het leven; het is veel gemakkelijker, vrij en onafhankelijk te staan in groote, theoretische problemen dan in onbelangrijke situaties; dit gelooven de meeste menschen niet, en vandaar hun gewichtige theorieën in het luchtledige, hun onvaste houding in de dagelijksche aangelegenheden. Eigenlijk geloof ik, dat groote, theoretische problemen pas werkelijk dien naam verdienen, als ze zich aan de kleinigheden manifesteeren. Vandaar mijn heimelijke bewondering voor de coquetterie van een vrouw, voor de *zekere* coquetterie dan. De gewone is zoo allemachtig doorzichtig, zoo op en top symbool van een dogma (n.l.: pak den man, als je hem krijgen kunt door vat op zijn kleine zwakheden), dat ik daar niet meer in hoop te loopen (je ziet, de ervaring heeft me erg bescheiden gemaakt). Maar de coquetterie, die ik bedoel, is een symbool van zekerheid van gedragingen, dat ik beslist bewonder; ik kan het ook niet helpen, dat ik de zekerheid van *optreden* bij een groot zakenman bewonder; op dit gebied is hij n.l. ondogmatisch, hij handelt zoo, omdat zijn persoonlijkheid hem dat zegt. Op het gebied van het 'boekenlijstje' is hij natuurlijk een idioot. De vrouwelijke coquetterie in den bovenbedoelden zin is voor mij het symbool van het ongedwongen vrouw-zijn, waardoor een vrouw haar houding bepaalt, zonder dat erg belangrijk te vinden, maar ook zonder het erg *on*belangrijk te vinden. Zoodra de coquetterie een programma punt, dus een dogma wordt, ontstaat een scène als die in de balzaal van Monte-Carlo, al behoeft het er niet zoo dik op te liggen.

Een zakelijke uiteenzetting zonder 'sneers' over de gemeenschap? Ik heb het geprobeerd in het 'Carnaval', hoofdstuk 'Burgers'. Probeer eens, of dat je wat zegt. Voor mij is 'gemeenschap' één van de vele carnavals-aspecten van het leven; d.w.z. iedereen zoekt ernaar en het vinden ervan is op straffe van burgerlijke verstarring

verboden. Blijkbaar heeft de Heer der legerscharen gemeenschap uitsluitend als lokmiddel in ons gelegd. Wil je me eens schrijven, wat je van dat hoofdstuk denkt? Ik weet n.l. zelf niet precies meer, of ik vroeger overtuigend iets kon opschrijven, dat me bloedige ernst was. De gelijkenissen-stijl zal ik in ieder geval wel nooit meer toepassen!

Vanavond hoop ik Marie een beetje te laten coquetteeren met een jongen luitenant, zal haar dan een paar woorden in den mond geven, die den luitenant natuurlijk zullen doen ontvlammen, maar haar zelf niet misleiden.

Over je stellingen omtrent de *hoeden* ben ik het nog niet met je eens. Ik vind n.l. een muts altijd nog eenigszins een symbool van een dogma; een hoed is, als hoed, algemeener, onverschilliger als object. Enfin, ik zal niet rusten, voor ik je eens met een hoed gezien heb. Niet omdat ik daarvan enorme openbaringen verwacht, eigenlijk gewoon, omdat het je zeker goed zal staan, anders zal staan. En toch kun je niet weten, of je hoed-aspect niet dichter bij je ideaal-beeld staat dan je muts-aspect!

Vertel me gauw, als je over je plannen hebt gesproken. En laat je vooral niet door de moeilijkheden afschrikken. Als het kleine meisje zich al te klein voelt, moet je maar dadelijk in Rotterdam komen, al is haar gastheer ook maar een klein jongetje. Dus: schrijf gauw!

Hart. gr.
je Menno

N.B. Ik wou *Donderdagmiddag a.s.* ± half 2 naar de kamer, met nog *5 personen* behalve mezelf. Kan ik er op rekenen, dat ik je vader daar dan kan bereiken, als ik naar hem laat vragen? Want anders moet ik met het heele gezelschap naar de bioscoop. Geef me nog even zekerheid!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, 24 februari [1932]

aant.

aant.

Zutfen. 24 Febr.

Beste Menno.

Dit wordt maar een kort episteltje. 'k Heb niet eerder tijd gehad om je te schrijven, had een tante uit het Noorden te logeeren en twee kinderen v.d. Bergh v. E. Vader is Donderdagmiddag in de kamer aanwezig. Dat is dus in orde! Surinaamsche begrooting.

'k Was blij met je brief en zeer verheugd over wat je schreef. Ik kan er nu geheel mee accoord gaan.

Ja, ik geloof ook zeer zeker dat de kleinigheden de grootste waarde vertegenwoordigen in het leven en eigenlijk het leven bepalen en waaruit de groote problemen weer voortkomen.

Het hoofdstuk ‘Burgers’ uit het Carnaval heb ik nog niet gelezen. Als je tantes te logeeren hebt, kan je nu eenmaal niet veel lezen. Ik schrijf er in elk geval deze week nog over. Mijn bedoeling was eigenlijk een uiteenzetting uit te lokken over het begrip ‘onsociaal’. Maar daarover kunnen we nu misschien beter eens praten. Dit loopt er in elk geval paralel mee.

Met Vader ook natuurlijk nog niet geconfereerd. 'k Heb hem nog niet alleen te pakken kunnen krijgen. Misschien vanavond als Z.Ed. niet te vermoeid is, want het zal een langdurig onderhoud dienen te worden, want ik zal me toch ook moeten verantwoorden, waarom ik *niet* meer in het eens gekozen vak wensch door te gaan, waarom ik in geén geval meer naar Amsterdam kan terug gaan.

Verder zie ik hem vermoedelijk de heele week niet meer, en de volgende week ook weinig, dus de tijd dringt!

5 Maart moet ik weer in Amsterdam zijn om het syndicalisme van Clara Meyer-Wichman te bestudeeren. 'k Vermoed, dat ik minder consequent zal zijn dan de vorige keer, en zeer gemakkelijk tot de bios ben over te halen. 'k Moet Zondag weer naar huis. 'k Weet eigenlijk wel vooruit, dat ik de ‘studieavond’ aan m'n laars lap, dus kan eigenlijk, indien jij dat liever hebt, ook wel in Rotterdam komen.

Je schrijft toch deze week nog wel even?

'k Ga morgenavond eens naar Arnhem een bioscoopje pakken. 'k Heb zin er eens uit te gaan.

Dag!

Hart. gr.

Ant

'k Had steeds solliciteerende Heeren aan de deur voor de vacaturen aan de H.B.S. 'k Moest telkens even aan jou denken. ‘Nee Mijnheer, tot mijn spijt is de ds. niet thuis’. Ben je al in A'dam geweest?

Dag.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 26 februari 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 26 febr.’32

Beste Ant

Zeer verheugd over het feit, dat je het met me eens bent inzake de ‘kleine dingen’. Het overeenstemmen in deze kleinere dingen is het eenige, wat een schijn van kans kan geven op een niet-vervelend en spoedig banaal ‘geluk’. Ik heb vroeger altijd deze ‘kleine dingen’ onderschat en aan groote dingen gedacht, wanneer het er op aan kwam, juist aan die kleine dingen te denken. Ziedaar ook de reden van mijn vele

schipbreuken in gevallen, die voor sommige menschen zoo eenvoudig oplosbaar schijnen te zijn, dat ze nooit behoeven te aarzelen. Het komt eenvoudig-weg op de groote dingen niet aan, of liever, die komen wel vanzelf terecht. 'Une question d'épiderme', dat is de heele zaak; een contact, dat op irrationeele factoren berust en dat gemakkelijker door een dagelijksche gewoonte dan door een verschil in geloof kan worden verbroken. Ik geloof, dat ik ook langs een soortgelijke weg de definitie van 'intelligentie' zal kunnen vinden; die is ook een 'question d'épiderme'; een aangelegenheid van kleine dingen, in tegenstelling tot de gewichtige abstracties der wijsgeeren en de even gewichtige schoonheid der aestheten. Wat ik een intelligent mensch noem, is een mengsel van aandacht voor de kleine dingen en verachting van de kleine dingen; m.a.w. een intelligent mensch behoort in voortdurend contact te blijven met alle levensverschijnselen zonder er in te blijven vastzitten. De intelligentie is tegelijk enorm gevoelig voor het dagelijksch leven en bereid die gevoeligheden te analyseeren, als betrekkelijk onder de loupe te nemen. Zij kan dus ook een mengsel van sociale inschikkelijkheid en sociale onverschilligheid zijn; bij de gevoeligheid behoort 'meedoen' (tot op zekere hoogte), bij de analyse 'niet-meedoen', zelfs 'sneeren'.

Gisteren heb ik weer eens flink 'meegedaan', door de tweede kamer grondig te inspecteeren en het parlementarisme tegenover mijn discipelen te verdedigen. De heeren parlementariërs deden overigens moeite genoeg, om het respect van de jeugd te vernietigen, want zij letten niet op, wandelden, gaven blijken van groote vroolijkheid etc. etc., terwijl de heer Yzerman zich stond uit te putten in beschouwingen over de West. De jongens hebben zich best geamuseerd, en na afloop zijn zij naar Scheveningen gegaan. Ik heb tegen hen betoogd, dat de ware beteekenis van het parlementarisme *achter* de redevoeringen zat, om het figuur van de kamer te redden, en dat gelooven zij nu wel zoo'n beetje. Maar het is een zotte vertooning. - *Vergeet vooral niet*, je vader nog eens hartelijk te bedanken voor zijn moeite; hij moest zelf veel moeite doen om kaarten los te krijgen, en bovendien heeft hij me nog allerlei geexpliceerd waardoor ik een beter figuur kon slaan tegenover de schare. Ik kon niet aan hem merken, of je al met hem gepraat had over je plannen en heb er natuurlijk ook niet naar gevraagd.

Ik heb weer twee 'episoden' Dumay gebrouwen, waarvan vooral de tweede mezelf nogal goed beviel. Wil je a.s. 5 Maart de doorslag van het vorige meebrengen? ik moet er nog een paar verbeteringen in aanbrengen. Je kunt het daarna, als je wilt, gerust weer meenemen met de nieuwe bladzijden. - Ook heb ik nu Gross in huis; maar het is gemakkelijker, een schilderstuk te koopen dan het op te hangen! Het *staat* er, maar het hangt niet, tot nu toe. Ik bewonder het steeds meer. Als je komt, zal het waarschijnlijk hangen. - Waarschijnlijk doen we het best, in den Haag af te spreken, want ik moet daar Zaterdagmiddag noodzakelijk even bij den Inspecteur der lycea op bezoek, voor mijn sollicitatie in den Haag. We gaan dan 's avonds b.v. naar Rotterdam. Goed? Maar: als je het syndikalisme prefereert, moet je het vooral schrijven.

Ik *was* in Amsterdam, maar de vacature is helaas vervallen wegens de algemeene bezuiniging. Jammer, ik had veel kans.

Ingesloten een opstel van een 'talentvolle leerling' (vrouw). Zeg me eens, wat je ervan vindt, als vrouw zijnde.

Ik hoop gauw weer wat meer van je te hooren, ook over de 'gemeenschap'.

Dag! en tot Zaterdag

hart. gr.

je Menno

We gaan in den Haag toch ook een mantel koopen? Dat heb je me beloofd aan het Maas-station!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], 2 maart [1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

Woensdag 2 Maart.

Beste Menno.

Vermoedelijk zul je wel denken, dat 'k langzamerhand in de dut ben geraakt. Het tegendeel is juist. 'k Was blij met je brief.

Gistermorgen heeft het onderhoud met de dominee plaats gehad. Eindelijk! 'k Heb er 14 dagen tegen aangehangen; kinderachtig, maar ja! Z.Ed. was het in principe natuurlijk geheel met me eens, maar hoe het nu verder opgelost zal worden?

'k Weet in elk geval nu wel zeker, dat 'k niet meer naar Amsterdam terug wil en voel dit besluit op zichzelf als een bevrijding; dit heeft wel moeite gekost! Ik heb dit werk toch ook niet gekozen, omdat er niets anders was, zooals dat zoo vaak voorkomt en zie het tot slot nog net zoo, als 'k het altijd heb gezien, alleen ikzelf ben in die tusschentijd veranderd. Vader ried mij nog aan eens met Molzer (Dhr. S.M.W.) of Knappert te praten, of een andere richting te kiezen: maar dit geeft toch niets.

Het zit hem in de heele ondergrond van het werk, wat bij alle soort Maatsch. Werk hetzelfde is. Ik heb altijd gedacht, dat dit soort arbeid, wel voor mij geschikt was, maar heb tot slot moeten merken, dat ik het louter en alleen met mijn gevoelens gedaan heb, en het nu met mijn verstand steeds betrekkelijker maak. Met mijn verstand ben ik er bijna nooit bij betrokken geweest, alleen waar het gold het opmaken van de rapporten voor de Rechtbank, en dat deel van het werk heeft me vermoed ik ook altijd in de waan gebracht, dat ik het heele soort werk met m'n heele persoonlijkheid kon dekken. Ik doe het er echt als liefhebberij bij, merk ik nu, en aangezien ik me daar m'n heele leven fel tegen gekant heb (75% van alle m.w. is liefhebberij!) wil ik zelf het niet meer als mijn vak beschouwen.

Begrijp wel, daardoor is het vak niets minder! alleen je moet er voor geschapen wezen 100% en laat het anders...

(Uit dit relaas kun je opmaken, dat ik het met je definitie van intelligentie wel grootendeels eens ben.)

Verder moet ik hier nog bij vermelden, dat ik het werkelijk *zeer* op prijs heb gesteld, dat je op geen enkele manier eenigerlei aandrang op me hebt uitgeoefend, aangaande deze voor mij belangrijke beslissingen. Misschien vindt je dit heel gewoon,

des te beter, maar het *is* niet gewoon (noch op het vlugger nemen van het besluit in principe, nog op een spoediger onderhoud met de Pipa).

Als je dit allemaal nog steeds werkelijk interesseert, vind *ik* het een ‘wonder’.

Je ‘bedankje’ aangaande het kamerbezoek, heb ik overgebracht. Naar aanleiding van het niet luisteren en niet opletten der heeren, moet je de jongens het volgende verhaal maar eens overbrengen. Het gebeurde de 2de week dat Vader in de kamer was. Na de eerste week, was hij doodop van al het luisteren, den heele dag door. Aan 't eind van de 2de week kwam Duys naast hem zitten en fluisterde hem in: ‘De historie vermeldt, dat er vroeger eens een kamerlid geweest is, die naar alles luisterde, maar die is gek geworden, ik wou je maar even waarschuwen.’

Het opstel van je leerling vind ik aardig, goed zelfs. Alleen wou ik, dat het waar was, dat alle onbeantwoorde vragen in een ijzeren bak terecht kwamen, dan was je ze kwijt. Maar die bak zit in je eigen binnenste en als hij vol is loop je meteen de kans zelf te barsten. Maar de Heere zal hem wel van gummie gemaakt hebben met daaraan verbonden de eigenschap tot het maken van peristaltische bewegingen, waardoor het evenwicht door periodieke erupties weer hersteld kan worden.

Nog wel bedankt voor de filmliga. 'k Was Donderdag in Arnhem in de bios. Zag het ‘pierement’ van Teunissen. Aardig vond ik het, verder danste het congres, wel leuk.

Verder moet ik Zaterdag toch maar naar Amsterdam. Het zal practische moeilijkheden opleveren, als ik naar den Haag ga. Ik krijg nl. vermoedelijk 2 of 3 logeés, de reis naar den Haag kan daarvoor uitgesteld, voor de ‘studieavond’ gaat alles uit de weg, zoo is de wereld! Dat wil niet zeggen, dat *ik* naar die studieavond ga, maar Ant *heeft* een studieavond en 't hangt van *de* omstandigheden af, of Ant daar ook inderdaad heen gaat. Verder wilde ik graag Zaterdagmiddag even naar Annie Jonkman. Ga jij dus naar den Haag voor dat bezoek. Ik kan dan ± half 6 uit A'dam gaan en jou oppikken in den Haag of jij komt in A'dam. 'k Laat het geheel aan U over, mir ist alles ein.

Schrijf je nog even, wat je besloten hebt. (Ik ben omstreeks 2 uur in A'dam). Over de ‘gemeenschap’ kan ik nog onmogelijk schrijven, 'k ben nog zeer ‘onzeker’.

Waar heb je Gross opgehangen. Op de wand bij het raam? Boven de piano zal het vermoedelijk glimmen vanwege het glas.

‘Dr. Dumay’ zal met mij reizen. Ik heb het nog niet deskundig geplakt. De zin van ‘de reeks gerechten als aaneengeschakelde liefdesverklaringen’ kan ik niet vinden en ik herinner me dat het daarna geplakt moest worden. Enfin, je ziet zelf wel.

'k Ga braaf vroeg naar bed, dus gegroet!

Tot ziens tot Zaterdag.

Hart. gr.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 3 maart 1932

aant.

R’dam, 3 Maart’32

Beste Ant

Snel even een omgaand antwoord op je brief, waarvan ik de eigenlijke beantwoording maar tot Zaterdag uitstel. Luister even: ik ben vrij slecht gekapitaliseerd, door samenloop van allerlei betalingen. Is het erg voor je, als je naar den Haag komt? dan kan ik reis- en hotelkosten vermijden (ik heb een, zij het dan niet-echt ‘gezin’!). Ik weet bovendien niet, hoe laat ik precies van dien inspecteur weg kan, want het kan op dat spreekuur angstig vol zijn. In ieder geval ben ik om 4 uur wel klaar, *tusschen 5 en 6* bevind ik me, nog geheel onder den indruk van het officieele bezoek, in *Riche*. Gaan dan samen eten. Zonder tegenbericht reken ik er op!

Het geld-argument hindert me erg, maar ik kan er niets aan doen, het is deze maand ‘donderen’. Gelukkig is het mijn laatste stommiteits-afbetaling, deze maand.

Tot Zaterdag dus! Kom maar vroeger dan 6 uur.

Hart. gr.

je Menno

Bedenk onderweg eens, wat je van de ‘paddestoelenverantwoordelijkheid’ uit het Démasqué denkt.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Den Haag], [vermoedelijk 10 maart 1932]

aant.

Beste Menno,

Onder het motto ‘Niets is inconsequenter dan de vrouw’ heb ik reeds in lijn 8 besloten tot Zaterdag hier te blijven.

Werk dus het plan maar uit voor Woensdag. dat is eenvoudiger. 'k Blijf tot Dinsdag in de v. Soutelandelaan.

Dus tot ziens

Hart. gr.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [voor 11 maart 1932]

aant.

aant.

Beste Menno.

'k Ben de heele week al doende, om je even een episteltje te sturen. Zondagavond goed thuisgekomen; de beide logées waren weer vertrokken, volgens Mineke één aardige en één snertmensch, dat aldoor ‘zus’ tegen haar zei.

'k Moest in de trein aldoor nog denken aan het gesprek 's middags aan tafel. Wat me van jou altijd zoo opvalt is de manier, waarop je de menschen bekijkt en beoordeelt en direct naar uiterlijkheden classificeert. Iemand is toch in de eerste plaats gewoon ‘mensch’, even als je zelf bent, alleen wat anders uitgewerkt. Een kellner is toch niet in de eerste plaats kellner, al geef ik toe, dat het vaak voorkomt, dat hij meer kellner is dan mensch; maar je kunt daar toch bij voorbaat maar niet van uitgaan.

Ik begrijp ook nooit goed die behoefte aan begrenzing. Inkomen beneden f 30 arbeider, wordt op de Beukelsdijk niet toegelaten (in de Rozenhoflaan wel) enz. enz.

Ik bedoel hier niet mee, dat *jij* met arbeiders enz. even goed *moet* kunnen omgaan als met menschen van je eigen ontwikkeling. Dit is een kwestie van aard en aanleg en hoeft met je beoordeeling van menschen niets te maken te hebben.

Waarom blijven die menschen niet allemaal dieren. Een deel van 't menschdom schijnt nu eenmaal *meer* behoefte te koesteren, waarom weet ik ook niet. Waarom blijf jijzelf niet alleen dier, wat versta je er eigenlijk onder.

Jullie praten altijd over iemand, die een ‘vent’ is. Dit en dat is tegen hem maar tot slot is het een ‘*vent*’. Dit kan je toch algemeen toepassen en niet alleen op je eigen geestelijke stand of met het oog op de dikte der beurs? Wat heeft anders het begrip ‘vent’ voor waarde.

Je was anders wel gezellig aan 't doordraven Zondag. 'k Moest even denken aan Greshoff: ‘Ter Braak klimt op z'n kathedertje en slaat aan 't orakelen’. Gemeen hè?

Gaarne schriftelijk repliek. Op m'n vorige brief heb ik eigenlijk ook niet veel antwoord gehad, met m'n uitwijding over het Maatsch. Werk ben je het natuurlijk niet eens. Misschien heb je er maar wijslijk over gezwegen.

Forum heb ik nog steeds niet gelezen. 'k Heb nergens tijd voor deze week. 't Hangt me de keel uit! In zoo'n stadium raak ik weer eenigszins verzoend met m'n plannen, en verheug me er zelfs op. Er komen al eenige vastere vormen opdagen.

Hoor eens; van die foto van jou schrijftafel waren dunkt mij twee exemplaren. Eén daarvan kon je mij wel sturen. Ik durfde er Zondag niet om te vragen, daar ik mezelf verdacht van sentimentaliteit. Dit is niet het geval. Ik wil er erg graag een van hebben, als je een missen wilt of kunt.

Dinsdag ga ik met de Pipa naar den Haag, 's middags maar direct mee naar de kamer. Kom jij Woensdag in den Haag of zal ik Rotterdam waarts komen? Je schrijft zeker wel even, wat je voor plannen hebt. 'k Was niet erg aardig met m'n weigering om een mantel met je te gaan koopen. Ik *ben* ook niet erg aardig. Ik zal me aangaande deze tak van bedrijf beteren!

Dag hoor!

Hart. gr.

Ant

'k Schrijf in haast!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak

aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 11 maart 1932

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 11 Maart ’32

Beste Ant

Je brief drukt zeer goed uit, op welke punten wij beslist verschillen. Het zijn, geloof ik, die punten, waarop wij verschillend democraat zijn. Wij zijn dat zonder twijfel beide. Maar bij jou heeft de democratie een veel ‘medeplichtiger’ karakter dan bij mij, omdat je de neiging hebt, je in te stellen op menschen uit de arbeidersklasse; een neiging, die ik (als democraat en anti-fascist) evengoed *zou kunnen* hebben, maar niet heb. Ik beoordeel iemand werkelijk naar uiterlijkheden (volkomen terecht) omdat er geen andere middelen zijn, om iemand te beoordeelen dan die gesmade uiterlijkheden; de ‘innerlijkheden’, waarvan vele menschen bij hun beoordeling zoo graag gebruik maken, zijn bij nader onderzoek toch ook uiterlijkheden, alleen wat abstracter uit andere uiterlijkheden samengesteld. Iemand is, voor mij, *niet* ‘in de eerste plaats gewoon mensch’, want dat zijn we allemaal en dan heeft het absoluut geen zin meer, om wie dan ook nog te beoordeelen! Iemand is in de eerste plaats kellner, of leeraar, of kamerlid, en wat daarachter zit, zijn intieme leven, *wenscht* hij vaak niet eens te zijn. Hij is symbool geworden, zelfs voor zijn vrouw, die hem een rare snijboon van een symbool vindt, maar toch een symbool. ‘Gewoon mensch zijn’, dat zou beteekenen: gewoon kat of leeuw zijn, geen abnormale kuren vertoonen, die tegen de kenmerken van de soort indruischen. Dat zou beteekenen: de menschen weer als gewone dieren zien en dus hun persoonlijke verschillen wegcijferen. Maar ik weet bij voorbaat, dat dan een schema overblijft, dat in anatomie-, physiologie- en psychologie-boeken staat, au fond on-interessant, omdat het zoowel op A als op B als op C toepasselijk is. Wie dus geen ‘gewoon mensch’ erkent, moet *alle* verschillen, ook die tusschen arbeider en aristocraat b.v., erkennen. Die verschillen zijn even wezenlijk als andere denkbare, omdat ze niet op vooroordeelen, maar op ‘questions d'épiderme’ berusten. Ik weet precies te voelen, wanneer een mensch mij niet ‘ligt’; daarom hoef ik hem niet te verachten (ridicuul en O.W.achtig zou dat zijn), maar ik voel, dat ik in een andere ‘ligklasse’ thuis behoor. De richting nu, die de SDAP vertegenwoordigt, wil dit gevoel van ‘elkaar liggen’ gaan opheffen door een schijnbare royaliteit des geestes; waarom zou de arbeider niet aan onze tafel zitten? Wij zijn toch ook maar gewone menschen! Neen meneer de sociaal-democraat, er zijn geen gewone menschen, er zijn alleen menschen, die elkaar ‘liggen’ en die elkaar niet noodig hebben. ‘Ligt’ een arbeider mij, dan is dat een bewijs, dat ik (blijkbaar) voldoende proletarische epidermis heb, om aan hem iets te hebben, en hij aan mij; ‘ligt’ hij mij niet, dan moeten wij uit elkaars buurt blijven, zooveel mogelijk. Hij heeft evenmin behoefte aan mij, als ik aan hem. Dat hij, ‘de arbeider’, in de laatste vijftig jaar, ‘aan de cultuur is gaan doen’, zegt mij

niets. Cultuur is voor hem een Openbare Leeszaal met toebehooren, een soort eigenzinnige aanstellerij voor het 'Hoogere' meestal, cultuur is voor mij iets, dat zich al aan mij voltrokken heeft, waarin ik een nieuwe gezondheid moet trachten te bereiken, die hij (de ezel!) bezig is met zijn cultuur-hengelarij te verliezen! Hoeveel moeite kost het den z.g. intellectueel niet, om weer 'dom' te worden, af te stappen van wetenschappelijke, philosophische, aesthetische vooroordeelen, weer humor te krijgen tegenover alle gewichtigheid! En Z.M. de Arbeider heeft nu juist ontdekt, dat er allerlei vooroordeelen zijn, die hij nog niet bezit, en hij haast zich dus op verovering uit te gaan. Natuurlijk: het is zijn goed recht en voor mijn part wordt hij zoo 'knap' en 'ontwikkeld' als Kleerekoper zelf; maar in dat stadium, in dat knappe, ontwikkelde stadium, ben ik zoo vrij den arbeider een afschuwelijk, bête, oppervlakkig individu te vinden, nog juist iets erger dan zijn knappe collega's in de bourgeoisie, die tenminste soms nog een aangeboren cultuur in hun vrije uren bewaard hebben. Die uilen van socialisten jagen nog heel braaf achter de schim van den vooruitgang aan, en meenen nog, de bloeden, dat cultuur den mensch 'verheft', dat de mensch 'recht heeft' op al dat schoons. Het is maar goed, dat zij nog niet meegemaakt hebben, datgene, waarop de cultuur gewoonlijk doodloopt: op stupide vak-arrogantie, een zich-verheffen boven de dieren en de paddestoelen, zonder dat iemand weet, wat daarvan de reden is. Ja, waarom blijven wij geen dieren? Eenvoudig, omdat wij een *andere* diersoort willen zijn, *in* zijn soort even compleet als de apen; maar op weg naar die volmaking gaan wij ons verheffen op ons *anders-zijn* dan de dieren, op ons denken als een goddelijk iets, op onze taal als een redelijk iets, op onze techniek als een miraculeus iets. Zoo'n bijeenkomst als die van het Instituut v. Arbeidersontwikkeling doet mij physiek onaangenaam aan: al die brave menschen met de beste bedoelingen, zich nu eens tot 'mensch', tot bourgeois, te gaan 'verheffen', 'wat op te steken van de cultuur', 'van den spreker van hedenavond, die er meer van weet'. Zij, de arbeiders, die tot nog toe ten minste nog meer mensch waren dan de bourgeois, zij gaan zich ook al toeleggen op de cultuur, op dat jargon van termen, dat voortaan voor hen 'leven' moet beteekenen; zij moeten ook hun portie 'kunst', 'wijsheid' etc. etc. slikken, want anders mochten zij eens dom doodgaan, en wat een zonde zou dat zijn! Niet weten wie Goethe was b.v., en dan doodgaan! Niet te weten, dat de film een kunst is, maar 'gewoon mensch' zijn, pleizier en verdriet hebben: bah, nooit dat, ook wij moeten weten, wat er aan de hand is! - Dat ellendige vooroordeel, dat de beschaving in Volksuniversiteiten en Instituten-voor-dit-en-dat steekt, inplaats van in een *erfenis* aan langzaam verzameld *kapitaal*, dat de beschaving een *geluk* is inplaats van een *toeval* (geluk of ongeluk), dat vervloekte vooroordeel drijft den moderne arbeider, en dat vindt de democratische bourgeois nog mooi ook, uit pure beschavings-sentimentaliteit! Hij *ziet niet eens*, wat voor een barbaarsch onding een A.J.C.-gezicht is, wat één uiterlijkheid in dezen duidelijker zegt dan alle innerlijke A.J.C.-zielen bij elkaar (iedere A.J.C.-er apart zal wel een stuk beter zijn, dan hij er uit ziet). Ik wil daarom menschen naar hun uiterlijkheden, naar hun manieren, naar hun wijze van optreden, naar de klank van hun stem, als ze een glas bier bestellen, naar de wijze, waarop ze hun mantel aan den portier geven, naar hun schoenen en hun hoed, eng en bekrompen beoordeelen, zoolang de ervaring mij leert, dat die dingen honderdmaal meer zeggen over iemands stumperige menschelijkheid dan zijn geprezen innerlijk. Dr. W. Banning zal wel een subliem innerlijk hebben; ik geloof het direct, maar 's mans kuif zegt mij meer dan zijn verheven stijl. Jij noemt dat doordraven; soit, voor mij is het bittere ernst, zelfs aan de koffietafel. Ik heb lang genoeg de bewondering voor het verheven en qua talis

achter uiterlijke dingen ‘verborgen’ innerlijk [-]; het heeft me mezelf doen verliezen in pedanterie op mijn beschaving. *Dat innerlijk is er niet*, want anders zou het door het uiterlijk spreken. Het kenmerk der (stands- en geestelijke) aristocratie is, dat zij *door alles* spreekt, niet alleen spreekt op een bijeenkomst van de Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers b.v. iemand, die zijn cultuur voor mij duidelijk moet maken, door zijn kuif te verontschuldigen, heeft geen cultuur, hij is hoogstens zoo'n beetje beschaafd. Zoo iemand mist alle prettige gemakkelijkheid van de diersoort mensch, hij heeft de beschaving in zijn kuif, et voilà le mauvais endroit. Dier-zijn: daar verstaan de Bannings onder: een mengsel van aap-leeuw-mier-vloo-en-weet-ik-wat-meer zijn; in ieder geval *nog geen* mensch. Dat is hun stupide pedanterie, hun ‘verhevenheid’; zij kunnen zich niet eens meer een mensch als dier denken, die met zijn z.g. menschelijke eigenschappen een dier is!! Neen, neen, zeggen zij leerend in Barchem, de Geest, het Hoogere, de Gemeenschap, God, wijzen boven de dieren naar... (doel nader in te vullen naar gelang van het publiek, dat zwijmelen moet. Voor arbeiders past b.v. heel goed: ‘een betere wereld’). Een portie Nietzsche, en deze fabeltjes zijn op de vuilnisbelt, waar ze thuis hooren, met de oproerige krabbels van A.B.K.!

Je zult wel zeggen, dat ik verschrikkelijk doordraaf; maar dit is het eenige punt, dat mij reëel en volledig belang inboezemt. *Waarom* ben ik dan democraat? Niet om den arbeider bij mij thuis te inviteeren, maar omdat ik geen reden zie, mijn eigen ‘ligklasse’ boven een andere te verheffen. Een arbeider, die in zijn ‘ligklasse’ thuis is, zal er bovendien wel feestelijk voor bedanken, om aan mijn disch plaats te nemen. *Hij hoort daar niet*, en dat voelt hij net zoo goed als ik. Bolland zei, dat hij voor de Koningin bang zou zijn, en ik vind dat zeer begrijpelijk; ik zou het ook zijn, om zeer duistere motieven, de motieven van de ‘lig-klasse’.

Ik wil zelf ook beoordeeld worden naar uiterlijkheden. De critiek, die mij getroffen heeft in mijn leven, was *altijd* de juiste critiek op een idiote (schijnbaar idiote) uiterlijkheid. 12 jaar: ik zei ‘roo*de* kool’ i.p.v. ‘roo*i*e kool’, iemand maakte mij daarop attent en ik herinner me nog, dat ik me schaamde; allerlei ‘innerlijke’ schamenswaardigheden ben ik allang vergeten. De roode kool was blijkbaar iets, dat er toe deed. Als iemand *nu* tegen me zegt: ‘Je bent pedant en anti-semiet’, interesseert me dat niet; zegt iemand: ‘Je komt een kamer binnen, alsof je alle gasten bij voorbaat zou willen vernederen’, dan zegt me dat veel. Vandaar mijn hobby voor kleeding. *Niet* slordig gekleed gaan, is een veeg teeken, maar niet met kleeren om kunnen gaan, kleeren tegen de bedoeling aan dragen [-]. Uiterlijkheden dus; maar die uiterlijkheden, die iemand het meest en négligé pleegt te behandelen en die dus het meest verraderlijk zijn.

Ik ga vanavond naar een Goethe-soirée. Je reinste snobisme, weliswaar van rijke bourgeois, niet van Instituut-arbeiders. Maar: plus que ça change, plus que ça reste la même chose; ik zie geen enkel verschil (innerlijk!) met de snobberij van heeren A.J.C.-ers; een heilig ideaal is er in beide gevallen: wees verheven boven de dieren, stel u aan alsof een sonnet u meer kan schelen dan kiespijn. -

Woensdag*avond* heb ik ‘Forum’-vergadering. Woensdag*middag* kan ik in den Haag zijn, *Dinsdag den heelen middag en avond*. Schrijf me nog even, wat je prefereert. Dinsdag lijkt me gezelliger, als je niet dan juist naar de kamer moet. Misschien wil je dan erg aardig zijn en een mantel met me gaan koopen? Je verzet in dezen is... een uiterlijkheid, dat is waar.

Ingesloten het mooie portret. Je moogt het houden, al is er maar één van. Vergeef mijn langademigheid ditmaal!

Hart. gr. van
je Menno

Ik maak *belangrijke* kans aan het lyceum in den Haag. De rector zat 4 uur in mijn les, j.l. Woensdag.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [12 maart 1932]

aant.

aant.

Beste Menno.

Zeer bedankt voor je brief; verontschuldiging voor langademigheid is niet noodig, 't viel mij niets te lang.

't Verschil is ook niet zoo groot, als ik wel eens vreesde, al ben ik het natuurlijk niet heelemaal met je eens. Mijn term, gewoon mensch, moet je lezen gewoon ‘mensch’ voor ‘mensch’, ‘gewone menschen’ bestaan voor mij ook niet. Verder hebben mij vele dingen gerustgesteld, ben het er zelf voor een groot gedeelte mee eens. We praten er in den Haag nog wel over.

Ook bedankt voor ‘het portret’. Maar dit was mijn bedoeling niet al aanvaard ik het dankbaar. Ik had het oog op de foto van je schrijftafel met alleen jou handen erop; 'k weet zeker, dat er twee van waren en deze trof mij bijzonder. Het andere is trouwens goed in z'n soort, alleen het soort is me te plechtig. Zie dus maar eens. 'k Ben veeleischend!

Ik prefereer natuurlijk *Dinsdag*, ga dan Woensdag mee naar de kamer. In de Telegraaf van Zaterdagavond (vanavond) staat een portret van de Pipa voor de rechtbank, geteekend door Jo Spier, 't is niet erg goed. 'k Neem het wel mee naar den Haag. Laten we dus afspreken, dat je Dinsdag in den Haag komt met de trein van 3.09. Ik ben dan aan ’t station. <Zoo niet, dan kom ik in ‘Riche’.> Eerder kan niet, want ik ben er pas om 1 uur. 'k Vind het genoeglijk! Als ik geen bericht krijg reken ik er dus op.

Tot ziens.
Hart. gr.
Ant

k Ben dinsdag Bleiswijkstraat 65, Koiter.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

[Rotterdam], [na 11 maart 1932]

aant.

Beste Ant
Ik heb 's middags nog les, kan dus pas *16.10* H.S.M. zijn. Zie ik je daar?
h.gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 21 maart 1932

aant.

21 Maart ’32

Beste Ant
Om *11.44* zou ik reeds in Zutfen kunnen zijn. In ieder geval sluit ik me *21.21* bij een paar broers en zusters aan, die op een auto in Ruurlo rijden. <onduidelijke zin. Bedoeld is: zij worden met de auto in R. afgehaald.> Tusschen 11.44 en 21.21 ben ik dus voor Zutfen, d.w.z. jou, mogelijk. Maar: is 11.44 je niet te vroeg? Ik kan ook *16.15* komen. Schrijf me dat nog even. Ik zit weer een beetje aan Dumay te werken.
Hart. gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 21 maart 1932]

aant.

Beste Menno
11.44 is natuurlijk best, niets te vroeg, zeer genoeglijk zelfs. Alleen heb ik 's morgens pianoles, kan je dus vermoedelijk niet van de trein halen, maar ben tegen twaalven in elk geval weer thuis; misschien kan ik die les nog wat vroeger zetten. Ben ik er nog niet, dan plant je je wel in een stoel.
'k Vind het gezellig!
Tot ziens.
Hart gr.
Ant

Neem je de foto voor mij mee?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Eibergen, 25 maart 1932

aant.

aant.

Eibergen, 25 Maart ‘32

Beste Ant

Mag ik nog even doorgaan op het chapiter van de mantel- en hoedensymboliek? Mijn algemeene bewering, dat kleeding een mensch kan symboliseeren, dat dus ook bepaalde kleedingstukken iemand kunnen verbergen (of in een vroeger stadium kunstmatig conserveren), heb ik gisteren werkelijk eenigszins als waarheid gevoeld. Je bent n.l. een volkomen ander iemand, als je een hoed op hebt en een korte mantel aan, zooals gisterenavond! D.w.z. je *bent* natuurlijk dezelfde Ant, maar je komt daar volledig voor uit. Dit duistere hoed-vermoeden heb ik meermalen (tot vervelens toe) tegen je uitgesproken, maar het is dan ook beslist waar. Een objectief bewijs was trouwens, dat Truida de opmerking maakte, dat je ‘onherkenbaar’ was. Het staat voor mij nu, meer dan ooit, vast dat een mensch zijn kleeding niet kan laten ‘stilstaan’, zonder den indruk te geven van een onopgeloste antithese. De muts en de lange mantel pasten misschien bij je in een vorig levens-stadium, nu ben je blijkbaar in een hoed-stadium. De Heer weet waarom, of misschien weet dr. Bartling, de beroeps-aestheet op den berg, het ook te ‘verklaren’. Voor mij is het gewoon een phaenomeen, dat ik als gegeven accepteer. Ik kan natuurlijk wel allerlei ‘verklaringen’ *zoeken*, b.v. overeenkomsten van het natuurkundig begrip ‘muts’ met de A.J.C., of iets dergelijks, maar veel belangrijker is voor mij de onmiddellijke realiteit van het *zien*.

Ik vergelijk deze mijne ervaring met b.v. de manie van onzen goeden Bouws, om op japonnen en pyama's af te gaan, *zonder* ook maar iets van de persoon in quaestie te ontdekken. Ik geloof, dat hij zich vergeefs *tracht* in het bezit te stellen van mijn ‘waarheid’; maar omdat hij de huid voor den beer verslijt, komt hij natuurlijk op den duur perse bedrogen uit. Toch is Bouws weer in zijn recht tegenover een ander uiterste als b.v. Banning, die waarschijnlijk alle verband tusschen iets zoo oppervlakkigs als een kuif en iets zoo diepzinnigs als de gemeenschap zal ontkennen; hij meent, dat men een beer kan hebben *zonder* huid (daarin heeft hij gelijk, maar dan is de beer ook net zoo dood als zijn mooie Gemeenschap).

Nu ik je met een hoed gezien heb, weet ik zeker, wat ik eerst vermoedde: dat een muts op *jouw* hoofd iets demonstreert, dat je niet (meer) hebt; iets, dat je misschien in sommige levensuiterlijkheden nog niet kwijt bent, maar dat niet meer bij je hoort. Je zette die hoed gisteren nog op, alsof je je eigenlijk een beetje schaamde, dat iets je goed stond; dat hoort, vind ik, ook niet meer bij je. Een mensch is een *geheel*, ook al probeeren de Bartlings de zaken uit elkaar te trekken en op den berg te gaan zitten

en *daarna* koekjes te eten. Ik *wil* die man zien, ik wil constateeren, dat ik gelijk heb door me hem voor te stellen, nu al, zooals hij beslist moet zijn.

Laat me nog even weten, wat je vader van plan is op 30 Maart. Het is hier heel aardig, vooral als het mooi weer is, dus je moet beslist meekomen. (Mag ik veronderstellen: *met* hoed? of loochen je al mijn conclusies en vind je mijn heele betoog alleen maar een verkapt compliment? Het is werkelijk niet zoo!)

Hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

[Zutphen]. [na 25 maart 1932]

aant.

aant.

Beste Menno.

Dank voor je brief. Ik loochen al je conclusies niet, maar wensch toch enkele zéér betrekkelijk te noemen. Langzamerhand verschijn ik zeker in ‘volledige uitgave’ (als ik 80 ben volgt vermoedelijk een jubileumuitgave verguld op snêe).

Maar wie zegt jou, dat deze laatste uitgave dichter bij het ‘geheel’ staat dan de ‘muts’uitgave. De eene uitgave *zie* jij liever dan de andere.

De lange mantel, ik geef dat toe, heeft enkele pretenties die ik zelf niet meer heb.

Dat de mensch een *geheel* is ben ik niet met je eens. Je kan ook zeggen een som van deelen. Of je altijd als geheel te voorschijn komt betwijfel ik, tenminste bij mezelf; ‘onopgeloste antithese’ is nog zoo gek niet (toepasselijk op mij bedoel ik).

Woensdag kom ik mee naar Eibergen. 'k Geloof dat Vader graag bij jullie wil logeeren. Vindt je Moeder goed dat ik mee kom? 'k Vermoed dat de Pipa nog wel even op zal bellen.

IJs en weder dienende verschijn ik in laatste uitgave.

Dag!

Tot ziens.

Hart. gr.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 2 april 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 2 April ‘32

Beste Ant

Hierbij gaan de brieven van Scholte en Jordaan, een copie van de brief van Scholte aan Eddy en de verlangde ‘kunstfoto’. Je hebt nu zoo ongeveer het heele archief van een relletje bij elkaar. Als je de hartelijke brief van Jordaan leest, krijg je onwillekeurig den indruk, dat hij het geval ook met alle geweld als relletje wil behandelen; de quaestie van het *principe*, van de geestelijke zindelijkheid, komt eigenlijk niet eens in hem op. Mijn conclusie uit die brief is: als hartelijk, prettig, gezellig mensch (bovendien tolerant, behalve tegenover bioscoopdirecteuren in den ouden tijd) heeft Jordaan zijn gelijke niet; en ik bedoel daarmee werkelijk niets deprecieerends. Hij meent het goed, en is heelemaal niet alleen-maar-filmpoliticus zooals Scholte, die in ‘kunsttermen’ denkt. - Maandag is de vergadering; het zal wel op een definitieve breuk uitloopen. De vraag is nog: hoe. Hoe vriendschappelijker, hoe beter; maar ik voel bij Scholte wel een klein addertje onder het gras.

Gisteravond hoorde ik Anthonie Donker zich prostitueeren voor een talrijk en aandachtig publiek. De vriendelijkheid, de bange welwillende inlichtende toon, waarmee hij sprak en grapjes maakte als dit: ‘de vrije uren of liever de *vrijende* uren van romanfiguren’ (er lachte ook hier en daar nog iemand!), maakten mij dermate misselijk, dat ik bij de pauze afreisde, met Truida, Otten en Bouws. - Hij was dik geworden, heel vroolijk of liever oolijk, en *straalde* al weer heftig. Ik weet zeker, dat deze Anthonie Donker nooit meer iets van belang zal produceeren, tenzij hij 50 pond minstens afvalt. - Je moet het verslag in de N.R.C. maar eens lezen.

Vanmiddag komt neger van Lier. Ik zal hem volgens je advies behandelen en hem ernstig waarschuwen voor den philosoof der broekjes. Ik ben nu eenmaal altijd geneigd, aan te nemen, dat iemand anders op zeventienjarige leeftijd allang heeft begrepen, wat ik, met dertig jaar, heb begrepen (of gevoeld, of hoe je het noemen wilt). Dat zal wel heelemaal onjuist zijn; maar een feit is, dat van Lier niet zoo *vervalscht* is als ik op zijn jaren. Hij heeft misschien nog maar een heel beperkt blik-je, maar dat is ook vrij zuiver. We zullen zien; in ieder geval zal ik hem in De Bijenkorf te eten geven.

Heb je al toespelingen gemaakt bij den baardman? Als hij er voor te vinden is, met leeken te praten, kan ik best een week-end uittrekken. Eventueel behoeven we dan niet den *heelen* tijd onder de schaduw van den baard te verblijven. A.s. Zaterdag zou ik moeilijk kunnen; daarna schikt mij voorlopig nog alles.

Heb je ‘De Parasiet’ al gelezen? Dat gedicht is m.i. werkelijk de moeite waard, om heel langzaam verteerd te worden. Ik durf dat niet gauw zeggen van gedichten.

Is de spuug-scêne volgens jouw inzicht goed gemotiveerd? Ik voor mij zou zelf misschien niet gespogen hebben, maar Gerda zou het wel gedaan hebben, en ‘zijne Hertha’ zeker! - Ik hoop de vechtpartij in den loop van de volgende week te kunnen afmaken.

De beschouwing van den letterkundige A. Donker heeft mij nog eens overtuigd van de symbolische waarde der kleine uiterlijkheden. Maar daarover sprak hij nu juist geen moment; wel over ‘eeuwige kernen’ en zoo. Hoe graag had ik hem gehoord over een kraagje, een hoed, een jurk! Maar hoe verstandig van hem, zich maar bij het Hoogere te bepalen!

Dag! Hart. gr. van

je Menno

Schrijf gauw terug, zelfs al kun je maar weinig schrijven, vanwege de logé's.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [3 april 1932]

aant.

aant.

aant.

Beste Menno.

Bedankt voor je brief. 'k Had al zoo'n stil hoopje, dat er vanmorgen wat met de post zou zijn.

Prettig, dat je me zoovele documenten stuurde om de afwikkeling van de rel te volgen. 't Zal me benieuwen. De schakeering in de redactie van Filmliga biedt inderdaad wel een zekere waarborg voor ons lezers. Alleen heb ik me er zeer over vergenoegd hoe er met ‘ons lezers’ wordt omgesprongen of liever gesold. In de eerste plaats (Scholte) behoeft de lezer volstrekt geen nadere explicatie om het verschil in standpunt tusschen de drie redactieleden voldoende dóór te hebben. Anderzijds moet er volstrekt ernstig voor gewaakt worden om bij deze zelfde lezers niet verwarring te stichten die hopeloos en tevens heilloos zou zijn, door dit verschil in standpunt tusschen diezelfde redactieleden eens zakelijk en onomwonden uiteen te zetten. Ik begrijp niet goed die overdreven angst en zorg als toch die lezers allang dat verschil in standpunt begrepen hebben. Trouwens ik hang het standpunt niet aan, dat zoo'n ‘verwarring’ beslist heilloos zou zijn!

Ik vind die brief van Jordaan iets van een goeden oom, die de ruzie tusschen twee kinderen een beetje wil sussen. Zoo iets zou Vader ook kunnen schrijven, op ander gebied dan.

Nee, origineels zit er weinig in, het is zeer algemeen menschelijk. Het eenige origineele zou zijn, als men tegen die ‘banale traditie’ opgewassen was en geen behoefte had aan scheuring; verder tevens zich niet al te veel aan de buitenwacht te storen en hun lezers naar de hoogte te beoordeelen, waarop *zijzelf* hen verheven hebben.

't Benieuwt me reuze, wat de oplossing zal zijn, die jullie alle drie ‘naar eer en geweten bevredigt’.

't Is wel ‘triest’ hoor, zoo'n ruzie.

't Is me eigenlijk nog steeds een raadsel, waarom dat stuk van jou niet opgenomen kan worden in ‘filmliga’. 'k Heb het er nog eens op nagelezen. Maar 't is toch geen ‘critiek op een critiek’ te noemen, al neem je als aanleidend gegeven de film ‘Shanghai-Express’ en documenteert daarmee. Scholte kan in het zelfde nummer een tegenaanval insturen. Het is de mooiste gelegenheid om de lezer te laten oordeelen, welk standpunt in dezen ze in wenschen te nemen. Van de hand van Jordaan kan dan een aanvullend schrijven de redactieleden in persoon weer verzoenen.

't Is toch niet iets van de persoon ter Braak tegen de persoon Scholte, dan zou je het als ‘rel’ kunnen betitelen. (De questie du Perron valt er toch heelemaal buiten. Daar kan ik niet over oordeelen.) Nog eens, 'k ben zéér benieuwd!

'k Stuur je alle ‘stukken’ in de volgende brief weer terug, is dat goed? 'k Wilde ze Vader laten lezen!

Het verslag van Dr. Donkersloot las ik in de N.R.C. Dat wist ik eigenlijk allemaal wel. Zeer objectief volgens mij in de niet goede beteekenis. Maar uit een krantenverslag kan ik nu niet zoo heel veel putten. 'k Vind, dat menschen met ‘schuldgevoel’ niet mogen stralen!

Verder heb ik niets tegen Anthonie Donker, want ik ken hem niet, alleen uit z'n critieken.

'k Wil die brief van de neger van Lier t.z.t. nog wel eens overlezen, om te zien in hoeverre er bij hem van vervalsching sprake is of niet. Wat is tot slot ‘vervalsching’ als je 17 of 18 bent. Was ik, toen ik 18 en knalrood was, vervalscht?

Geef hem maar in natura te eten in de Bijenkorf, dat kan geen kwaad in elk geval.

Van de ‘Parasiet’ heb ik de eerste bladzijden gelezen. 'k Begrijp er nog niet veel van. Maar als jij vindt dat het héel langzaam verteerd moet worden, zal ik het wel zeer vele malen dienen te herkauwen, waartoe ik me eens zal neerzetten.

Verder las ik nog niets uit ‘Forum’. Wel las ik uit het ‘Carnaval’ het ‘carnaval der dichters’, wat ik buitengewoon goed vond. Je weet, dat ik over het ‘carnaval’ nog niet uitbundig was, maar hiervan heb ik erg genoten.

'k Heb op *mijn* kamer geslapen, door alle logées. 't Is altijd een zeker feest voor me; 'k breng alleen vele nachtelijke uren door met lezen, wat ik nu weer moet bezuren met een geweldige slaap enz. 'k Erger me dood, dat ik daar niet tegen kan.

De ‘spuugscène’ is best, adembenemend zelfs. In eerste instantie was ik tegen spuug, maar toen ik het las vond ik het direct goed, voor Gerda dan. Ik zelf ben ook anti spuug (alleen van een brugleuning in het water spuugen vind ik gezellig).

'k Herinner me, dat ik als kind één keer in drift iemand heb gespuugd en het als een douche op me zelf terugwerkte. 'k Schaamde me er twee dagen later nog over! Van dien tijd af ben 'k bang voor spuug.(leuk woord anders.)

Met de baardman heb ik gesproken. Hij vroeg, waarover je toch praten wilde. Hij voor zich, vond het vruchtbaarder over een *bepaald onderwerp* te praten, waarop ik antwoordde dat dat vermoedelijk *jou* bedoeling wel niet zou zijn. Verder wilde hij mij nog interpelleeren over jou critiek over ‘Stürme der Leidenschaft’, hetwelk ik afgepoeierd heb, zeggende dat hij het met jouzelf maar moest uitvechten. 'k Geloof niet, dat ik aan een verregaande ‘zindelijkheid’ lijd.

Bertje komt Donderdag hier en spreek ik zoo mogelijk met haar af, wanneer de confrontatie plaats zal hebben. Zaterdag over een week b.v. 'k Vermoed, dat we nu wel naar Doetichem moeten, daar de baardman wel niet van plan zal zijn hier te komen. We kunnen dan b.v. Zaterdag gaan en 's avonds weer naar Zutfen of in D. blijven, te regelen naar de mate, waarin je verrukt bent van de baard-man. Je zult dan met een kleine tribune (Bert en ik) genoegen moeten nemen. Misschien kunnen we nog enkele figuranten huren.

Ik vind het ook wel leuk je eens weer te zien.

Hoe is het met Bep de Roos. Ik las in de N.R.Crt, dat de ‘Shanghai express’ haar omvergeworpen had’. Zulks is niet leuk meer en valt niet mee te spotten.

Schrijf je deze week nog!

Dag hoor!

Hart. gr.

Ant

Vanmiddag ben ik weer eens voor 17 jaar uitgekreten, door een meneer. 'k Geloof dat hij perplexed was, hij zei te minste, dat hij ‘glad’ was (Engelschman) met mij kennis te hebben gemaakt, waarop ik natuurlijk zei, dat dit wel niet mee zou vallen. 'k Zal er iets op moeten vinden. 17 is toch te gek. 'k Had een muts op!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 4 april 1932

aant.

R’dam, 4 April ‘32

Beste Ant

Nog een aanvullingsbriefje. Ik heb vanmiddag mijn ontslag genomen als redacteur van ‘Filmliga’. Er is een vriendschappelijke oplossing gevonden, daar Scholte erg veel bezwaar had, om door mij te worden uitgekleed. Ik heb het nu maar over mijn hart verkregen, het stuk als ‘afscheid’ te redigeeren. Jordaan huilde bijna. Het is werkelijk een in-goede man. Ik was werkelijk verteederd.

Hierbij het omgewerkte stuk. Het heeft, dunkt me, toch niets van zijn kracht verloren, ook al maak ik zoo een polemiek overbodig. Ook nog een brief van Jordaan, een nieuw bewijs van zijn goed hart.

Nu nog wat: mijn politie-commisaris belde me vanmorgen op en sloeg voor, de destijds uitgestelde boottocht op Woensdag *13* April te stellen, 's middags 2 uur. Kun jij dan ook hier zijn? Ik heb je maar vast aangekondigd.

Stuur me de stukken terug, als je ze gelezen hebt. *Met* een brief!

Hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 4 april 1932]

aant.

Beste Menno.

Dank voor je brief. Zulke ‘relletjes’ hebben tenminste *deze* goede zijde, dat *ik* nog eens wat meer met de post krijg.

'k Vind het toch kinderachtig hoor, het heele gedoe zoo op de spits te drijven; ik vermoed haast dat Scholte eenige nattigheid voelt, hij is nu tenminste gered. Het

omgewerkte stuk stuur ik maar direct terug, omdat ik vermoed, dat je 't noodig hebt. Het blijft even goed; het naschrift is ontroerend. De brief van Jordaan is aardig, inderdaad een bewijs voor zijn goede hart.

13 April kan ik onmogelijk in Rotterdam komen. Donderdag de 14de is Mineke nl. jarig en moet ik de dag te voren gebruiken om alles voor te bereiden voor haar feest. Haar eer is er volgens haarzelf mee gemoeid, hoé de partij slaagt. Ze zit nu al danig in de rats of alles wel goed zal komen! We moeten nl. concureeren tegen danspartijen en bioscoopvoorstellingen. Ik ben nu nog 'kunstmoeder' en wil trachten ook een goede te zijn. Anders wel jammer!

Maar laat het daarom niet overgaan, je kunt zonder mij ook wel varen, en er is misschien later nog wel eens een gelegenheid.

Mineke en ik gaan naar een concert, 'Die Schöpfung', zware avond.

'k Stuur de rest der brieven deze week nog terug.

Dag hoor!

Hart. gr.

Ant

Nog bedankt voor de foto!

Hoe wordt het met *mijn* exemplaar 'Filmliga'? Dat loopt nu zeker ook gevaar.

Dag!

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 6 april 1932

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 6 April '32

Beste Ant

Je standpunt inzake het 'geschil' in 'Filmliga' is ook volkomen het mijne. Ik geloof, dat je de heeren volkomen door hebt; zou dat alleen al niet genoeg zijn, om dit specialistengezelschap te verlaten? Ik heb het stuk alleen (en dan nog met tegenzin) veranderd, omdat het inderdaad een vervelende indruk maakt, als iemand met een polemiek opstapt. Bovendien heeft Eddy een stuk voor 'Forum' geschreven, getiteld 'Koek, zand en grint', waarin Scholte er heerlijk tusschen genomen wordt, zoodat ik mij ditmaal wel van die taak ontslagen mag achten. Scholte en Jordaan zijn volkomen onlogisch in hun waardeering van 'ons lezers', maar ze zien dat zelf niet in. Alleen zei S. in den loop van het debat: 'Misschien geloof ik over een paar jaar wel, dat je gelijk hebt, maar nu ben ik daar nog niet aan toe'. Hij corrigeerde het weer gauw, maar erg vast staat hij blijkbaar niet. - Jordaan zond me juist een heel vriendelijk naschriftje, waaruit wel blijkt, dat het uittreden van zoo'n uitzonderlijke

renegaat hem eigenlijk toch ook wel gemakkelijk voorkomt. Men heeft nu de handen vrij.

Gelukkig, dat je de spuug-scène zoo goed vindt. Er wordt nu eenmaal gespuwd op het ondermaansche. Dat het voor jou niets is, ben ik overigens heelemaal met je eens. Voor mij ook niet; het zou me zelfs niet goed afgaan, technisch, bedoel ik. - Beschouw het spuwen zooals je muts: je hebt er éénmaal aan geofferd en het hoort niet meer bij je. Hoe valsch deze vergelijking! Maar dat ligt hem aan mijn particuliere voorliefde, die je misschien toch eigenlijk wel aardig vindt. Of niet? Iedereen heeft nu eenmaal zijn erg-naïeve kant, waarvan de bevrediging hem prettig stemt, zelfs in een mate, die in geen verhouding staat tot de zaak, waarom het gaat. Daarop berust trouwens de heele mode. Die erg-naïeve verrukking is niet *precies* hetzelfde als verliefdheid, want ik merk dat ook, als ik menschen ontmoet, waarvan ik bepaald een afschuw heb. Het zal wel een erfenis van mijn aesthetisch verleden zijn. Leid hieruit *niet* af, dat ik met gewrongen woorden wil zeggen, dat ik een afschuw van *jou* heb. Dat zou me heel erg spijten; maar je zou het toch niet gelooven, hoop ik!

Ziedaar een alinea coquetterie, die afgewisseld moet worden door het bericht, dat ik gisteren in 'Atlanta' dr. Donkersloot moest ontmoeten. Ik heb bijna niets gezegd, want hij straalde weer. Geen woord meer over de man! Hij ergert me bepaald.

Ik heb van Lier *ernstig* gewezen op de gevaren, Nietzsche op te jeugdige leeftijd te lezen en hem zelfs het woord 'philosoof der broekjes' in het oor geknoopt. Maar hij zal zich wel niet erg aan mij storen, nu hij de heele Nietzsche al gekocht heeft. (tusschen haakjes: Elisabeth de Roos en haar toekomstige echtgenoot hebben van mij als huwelijkscadeau een complete Nietzsche gevraagd. I.p.v. de gebruikelijke messenleggertjes, spreuken etc.) Met de 'vervalsching' bedoel ik iets, dat ik aan mijzelf geconstateerd heb, n.l. het feit, dat ik op ongeveer 18-jarige leeftijd de gevoelens, die ik *wel had, niet erkende* en ze door artificieele gevoelens, die ik *niet had*, verving. Daardoor had ik ook in hooge mate de 'zwei Seelen in meiner Brust'. Maar de vermeende ééne ziel was een vervalschingsproduct. Je moogt het voor mijn part anders noemen en zelf nooit zoo gevoeld hebben, toch stel ik me jou als A.J.C.-lid ook 'vervalscht' voor, maar misschien heb ik het mis, kwam ook de onofficieele gevoelswereld nooit bij je boven. Het van Liertje nu is natuurlijk ook vervalscht, maar hij heeft beslist minder 'gemeenheid' dan ik destijds. Mijn sonnetten uit dien tijd, goeie god! Terwijl mijn eenige *reëele* belangstelling het 'andere geslacht' gold! Litteratuur of philosophie vond ik veel 'gewoner' en onbelangrijker dus dan de *V*rouw, maar ik deed precies andersom.

Gisterenavond zag ik de film 'City Streets', met 'no high feeling'. Buitengewoon spannend en aardig. Maar lees nu eens de critiek van Jordaan, Filmliga *3*, en je zou waarachtig denken, dat het iets wonderbaarlijks en fantastisch betrof, iets minstens uit Armenië; en ik *zag* alleen een aardige, patent gemaakte amerikaanse film! Het is werkelijk hoog tijd, dat ik de filmspecialisten alleen laat, want ik begrijp niet eens meer, hoe zij aan hun waardeeringen komen.

Eén regel in je brief begreep ik niet; n.l. hoe Bep de Roos door de 'Shanghai-Express' omvergeworpen is. Ik heb de N.R.C. n.l. slecht gelezen. Schrijf nog eens even, waarom het ging. Ik ben nu eenmaal toch een maandje aan die Shanghai Express gelieerd.

Het is jammer, dat je niet mee kunt met het bootje. Ik wil den politieman liever niet nog eens teleurstellen en laat het dus maar zoo. Er zal nog wel eens een gelegenheid zijn. Daarentegen houd ik den baard stevig vast. Ik kan komen, Zaterdag over een week. Maak het maar zoo in orde, als het je het beste voorkomt. (Ik kan de

trein van 13.09 altijd halen). Een ‘bepaald onderwerp’ heb ik niet; de baard staat officieus in het centrum der discussie, maar aangezien dit geen net praatje is, zou misschien ‘Stürme der Leidenschaft’ als uitgangspunt kunnen dienen. Die film is blijkbaar voor *veel* gevallen goed.

Om de onderschatting van den Engelschman heb ik niet gering leedvermaak gehad. Dus je ziet zelf, dat de muts je onrecht doet; want zeventien ben je toch in geen enkel opzicht. Is dit geen bewijs voor mijn these? Die muts is zelfs een *objectief* bezwaar, om je te zien, zooals je bent.

Ik sluit hierbij in een artikel van de heer J. Hiegentlich, dat hij me met een begeleidend schrijven toezond. Hoe vind je zoo'n vent, die *zoo* verraadt, dat hij zich inferieur voelt! Bovendien heb ik den man meermale gezien: het is iets onbeschrijfelijk kwalligs, kleverigs, kleins, joodsch.

Wil je stuk en brief van Hiegentlich na lezing *doorsturen aan Eddy*? (E. du Perron, Chateau de Gistoux, *Chaumont-Gistoux*, België) Dank bij voorbaat.

Dag!
Hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [10 april 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

Beste Menno.

'k Heb een reuze lange Zondagmorgen. 'k Heb n.l. ‘dienst’ en moest om 7 uur op om de Pipa de deur uit te werken naar Soest, alwaar hij het Evangelie moet verkondigen. 'k Heb een beetje in ochtendjas rondgezeuld, piano gespeeld, krant gelezen enz., om 10 uur in bad, alles op m'n dooie gemak. 'k Geniet zeer. 't Giet van de regen, derhalve heb ik ook geen aanvechtingen naar buiten te gaan.

Zeer bedankt voor je brief. Half April komt ‘Filmliga 6’ zeker uit met al z'n onthullingen voor ons lezers? 'k Geloof niet, dat het noodig is, dat je na dit stuk nog meer van je laat hooren, overbodig zelfs, waarom zou je? Desalniettemin ben ik wel benieuwd naar het stuk van Eddy.

'k Loop er de heele week over te peinzen, in *hoeverre* ‘vorm’ en ‘inhoud’ samen moeten gaan (schrijft Eddy nog een stuk voor Filmliga over het literaire scenario?) voor het vormen van ‘kunst’.

Voor alle takken van kunst is dit toch weer verschillend, die verhouding bedoel ik. Bij muziek is het toch heel vaak louter de vorm die je boeit; van een lied b.v. laten mij meestal de woorden ijskoud. Wat waardeer ik in die Schöpfung en drgl. werken, de vorm, het instrumentale; de inhoud is zóó gezellig naief, dat het alleen maar zéér m'n humor opwekt; alleen de vorm, waarin die inhoud gegoten is boeit me wel weer

een enkele keer. Ik *zit* er werkelijk mee. Bij literatuur is het voor mij gemakkelijker. Bij schilderkunst? Bij poëzie.

'k Heb Forum nog niet gelezen. 'k Heb zoo'n idee, dat je over deze zaken spreekt, zoodat ik me daar eens oriënteeren zal. 'k Heb me met 'Hiegentlich' zeer geamuseerd, niet minder met de bijschriften. Inderdaad moet deze heer zijn schoolgeld maar terug gaan vragen, want hij kan werkelijk niet lezen. 'k Heb er het 'jongetje met de muzikale bochel' nog eens op nagelezen. 't Is triest. (mooie uitdrukking van Jordaan). Omhels jij in je 'rêverie' ook 'schoone vrouwen uit Honolulu met witte bloemen in het haar?' Foei toch! Hij maakt een aardige hutspot van al je werk. Wat een stijl heeft die man anders hè. Afschuwelijk gewoon. Je kan toch nog beter *heelemaal* geen stijl hebben, zooals ik. Het begeleidende briefje was zéér kenmerkend; hij is zeker bang een pak op z'n duuvel te krijgen.

Inderdaad zeer 'valsch' van je om mijn muts met spuug te vergelijken, al vind ik toch die particuliere voorliefde 'eigenlijk wel aardig'. Maar m'n muts zal ik eeuwig eeren, dat weet je. Daaraan ligt het ook niet alleen, dat ik voor 17 word aangezien. 'k Zal me eens wat 'ladyliker' probeeren te gedragen. Gisteren heb ik met een paraplu gewandeld. Mien en ik waren naar Arnhem, kortgejast, en 't goot van de regen. Ik dacht, verdorie, 'k wil eens met een paraplu loopen. Bij Vroom en Drees één gekocht voor *f* 1.70 op een na de goedkoopste. Eerst ramde ik natuurlijk iedereen, kwam bijna onder een auto ('t zijn gevaarlijke voorwerpen), maar liep tegen 't eind van de middag werkelijk héél chic met m'n tompousje. 'k Had werkelijk plezier in m'n vorderingen; een aardige sensatie. Nù heb ik ook geen behoefte méér met zoo'n instrument op 't pad te gaan. In 't vervolg loop ik liever met een regenjas. Verder heb ik een 'compromis' ontdekt tusschen muts en hoed, een groen voorwerp, waar ik eerst zeer verrukt van was; 't is nu al weer wat geluwd, maar 't staat me toch wel aardig. (Ik schaam me daar niet voor, al trek ik gekke gezichten: dat is puur verlegenheid!) 's Avonds naar de bios, alwaar we 'Ronny' aanschouwden.

Ja, ik vind het ook jammer, dat ik niet met het bootje mee kan. Ga je alleen met de man? Druk hem op z'n hart, dat Antje Faber reuze graag ook eens met hem mee wil varen.

Nu wat de baardman betreft. Zaterdag is hij niet thuis, Zondag wel. Maar volgens Bertje is hij niet erg 'fit' de laatste week en leek het haar minder geschikt, dat je nu kwam, tenminste als je *alleen* kwam om zware gesprekken op touw te zetten. Debatteeren wil de baardman niet, alleen vriendschappelijk praten. 'k Geloof, dat men denkt, dat je alleen maar ruzies kunt maken, en heftig debatteeren.

Je moet nu zelf maar zien, wat je doet. 'k Vind het natuurlijk prettig als je komt en kunnen we Zondags wel eens naar Doetinchem tijgen om de baard te 'zien' en wat te praten. Maar ik begrijp best, als je 't nog wilt uitstellen, tot Dick weer heelemaal goed is, en je wat degelijker met hem kunt redeneeren. Schrijf dus maar even, wat je doet. 'Stürme der Leidenschaft' is inderdaad een goed uitgangspunt. 'k Heb Bertje ook al eens geinterviewd aangaande het 'geschil', ze vond erg jammer dat je eruit ging. De critieken van Jordaan en Scholte vindt ze goed, 'je kunt er zooveel uit leeren'. Dus! je ziet.

Vader vond het wel interessant geloof ik en was het voor een groot deel met je stuk eens. Maar vond toch, dat je zoo iets in je eigen blad, niet op kon nemen.

Ik kan me precies voorstellen hoe 'ernstig' je het van Liertje op alle gevaren gewezen hebt. 'k Hoop, dat hij zoo weinig vervalscht zal wezen, dat hij *begrijpt*, hoe weinig hij nog aan Nietzsche toe is. Maar ik vrees!

Vanmorgen las ik je critiek in de N.R.C., alwaar ik de ‘broekjes’ tot mijn genoegen ook aantrof. Ik wil dat hoofdstuk over het ‘geniebegrip’ graag eens lezen. Ik begrijp de term ‘*zuivere ontaarding*’ niet goed. ‘Ontaarding’ houdt toch alleen in het ‘lagere’ niet het ‘andere’ zoo als ik het geniale toch zie. Hoe moet je eigenlijk staan tegenover het genie; het is toch eigenlijk iets ‘*niet* menschelijks’.

'k Heb de heele week netjes tentoongesteld; eigenlijk een misselijk gedoe. Maar 'k heb m'n rol vervuld en vele ouders rondgeleid en tewoord gestaan. Er waren enkele onder, die hun tanden niet gepoetst hadden. 'k Had het haast terloops ergens tusschen gevoegd bv. Ja mevrouw, maar voordat U toch het groote nut beseffen kunt van de Handenarbeid, als leervak op de school, of buiten de school, ook voor *uw* kinderen, zult U toch eerst moeten leeren, geregeld Uw tanden te poetsen. Ik kan U toch de techniek van het spijkeren niet leeren, als U niet eens Uw mond goed verzorgt enz. 'k Was aldoor bang me te verspreken.

Nu dag hoor!

Hart. gr.

Ant

'k Geloof, dat het een echte daasbrief geworden is; 'k ben in een beetje vreemde bui. Ingesloten ook de critiek v/d NRC. over ‘Shanghai-express’, waarin Elisabeth de Roos omvergeworpen is. Van wie is deze critiek nu? Hiegentlich stuurde ik door.

Dag

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 12 april 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 12 April‘32

Beste Ant

Dat de philosoof niet ‘fit’ is, spijt me bepaald. Ik heb echter heelemaal geen bloeddorstige bedoelingen, integendeel. Vermoedelijk zal ik voor de eerste maal aan hem een louter visueel genot (aan de montage van de baard etc.) al heel veel hebben. Misschien ook zal ik al dadelijk de ‘congenitale’ onmogelijkheid inzien, met hem van gedachten te wisselen, zoodat wij er beide wat aan hebben. Maar baard, geen baard of geen ‘fitte’ baard: ik kom graag over. Zullen we dan Zondag naar Doetinchem gaan? Ik schrijf je later nog even precies mijn trein, het zou n.l. kunnen zijn, dat ik niet op tijd wegkom.

Gisteren heb ik bij ‘Elisabeth’ de Roos gedineerd. Het was niet aan haar te merken, dat zij was omgevallen; zij was zelfs heel opgewekt en erg actief voor haar doen. Ze heeft me verzocht je het volgende te vragen; of je, als je in den Haag komt (deze maand, want de volgende is zij waarschijnlijk al gehuwd en weg), haar op wilt bellen,

om nader kennis te komen maken. Het had haar gespeten, je zoo vluchtig en onder mannelijk zwets-overwicht te hebben ontmoet. Ik breng dit verzoek graag over en hoop erg, dat je het doen zult. Bij nadere kennismaking zul je haar zeker bijzonder aardig vinden, denk ik. Dat kwijnende, prae-raphaelietische, is maar uiterlijkheid, 'maar' uiterlijkheid? Foei, inconsequente ketter. Ik bedoel, dat het kwijnen bij haar geen symbool is van verfijnd smachten of zooiets. - Verder hoorde ik van haar het merkwaardige nieuws, dat H.K.H. Prinses Juliana op 'Forum' geabonneerd is! Ik ben dus hofleverancier.

De quaestie van vorm en inhoud is werkelijk het thema van mijn laatste 'Démasqué'-stukken. Vooral van die in het a.s. nummer. Het is typisch, dat die vraag bij jou ongeveer terzelfder tijd opkomt. Ik heb getracht, een oplossing te vinden, door de kunst als een conflict van *muziek* (vormloosheid) en *begrip* (gevormdheid) voor te stellen. De uitersten zijn dan (wanneer de volkomen 'vormlooze' kunsten van eten en snuiven worden weggelaten) de *absolute muziek* en de *wijsbegeerte*. Het panorama wordt dus ongeveer:

Muziek Architectuur Dans Film Beeld.kunst Poëzie Proza Wijsbeg. Er zal nog wel iets aan ontbreken; maar de hoofdzaak is, dat van muziek tot wijsbegeerte de botsing steeds aan den gang is en daardoor ook de befaamde ruzies over de al-dan niet-begrijpelijkheid van de kunst uitlokt. De kunst ritreert tusschen snuiven en wijsheid. Le bon genre, het gootste risico, is èn snuiven èn wijsheid beurtelings te accepteeren en te verwerpen. Daardoor blijft iemand *levend*, d.w.z. een onwijze snuiver en een snuivende wijze tegelijk.

Je proefnemingen met het groene compromis-voorwerp en ook met de tompouce vind ik buitengewoon! Ik kan bijna niet aannemen, dat je een half jaar geleden zulke experimenten zoudt hebben beproefd, maar ik vind het precies in overeenstemming met jezelf. Het is gek, maar alles wat je schrijft, is in overeenstemming met jezelf. <*Gek*, omdat ik bijna altijd door brieven van vrouwen word teleurgesteld. Ze verzinnen meestal maar wat, geloof ik. Ik heb aan het slot van het 'Démasqué' een hoofdstukje over een imaginaire vrouw, waaruit je zal blijken, dat ik een twee jaar geleden werkelijk niet meer aan een *begrijpende* vrouw kon (of wilde) gelooven. Wat ik in dat hoofdstukje als onmogelijkheid presenteer, doet zich nu al als realiteit voor.> Je schrijft niet zoo mooi als meneer Hiegentlich, maar ik zou je zeker geen stijl willen ontzeggen. Stijl (en genie!) zijn dingen, die boven de stijlboekjes uitgaan, of liever: er buiten vallen. Over het genie heb ik eens heel ingewikkeld en stuntelig geschreven in 'Het Schoone Masker', volgens mij het grootste rotstuk, dat ik ooit door God's genade heb mogen vervaardigen. Het is zoo onbegrijpelijk, dat het bijna echt-wijsgeerig zou kunnen lijken. Over het genie wil ik mondeling wel iets meer beweren. Ik zal het boekje van Benn meenemen voor je. - Dat stuk in de N.R.Ct. is een recordstuk: in één uur geschreven (op smeekbede van v. Vriesland, die geen copij had), een dag na het schrijven op krantenpapier 'onder de duizenden' geslingerd. Ook wel eens aardig.

Reken maar vast met den trein van *16.15*, Zaterdag.
hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan

Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [14 april 1932]

aant.

aant.

Donderdagavond

Beste Menno
Leuk je vanmiddag even te hooren, alleen was ik er heelemaal niet op verdacht. Je hebt een geweldig goeie beurt gemaakt anders, Mieneke vond het reuze! dus.
Prettig, dat je toch maar komt. 'k Hoop dat we in Doetinchem worden toegelaten. Anders moet je 't alleen met ons stellen.
Bijgaand bericht vond ik gisteravond in de N.R.C. 'k Weet niet of 't je ook is opgevallen. Is *dit* niet al een aardig begin voor de ‘ter Braak herdenking’ in ‘Riche’? Je begrijpt dat ik dit *moet* lezen. Nu nog een ridderorde van H.K.H. (een van de ‘wij lezers’) en men heeft genoeg materiaal om te herdenken en kun je dus zelf eigenlijk wel opstappen. Wat is dat voor Tijdschrift?
Dag hoor! 'k Val om van de slaap. Druk dagje. 'k Slaap in de lucht vanwege een vriendin van Mien.
Dag. Tot ziens!
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 19 april 1932

aant.

Rotterdam, 19 April ‘32

Beste Ant
Dank zij je Wybert-tabletten ben ik vandaag weer eenigszins van mijn verkoudheid bekomen, zoodat ik weer een beetje mensch ben. Het heeft me een paar uur schriftelijk werk gekost, mijn stem ‘droeg’ niet ver genoeg!
Zaterdag ± 2 uur werd ik oom, daar mijn schoonzuster beviel van een welgeschapen zoon, genaamd *Jan Ernst*. Ik *was* dus oom, toen ik in Zutfen was; heb je het niet aan me gemerkt? Het is misschien een voorstadium op het vaderschap, dat nog eerwaardiger maakt.
Ik bedacht in den trein ineens, dat we eigenlijk niet over de vecht-scène gesproken hadden. Ik schreef gisteren het slot ervan, dat eigenlijk de essentie van het gevecht en de ontmoeting met Karin inhoudt. Het gevecht zelf kon me niet zooveel schelen, ik *haat* eigenlijk alle ‘beschrijvingen’, waarin niet massa's toespelingen op de essentieele dingen van een boek verborgen zitten. Misschien had ik het gevecht langer

kunnen uitspinnen, maar ik wilde vrij snel naar de ontmoeting met Karin toe. De laatste bladzijden (die van gisterenavond) lijken me zelf het best, het meest ‘raak’.

Hierbij een grappig dossiertje van het vers ‘Ambrosia’ (een nieuwe!) van Engelman. Je ziet: ik ben ‘erg steil’ en tegenover den poëzie specialist Marsman waarschijnlijk een ontzettende nuchterling. Mij gaan eenige dingen voorbij. Nu, Engelman ook wel, denk ik, o.a. het ‘vlegelachtig en snobistisch’ citaat van Huxley!

Ik schrijf binnenkort meer. Maar schrijf eerst even hierheen! - De herinnering aan het weekend is *heel* prettig, n’en deplaise de baard, die eigenlijk ook prettig is, omdat hij ons stof tot discussie geeft.

hart. gr. van
je Menno

Je komt toch de volgende week?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 19 april 1932]

aant.

aant.

Beste Menno.

Allereerst gefeliciteerd met je bevordering tot ‘oom’: Mien en ik hadden er plezier om! Oom Menno en tante Truida. 't Klinkt goed.

'k Vond het leuk de brieven van Engelman en jou te lezen. 'k Vermoed, dat mij in dezen zeer vele dingen voorbij gaan. Zelfs ‘Vera’ kan ik niet op haar waarde genieten. De enkele keeren, dat ik werkelijk in de stemming verkeer om een bepaald gedicht te genieten, en dat ook doe, heb ik toch nog altijd het gevoel, *dát* mij nog iets voorbij gaat. Enfin, 'k zal wel geen goed verstaander zijn. 'k Geloof ook niet in puurheid.

Wanneer noem je eigenlijk een gedicht een mystificatie?

Wat het citaat van Huxley betreft. 'k Ben ook nog steeds niet met mezelf eens, wat ik daar van vind.

Gooi je werkelijk al deze zaken over boord? of *moet* je dat eigenlijk doen? Je *verwerpt* ze als zijnde ‘idols’ maar verder.

Dr. Dumay heb ik nog eens over gelezen, maar gevoel geheel geen behoefte aan verdere uitspinning van de vechtpartij. Het beregende coupéraam, als bijna symbool van het leven, vond ik leuk. 'k Heb het zelf altijd gezien als een straat vol menschen (bij een kletterbui gaat de bios uit) en er altijd heele histories aan vastgeknoopt en er Mieneke vaak mee vermaakt. Na een tijdje verveelde 't me altijd, omdat er nooit eens een druppel van beneden naar boven ging.

De herinnering aan het week-end is voor mij ook heel prettig. Vanmiddag komt Bertje en zal ik eens goed informeeren wat de baardman van je vond.

Bij z'n beoordeling mag je vooral niet vergeten, dat hij lang niet ‘fit’ is. Misschien valt hij in de gewone omgang later nog wel mee.

'k Denk wel, dat ik de volgende week kan komen, 'k heb het reeds aangekondigd. 'k Zal Bep de Roos schrijven. 'k Ga daar dan Vrijdag, heen en kom Zaterdag in Rotterdam tot Zondagavond of Maandag. Is zulks goed?

Gelukkig, dat je verkoudheid weer beterende is. Ik zal vanmiddag eens naar de specialist aller oren en neuzen gaan om een beurtje. Boeh. 'k Heb pijn in m'n hersens. Gisteren was mijn zoon jarig, ik heb hem een rugzak vereerd en bracht een bezoek van een uur. Een leuke moeder, maar een slodderpiet. 5 kinderen en dan in één kamer. 'k Geloof, dat ik er uitliep. Toch sta ik bij deze vrouw dichter, dan bij b.v. één van m'n deftige tantes hier. Jij vindt zeker één of ander verdacht complex.

Vanavond ga ik Albarda beluisteren, als ik tenminste in staat ben iets te verwerken.

'k Wou dat het snikheet werd!

Dag hoor.

Hart. gr.

Ant

Schrijf maar gauw weer eens wat!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 23 april 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 23 April ‘32

Beste Ant

Leg me bij gelegenheid eens uit, wat je met ‘pijn in je hersens’ bedoelt! Is dat een physieke pijn, die met de oorarts in verband staat of een psychische onmogelijkheid te denken? Ik ben n.l. meer expert op het gebied van *tand*artsen en weet van neus en ooren niets af, behalve dat ze sierend of ontsierend aan het menschelijk gelaat kunnen zijn vastgehecht (door God, zoodat de hechtingen niet opvallen). Ik geloof, dat ik dankbaar moet zijn, dat ik tot op heden vrijwel onder alle omstandigheden heb kunnen denken en schrijven, ook al prefereer ik dus vaak een bioscoop boven werken; eigenlijk heeft alleen kiespijn me totnogtoe kunnen beletten, te doen wat ik wilde doen. - Ik heb aan dr. Dumay weer een Marie-scène toegevoegd, waarmee het vijfde hoofdstuk besloten is. Nu komt mama Karin in een practische huwelijksdialoog met la fille Karin op de proppen. Perfide en toch onschuldige preliminairen om Dumay zijn vrijheid te ontnemen. Daarna zal hij vallen. Daarna zal Marie *niet* vallen, omdat zij een intelligente vrouw is.

Het geval-Ambrosia is opgeschort, zooals je uit inliggend briefje zult zien, Engelman is in veel opzichten bruikbaar en redelijk; hij is tenminste geen *domme* aestheet. Maar gelukkig, dat allerlei dingen hem voorbijgaan. Het citaat van Huxley *begrijpt hij eenvoudig niet*! Natuurlijk wil Huxley de kunst niet afschaffen en de werking van de kunst niet ontkennen, maar hij wil alleen het *idool*, gedekt door het

woord kunst opruimen, omdat het een afgod dreigt te worden. En aangezien alle afgoden slecht zijn voor de digestie, ben ik het volkomen met hem eens. ‘Art for art's sake = halma for halma's sake’. Duvelen om het duvelen. Alles heel best, maar dan ook geen heilige gezichten à la Engelman, wanneer de naam Ambrosia vloeit!

Was het gedicht een mystificatie geweest, dan zou inderdaad het succes gering zijn. Een gedicht is, voorzoover het de poëtische kant ervan betreft, altijd een mystificatie, een ‘huichelen van muziek, waar geen muziek is’. Muziek met taal heeft an sich al iets dubbelzinnigs, omdat er altijd associaties bij optreden. Daarom ook erken ik geen ‘poésie pure’; de eenige poésie pure in dezen zin is de onschuldige klank zelf, de muziek zelf, het onbelaste geluid. ‘Ambrosia’ is juist verschrikkelijk ‘impure’, omdat het puurheid voorwendt en er evenver van afstaat als welke andere poëzie ook! Wat ons ‘voorbijgaat’, om met Engelman te spreken, is dus het ernstige gelaat bij associaties, die goed klinken; wij lachen te veel. Ik ben nu ook van plan ‘dr. Dumay’ met een lach scène tusschen Marie en hem te laten eindigen. Een ‘fou rire’ na allerlei misère, waardoor die misère weer tot de juiste proporties wordt terug gebracht. Dat zullen de Nederlanders wel het *summum* van liefdeloosheid vinden, maar ik zal het er toch maar op wagen.

Verblijd me spoedig met het oordeel van den baard. Ik twijfel er niet aan, of ik zou hem later meer apprecieeren dan nu. Nu zie ik hem teveel als philosophische rariteit, als een caricatuur, zooals mijn eigen verleden-in-de-philosophie mij een caricatuur toeschijnt. - Ik vind het zeer begrijpelijk, dat je je meer solidair voelt met een proletariërsvrouw dan met tantes. Daar heb ik ook nooit iets tegen gezegd. *Wel* heb ik een ingekankerde haat tegen de schijn-*gelijkstelling*, het sentimenteel wegredeneeren van het intellectueel niveau-verschil. En bij mij persoonlijk komt er nog een smaakverschil (met arbeiders speciaal) bij; een verschil, dat bij jou natuurlijk ook veel sterker bestaat dan je je jaren lang hebt willen toegeven, uit vrees, onrechtvaardig tegenover de gemeenschap te zijn. Maar ik voel me ook zeker meer verwant aan een gewone arbeider dan aan b.v. een philosoof of litteraat; zoolang die arbeider tenminste zijn mond houdt over *zijn* hobby, de *P'tij* of andere ‘objectiviteiten’ (Bartling), ‘poésie pure’ (Engelman) etc. van J. Ed. uitvinding. Het *ideaal van den doorsnee mensch* (die natuurlijk in *alles* verschilt van den ‘gemiddelden burger’!!) t.o.v. Nietzsche's Uebermensch: dat *kan* mijn allerbeste boek worden.

Veel hart. gr., schrijf *snel* terug.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 23 april 1932]

aant.

aant.

aant.

Beste Menno

'k Heb zulke overstelpende huishoudelijke vlagen, dat ik haast geen tijd heb om je te schrijven. 'k Maak als maar kasten schoon; Sientje kijkt me met stomme verbazing aan, over zooveel activiteit: 't is werkelijk jammer, dat Bertje me niet ziet! ik maakte vast een zeer goeie beurt.

Vanavond mag ik tot belooning van mezelf naar de bios in Arnhem, 'k geloof 'Shanghai express'. 'k Wil hem nog wel eens zien, nu met kennersblikken.

De baardman vind je 'wel aardig'. Alleen was je nog, wat hij ook wel uit je werk gepuurd had, eenigszins verward! Je moest nog heel wat aanleeren en verbeteren voor je geheel zijn Ed. achting waard was. Dus 'leeren' moet je!

Verder beweerde Bertje nog zeer veel aardigs, wat ik je beter mondeling kan meedeelen, omdat het te aardig is om neer te schrijven.

'k Begrijp alleen niet waar die menschen de stupiditeit vandaan halen om te beweren, dat *ik* mezelf iets bijzonders vind, terwijl ze zichzelf met ieder woord boven de gewone mensch verheffen. Maar er is wel meer, waar ik niet bij kan, dus!

Bedankt voor de uitleg van het citaat van Huxley: 'k Was blij, dat ik het toch wel goed gesnapt had.

Dat ik me meer verwant voel met *een* proletariërsvrouw dan met 'tantes' heb *ik* niet beweerd. Ik geloof, dat ik deze algemeene consequentie niet zou durven trekken.

Wat die 'gelijkstelling' betreft, ik geloof dat jij dat erger ziet dan het werkelijk is, dat het meerendeel ook *in* de SDAP er niet aan denkt het intellectueele niveau verschil weg te cijferen. Zoo gauw als er lezingen of voordrachten worden gegeven, met het onderwerp 'de intellectueel en het socialisme' en drgl. wordt te zelfder tijd dat verschil toch erkend? Dat zou toch ook te gek zijn.

Wat het werk van het Instituut voor Arb. ontw. of Volksuniversiteit beoogt, zie ik niet als een poging tot gelijkstelling, maar een poging om het ontwikkelingspeil van de arbeider op te voeren. Óf dat al of niet gebeuren móet is een andere questie. Dat het door deze heilsinstituten gebeuren moet, je weet wel wat ik daar van vind en zijn we het daarin wel vrijwel eens. Donderdagavond was ik op de vergadering van Albarda, nog iets anders dan Eibergen. Zeer rumoerige interrupties van de O.S.P. leden, heel geanimeerd. Verder was er een communist in debat, mooie vent, die het crisiscomité aldus betitelde. 'En dan hebben ze opgericht dat Juliana-Kupers comité; daar geven ze zoo'n "gammele" broek van de eerste de beste bourgeois aan de arrebeiers.' 'k Heb me slap gelachen en daarna 'Rusland!'. Verder debat van de dikke Roel Stenhuis. Wat een vent.

'k Vermoed, dat je niet in den Haag benoemd wordt. Vader heeft IJzerman gesproken, dewelke zeide, dat je één van de ernstige candidaten was, maar naar hij meende niet benoemd werd. Hij wist het niet zeker, daar hij niet op de laatste vergadering was geweest. 't Is jammer voor je.

Naar 'Dr. Dumay' ben ik zeer benieuwd; je schiet goed op, geloof ik. 'k Kan het Zaterdag of Zondag mooi lezen. 'k Verheug me er zeer op, weer eens met je langs 's Heeren wegen te flaneeren. 'k Heb Bep de Roos geschreven, wanneer ze me Vrijdag kon hebben, maar heb nog geen antwoord. Stap je bij het Staatsspoor in de tram naar Voorburg? Is het ver naar hun huis? Ik wou dat graag even weten met het oog op de trein die ik van hieruit kan nemen.

Ik kom dan Zaterdag om ± half een in Rotterdam. Haal je me af, ik vind dat zoo genoeglijk. Heb je Truida gevraagd of ik bij jullie kan slapen? Ik heb werkelijk geen geld voor een hotel.

De brief van Engelman stuur ik hierbij weer terug. Je mag me nog wel eens eenige uitleg geven aangaande de ‘poesie pure’. Engelman schrijft het bevat ‘muziek en... geest’

Hart. gr.

tot ziens

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [voor 30 april 1932]

aant.

aant.

Beste Menno

Ik kom Zaterdag 12.39 in Rotterdam (Hofplein) en het zal mij uitermate verheugen U daar te zien. Ik zal vast een roode tulp meenemen om ons reeds van buiten wat te kleuren.

Vanavond ga ik naar Bep de Roos. Logeer in de v. Bleiswijkstraat.

De huishoudelijke [vlaag] is allengs weer verstreken. Ze duren, jammer genoeg, nooit erg lang bij mij en slaan altijd over in het andere uiterste.

Dit is ook meer om het ‘boerebloed’ te doen opborrelen, al was boerinnebloed practischer.

Dag! Tot ziens.

Hart. gr.

Ant

Ja, de filmliga kreeg ik hoor!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, [voor 10 mei 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

Beste Ant

Naar aanleiding van ons gesprek over het huwelijk, en je stelling, dat ik mijn opvattingen daarover eens zou moeten herzien, loop ik de heele week met gedachten over dat thema in mijn hoofd rond. Die gedachten zijn niet bepaald vleiend voor mezelf, soms ook weer wel, het hangt ervan af, waarmee ik mezelf op een zeker moment wil vleien. Toevallig viel ik dezer dagen ook in 'Souvenirs d'Egotisme' van Stendhal, een prachtig boekje, door hem geschreven, toen hij in Civita Vecchia zat te vergaan van verveling (een soort Zutphen zal het wel geweest zijn, hij was er in 1832 consul van Frankrijk); maar de heele wereld herdenkt Goethe en laat dit boekje doodvallen, terwijl het Goethe op alle punten *slaat* in menschenkennis en eerlijkheid; geen schijn van die beroerde symboliek à la Faust!). Ik geloof, dat Stendhal, met zijn '*vanité*' en alles wat daarbij hoort, veel vertegenwoordigt van de George-kant in me; met die restrictie, dat Stendhal zichzelf kan bekijken en George het niet kan; daarom is hij dan ook luitenant. Maar de ijdelheid tegenover het vrouwelijk geslacht vooral; gecombineerd met een onoverwinlijke *afkeer* van bête vrouwen, is het, die Stendhal voortdurend schipbreuk deed lijden op de liefde... en mij ook. Iemand, die kan schrijven: 'Je suis *mortellement choqué* des plus petites nuances; voilà un de mes grands malheurs' en ook: 'J'aime *à la folie* une robe bien faite, c'est pour moi la volupté', zonder *eenige* aanstellerij of gewilde 'soep-snuiverij', was wel veroordeeld om telkens tegen de lamp te loopen, omdat de meeste dames met volkomen genuanceerde 'robes bien faites' van alle hersens ontbloot zijn en de begaafde, intelligente vrouwen bijna altijd het gevoel voor die stupide nuances verloren hebben, of niet hebben.

Als ik bij mezelf naga, waarom ik zooveel vergissingen begaan heb en eigenlijk alleen maar vrouwen 'beneden mijn stand' heb willen liefhebben, dan kom ik helaas tot de conclusie, dat mijn gevoel voor 'robes bien faites' altijd den doorslag heeft gegeven. In zooverre sta ik dus in het gelid met Bouws, die 'zijne Hertha' om de pyama's en de angst voor den dood ten huwelijk neemt. Toch wil ik me nu even verdedigen: het ging bij mij toch *niet* om de japonnen. Ik wilde met alle geweld vermoeden, dat er achter volkomen japonnen ook een volkomen vrouw stak. In zooverre verschil ik dus weer van Bouws, die de volkomen vrouw met de volkomen *japonnen* zonder slag of stoot *identificeert*. Maar goed, geen excuses: nuances, parfums, kleeren, kapsels, poeder etc. hebben de doorslag gegeven. Zonder dat kon ik een vrouw wel apprecieeren, zelfs buitengewoon apprecieeren, maar de andere gedachten kwamen met de uiterlijkheden. Nu neem ik zelf de kleine uiterlijkheden altijd in bescherming tegen de Groote Ziel, die zich door afgetrapte schoenen schijnt te manifesteeren; maar tegenover vrouwen heeft mijn ontmaskeringstalent me altijd absoluut in den steek gelaten. Ik *kon werkelijk* gelooven, dat een vrouw met bepaalde nuances van 'kleuren en geuren' wel een vrouw voor mij zou zijn. Zelfs om mee te trouwen: getuige mijn beide 'verlovingen'. Mijn eerste verloofde: een meisje van negentien jaar, absoluut onervaren, met hevige neiging naar het Hoogere, afhankelijk van mij (eerst van haar ouders, die haar nauwelijks konden en wilden afstaan), au fond dus volkomen on-intelligent, maar... met talent, om zich te kleeden. Er ontbrak wel één en ander aan, maar dat beschouwde ik juist als het bewijs, dat ik haar *ook* nog anders liefhad. Toen ik haar leerde kennen, droeg ze, vanwege de eenvoud der oudelui, nog witte nachtjaponnen; ik heb haar tot elegantere bekeerd, ziedaar mijn invloed op deze vrouwenziel. Ik heb je, geloof ik, al eens gezegd, dat ik haar eenige maanden geleden heb teruggezien en in het minst niet kon begrijpen, hoe ik me ooit met haar had kunnen verloven. Enfin, ze is alweer 'onder dak', en de douche zal haar wel geen kwaad hebben gedaan.

Mijn tweede verloofde (het geval Karin) zou ik *nooit* genomen hebben, als ze zich niet perfect gekleed had en een soort oer-instinct voor nuances op dat gebied had bezeten. Zij was wel burgerlijk, maar in haar smaak kon ze dat doen vergeten (ik denk, dat zij over 30 jaar een dikke dame zal zijn zonder figuur). Dit Berlijnsche kind van achttien wist zoo *precies*, voor welke 'bienfaitises' ik gevoelig was, dat ze me er bijna 'voor het leven' mee gewonnen had, contractueel tenminste. Ik moet tot mijn schande erkennen, dat ik nog wel eens aan die bienfaitises denk. En daarbij was zij zoo echt, als maar mogelijk is in een door en door vervalscht milieu van mevrouwen Laurens en Lucassen Wijsenbeek. À la folie. Dat ik één oogenblik heb kunnen denken, dat zooiets een basis voor een (zij het dan ook krankzinnig) huwelijk zou kunnen zijn, bewijst twee dingen: 1? mijn ongehoorde gevoeligheid voor vrouwelijk raffinement, maar ook 2? mijn ingeworteld huwelijksinstinct (of, als het geen instinct is, is toch de theorie van het huwelijk in mij een tijdlang tot instinct *geworden*!). Stel je even voor: een Franschman, die zich door zulke dingen als onder 1? vermeld tot een *huwelijk* laat verleiden! Zelfs Stendhal ging zoover niet, aangezien hij alleen maar ongeneeslijk leed onder de omstandigheid, dat hij zijn geliefde niet tot zijn *maîtresse* kon maken. Neen, voor dit huwelijksidealisme in *mij* moeten wel verschillende generaties het huwelijksidealisme stevig ingeprent hebben gekregen en bijna eerlijk hebben gehuicheld. Bij mijn ouders is het beslist nog gedeeltelijk een *opoffering* geweest, waarbij b.v. het dogma 'trouw' te pas moest komen als slot op de brandkast; maar *ik* heb van mijn jeugd af nooit iets anders gedroomd dan huwelijk! Andere verhoudingen tot vrouwen (vriendschap, liaisons, bordeelen etc.) hebben eigenlijk nooit erg voor mij bestaan; ik heb natuurlijk onder invloed van zekere chemische natuurdrang rare dingen gedaan als ieder ander, maar ik dacht over vrouwen altijd in 'huwelijkstermen'. 'I looked forward to marriage with a beautiful blue-stocking, at once soul mate, bed-sharer and thought-communicator, with whom I would spend an absorbed life-time in the intellectual discussion of matters of abstract interest.' Zoo ging het, volgens zijn zeggen in zijn jeugd, dien meneer Joad, wiens boek ik voor de N.R.Ct. besproken heb (bespreking is nog niet verschenen); zoo ging het mij ook ongeveer. Mijn moeder heeft niet voor niets veel engelsche hobbies! Het geciviliseerde huwelijksideaal, dat voor de meeste menschen niet werkelijk *primair* bestaat, was blijkbaar in mij weer tot een nieuw instinct geworden. Natuurlijk achtte ik het lang mijn heilige plicht, voor dit 'burgerlijke' feit niet uit te komen en me meer aan te stellen als een verbitterde Don Juan, die eindelijk wel, bij gebrek aan beter, in het huwelijk zou verzeilen; maar dat was radicale humbug, onder invloed van Dick Binnendijk o.a., voor wie die donjuanerie *geen* humbug was. De 'beautiful blue-stocking' bleef natuurlijk ook uit; ik nam dan maar vast het 'beautiful' voor het ideaal, want leelijke blauwkousen heb ik altijd afgrijselijk gevonden.

Nu is langzamerhand het ideaal wel ondergraven, en ik hoop, behoorlijk ondergraven, zoodat ik me niet tweemaal aan dezelfde steen als die in Berlijn zal stooten; maar mijn (in dit opzicht) ongelukkige aanleg is daarmee niet verholpen en om mijn opvattingen over het huwelijk te wijzigen, zou ik mijn 'aesthetische', Stendhaleske verhouding tegenover de vrouwen moeten kunnen wijzigen. Het is, natuurlijk, belachelijk een huwelijk op aesthetische basis te beginnen, zelfs bij een vergevoerde fijngevoeligheid der echtelieden, waar ik overigens (als systeem) ook weer het land aan heb. Iemand, die niet in staat is zijn vrouw ook in minder aesthetische momenten 'mooi' te vinden, moet maar heelemaal niet aan een huwelijk denken; want hij zal probeeren, zich op te offeren, zich verwijten te maken over zijn overgevoeligheid... en zich toch doodongelukkig voelen. Ik bestrijd niet voor niets

de aestheten; ik zelf ben een doorgewinterde aestheet, in allerlei opzichten. Ik kan de heeren kunstenaars daarom met parfums voor den gek houden, omdat ik zelf weet, welke overwegende invloed zulke dingen op mij hebben. Bovendien zou ik nog 'egotistisch' genoeg zijn, om het in mijn vrouw vervelend te vinden, als zij *mij* niet in on-aesthetische oogenblikken wilde accepteeren! Dus, je ziet, wat een schitterende aanleg voor het huwelijk bij een huwelijksmaniak: aesthetisch overgevoelig, afkeerig van bête vrouwen, die deze aesthetische overgevoeligheid door poeder en lingerie zouden kunnen bevredigen (zoolang als het duurt), en, m.a.w. aangewezen op *vriendschappen* met intelligente vrouwen en, voorzoover een bescheiden temperament het eischt, op *avonturen* met bête vrouwen. En waarschijnlijk nog lang gekweld door de gedachte aan het Paradise lost van het huwelijksideaal.

Je ziet hier misschien Dumay en George Lisse naast elkaar staan. Mutatis mutandis geven die twee heeren de situatie wel ongeveer weer. Alleen genieten zij het voorrecht, door den schrijver *gescheiden* te zijn, terwijl hij zelf iets van beide in één heeft.

Ik maak van dit dilemma geen martelaarschap; het heeft ook zijn charme. Maar de afgeloopen week hinderde het me bepaald, juist om zijn aesthetische kant, die ik, krachtens mijn aanleg, zou willen beheerschen. Maar de aestheet laat niet met zich spotten; misschien zou een van de door mij beleedigde heeren in deze bekentenissen een mooi aanknopingspunt vinden om mij te bestrijden. Hoewel: ik heb mijn aesthetisme nergens ontkend...

Ik hoop, dat je mij in dezer vorm nog kunt accepteeren (dit is onzin, maar er ligt toch een 5% waarheid in zoo'n phrase). In ieder geval zou ik graag de *Dinsdag* na Pinksteren uit Eibergen op terugtocht naar Rotterdam in Zutfen komen. Is dat goed?

Ontving je het technische nummer van 'Filmliga'? Ik begrijp er niets meer van; ook niet van het artikel in de N.R.Ct. aan mij gewijd. - En heb je 'Forum' al gelezen? - Ik heb weer eenige pagina's Dumay gemaakt, die ik dan wel meebreng.

hart. gr. van
je Menno

ook h.gr. van Truida!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [10 mei 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

Dinsdagavond. 9 Mei

Beste Menno.

Dank voor je brief, waarmee ik toch blij was, in de eerste plaats om z'n groote eerlijkheid. In dit antwoord wil ik ook van mijn kant trachten zoo zuiver mogelijk mijn gedachten hierover weer te geven, al zal me dat wel eenige moeite kosten.

Tenslotte was je brief voor mij een omschrijving en nadere uitleg, voor de dingen, die ik eigenlijk voor me zelf wel wist. Alleen *zwart op wit* gezet, wat altijd toch wel eenig verschil maakt. Of ik je als zoodanig kan accepteeren is voor mij geen vraag. *Ik hèb je als zoodanig tot nu toe altijd geaccepteerd*. Eerst wil ik even bestrijden, dat ik de stelling opgevat zou hebben, dat jij je opvattingen omtrent het huwelijk zou *dienen* te wijzigen. Ik zou dit niet zoo willen zeggen. Naar mijn mening, houd jij er omtrent het huwelijksleven eenige opvattingen op na, die mij eenigszins absurd voorkwamen, dogma's etc. Over de grondslagen, de basis, waarop een huwelijk moet berusten hebben we het toen eigenlijk niet gehad, ik voor mij heb er mij tenminste niet over uitgelaten. Ik kan me vergissen hoor! Want ik was Zondag en Maandag eenigszins onrustig. Ik merkte aan jou, hoe je met deze dingen zat, en vooral met de aesthetische kant er van. Aan allerlei uitingen voelde ik dat en het maakte me zelf erg onrustig en onzeker, zoodat ik het gevoel kreeg deze zaken eerst eens allemaal met mezelf te moeten uitvinden.

Ik was eigenlijk blij, dat je er Maandag het grootste gedeelte van de dag niet was, ik wil dit eerlijk bekennen.

In de trein naar huis (verrukkelijk die 2de klas) had ik rustig de tijd dit alles voor me zelf uiteen te zetten. Mijn theoriën in dezen heb ik voor me uitgestald en gemerkt, dat ze me grootendeels nog konden voldoen, dat ik ze eigenlijk alleen maar op mezelf had toe te passen, wat gemakkelijk lijkt, maar minder eenvoudig is.

Ik heb me afgevraagd, wat ik zou moeten doen, als ik op dat oogenblik werkelijk zou moeten kiezen: met jou trouwen, of niet. M'n conclusie was, dat ik zooals jij nu bent, en ikzelf op 't oogenblik ben, dit onmogelijk zou kunnen en willen.

Ik wil niet de vrouw worden van een man, die eigenlijk alleen noodig heeft een huishoudster om goed verzorgd te worden - wat gezelligheid, een mannequin met feillooze jurkjes en pyama's en bontjassen om in te knijpen, tenminste die dit overheerschend noodig heeft. (thuisgekomen heb ik dit eenigszins juister toegelicht, maar ik wil dit toch niet verzwijgen, omdat het voor mij op dat oogenblik de doorslag gaf.)

Daarmee wil ik volstrekt niet zeggen, dat ik de waarde van deze dingen onderschat. Maar daarover straks.

Thuisgekomen heb ik voor mezelf allerlei aanteekeningen gemaakt en liep verder de heele week ook met dergelijke gedachten rond, niet wetende of ik je er over schrijven zou, of niet, met het gevolg, dat ik maar heelemaal niet schreef. Toch was ik blij, dat jij erover schreef. Het is goed dat deze dingen eens even worden uitgesproken, dat zuivert de atmosfeer.

Het eerste, waar ik in je brief over viel was de uitdrukking, ‘het willen liefhebben’, wat alleen een huwelijksmaniak neer kan schrijven.

Willen liefhebben bestaat voor mij niet. Je *hebt iemand lief*, of je hebt iemand *niet* lief met eenige schakeeringen daartusschen. *Hetgeen wat anders* is als met die man of vrouw zou ik willen trouwen, ik hoop, dat je me begrijpt.

Ikzelf zou alleen met een man kunnen trouwen, waarvan ik zóóveel hield, dàt ik met hem een huwelijk zou aandurven, met al de consequenties van dien. Voor mijzelf moet ik dus de zekerheid hebben, dat ik die consequenties werkelijk aanvaard en kàn verwerkelijken. Je kan dit een ideaal noemen; van het huwelijk zelf heb ik geloof ik geen ideaal, althans niet meer. (Deze week was ik in Arnhem in een gezelschap waar over idealen werd gesproken; ik heb daar beweerd, dat ik alleen nog de volgende idealen had; een rechte rug - weinig pijn in m'n hersens en het negatieve ideaal van niet dik te zijn op m'n veertigste jaar, niemand wou het natuurlijk van *mij* gelooven.) Een huwelijk is voor mij iets, dat tusschen 2 levende menschen *gemaakt* moet worden en het lijkt me moeilijk, voor iemand als A.F. Dogma's in deze aanvaard ik niet, noch gebondenheid zoover 'k die zelf *niet* voel en zal ik ook nooit eischen van iemand anders.

Eén van de consequenties in een huwelijk met jou zou zijn zich goed kleeden en je in deze aesthetische gevoeligheden zooveel mogelijk te bevredigen.

Ik weet niet of ik deze consequentie zou durven aannemen als te verwerkelijken, ik heb me daar tot nog toe niet in willen verdiepen, maar laten we de zaken algemeen houden. Maar ik geloof, dat een v*rouw, die werkelijk veel van kleeren houdt*, voor een groot deel in staat zou wezen, om als ze daar moeite voor deed en er zich op instelde, zich te kleeden naar de smaak van haar man, zelfs in de nuances, zonder haar eigen smaak op zij te hoeven stellen, al stel ik direct voorop, dat een vrouw die bevrediging vindt om zich *alleen daarop* in te stellen gemakkelijker het vrouwelijke raffinement daarin bereikt (wat de andere misschien nooit zal kunnen bereiken).

Deze week (vorige) sprak ik toevallig een vrouw, wier huwelijk gestrand was, juist op deze dingen. Haar man is een type à la George, ook niet in staat zichzelf te bekijken, maar daarvoor is hij ook Groninger meelfabrikant. Aardige goeie jongen verder (26 dunkt mij, hij is ± 25 of 26). Ze beklaagde het o.a. tegenover mij, dat haar man van haar wilde, dat ze zich wat meer kleedde en meer mee uitging; hij hield zoo van aardige kleeren enz. *Zij* hield daar juist niet van, vond het zonde veel geld voor kleeren uit te geven, was dat niet gewend enz.

Ik heb haar zeer tot A. Ed. schrik niet malsch afgebekt als volgt: Jo, dat wordt je niet gevraagd of je er geen zin in hebt of 't zonde vindt je goed te kleeden of moeite er voor te doen. Je hebt het eenvoudig te doen, het is een eisch, die aan je gesteld wordt, *omdat* je met Jan getrouwd bent. Als Jan dat prettig vindt, heb je je zelfs op te dirken, zoodat 't je dan teevens niet spijt van 't geld.

En als je werkelijk van hem houdt doe je dat alsnog. Het zal je heusch zoo'n moeite niet kosten hem te bevredigen, want een erg verfijnde smaak zal hij er, zoover ik hem ken, niet op na houden. Deze dingen wist je, voor je met hem trouwde. Ik vermoed niet dat 't zal helpen, ze is half zenuwziek - maar al dat beklag kan ik niet tegen.

Je verdediging tegenover Bouws zou ik zelf ter hand willen nemen. Toen je dit najaar hier was en me, naar je zeggen sympathiek vond, had ik de volgende kleedingstukken aan, waarvan ik nog wel eens gnuiven kan: Blauwe regenmantel, waarin ik krom loop - blauwe muts - bruine nonnejurk, die je monstrueus vindt - wollen kousen met vetleeren schoenen met lage hakken. Trek hier zelf maar je conclusie uit!

Na je eerste brief wist ik hoezeer je op kleeding gesteld was - na den Haag nog beter - welk genre, of liever ongeveer op welke manier. In je brieven heb je je enkele malen bijna verontschuldigd over deze voorliefde. Ik herinner me deze zin: ‘ik heb nu eenmaal een naieve voorliefde voor hooge hakken en bontjassen, die me eigenlijk

ook weer ijskoud laat'. Ik heb daar toen direct een vraagteeken bijgezet en ben zoo vrij geweest dit 'ijskoud' te laten voor wat het was.

Waarom ik mezelf nooit *daadwerkelijk* gestoord heb aan al deze voorliefde's, in 't begin zelfs stelselmatig eenig verzet heb gepleegd met bruine jurk en vetschoenen?

Omdat ik geapprecieerd wilde worden om mezelf. Toen bleek, dat je op mij gesteld bleef, vond ik dat deze manier van doen eigenlijk even valsch was, als dat andere uiterste.

Ik kom nu langzamerhand tot het besluit in alles m'n eigen gang te gaan: omdat ik meer uitga wel meer robes zal aanschaffen, me in September in den Haag een kort jasje van Moll zal aanschaffen, omdat ik dat aardig vind en er nu al tegenop zie de heele winter met die koetsiersjas te moeten loopen - en in laatste instantie, omdat jij dat ook aardig vindt. Ik *wil* me en *moet* me in eerste instantie in alles op niemand anders dan op mezelf instellen. Wat werkelijk wel eens moeite kost, er gaat een groote charme van uit zich op iemand anders in te stellen, vooral met kleeding. Wat is eenvoudiger voor mij om een aardig hoedje te koopen en daar jou een plezier mee te doen, enz. Maar ik *wil* dat niet, omdat ik niet van deze 'zwakheid' (als je 't zoo noemen wil) van jou profijt wil trekken - en omdat ik *niets* wensch *te veroveren*. Ik wil geapprecieerd worden zooals ik ben en niet zooals ik zou kunnen wezen - en ik wil me ook niet anders voordoen als ik werkelijk ben - liever nog minder. Ook een soort zelfbehoud.

Als ik de Berlijnsche Karin naga - met de kunst om zich te kleeden en het talent om jou in de fijnste nuances te treffen, die zich dus m.a.w. met haar heele talent (haar voornaamste deel) aan jou wist op te hangen - ja dan kan het toch niet anders, dat, als je de kapstok kwijt bent je jezelf ook kwijt bent.

'Ich, was du aus mir gemacht hast'. Ja, *natuurlijk* - de stommiteit ligt alleen niet bij jou, maar bij haarzelf. Waarom ik dit allemaal neerschrijf - het vloeit vanzelf uit m'n pen. Misschien vind je 't alles onzin, verscheur het dan en lees niet verder.

Wat ik er mee zeggen wil is, dat men, al heeft men niet het talent zich buitengewoon te kleeden, toch de groote waarde van deze dingen zelfs in de nuances, niet wil ontkennen, integendeel.

Die overgevoeligheid op dit punt van jou begrijp ik heel goed; ik ben daar zelf ook niet vrij van, in veel geringere mate natuurlijk, het uit zich wat anders. Zaterdagmorgen zat ik bij Lies v/d Bergh v. E. te redeneeren, die niet werkelijk om kleeren geeft, wat me vaak hindert. Ze had een slobberige japon aan en opeens had ik het gevoel middenin het gesprek, dat ik onmogelijk met haar verder kon praten, als er geen ceintuur om die jurk zat. Ik heb me werkelijk niet kunnen beheerschen. Toen ik naar huis ging moest ik aan dit alles denken. Dit is een kleinigheid, maar komt voort uit een zelfde 'gevoeligheid', bij jou uitgegroeid tot een overgevoeligheid voor 'robes bienfaites' enz.

Die citaten van Stendhal (ik ken niets van hem tot mijn schande) vind ik niets verwonderlijk en bij een eerlijk mensch met die aanleg nooit als aanstellerij te betitelen.

Maar voor mij zijn andere dingen hoofdzaak en dit een zeer belangrijke bijzaak, die de hoofdzaak zeer dwars zal kunnen zitten, maakt misschien de hoofdzaak onmogelijk. Maar toch wensch ik niet deze bijzaak tot hoofdzaak om te werken.

Of jij je opvattingen en verhoudingen zult moeten wijzigen, zul je *zelf* moeten uitvinden en kan je ook alleen zelf beoordeelen. Een huwelijk op aesthetische basis is natuurlijk onzin. Dat je de vrouw van je keuze door alles heen 'mooi' zou moeten vinden zou je als nieuw dogma bij de andere kunnen voegen. (Vind jij een vrouw

met 5 steenpuisten op haar neus nog mooi, zelfs ‘mooi’?) Daarom kan je haar wel blijven accepteeren, even als een vrouw haar man, die drie dagen achter elkaar misselijk is, nog zal accepteeren, indien tenminste de grondslagen van hun huwelijk in orde zijn.

Dit was voor de helft een flauw mopje.

Dat je met dit alles ongeschikt voor *een* huwelijk zou zijn, zou ik niet durven beweren. Misschien komt er nog eens een intelligente vrouw, uiterst gevoelig en met een buitengewoon talent om zich te kleeden en in staat al jou nuances te bevredigen, zoolang als het duurt, inderdaad. Die vrouw zou je direct *willen* liefhebben.

‘Viele kurze Torheiten - das heisst bei euch Liebe.’ enz. Dit schrijft je vriend Nietzsche en je had deze zin en de volgende onderstreept.

De eenige raad, die ik je na dit alles kan geven, is: vooral *niet* trouwen.

'k Zal het natuurlijk erg prettig vinden, als je Dinsdag komt. (blijf je tot 's avonds?) Deze, onze ‘vriendschap’ zou ik niet graag hebben willen missen, nog in 't vervolg willen missen. De vraag voor mij is alleen: Kan ik deze ‘*vriendschap*’ op den duur volhouden? Je vriend ‘Nietzsche’ zegt wederom immers, dat vrouwen niet tot vriendschap in staat zijn, en zelf geloof jij niet in vriendschap, zelfs niet tusschen vrouwen onderling, zonder een klein angeltje. 'k Weet niet of hij gelijk heeft. We beslooten dus in beginsel tot ‘vriendschap’ mèt een angeltje.

Als er ooit een noodlot bestaat, dan is het voor mij wel dit, dat ik bij veel dingen moet beseffen, dat ik maar vrouw ben, dat ik allerlei dingen wil, verstandelijk wil en kan, die niet voor vrouwen zijn weggelegd, die ik, omdat ik vrouw (en door en door vrouw) ben niet kan.

Je ziet, ik ben eerlijk genoeg. Ik heb nu het gevoel, dat ik me tot m'n hemd heb uitgekleed. (keurige, aesthetische lingerie natuurlijk).

Je ziet, dat ik er ook geen martelaarschap van wil maken. Als martelaar kan je niet leven.

Alleen bekruipt me zoo nu en dan het gevoel: Wozu das alles! (laatste woord filmliga). 'k Zou een deuntje willen huilen, als ik er niet zulke akelige roode randjes van kreeg om m'n oogen. Foei, hoe liefdeloos!

Forum heb ik gelezen, maar niet met vol verstand. De danseres was hier de heele week. Ook bedankt voor filmliga, die ik alleen maar doorbladerde en bleef hangen op: ‘Wozu das alles!’ Bij het artikel in de N.R.C. heb ik niets van ‘verraad’ gemerkt.

Ik schreef naar Dr. Greve in den Haag, maar kreeg nog geen antwoord. <Keurig briefje 26 jaar oud, zeer plichtsgetrouw en van beslist christelijke beginselen!> 't Zal me benieuwen, 't wordt langzamerhand hard noodig, dat ik hier weg kom en aan 't werk ga. 'k Word ongedurig en voer weinig uit, wat ook niet bevredigt. Ik tennis me zoo nu en dan weer in m'n evenwicht.

Neem je de vorige pagina's van Dumay ook voor me mee? Over den heer Joad las ik vanavond. 'k Heb geen behoefte hem te lezen. 'k Ga altijd af op de critieken in de N.R.C.

Kreeg je ‘het geschenk’ al van de Boekenweek, met al z'n geheimpjes omtrent heeren schrijvers. Dat van Greshoff is mooi. 'k Waardeer die vent toch langzamerhand wel. Dat quasi studentikoze hinderde me in 't begin aldoor, maar 't is bij hem toch wel echt.

En ontdekte je Alie v. Wijhe-Sm., die nog wel even gelegenheid vindt, de ‘bijterige essayist’ te lijf te gaan, die haar ‘kind’ aanviel (de dom. vrouw), wat ze voor die

gelegenheid gestoken heeft in het harnas van Jeanne d'Arc. Mooi gezicht zal dat wezen!

Doe me een plezier en schrijf nog even voor Dinsdag, hoe laat je komt. Groet Truida zeer hartelijk, ik vind haar aardig!

Dag. Hart. gr.

Ant

Vergeef me het langademige epistel.

De spons is zeer plezierig in 't gebruik. Van wie heb ik deze, van Dumay of van George? Dumay + George is toch geen Menno ter Braak!

Dag. Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 13 mei 1932

aant.

Rotterdam, 13 Mei 1932

Beste Ant

Hartelijk dank voor je brief. Ik kan er momenteel niet op antwoorden, aangezien het huishouden bezig is op te breken. Laat ik dus voorloopig volstaan met te zeggen, dat ik, wat je nu zwart op wit hebt gezet, natuurlijk grootendeels ook wist of vermoedde. Toch zijn er bij mij na deze twee brieven weer allerlei amendementen opgekomen, die ik Dinsdag mondeling zal indienen, om in de taal uws vaders te spreken. Ik heb mezelf toch nog niet geheel ‘juist’ voorgesteld en geloof, ook op jouw zelfcritiek eenige anti-critiek te hebben.

Ik kom dan Dinsdag met den trein van *12.15* en kan tot 21.07 blijven. Goed?

Door de Wester-Boekhandel liet ik je de beste geschriften van Nietzsche zenden. Het wordt tijd, dat je die leest.

h.gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 23 mei 1932

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 23 Mei 1932

Beste Ant

Tegenwoordig heb ik over zooveel dingen te denken, dat ik bijkans ongeschikt dreig te worden voor het gewone maatschappelijke leven - een zeer bedenkelijk verschijnsel, in de verte verwant aan professorale verstrooidheid. Alles levert een probleem op; als dat eenmaal tot je doorgedrongen is, loop je op de ongelegenste momenten tegen problemen aan. O.a. loop ik geregeld te denken aan onze gesprekken ter hoogte van Gorssel en aan mijn zonderlinge houding tegenover het huwelijk. In één opzicht, begin ik hoe langer hoe meer te gelooven, heb ik me *zeker* vergist, toen ik over de quaestie schreef; ik heb n.l. mijn aesthetische kant te zeer als een *afzonderlijkheid* voorgesteld. Dat is beslist onjuist, dat is ook mijn verschil met Bouws c.s. Ik heb dat afzonderlijke genoegen in aesthetische verfijningen niet in zoo grooten mate, dat het ook maar eenigszins mijn afkeer van stupiditeit zou kunnen wegnemen; m.a.w. domme, aesthetisch-verfijnde vrouwen blijven voor mij *dom* en zijn dus ook geen object voor mij (afgezien van de *erg* kortstondige verteederingen, die nu eenmaal onuitroeibaar 'des mans' zijn). Toen ik een domme, aesthetisch verfijnde vrouw als Gerda uitzocht, zocht ik andere dingen achter haar, anders zou ik haar niét hebben gekozen; en toen ik eenmaal mijn vergissing ontdekt had, was ik dan ook afkeerig in het quadraat, ook van mezelf. De schoonheid is voor mij dus duidelijk een *brug* tot iets anders; en soms heb ik blijkbaar uit de aanwezigheid van de brug geconcludeerd, dat er ook een bijzondere overkant moest zijn, waarheen die brug leidde. Is dit beeld niet fraai? In ieder geval: ik schijn door de schoonheid geleid te willen worden, en desnoods *mis*leid. Bepaalde gevoelens laten zich voor bepaalde menschen misschien niet anders dan zoo geleiden. En ook dit nog: ik heb misschien niet voldoende laten uitkomen, dat bij mij de *intentie* op de voorgrond staat, *niet* het altijd opgedirkt zijn. Ik weet zeker, dat de intentie bij een vrouw om 'schoon' te willen zijn, iets anders en iets meer vertegenwoordigt, dan b.v. de intentie bij een man, om zich goed te kleeden. Wat, weet ik niet precies; misschien kun jij dat eens voor me uitmaken. Maar om nog een voorbeeld te geven: slordigheid en verslonzing bij een vrouw zijn beslist antipathieker dan bij een man, lijkt mij. Dit kan wel een mannelijk vooroordeel zijn, maar ik krijg de indruk, dat veel vrouwen het deelen. Wat op zichzelf niets over de intelligentie van het vooroordeel zegt, maar alleen iets over de geldigheid ervan. Waar zit dat in? Bij veel dieren is het toch precies andersom; de mannen zijn daar de prachtexemplaren met de dure japonnen en de 'rijne Hertha's' zijn er Bouws-grauw. Nogmaals: waar zit dat in?

Ik geloof, dat het voor mij hier op neerkomt: voor mij is het feit, dat een vrouw zich kan kleeden, dat zij dus het aesthetische moment niet als iets onbelangrijks verwerpt, een bewijs van een veel verder gaande *algemeene* levensgezindheid. Daarom zal mijn gevoel wel zulk een aesthetische geleiding noodig hebben. Daarom ook heb jij beslist ongelijk, als je meent, door een monnikspij *jezelf* in den beste vorm te geven, al vind ik de 'paedagogische' kant lang niet gek, gegeven de neiging van mannen (en mij incluis) om de brug voor de overkant aan te zien. Maar op een zeker moment moet je dan toch van tactiek veranderen, omdat de man in quaestie anders een volkomen foute indruk van 'jezelf' krijgt. Je moet hem dan, ook al wordt het gevaar voor misleiding weer groot, in godsnaam maar een beetje onpaedagogisch behandelen. Ongetwijfeld zal er dan een moment komen, waarin hij zijn vriendschappelijke kalmte verliest, en dat moment zal misschien aan de onnoozelste uiterlijke toevalligheid zijn toe te schrijven. (Je kunt hem dan ook altijd nog volgens

het klassieke recept een klap in het aangezicht geven). Maar zulke dingen raken ook ‘jezelf’, ze zijn niet van ‘jezelf’ los te maken. Pas door deze ‘uiterlijkheden’ wordt een verhouding soms critiek en zijn beide partijen absoluut niet meer in staat, hun verhouding objectief te beoordeelen; maar ook dat is een conditio sine qua non. ‘Jezelf’ omvat alles. Wie zichzelf dus compleet wil voordoen, doet zich in pij *niet* compleet voor... of hecht toch waarde aan de pij. Als ik mezelf zoo eerlijk mogelijk naga, dan moet ik bekennen, dat ik bijzonder gevoelig ben voor het ‘groene voorwerp’ en het daarbijbehoorend jasje, *zonder* die dingen te willen verheerlijken, maar ook *zonder* ze te verwerpen als van essentieel belang voor het beeld, dat ik me van jou ontwerp. Het feit, dat iemand iets goed draagt, zegt toch ook iets, zegt zelfs heel veel, zegt misschien wel alles over de onzichtbare wijze, waarop hij zijn wereldbeeld draagt. Zelfs de ‘ziel’ lezen we voor 45% uit de physieke oogen!! Waarom dan niet voor 25% uit de rest van de physis, inbegrepen de kleeding? - De paedagogie (ik bedoel: de andragogie = de kunst om de mannen te leiden) heeft daarom ook haar gevaren. De andragoge wil om zichzelf gewaardeerd worden; maar als zij nu overtuigd is, om zichzelf *in pij* gewaardeerd te worden, moet zij dan ook niet automatisch overtuigd zijn, dat zij door de pij ‘zichzelf’ te kort heeft gedaan?

Ik schrijf waarschijnlijk niet erg duidelijk, omdat ik mezelf t.o.v. het huwelijk zoo slecht ken. Inderdaad zit ik nog wel wat bevangen in het geloof aan de ‘attenties’, waarschijnlijk, omdat ze een programmapunt van mijn vroegere huwelijksmanie hebben gevormd. Dat een vrouw in een huwelijk *een eigen leven* zou kunnen en willen leiden, wil er bij mij nog steeds niet goed in, tenzij als mop; dan komen dadelijk de schrikbeelden van het schijn-eigen-leven weer bij me op, dat voor mij *het ergste* beteekent. En nu overtuig jij me, alleen door je persoonlijkheid, al wel van het tegendeel; dat een eigen leven mogelijk is, geloof ik nu beslist. Er is maar een voorbeeld noodig om ons te doen gelooven. Maar daarmee is nog niet het (bij!)geloof weggenomen aan mijn eigen ontoereikendheid. Er is toch een *minimum* noodig; en ik weet niet, wat dat minimum is, of ik het zou kunnen bereiken. Ik overleg steeds met mezelf, stel daar een eer in. Het zou me werkelijk een soort gevoel van trots geven, als *ik* eens, zonder eenige lyriek, een ‘goed huwelijk’ kon realiseeren.

Van de tortelduiven du Perron heb ik nog niets gehoord! En heb jij al nieuws van de leeszalen? Schrijf gauw eens.

h.gr. van
je Menno

‘Dumay’ is al weer gevorderd, hij moet uiterlijk Juli klaar zijn.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 23 mei 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

aant.

Beste Menno

Dank voor je brief. Van terugschrijven kwam niet eerder, daar ik Hermien v/d Heide te logeeren heb en veel heb af te praten.

Inderdaad geloof ik ook, dat je in je vorige brief te eerlijk bent geweest, door al die gevoelens zoo afzonderlijk voor te stellen.

Voor mezelf heb ik zoo'n gevoel, dat je b.v. in Stendhal lezend opeens zeer veel van je eigen aard en aanleg daarin terug vindt en je dan voorstelt, dat dit gevoel bij jouzelf *ook* best zoo zou kunnen uitgroeien en overheerschen en als je dan getrouwd bent en die behoefte op dat oogenblik niet bevredigd ziet. - Wat dan! Het foutieve is dan, dat je jezelf *ook* niet compleet voordoet, de andere gevoelens, die je in even groote mate bezit, schromelijk verwaarloost.

Toch zie ik wel de mogelijkheid, dat deze aesthetische gevoeligheid op sommige momenten bij jou zullen en kunnen overheerschen, dat dit ook altijd een moeilijkheid zal opleveren.

Dat de intentie om schoon te willen zijn bij een vrouw iets anders vertegenwoordigt, misschien wel iets meer, dan bij een man, geloof ik ook wel. Ik dacht, dat het meer in het geheelwezen van de vrouw ligt schoon te willen zijn, ik bedoel, dat een vrouw, die slonzig is, niet om uiterlijk geeft, duidelijk iets in haar vrouwzijn *mist*, incompleet is als vrouw. Terwijl een man die weinig om kleeding geeft ‘als man’ nog niet incompleet behoeft te zijn. Ik verschuif hier mee het probleem eenige centimeters, maar uitmaken kan ik het niet. Dat het bij de dieren andersom is, is gedeeltelijk wel waar. Ik moest er even om lachen, toen ik dat in je brief las, omdat ik hetzelfde ongeveer Zondag geconstateerd had. Terwijl ik in de serre zat te lezen, zag ik de huwelijksruzie (voor ons dan) en werving, van een man en vrouw musch. Werkelijk zeer amusant en leerzaam. ‘Zijne Hertha’ was inderdaad zeer grijs en vaal gekleed in tegenstelling met manlief, maar in trucs en vrouwelijk raffinement deed ze voor geen enkele Hertha onder. Het uiterlijk is hier geen weerspiegeling van het innerlijk. Ik vermoed, dat *onze* appreciaties hier niet meer gelden, waarmee het probleem nog steeds het zelfde blijft.

Misschien ook is een schoone vrouw bij dieren, vooral bij vogels niet noodig. Het samenleven is daar louter ingesteld op de voortplanting, haar grootste waarde vindt dus de vrouw musch hierin en voor man musch vertegenwoordigt ze misschien geheel geen andere waarde. Na het grootbrengen van het kroost is het musschen huwelijk opgelost. Bij veel dieren is dit toch zoo, bij vogels is het zelfs nog op z'n voordeligst.

Daarom geloof ik ook, dat je, als je de ‘doorsnee mensch’ wilt voorstellen, als exemplaar van de *diersoort* ‘mensch’ je voorzichtig moet wezen, omdat deze diersoort toch wel enkele specifiek dierlijke eigenschappen heeft verloren, de doorsnee burger bezit deze eigenschappen nog wel in grootere mate vaak.

Inderdaad heb ik ongelijk, als ik meen, dat ik me ‘in pij’ volledig zou voordoen. (In de *beste* vorm in geen geval, maar dat heb ik ook nooit gewild, waarom ook, de beste vorm is niet de normale vorm.) Maar dat heb ik toch zelf ook bekend in m'n vorige brief, het zelfs als ‘valsch’ betiteld.

Bewust paedagogisch heb ik het toch ook niet bedoeld. Ik kan het fraaie beeld van de ‘brug’ ook wel gebruiken. Ik heb de overkant beschouwd als het voornaamste en heb de brug erheen weggenomen. Ik heb je dus genoopt naar de overkant te zwemmen, om te zien of daar werkelijk een waardeerbare overkant zou zijn. Het zou nu dwaasheid zijn om de man in quaestie nu altijd maar te laten zwemmen en de brug

niet weer te leggen. (Bouws zou je kunnen betitelen als specialist in bruggen). Of de brug aan bepaalde aesthetische wenschen zal voldoen, is natuurlijk een risico.

Maar *ik* moest toch eerst werkelijk overtuigd zijn om in pij gewaardeerd te worden! Wat ik nu heb te doen, is alleen 'mezelf' te zijn: mezelf voordoen werkelijk als een 'mezelf' in een volledig mogelijke vorm, niet in de beste vorm. Natuurlijk hecht ik toch waarde aan de vetschoenen (pij niet zoozeer). Het zijn toch *mijn* schoenen en ze vertegenwoordigen ook een deel in *mijn* aanleg. Riskant zal het nu worden, als jou aesthetische aanleg en deze mijn aanleg tegelijk in hun uiterste geraken; ik kan er om lachen!

Hierin ligt toch eenig verschil in appreciatie van kleeding. Jij zal jezelf kunnen aanpassen aan kleeding, terwijl ik m'n kleeding altijd aan mezelf heb aan te passen. Dit kan je opvatten als waarschuwing. De 'intentie' blijft dezelfde.

Je gedachtengang over het huwelijk is voor mij zeer duidelijk. Inderdaad zou voor mij 'het niet kunnen leiden van een eigen leven' naast een samenleven het *ergste* beteekenen. Een jaar geleden dacht ik dat veel mannen dit ook niet als wenschelijk beschouwen, en dat veel vrouwen het ook niet als mogelijkheid zien en moeilijk zal het voor een vrouw ook zeker wel zijn (denk aan de moeder met de 15 kinderen). Maar daaruit mag niet geconcludeerd worden, dat een vrouw die behoefte niet heeft of niet wenscht. Voor mezelf heb ik toen gedacht: ik begrijp niet waarom het *niet* kan, maar *als* dat niet kan, dan zal ik nooit kunnen of willen trouwen. Voor mij is dat *niet* mogelijk. Je zou dan bij het huwelijk automatisch moeten ophouden met zelfstandig te denken *enz.*, iets, wat je na veel moeite eindelijk veroverd hebt. Dat kan toch niemand van je vergen, waarvoor leef je dan! Waar komt *die* moraal vandaan. Dat wil niet zeggen, dat je *alleen* een eigen leven zou leiden; waarom zou je dan trouwen!

Om dat minimum kan *ik* me niet erg druk maken. Als eenige grondslag geldt voor mij een *maximum* aan *liefde* en *dat* heb ik bij mezelf grondig na te gaan, hetgeen niet gemakkelijk is, evenmin als het minimum te bepalen van attentie. Ik stel mij zoo voor, dat dit 'minimum' sommige dagen zeer *miniem* zal zijn, zelfs zal naderen tot nul, en andere dagen zal het minimum aanmerkelijk worden overschreden. Een norm zal je niet kunnen vaststellen, volgens mij. Maar een huwelijk is en blijft altijd '*het groote risico*' 'en zonder risico laat het leven zich *ook* leven'. Je moet goed begrijpen, dat dit allemaal redeneeringen zijn van een vrouw, van mij en uit mezelf.

Jij zult zelf, geheel en al, deze zaken moeten uitmaken en uitvinden, wat voor *jou* het belangrijke uitmaakt en of je daaraan kan voldoen. Ik *kan* en *wil* je daar ook niet in raden of eenige invloed uitoefenen; wat niet zeggen wil dat ik er niet over praten of schrijven wil; maar ik kan alleen zeggen wat *ikzelf*, voor *mijzelf* daar voor waarde aan toeken.

Wel zou ik je aanraden er niet te veel over te piekeren, maar het een beetje op z'n beloop te laten; de eeuwigheid ligt voor je!

Je zult weinig tijd hebben. 'k Ben erg benieuwd naar het verdere verloop van 'Dr. Dumay'. 'k Heb nog eens enkele stukken doorgelezen, o.a. de George-Margot scène, die toch wel heel goed is. Ik geloof, dat ik Marie langzamerhand goed ga zien.

Van het echtpaar du Perron-de Roos kreeg ik een briefkaart uit Lugano, een beschreven ansicht. Aardig!!

Bep informeerde naar m'n Haagsche plannen en droeg jou op mij eens te vertellen, waarom de mensch 'mobiel' moet blijven. Stel dit uit tot mondeling. 't Is anders wel eens noodig, maar een mensch kan ook niet alles te gelijk. Nieuws op dit gebied kan dus niet worden verstrekt; misschien de volgende brief.

Groet Truida. Dag.
Hart. gr.
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 28 mei 1932

aant.

aant.

R'dam, 28 Mei 1932

Beste Ant

Even, hoewel in het kort, wil ik je bedanken voor je lange brief. Ik ben (voor mijn doen) uitgeput, heb n.l. als een idioot aan 'Dumay' zitten schrijven tot half twaalf, een krachtprestatie, en kon daarna den heelen nacht niet slapen van de inspiratie. Verder heb ik vandaag het 'Démasqué' als boek gearrangeerd, door een aantal *Forums* uit elkaar te rukken en weer in andere combinaties aan elkaar te hechten. Als boek verschijnt het 'Démasqué' in de herfst.

Je theorieën zijn me als bijna altijd uit het hart gegrepen. We zijn het werkelijk erg roerend eens, hetgeen trouwens door Elisabeth du Perron aanstonds was geconstateerd, nadat ze jou op bezoek had gehad. Maar je weet nooit, of twee menschen het soms roerend eens zijn, omdat zij eigenlijk heelemaal (maar dan ook absoluut en fundamenteel) verschillen. Dit zou dan een oplossing zijn voor de vele schijnbaar gelijke individuen, die toch langs elkaar heen gaan. Eigenlijk geloof ik ook weer niet, wat ik schrijf. Ik ben alleen maar wantrouwend, omdat ik iedere, zelfs de absurdste mogelijkheid, wil overwegen. Wel ben ik ongelooflijk 'afgetakeld' na mijn Berlijnsche waagstuk! Zoo bedaard, en zoo raisonneerend, zoo goed bestand zelfs tegen de lente! (zie de musschen, waarover je schreef). Ik vraag me af, of dat ook niet een veeg teeken is, een teeken van zelfbeheersching, dat eigenlijk allerminst een compliment is.

Gesteld nog eens even, je had destijds geen andragogische bedoelingen gehad en je had à la Gerda een aanval op me gedaan. Het is wel tragisch, om te moeten bedenken, dat dan waarschijnlijk al deze overwegingen *òf* een achteraf-karakter hadden gedragen, *òf* er heelemaal niet geweest zouden zijn (voor het geval je me in vrouwelijke inconsequentie hardhandig had 'afgewezen'). Ik wil nog eens eerlijk trachten te zijn: als je, bij die eerste ontmoeting in den Haag, b.v. het groene voorwerp en het jasje had gedragen, zou ik hoogstwaarschijnlijk vrij rechtstreeks geprobeerd hebben je 'lastig te vallen'. (Is dit niet kiesch gezegd?) Omdat je de pij droeg, deed ik dat niet. Conclusie: de onverdachte vegetarische vriendschappen worden bepaald door pijen; aan de ééne of aan de andere kant. Tweede conclusie: een vrouw is niet mooi, als je zelf niet mooi wil zijn. Haar wil tot schoonheid, of charme, *is* haar schoonheid en charme. Vraag: is dit een reden, om de charme laag aan te slaan, als zijnde van zuiver epidermische oorsprong? M.i.: *neen*. Het is naïef, om te denken,

dat gecharmeerdheid iets verhevens is; en toch gelooft 90% van het menschdom, als het verliefd is, dat de bekoring van de geliefde regelrecht samenhangt met haar superieure qualiteiten. <Maar daarom is ze niet minder belangrijk voor het contact tusschen twee individuen.> In zooverre is de gang van zaken tusschen ons exemplarisch. Maar stel je nu eens dit voor (zou óók mogelijk zijn geweest): ik had uit je pij afgeleid (stoutmoedig psycholoog), dat je volkomen ongevoelig was voor alle kleine nuance en had daaruit weer geconcludeerd, dat zelfs de bewondering voor je begrip me daarvoor niet schadeloos kon stellen, zoodat ik me uit de voeten had gemaakt (beleefd natuurlijk). Wat dan? Zou *ik* dan een domheid hebben begaan, of jij? Je kunt zeggen, dat ik uit de gesprekken je genuanceerdheid dan maar had moeten afleiden; maar je weet, dat één visueel argument honderd 'litteraire' doodslaat. (ik bedoel één groen voorwerp kan, in een aanvangsstadium, overtuigender zijn dan een gesprek over het leven na den dood). In ieder geval, je hebt me erg op de proef willen stellen, onmenschelijk bijna. Eén goed ding is dan, dat ik zoo dol op 'geest' ben, dat ik er zelfs lang een pij voor over heb. Maar toch, je hebt me eenigszins willen uitdossen met het 'oog des Heeren, (dat) ziet door de kleeren, diep in 't gemoed'. Heb je daarom destijds ook nog zoo half en half de kuif van Banning verdedigd?

Nieuws van de leeszalen? Maak (of suggereer) gauw eens een afspraak. Ik ben altijd bereid en mis je soms bepaald. Schrijf weer!

hart. gr.
je Menno

Ik kan ook naar Zutfen komen!

Wie is Hermien v.d. H.? Een dochter van het kamerlid, dat zoo 'waardig' over de godslastering heeft gesproken? Ik voor mij bepaal me in zake dit wetsontwerp tot het vloeken in alle toonaarden. De wijze, waarop de heeren God willen beschermen (ds. v.d. H. incluis) is *ridicuul*. God loven dit is de wapenkreet in de kamer ter afwisseling van het boter-debat!

De heer v.d. Weel, naar jou door mij gevraagd zijnde, gaf een uitvoerige beschrijving van je. Hij is n.l. een meisjesgek met een goed geheugen en een heel geschikte man.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, 1 juni 1932

aant.

aant.

aant.

Zutfen.1 Juni 1932

Beste Menno.

Dank voor je brief. 'k Ben blij voor je dat het gauw vacantie is.

Verheugd, dat je 't met me eens bent. Als het nu maar niet te erg roerend wordt. Waaraan heeft Elisabeth de Roos geconstateerd, dat ik het zoo roerend met je eens was. Ik weet eigenlijk heelemaal niet meer, wat ik beweerd heb daar. 'k Heb het gevoel, dat ik daar als een bezetene heb zitten redeneeren, of liever in 't wilde weg.

Ik ben er van overtuigd, dat *als* ik indertijd al eens een aanval op je had gedaan, zelfs *met* groen voorwerp enz., je geen snars anders geweest zou zijn, uiterlijk tenminste. Misschien was je dan aan de andere zijde meer op je 'qui vive' geweest, daar je instinct je wel terdege zou hebben gewaarschuwd dat er iemand een aanval op je deed.

Maar 'gesteld dit en dat'. Wat geeft het allemaal. Ik heb steeds het gevoel, dat je denkt, dat *ik* van mijn kant *even goed* op een andere manier te werk had kunnen gaan; dat ik deze z.g. paedagogie heb *willen* toepassen, je op de proef heb *willen* stellen enz. Terwijl ik het gevoel heb, *niet anders* te hebben kunnen doen dan juist zoo. Een mensch mòet toch voor zichzelf een zoo groot mogelijke zekerheid zien te verkrijgen en gaat in z'n middelen dan misschien wel eens wat te ver. Er zit inderdaad wel eenig gevaar aan verbonden, maar je stelt toch ook niet voor niets eenig vertrouwen. Achteraf beschouwd heb ik je misschien wel eens wat erg op de proef gesteld. Tot slot beproef je jezelf misschien nog wel meer, is het in elk geval niet voor je eigen plezier. Maar 'jezelf' *eischt* dit nu eenmaal.

In hoeverre heeft een mensch eigenlijk een vrije wil, waarover hij beschikken kan. Dit is wel het grootste probleem voor mij op 't oogenblik, naast dat van het huwelijksprobleem. Want voor mij is dat evengoed een probleem, al maak 'k de laatste tijd misschien wel eens de indruk, dat het dit niet meer is.

Je tweede conclusie 'een vrouw is niet mooi, als ze zelf niet mooi wil zijn' zou ik anders moeten stellen: 'een vrouw is geen "vrouw" als ze niet graag mooi wil zijn'. Of er altijd een *bewuste* 'wil tot schoonheid' is betwijfel ik. Je maakt er haast een theorie van, van echte mannenlogica. (Mijn redeneering is natuurlijk vrouwenlogica en zijn we quitte). Of mannen werkelijk zoo veel van vrouwen begrijpen, als ze wel eens doen voorkomen, of zelf denken, betwijfel ik. Ik heb zelfs wel eens het idee dat ze er maar een héél klein beetje van begrijpen.

Van de leeszalen nog geen nieuws. Ik heb wel eenige brieven uitstaan. 'k Heb geschreven naar Leiden, Delft en Schiedam. 't Zal me benieuwen.

Ja, ik heb het gevoel, dat ik je in tijden niet heb gezien. Kan je Zondag over een week (11 Juni) niet hier in Zutfen komen, a.s. Zondag kan slecht en: 11 Juni kan ik ook niet naar Rotterdam aangezien er 's avonds 10 zielen moeten worden 'aangenomen'. En aangezien ze bij deze 'geest' de materie nog steeds niet kunnen missen, dien ik 's avonds voor de thee met bijbehooren te zorgen. Je kunt dit dan ook eens meemaken misschien voel je zelfs behoefte je er aan toe te voegen.

Mocht je die Zaterdag en Zondag niet kunnen of anderszins bezwaren hebben, dan kan ik de volgende week wel twee dagen weg bv.: Woensdag en Donderdag. Zie dus maar, wat je liever wilt.

Ik kan me nu niet anders dan verheugen over het feit, dat je me soms bepaald mist. Alleen vroeg ik me natuurlijk direct af, *wat* je nu eigenlijk miste: het groene voorwerp + jasje of mezelf, m.a.w. *groen voorwerp + jasje* met (AF) of *AF* +... groene voorwerp enz. Dit is geen gekheid noch 'visschen'. Je ziet de zekerheid is soms nog steeds niet 100% en ook mijn wantrouwen is niet geheel verdwenen.

Geef hier nu eens een antwoord op met de hand op je hart, en ik zal *precies gelooven*, wat je schrijft, hoe het ook uitvalt.

Als ik werkelijk *alles* geloofd had wat je me geschreven hebt, voornl. in de bewuste lange brief, dan had ik misschien ook nooit deze brief hoeven te schrijven en me ook ‘uit de voeten’ gemaakt.

'k Ben erg benieuwd naar je vorderingen in zake ‘Dumay’!

Dag. Tot ziens hoop ik. Groet Truida.

Veel groeten.

Ant

'k Ben werkelijk wel een beetje nieuwsgierig, wat v.d. Weel van me beschreven heeft. Je moet het me eens vertellen.

Gisteravond ruzie met m'n Pa gemaakt. Je mag langzamerhand wel eens gaan informeeren *hoe* lastig ik eigenlijk wel ben; ik geloof zelf ook wel dat ik soms erg lastig ben, maar in hoeverre is een mensch vrij om ‘lastig’ of ‘niet lastig’ te zijn, vooral als hij *zeker* weet, dat hij gelijk heeft. Alleen de ‘manier waarop’ kan wel eens wat veranderd.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 4 juni 1932

aant.

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 4 Juni ‘32

Beste Ant

Zooeven teruggekeerd van de Indische tentoonstelling in den Haag, waarheen ik een select schoolreisje geleid heb, en waar ik nog een aardig grapje beleefd heb, dat ik je, als je me er tenminste aan herinnert, mondeling zal vertellen. Nu, de tentoonstelling was werkelijk minder vervelend dan de meeste tentoonstellingen. Bijna had ik ezeltje gereden, maar om symbolische redenen (tegenover de discipelen) heb ik ervan afgezien.

Laat ik je eerst een kategorisch antwoord op je vraag geven. Dat is me ditmaal eens gemakkelijk! Voorzoover ik de hand op het hart kan leggen, leg ik die erop, en verklaar, dat ik er *geen moment* aan behoef te twijfelen, wie of wat ik mis: A.F., in welke vermomming ook, en onafhankelijk van het door mij zoo toegejuichte groene voorwerp zelfs. Dit is voor mij absoluut geen probleem meer: ik heb nooit eerder een vrouw ontmoet, die mij zoo volkomen ‘lag’, en die ik zoozeer accepteerde om haar zelf zonder bijgedachte aan de afleidende entourage. Je weet, dat ik zulke bezweeringen niet gauw zal uitspreken, ellendige ‘twijfelaar’, die ik nu eenmaal ben. Ik hoop je met dit antwoord voor 100% overtuigd te hebben. Ik meende trouwens, dat je dit allang begrepen zou hebben. Mijn gezeur over kleeren komt uit heel andere

overweegingen voort dan die, dat ik je zonder ‘passende’ kleeren *niet* zou accepteeren. Mijn aestheticisme heeft, heb ik deze week nog eens gemerkt, als ondergrond, dat ik bang ben, dat een andere, willekeurige goedgekleede vrouw mijn mannelijke instincten zal afleiden; en ik ben, ondanks alles, nog zoo naïef, om niet afgeleid te willen zijn, wanneer ik mijn aandacht aan een belangrijke beleving wijd. Misschien is je dit gevoel als vrouw geheel vreemd. Ik was j.l. Woensdag in Amsterdam bij de ter Haar’s (Jo Planten-Koch, de zuster van mevr. ter Haar, heeft bij het scheidingsproces de drie kinderen toegewezen gekregen; groote misère, want twee kinderen, opgestookt (stel je voor!!) door den man, weigeren te komen! Eén van die kinderen is elf, zegge 11 jaar! Het is een walgelijke geschiedenis, het meest penibele gevolg dat maar denkbaar is van een huwelijksmisverstand. Ik moest bij de ter Haar's het heele geval aanhooren, had in den laatsten tijd geen woord van me laten hooren). Bij de ter Haar's ontmoette ik 's avonds een aardige juffrouw, 30 jaar, doctoranda in de oude talen; kennelijk eenigszins ‘op mij gevraagd’. Type van de vrouw, die wacht op het huwelijk, maar te kieskeurig is, om de eerste de beste te nemen. Ideaal van aesthetische verzorging, er mankeerde niets aan. Vlot, verstandig, charmant, een beetje *te* opzichtig misschien vanwege de huwelijkskansen, maar bijzonder lief. Ik ben heilig overtuigd, dat ik een jaar geleden gedacht zou hebben, dat ik met deze vrouw zou kunnen trouwen. De verliefdheid zou alles in één avond in orde hebben gebracht. Nu wist ik zeer positief twee dingen: 1° dat ik *nooit meer* met zelfs zoo'n relatief geschikte vrouw zal trouwen, tenzij in seniele aftakeling verkeerend, en 2° dat mijn aesthetische ‘ontroerbaarheid’ een symbool van angst is voor de polygame neigingen, die zelfs in mij huwelijksmaniak liggen verborgen. M.a.w. ik zou van de vrouw, aan wie ik *alle* aandacht zou willen wijden, een soort verzekering vragen, dat zij mij *deze* afleidingen zou besparen, die ik zelf als vernederend zou ondergaan. Misschien is dit je nog onbegrijpelijker; maar ik geloof, dat ik zoo reageer, omdat ik instinctief besef, dat mijn zwakke polygame instincten aldus nooit tot ernstige conflicten aanleiding zullen geven. Ik zou n.l. ongelukkig zijn, als ik telkens mijn aesthetische kant ergens anders (hoe dan ook) zou moeten bevredigen dan bij mijn vrouw, omdat ik een Don Juan noch een Casanova ben en een vrouw als kameraad boven alles stel; dat kent een Don Juan niet, en daarom is de polygamie voor hem een conditio sine qua non. (Iets anders is natuurlijk het opkomen van een *werkelijk* ander gevoel in het huwelijk; dat moet ieder riskeeren, en dat zal ook ieder verstandig mensch riskeeren). - Ik heb de charmante dame naar huis gebracht en er me over verheugd, dat ze me van deze twee dingen, waar ze zelf geen vermoeden van had, zeker had gemaakt.

Je ziet, dat ook ik het huwelijk als probleem niet kan loslaten, een bewijs dus, dat het eenige instinctieve krachten wakker blijft roepen. En als het maar niet in dien jammerlijke Ina-Boudier-Bakker-toon gebeurt, vind ik daar ook niets bezwarends in. Het zou toch inderdaad iets waard zijn, als twee gelijkluidende wezens samen konden leven en een modus konden vinden, om die gelijkluidendheid te toetsen; maar wij passen voor het martelaarschap en janken niet over ‘armoede’, dat is het verschil.

De ‘vrije wil’ is voor mij (sinds Nietzsche) nauwelijks een probleem meer. Eenvoudig, omdat de woorden *vrij* en *wil* al door taal gedragen ficties van de geest zijn, die *wijzelf* hebben bedacht en nu arrogant op de realiteit van ons zieleleven zouden willen toepassen. De wil is altijd vrij en nooit vrij, met die definitie ben ik tegenwoordig volkomen content. ‘Men schuift’ en ‘men wordt geschoven’ zijn taalklanken, die voor mij ‘hetzelfde’ beteekenen. Op mijn leven terugziend, zie ik

alle wil als onvrij, in de toekomst kijkend zie ik alle wil als vrij. En eigenlijk laat ik het ‘verschil’ graag aan de scholastiek over.

Ook over ‘wat mannen van vrouwen begrijpen’ moeten we het eens hebben. Ik zit daar ook over te denken, terwijl ik Marie beschrijf. Shaw beweert, dat hij, als hij vrouwen portretteerde, uitsluitend naar zijn eigen argumenten vroeg in analoge omstandigheden; maar zijn vrouwen zijn, behalve Candida, ook voor mijn gevoel ‘mannelijk’. Maar *wat* kunnen wij dan niet begrijpen, b.v. aangenomen, dat een intelligente man over een intelligente vrouw denkt? De grooter onbewustheids portie van de vrouw? Haar ‘physiologische Schwachsinn’? (uitdr. van Möbius, pessimist en neuroloog). Dit is toch allemaal te transponeeren. Of niet?

In principe kom ik natuurlijk heel graag Zaterdag en Zondag. Laten we maar zeggen: ik kom *vast*. Ik dacht aan mijn steeds bedroevender financieele toestand, maar dan reis ik maar derde klas. Voor dien tijd hoor ik zeker nog wel van je, dan repliceer ik met den trein van aankomst.

Veel hart. gr. van
je Menno

Ook Truida verzoekt me haar groeten in te sluiten.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [7 juni 1932]

aant.

aant.

Dinsdagavond

Beste Menno.

Prettig, dat je komt Zaterdag, ondanks de slechte financieele toestand. Ik zal de derde klas zéér waardeeren, dat beloof ik je. En zou voor de terugreis een toeslag kunnen bijdragen!

De bezwering met de hand op het hart, heeft me zeer bevredigd. Ik weet niet, wie de grootste twijfelaar is van ons beiden.

Ik ben blij, dat je die ondervindingen met de charmante feillooze doctoranda opgedaan hebt, blij voor jou, maar niet minder voor mezelf. 't Spijt me alleen reusachtig, dat *ik* deze dame niet aanschouwd heb. Gek, dat de grootste zekerheden, die je zoo nu en dan verovert, vaak in het negatieve liggen. Bij mij is dat tenminste meestal zoo. Ik twijfel veel langer aan dingen, die ik *wel* vind, beslist zóó en zóó vind, dan aan kwesties, die ik *niet* zoo en zoo vind, of die ik niet *meer* vind. Waaraan ik het meeste gehad heb, bij die cursus 't vorige jaar in Bentveld en al die ‘studieavonden’ in A'dam is wel, dat ik beslist weet, dat ik verschillende dingen *niet* meer ‘vind’ of *niet* zus of zoo vind. 't Is net of je telkens allerlei gedachten en meeningen bij jezelf vernietigen wil, van je afschuiven als overbodig, terwijl de leege plaatsen steeds weer door andere problemen worden ingenomen. Misschien gaat 't

je heele leven zoo door of houd je tot slot toch een reeks zekerheden over, of beide tegelijk.

Tot de conclusie, dat de ‘wil vrij is en toch nooit vrij’ was ik deze week ook gekomen en heb ik ook geen behoefte het probleem op te lossen. Maar 't laat me toch niet met rust. Inderdaad, in het verleden kijkend, lijkt alle wil onvrij. Maar als je dit aanneemt, krijg ik altijd zoo'n naar gevoel, dat je jezelf dan toch maar wat wijsmaakt, dat in de toekomst alle wil vrij is. Enfin, we praten er nog wel eens over.

Verder ben ik niet voor niets zoo benieuwd naar Marie-Margot. Ik wil er met plezier over praten, maar betwijfel of je er met mij verder mee komt, want ik weet eigenlijk zelf niet waar het in ligt. Toch heb ik dikwijls het gevoel, (natuurlijk begrijpt een intelligente man wel veel van een vrouw) dat mannen, vaak in gevallen, dat ze meenen alles van de vrouw te begrijpen, er juist in de dingen waar het om gaat altijd enkele milimeters *naast* zijn. Vrouwen pretendeeren niet mannen te begrijpen, terwijl ik het gevoel heb, dat mannen zich altijd te kort gedaan voelen, als men ze opmerkzaam maakt tòch vrouwen niet te begrijpen. Terwijl ik eigenlijk een beetje overtuigd ben, dat vrouwen meer van mannen begrijpen, dan omgekeerd. 'k Kan me zeer goed vergissen! In elk geval zal ik er nog eens goed over peinzen.

In de ‘Blijde Wereld’ stond ook een ‘bloemlezing’ uit het ‘geschenk’ en wel van onze vriend W. Banning. Het begin staat in dezelfde geest als het jouwe, maar nadenkend wordt het wel een ‘tikje’ anders, vooral *ernstiger* (als je de zaak niet in ernst neemt, waarom dan tòch ernstige conclusies?) 'k Geloof inderdaad, dat wij teveel lachen!^{T} <^{T}Toch verdedig ik nog zijn kuif, maar met minder ernst!> Zaterdag kan je het lezen.

Dag!
Tot ziens!
Hart. groeten
Ant

Breng je ‘Dumay’ voor me mee?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 9 juni 1932

aant.

Rotterdam, 9 Juni 1932

Beste Ant

Afgesproken dus: ik kom dan met den trein van *16.19* zal trachten derde klasse te reizen. ‘Dumay’ vergezelt mij.

Ik weet niet, of je in de krant gezien hebt, dat ik tot lid van de aloude Maatschappij werd geproclameerd. Ik heb me gehaast voor de eer te bedanken, voel me nog te weinig ‘letterkundige’ voor deze ridderorde.

Al het andere mondeling.

Tot ziens dus!
hgr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 13 juni 1932

aant.

Rotterdam, 13 Juni 1932

Beste Ant

Zooeven drie examinandi bewerkt, waarvan mijn geniale leerling een *5* heeft weten te halen!

Ik stuur je hierbij het stuk van de mevrouw, waarover ik je sprak. Lees het eens, en zend me beide brieven dan weer met je commentaar terug. Ik heb haar tusschen deze twee brieven in nogal gepeperd geantwoord.

En schrijf me dan ook dit: hoe zou jij de scène Marie-George ‘geleefd’ hebben, als jij Marie was geweest? Dat antwoord zal mij goud waard zijn.

Morgen of overmorgen hoop ik je weer te kunnen schrijven. - De Binnendijks heb ik *ontzeild*! Ze hebben me niet gezien.

Ik kwam gesterkt thuis!
hartgr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 16 juni 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 16 Juni ‘32

Beste Ant

Deze brief zal je nog wel juist voor je vertrek naar Texel bereiken. Ik was zoo bezet door het examen (dat niet erg best afliep, één † en twee herexamens, twee er door) en bovendien door het ‘geschil’ met Eddy, dat gevaarlijke vormen dreigt aan te nemen (hij en Bouws liggen n.l. overhoop en rammelen met portefeuilles); nu ben ik bezig [?] de diplomaat te spelen, maar het onaangename is, dat ik Bouws in dezen gelijk moet geven. De bezwaren van E. draaien om zulke futiliteiten, dat ik me er

werkelijk niet over kan opwinden. Tijdschriftredacties zijn gevaarlijk voor vrienden, net als reisjes samen; ze brengen je op punten samen, waar formeele verschillen plotseling eenigszins essentieel worden. Ik zeg u een gelijkenis: het huwelijk is een combinatie van de gevaren, verbonden aan tijdschriftredacties en reisjes, opgeluisterd door het verschil der sexen. Of misschien is het toch minder gevaarlijk? - De vooruitzichten op je reis naar de Wadden lijken mooi! Het is het ideaalste weer, dat ik ken, zelfs voor de stad; zon, en geen hittegolf! Ik zal je benijden. - Van Eddy zal je dezer dagen mijn nieuwe stuk over *Het Schrijverspalet* ontvangen; ik schreef hem, dat hij het door moest zenden. Het is wel naar mijn zin geworden, en erg ik-achtig; die toon is waarschijnlijk mijn toekomsttoon. Met *Dumay* wacht ik, tot de examens achter den rug zijn. Ik hoop dan meteen een aanvullende beschouwing van jou ontvangen te hebben over Margot.

Nu wachten er weer *72* geschriften van het toelatingsexamen op me; ze moeten morgen gecorrigeerd zijn! Afschuwelijk, met dit mooie weer!

Ik heb nog eens rijpelijk (al examineerend met de hersenschors) nagedacht over de middernachtelijke gesprekken, die we gevoerd hebben. Ik geloof, dat ik nu het karakter van je ‘maskerade’ wel begrijp; maar het is onloochenbaar, dat die bij mij weer een paar lastige vooroordeelen heeft doen ontstaan, die geleidelijk aan (snel gaat in deze materie blijkbaar niets bij mij) weer van me afvallen. Misschien kan ik één van die vooroordeelen wel beschrijven. Je schijnbaar anti-aesthetische ‘optreden’ dwong me tot een neutrale manier van handelen, zal ik maar zeggen, een manier, die den schijn van een objectieve vriendschap heeft. Dit kostte me aanvankelijk veel moeite <beter gezegd: het hinderde me, dat je houding mij in zekere zin dwong (ik weet best, dat ik tenslotte mezelf weer dwong!)>; maar na een paar ontmoetingen begon ik ook de goede kanten van zoo'n verhouding te zien, het onbevooroordeelde (schijnbaar) van dezen omgang met een intelligente vrouw te waardeeren. Er *zit* ook iets bijzonder prettigs in, maar op de achtergrond blijft altijd een vraagteeken. Nu merk ik, dat het me moeite kost, iets toch zoo waardevols van karakter te laten veranderen. De nieuwe bescheidenheid! Het vooroordeel is een beetje instinct geworden. Maar ik philosopheer er niet verder over. Het leven wil niet door brieven vooruit geleid worden, en dat is maar goed ook.

Verheug me nu maar, al dan niet van het eiland Texel, met een langen brief, die een oase zal zijn temidden van dorre examenpapieren.

hart.gr.
je Menno

N.B. Voorloopig blijf ik er dus op rekenen, dat je Zaterdag over 14 dagen komt. Ik wil dan, geld of geen geld, beslist met je naar het Kurhaus-kabaret (Louis Davids, Scheveningen). Dat is altijd mijn grootste kunstvermaak.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 16 juni 1932]

aant.

aant.

Beste Menno

In haast een krabbeltje. Bedankt voor de beide brieven. Je draagt me nog maar wat op.

Wat Margot betreft: 'k heb dat direct Maandag 20 keer overgelezen en mezelf gepeild enz. Waar het in zit weet ik niet; maar *ik* ben Margot niet en ken haar nog steeds niet genoeg om me daar zoo in te verplaatsen dat ik zou kunnen opschrijven hoe *ik* dat 'geleefd' zou hebben. *Jij* hebt haar geschapen, vergeet dat niet. En langzamerhand ga ik het werkelijk goed vinden, *zoo* als het er staat, *niet* omdat ik niet weet hoe anders. Maar, de volgende week zal ik het nog eens ter hand nemen, heb dus nog even geduld; werk maar rustig verder. Ik kan het op 't oogenblik niet doen. De heele week had ik tante Pietertje te befietsen en bezig te houden, wel prettig hoor! Maar ik ben zoo verschrikkelijk moe, en leidt aan malaise. Ik word misselijk, als ik 'denk' en geloof werkelijk, dat ik langzamerhand bezig ben met de laatste kilometers van m'n omweg.

Uit deze geest kunnen dus geen antwoorden voortspruiten, die goud waard zijn!

Ook het demasqué blijft rusten tot de volgende week; ik begrijp niet heelemaal wat deze Mevrouw bedoelt. En je begrijpt dat een antwoord en commentaar aan jou hier op ook mezelf uit m'n tent zal lokken, hetgeen in deze materie niet zoo gemakkelijk is.

Morgen om 7 uur naar Texel. 'k Heb zoo'n vreeselijke zin! 'k Begrijp, dat je me benijdt; ik benijd mezelf ook! Spreek maar met de Bloems af, hoe je wilt! Over 14 dagen vind ik het prettigste in Rotterdam te komen. Jij moet er ook eens uit; 'k vond dat je er moe uitzag Zaterdag, hoe bezorgd!

Ik schrijf in elk geval uit Texel. Als je een beetje zin hebt, schrijf dan ook even *naar* Texel, b.v. Zondag. 'k Schep er een kinderlijk genoegen in om post te krijgen, als ik uit ben, een paar regels is voldoende!

'k Verheug me zeer op den uitgang naar het Kurhaus - niet het minst om met jou gezellig uit te gaan.

't Beste met al de examen herrie! Kijk maar braaf dictée's na. Je hoort dus wel wat.

Dag hoor!

Veel groeten.

Ant

Groet Truida! Adres Texel is:

Hotel 'Prinses Juliana'

Koog, Texel.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Texel]

Rotterdam, 18 juni 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 18 Juni ‘32

Beste Ant

Nu heb ik voor het eerst het gevoel, dat ik een moeilijke taak verricht door een brief te schrijven; want ik ben werkelijk eenigszins uitgeput door al die examens (*drie* deze week, en daarbij die bête toelatingsexamens!) en wil je toch het pleizier bezorgen, in je hotel een brief te ontvangen. Ik ben daar zelf n.l. ook erg op gesteld. Dus: deze brief moet voornamelijk mijn goede bedoeling vertolken, tot behoorlijke gedachtenformuleering ben ik niet best in staat. - Wat jammer, dat het weer precies vandaag veranderd is! Enfin, uit is uit, en ik amuseer me wel bij ieder weersgesteldheid. Jij ook, denk ik. Maar mooi weer heeft tegenwoordig invloed op me.

Aan ‘Dumay’ heb ik natuurlijk ook niets kunnen doen. Als er opstelletjes over ‘De slimme Boer’ zijn te corrigeeren, daalt het verstandspeil tot seniele laagte. Maar ik suf zoo'n beetje, en daaruit komen soms ook weer goede ideeën voort. Ik word nooit misselijk, als ik denk, zelfs niet in zoo'n ebbe-periode; het verbaast me alleen wel eens, dat deze suffe gedachten plotseling weer zullen opveeren, dat de materie van het denken bij alle menschen aanwezig is en bij weinigen tot prettige resultaten leidt. Neem nu zoo'n Banning; reeds ± 40 jaar loopt die man over de aarde rond met zulke onverteerbare ideeën, over ‘leiderschap’ en ‘oerbronnen’ en ‘gerechtigheid’ en ‘liefde’. En het publiek vindt dat maar wat chique. Ik *weiger* tegenover zoo iemand sceptisch te zijn, zijn goed recht te erkennen; ik wil alleen erkennen, dat zulke menschen ook leven moeten, maar hun denken is voor mij geen object van bestrijding. Dan nog maar liever de levensbange Jan Greshoff!

De twist tusschen Eddy en Bouws is voorloopig weer beslecht. Zij hebben beide iets toegegeven en zijn nu weer kalm, zoolang als het duurt.

Je commentaar op mevr. Bos zal me erg interesseeren. Zoo'n geestelijke vrouw, die over het Groote Geheim perplex staat voor ze nog het gemiauw van een kattedarm op een viool nuchter heeft beluisterd, zal je wel [onleesbaar] zijn, denk ik. Ze ergert mij nogal erg, vooral omdat ze het zoo erg goed bedoelt. En dom is ze ook niet, maar ze kleedt zich vrijzinnig-protestantisch en vertolkt de suprematie des Geestes alweer door onmerkbaar kleine fouten in haar knippatronen. Hoor die walgelijke aestheet ter Braak eens! Maar van mevr. Bos weet ik nu beslist zeker, dat ze zich kleedt, om den Geest te laten spreken door haar japon. En haar man *straalt* den Geest uit; hij is kunstzinnig, ingenieur, rookt en drinkt niet, wil niet anders dan Haar geluk etc.

Alle generaliseeren is vulgair, heb ik gemerkt. Alle mannen, die over *de* vrouw moraliseeren, zijn er naast, omdat zij in generale termen van individuen spreken. Nietzsche was in dit opzicht ook vulgair. Het is trouwens moeilijk voor ons, niet over *de* vrouw te generaliseeren, omdat ons natuurlijk het eerst haar sexe-qualiteiten opvallen. (Weiniger).

Excuseer dit geklets en verheug je alleen maar over het feit brief ditmaal! En leg weer een paar meters omweg af!

Dag!

je Menno

Hart. groeten aan de gezusters! Wie slaapt in het midden? Jij toch zeker? Niet als de deugd, maar als de middelste in jaren, bedoel ik.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Texel], [vermoedelijk 19 juni 1932]

aant.

aant.

Beste Menno.

'k Zit in de vensterbank met de beenen naar beneden te slingeren en vang de weinige stralen zon op, die ons vandaag zijn toebedeeld.

't Is hier anders best een mooi land. 'k Zou hier best nog eens met jou heen willen; wie weet, gebeurt dat nog wel eens. 't Is jammer, dat het zoo'n eind weg is en nog al duur voor zoo'n paar dagen.

Zaterdag was het ijzig koud en beloofde 't niet veel. Gistermorgen nog wat donker en hebben we een reuze eind gewandeld (tante Betje?) door de duinen naar de Slufter, dat is een reuze inham van wel een uur naar binnen. Met vloed loopt die gedeeltelijk vol en moet je er doorheen waden, zeer plezierig. 't Is een geweldige vlakte en je hebt er door die combinatie van zand en lucht en water de gekste ‘fata morgana’. Wonderlijk!

Nadien zeer stevig geluncht en verder de heele dag lui in 't Zand liggen bakken. Ik heb gezwommen, de gezusters was het te koud. 't Was ook een koude wind, maar zeer versterkend, zeeig [?].

Een duinpan met ons bezoek vereerd, alwaar ik om de overtollige energie te luchten een gymnastische voorstelling heb gegeven.

's Avonds gelezen. We zijn op het peil van ‘Astra’ enz. 25 reepjes ingeslagen - mokka en melk!

10 uur in bed.

Vanmorgen naar de lammermarkt in den Burg. De gezusters zijn op zoek geweest naar een ‘gekke ansicht’ voor jou. 'k Weet niet of ze geslaagd zijn. Straks een wandeling, langs 't strand terug. 't Is erg donker. Jammer, maar ik kruip toch maar even 't water in.

Nu, we gaan weer eens eten, verrukkelijk werk, als je 't niet zelf hoeft te bedenken.

Er zijn hier tamelijk veel menschen van diverse pluimage, en ‘doen we veel aan critiek’. Leuk werk.

Dag!

Veel groeten.

Ant

Zoonet je brief gekregen! Zeer bedankt. Ik ben best tevreden. Dit epistel staat nu ook niet op héél hoog peil. Maar 'k kan nu eenmaal niet boven m'n peil schrijven.

Dag.

Ant.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak

aan
Ant Faber [Texel]

Rotterdam, 23 juni 1932

aant.

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 23 Juni 1932

Beste Ant

Hartelijk dank voor brief en schoone aangezichten uit Texel, 'het eiland der vergezichten', dat ik onwillekeurig steeds met *Texas* verwar door aan petroleum te denken. Het weer viel tenslotte nogal mee, niet? Al was het de week daarvoor stukken beter. Ik zelf bereikte in deze dagen een laagtepunt van vitaliteit, zoodat zelfs mijn gedachten niet meer los wilden komen, oververmoeidheid door de examens, vermoed ik, gepaard gaand met degeneratie door het stervend seizoen. Alleen hield ik me plotseling bezig met de vrouwen-emancipatie: het zonderlinge feit, dat een intelligente vrouw tot voor kort zoo weinig voorkwam, dat zij honderdmaal meer een uitzondering was dan een intelligente man. En misschien is dat nog zoo; weshalve de vrouwen 'beweging', met alles, wat daarbij hoort, ijverig de schijn heeft trachten te wekken, dat hier een *onrecht* begaan was, eeuwen lang! Een onrecht n.b., waar het de wensch van de meeste vrouwen *was en is*, ondergeschikt te zijn, ook in gedachtenleven! Vandaar natuurlijk de zeer gerechtvaardigde spot van het gemiddeld man-dier tegen de emancipatiewijfjes, die (4e n.v.) zelfs uiterst *domme* mannen vrij aardig door hadden, omdat ze de domheid in al die 'beweging' met de klomp konden aanvoelen. Vandaar ook (mijn inziens), dat het aantal werkelijk op intelligentie (dus *in*clusief de ook meer besproken 'kleinigheden') berustende verhouding tusschen mannen en vrouwen zoo *ongelooflijk* zeldzaam is; meestal gaf halfzachtheid den toon aan, of in wezen bleef de verhouding der sexueele *ridderlijkheid* als no. 1 bestaan. Ik heb b.v. eens 'een onderzoek ingesteld' (heet dat) naar de z.g. intelligente vrouw van de Muiderkring, *Tesselschade*, 'een onwaerdeerlijcke (= niet genoeg te waardeeren) vrouw', volgens Hooft meen ik. Nu, de heele correspondentie tusschen de dame en de heeren berust op grapjes over suikerperen in de diverse tuinen en galante mopjes, terwijl vooral de brieven van T. zelf *leeg* zijn als bakken. Het is heel duidelijk te merken, dat de schoone vrouw voor de omringende heeren in de eerste plaats 'interessant' was, omdat zij als vrouw 'aan de cultuur deed'. En behalve Carry van Bruggen en Bep de Roos, maar die zit nog bij ons thee te drinken, ken ik geen intelligente schrijfster in de litteratuur van ons land; wel vele 'knappe wijven' natuurlijk, zooals Top Naefff (die ik, met Ina Boudier-Bakker, au fond voor ongelooflijk geborneerd verslijt!); de litteratuur blijkt voor de dames gewoonlijk een gelegenheid om wàt ze nog aan zuiver, doorsneemenschelijk begrip bezitten, snel weg te wasschen met een paar beschrijvingen van misdeelden op één of ander gebied. En in het buitenland: reputaties als Else Lasker-Schüler en de Comtesse de Noailles berusten op niets anders dan litteraire klinkklank! Op het 'interessante' van de schrijvende vrouw!

Moeten de mannen zich niet haast vergissen, als ze zelfs bij de z.g. intellectueele vrouwen doorgaans nog zulk een gebrek aan intelligentie vinden? Iemand als Nietzsche beschouwde de vrouwen als louter amusement voor de hoogere menschen en aanstelsters als George Sand ('die schreibende Milchkuh mit dem schönen Stil') als *het* type van de vrouw, die naar intelligentie streeft. 'Das Wohlgefallen an der Frauen, als an einer vielleicht kleineren, aber feineren und leichteren art von Wesen. Welches Glück, Wesen zu begegnen, die immer Tanz und Torheit und Putz im Kopfe haben! Sie sind das Entzücken aller sehr gespannten und tiefen Mannsseelen gewesen, deren leben mit grosser Verantwortlichkeit beschwert ist.' (Ik denk, dat N. deze opvatting vooral is gaan huldigen na zijn poging, om met de joodsche aanstelster Lou Salomé een intelligente verhouding aan te gaan, die op een débàcle uitliep, toen hij merkte, dat Lou zich 'interessant' voor wilde doen, zich van hem als mode-artikel wenschte te bedienen). Ik vind in deze zin wel één en ander van mijn eigen verleden terug, omdat ik mij, met eenige variaties, de verhouding ook ongeveer zoo gedacht had. Maar de *dans* interesseert mij niet meer (al dans ik dolgraag) en de *Torheit* verfoei ik bepaald; alleen de *Putz* dus is mij van dit aesthetische ideaal dus nog overgebleven, maar alleen op conditie, dat de 'Torheit' absent is. De grondgedachte van Nietzsche: de vrouw als het amusement van den weerbaren man, en verder als instrument om de Uebermensch te baren, lijkt mij overigens een compleet vooroordeel en op rekening te schrijven van Nietzsche's onvoldoende kennis der vrouwelijke intelligentie; hetgeen hem weer niet kwalijk is te nemen, gezien de groote zeldzaamheid van het artikel in quaestie. (Zou misschien de vrouwelijke intelligentie in de 19e eeuw niet *bestaan* hebben?).

Vraag dus: in hoeverre moet de man zich losmaken van zijn aangeboren sexe-houding tegenover de vrouw (ridderlijkheid, adoratie etc.), om haar intelligentie (indien aanwezig) te kunnen waardeeren? Zich *volkomen* losmaken van die houding is een onding; zich in die houding verliezen eveneens. Dit lijkt mij *de* groote moeilijkheid van alle verhoudingen, die in de toekomst (waarin een werkelijke vrouwelijke intelligentie bestaanbaar zal zijn) zich zullen voordoen tusschen intelligente menschen. -

Verder heb ik me deze week nog beziggehouden (dit strikt vertrouwelijk) met de serieus geworden gevoelens van Truida voor Victor E. van Vriesland. Ik heb het er onlangs met haar over gehad en haar mijn opinie gezegd. Ik zou haar n.l., hoewel ik v.V. persoonlijk graag mag, een anderen man gunnen dan deze ietwat verloopen dichter, die nogal duidelijk 'te ver heen' en op zijn retour is; hij is veertig jaar trouwens. Maar ik wil me in geen geval met de ontwikkeling van iets bemoeien, dat zich toch autonoom ontwikkelt; onder de leuze 'beter dan Bouws' b.v. kan men altijd nog tevreden zijn. Ik heb me dus bepaald tot het zeggen van mijn meening en zal verder maar afwachten.

Ontving je mijn beide zendingen over Gistoux? Schrijf gauw weer naar aanleiding daarvan!

hart. gr. van
je Menno

Bedank Mien speciaal voor haar particuliere ansicht, die ik als tolk van haar goede gezindheid heb beschouwd.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 23 juni 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

Beste Menno.

We zijn weer van het eiland in de normale wereld terug gekeerd, zeer voldaan. Wat is het goed voor een mensch en inderdaad ‘uit is uit’. 't Weer ging anders wel, een beetje koud. We hebben zeer veel plezier beleefd; mondeling vertel ik je wel eens zoo het een en ander; ik ben anders bang te veel in het beschrijvende te vallen.

Ik ontving allerlei lectuur, zeer bedankt, je weet, hoe plezierig ik dat vind.

De volgens Eddy ‘leerzame pennestrijd’ lees ik met zeer veel belangstelling, ik vond de brief van Maurice sympathiek en hij heeft van zijn standpunt geheel volkomen gelijk.

Je antwoord is goed en heb jij even goed gelijk; maar ik geloof niet, dat Roelants iemand is, die niet gedoogen kan dat zijn liberale katholicisme door jou wordt bestreden, het hangt er maar van af hoe, de manier waarop. Ik weet natuurlijk niet om welke zinsneden het hier gegaan is, maar ik kan het me wel eenigzins voorstellen. En ik kan mij ook voorstellen, dat het een manier van bestrijden wordt, die dat eigenlijk niet meer waard is te heeten, die haast niet eerlijk meer is en het querulantisme wel eenigzins nadert. Ik zie dat gevaar voor jou alleen eigenlijk in deze ‘branche’. Je kan tot slot het Christendom bestrijden in al z'n vormen en uitingen, de godsdienst zelfs en wat daarmee annex is, maar [niet] een zuiver religieus gevoel, zooals Maurice dat toch wel in zich hebben zal, (je kan je er toch niet mee afmaken zoo'n gevoel als valsch te kwalificeeren) ‘het niet genoeg gelooven in het absolute van de intelligentie’; het tot slot wèl geloovig zijn. Dit ‘gevoel’ in iemand móet je toch kunnen *aanvaarden* en niet op spottende manier willen bestrijden en ontkennen, en ik kan het niet anders dan waardeeren, dat M. er voor past, jou op de zelfde manier aan te vallen. Je zou langzamerhand gaan moeten gelooven, dat het specimen 3 alleen recht van bestaan heeft.

Misschien ben ik wel zeer voorbarig in mijn beweringen; je moet me de zinnen, waar het om ging eens toesturen; 't kan zijn, dat ik dan bovenstaande in *dit* geval moet intrekken. Maar het verbaast me tegenwoordig meerdere keeren. Je bent op dit gebied wel zoo verschrikkelijk scherp en fel, dat ik het gevoel heb, dat je iets in jezelf moet bestrijden. Wat is tot slot een religieus gevoel, het hoeft toch met het heele Christendom geen zier in verband te staan. Ik weet voor me zelf niet of ik vrij ben van religieuze gevoelens. Ik geloof zeker van niet.

Ik ben benieuwd naar het antwoord van Roelants. Die indeeling van Nietzsche vond ik aardig. Ik vraag me alleen af, waar *ik* thuishoor of geldt deze indeeling alleen maar voor mannen. Wat is het toch gelukkig, dat de eerste soort in zoo ruime mate aanwezig is. Zonder deze soort zouden 2 en 3 ook niet bestaan en zou ‘Forum’ zelfs geen recht van bestaan hebben!

Vermoedelijk kan je deze redenatie niet zeer waardeeren en zul je antwoorden, dat het nu eenmaal tot de eigenschappen van je soort behoort, dat je zoo *moet* reageeren. De hygiëne!

Het stukje over 'Schweitzer' was goed volgens mij. Alleen zei ik tot mezelf. Ook ik laat me mijn 'waarom' niet afnemen en vraag jou terzelfdertijd, *waarom* moet je zulks publiceeren?

Het 'schrijverspalet' ook ontvangen. Ik geloof wel dat ik het in groote lijnen met je eens ben. De 'ik toon' past hier ook het beste. Ik hoop, dat de toekomstige ikkigheid niet al te groote bezwaren zal meebrengen voor het dagelijksche leven. Maar wanneer gaat men de beschrijvingen van anderen als 'truc' doorzien, zoodra je het niet noodzakelijk meer vindt, dit is toch ook zeer subjectief, of zoodra je bij het lezen het plezier erin verliest? De oerwoudbeschrijving in de stille Plantage, was mij het plezierigst te lezen van het heele boek, en was toch niet noodzakelijk.

Het stuk over Lawrence beaam ik ten volle. Het onderscheid schilder als 'schilder' en als 'mensch' had ik nog graag wat 'duidelijker' gezien, m'n zelfde bezwaar gold voor 'muziek en musicus'; maar je schrijft nu eenmaal niet voor domme menschen, dus is het zoo best.

Het eenige bezwaar, dat ik heb, is tegen het woord *kaarsenfabrikant*. Ary Prins 'kaarsenfabrikant' enz. <Je hoeft het niet uit tolerantie te schrappen.>

Dit riekt naar de Theuntjes en Toontjes van Eddy, en is ganschelijk niet noodzakelijk. Het geheel las ik met veel genoegen. Tusschen al deze manuscripten door lees ik 'Hoe een vrouw het haar en het teint moet verzorgen' cosmetische causerieën door Dr. P.A. v/d Hoog.

Zeer komisch om te lezen. Ik lees van de zoon van David, die koning was te Jerusalem, die alle werken aanzag onder de zon, en *honderd* vrouwen trouwde - om tenslotte tot de conclusie te komen, dat alles ijdelheid is.

Verder is friseeren tot 65° niet nadeelig, daarboven wel en is permanent wave uit den booze. Zonder hoed loopen is zeer goed voor je haar. Deze mijnheer houdt verder zéér van allerlei reukjes enz. en kent aan het reukorgaan bij de mensch een zeer hooge waarde toe. Hij vindt zelfs, dat tijdens het ruiken de ziel in directe aanraking komt met de materieele dingen enz.

Verder lees ik hier de woorden van Bertha Garland: 'Vrouwen zijn dikwijls niet veel zaaks, maar de mannen zijn "infaam"', leerzaam boekje.

Verder kan je voor rimpels worden geopereerd en is het dragen van sluiers goed voor zomersproeten, lelijke beenen zijn ook te verhelpen, en zijn er allerlei receptjes voor crêmes en poeders. Aardig boekje.

Mevrouw Bos komt nu aan de beurt, maar ik vermoed niet, dat ik dat lang zal maken.

Ga je Zondag nog naar Bergen? Veeren de hersens al weer op. 'k Verheug me op de volgende Zondag.

Schrijf gauw eens. Dag.

Veel groeten.

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [eind juni 1932]

aant.

aant.

aant.

Beste Menno

Ik kon er werkelijk niet aan toe komen eerder terug te schrijven, 'k ben zoo sufferig.

Dank voor het drukwerkje; je hebt in dit geval volkomen gelijk (ik had dit al eerder gelezen, niet?) 'k dacht, dat er heel wat zou staan, de laatste regel was zeker eenigzins pruttelend. Je hebt ook gelijk, wat het terugnemen betreft, *niet* uit tolerantie. Desalniettemin blijft het bezwaar bestaan. Drukwerken zonder begeleidend schrijven zullen door mij niet meer worden aangenomen!

Aangestoken door jou brief, heb ik me ook verdiept in de ‘vrouwenbeweging’ en wel het ‘nieuw feminisme’ door Famke, let wel ‘een *gewone* huismoeder’. 'k Heb allerlei brochures uit de leeszaal gehaald: antwoorden aan ‘de opstandigen’ enz. 'k Heb al dat vrouwengedoe altijd beschouwd als de grootste kolder. Toch maak je je er dan misschien te gemakkelijk af. Wij profiteeren zoo gemakkelijk van hun successen, maar die gekke wijven willen altijd weer wat anders en draven altijd zoo gezellig door. 'k Ben nu op het punt er ‘wee’ van te worden, 'k berg ze dus maar weer op, van *dat* huwelijksideaal moet ik toch wel heel weinig hebben. Verder willen ze een huwelijksbureau oprichten met staatssubsidie en een ‘fijnvoelend echtpaar’ aan het hoofd, vervolgens hooge belasting op het ‘bachelor’schap. Dus pas maar op. Kan je veel uit leeren!

Een paar dagen geleden ben ik bij ‘Dina Hamstra’ geweest, een goed, aardig mensch. Ze vischte natuurlijk naar jou, of ik je nog wel eens sprak! Verder hebben we over het geloof gedebatteerd; ze keek me angstig aan.

Ik las gisteren het artikel van Bloem in den Gulden W. Vorm of vent. Volgens mijn bescheiden meening, stond er niet veel nieuws in, een echt ‘oude heeren’ praatje.

Verder heb ik no. 6 van de ‘Vrije Bladen’ gekocht, waarin de gedichten van Vestdijk.

Ik zit me steeds af te vragen in welke verhouding ik sta tot de poëzie. 'k Kan soms werkelijk ‘zin in verzen’ hebben, maar 'k heb toch het gevoel, dat het me niet veel doet, dat me te veel voorbij gaat en het bevredigt me maar zelden. Geschriften met poëzie leenen, doe ik nooit, omdat de ‘zin’ altijd plompverloren komt. Ik koop ze dus. En *als* het werkelijk niets voor me beteekende, dan *kocht* ik geen poëzie.

Hoe is 't met Truida haar serieuze gevoelen. Ik ken de Heer v. Vriesland niet, dus kan er niet over oordeelen. Inderdaad, gun ik haar ook veel goeds. Jammer voor je dat ze niet aan S. Vestdijk wil.

'k Had de vorige keer wel sterk het gevoel, dat Truida ‘aan het huwelijk toe is’. 't Is ook wel moeilijk voor haar; ze weet echt niet goed wat ze buiten het huwelijk verder zal moeten; maar zoo'n stadium is wel een beetje gevaarlijk voor de onbevooroordeeldheid. Maar ze is dunkt mij verstandig genoeg. Misschien, dat ze er met mij nog eens over zal praten, maar ik weet dat niet. 40 jaar lijkt me voor haar op den duur wel een bezwaar.

Het verdere maar mondeling. Voor mevrouw Bos heb ik nog niet veel tijd gehad en dat moet ik er wel voor hebben.

't Is toch verder niet een onaardige brief een beetje ‘zwevend’ en inderdaad zéér weinig nuchterheid, waar ik altijd een beetje kriebelig van word. Ik geloof wel, dat

ze zichzelf een beetje wat wijs maakt, dat ze gewone menschelijke gevoelens en reacties een beetje met mooie woorden oppoetst. Maar ik begrijp nog niet heelemaal, wat ze eigenlijk bedoelt. 'k Geloof, dat ik een beetje seniel word; van ‘de schoonheid, die haar *ongelukkig* maakt’ geloof ik geen snars en is ook niet in overeenstemming met het verdere betoog. 't Is echt een vrouwenredenatie, maar heeft wel iets waars.

Ik kom Zaterdag dus. Mijn trein komt aan Maasst. 12.30. Kun je me afhalen, dan wacht ik wel tot ik je zie verschijnen. Of is het beter, dat ik maar naar de Beukelsdijk ga. 'k Verheug me zeer! 'k Heb alleen pijn in m'n ooren. 'k Hoop dat het Zaterdag over is.

Tot ziens dus.

Veel groeten!

Ant

Hoor ik niets meer, dan reken ik, dat je me haalt en blijf wachten.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, [5 juli 1932]

aant.

aant.

Zutfen, Dinsdagavond

Lieve Menno! (Let wel!)

Ik ben héél goed overgekomen! pikte mevr. Bloemers in Amersfoort op en bood haar in Apeldoorn een kopje koffie aan gedachtig aan het woord: ‘wees lief en vertroetelt haar!’ Mijn zusje haalde mij van de trein.

‘Ik kan de nieuwe toon nog niet goed vinden’; heb ook mijn vulpen bij jou laten liggen en ik ben nu genoodzaakt met een heel raar pennetje te schrijven (neem je hem mee de 16de er zit een elastiekje om).

'k Heb zeer genoeglijk gepeinsd onderweg en was heel wat prettiger gestemd dan de vorige reis van Rotterdam naar hier.

Waarom ben ik toch een mensch, die voor alles zoolang tijd noodig heeft: op 't oogenblik vind ik alles zóó eenvoudig, dat ik niet begrijp, waarom toch die lange omweg noodig is geweest. Ik vind het zelfs zóó eenvoudig, dat ik het nog steeds niet gelooven kan en het eigenlijk ook nog niet durf te gelooven. Op dit gebied twijfel ik aan veel, ook aan me zelf. Heb je je nog steeds niet heimelijk bedacht?

Maar ach, *nu* ben ik heel erg blij en dat neemt geen mensch me meer af. 'k Heb het feestelijke pyama'tje nog maar aangetrokken vannacht.

Je bezoek voor Zaterdag de 16de aangekondigd.

Verder vind Vader het heel goed, dat je de 2de helft van Juli hier komt. De plannen zijn nu als volgt ontvouwd: 17 Juli Doetinchem tot ± 20 Juli. Tot 31 Juli hier; vervolgens Mieneke naar een kamp. Vader en ik een week samen op reis. 7 - ± 20

Aug naar Groningen, je vult dus maar in, wanneer je hier wilt komen. 'k Verheug me zeer!

'k Ga gauw naar bed, want 'k ben nog steeds vreeselijk moe. Schrijf het kleine meisje maar gauw een gezellige brief.

M'n schoenen glimmen van genoegen over hun 9+ behaald in het schoonheidsconcours.

Dag! 'k Houd veel van je.

Veel groeten van

je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 7 juli 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 7 Juli‘32

Lieve Ant

Hartelijk dank voor je opgewekte brief, en vooral voor de delicate overgang naar de nieuwe toon! Voor mij is die overgang al gewoon geworden, omdat ik al lang wist, dat ik van je hield en alleen door allerlei uiterlijke dingen me zelf dwong tot een ‘vriendschappelijke’ houding. Ik had die omweg *hard* noodig. Na mijn Dumay-vergissing, die mij bijna had laten zweren, dat ik de liefde nooit meer au sériéux zou nemen. Ik heb me dus ook niet ‘heimelijk bedacht’, al heb ik wel *ge*dacht. Als ik zeg: ik houd van je, heeft dat een totaal andere klank dan wanneer ik het vroeger zei; ik denk, dat ik *deze* klank heel goed verantwoorden kan. Vroeger was het altijd min of meer een galant excuus voor: ‘jij begrijpt me toch niet, neem dus maar genoegen met dit uitverkoopsartikel’. En daarom had ik bijna gezworen, alleen ‘ik houd van je’ tegen iemand te zeggen, van wie ik beslist *niet* hield. Je begrijpt me. Maar het is me niet afgegaan, geen enkele maal. - Toch zou je nog wel eens rare dingen met me kunnen beleven; misschien ook niet, ik hoop van niet. Maar mijn leven tot dertig toe heeft het nu eenmaal zoo gedraaid, dat ik altijd *liefde* en *begrip* lijnrecht tegenover elkaar heb gevonden; daaruit zijn zekere complexen ontstaan en blijven hangen, waaraan ik niet in één handomdraai kan ontsnappen. Toch geloof ik, dat ik zoozeer veranderd ben, dat ik gemakkelijk zal *kunnen* ontsnappen, als jij me een beetje helpt. Zooals ik je al zei, ik heb me nog geen moment dupe gevoeld en nog nooit zoo ‘reëel’ tegenover een gevoel gestaan als nu. En toch is het allerminst nuchter. Ik hoop, dat het jou ook niet te nuchter is; want deze sensatie van ‘realiteit’ zou voor bijzonder veel vrouwen te on-romantisch zijn, denk ik. Een overblijfsel uit den ouden tijd natuurlijk, dat ik ook bij jou nog zulke ideeën veronderstel. In mijn hoofd heeft zich nu eenmaal, *na* het mislukken van mijn krampachtige huwelijksmanie, het idee vastgezet, dat er vrouwen zijn, waar men mee ‘vrijt’, en *daarnaast* vrouwen, waar men mee *praat*. Vandaar mijn eerste schrik: de combinatie

van beide; de herinnering aan de episode in Berlijn. Het is au fond een verschijnsel, dat bij massa's menschen voorkomt; Baudelaire liep daarom zijn heele leven achter een imbeciele negerin aan, die geen woord kon ‘praten’. Eddy heeft hetzelfde complex gekend; bij Nietzsche werd het zelfs motief van zijn vrouwenhaat. Bij mij is het nooit sterk geweest, getuige mijn huwelijksmanie, maar juist na Berlijn kreeg ik die kant zoo sterk voor oogen, dat ik er haast aan was gaan gelooven. En natuurlijk ben ik er nog niet volkomen af, getuige de ‘omweg’. Voor een vrouw zal dit conflict misschien zelden of nooit bestaan, omdat de gebieden veel meer in elkaar loopen.

Voorloopig wacht ik op de vacantie. Dit uitstervende seizoen is bepaald geestdoodend. Ik spits me er op, bij jou te komen schrijven. Truida is sedert gisteren naar Bergen, zoodat ik in uiterst primitieve omstandigheden leef. Gisteren heb ik voor het gemak maar niet gegeten. De eenzaamheid in dezen vorm bevalt me niet erg! - Ik kom dus tusschen 20 en 31 Juli; ik dacht ongeveer Vrijdag 22, dan heb ik de familie ook weer wat eer bewezen. Maar eerst zal ik je zelf nog even komen gelukwenschen, reken daar maar op!

Durf nu maar gerust gelooven, dat het eenvoudig is! Ik geloof het zelf ook, alleen kijk ik wel eens met een twijfelend gezicht naar bijzaken. Maar de *kern is* eenvoudig, dat weet ik al lang. Tot nu toe was de kern voor mij *nooit* eenvoudig.

Dag! Schrijf gauw nog eens, want je weet, hoe lamlendig dit seizoen is. En tot over anderhalve week!!

je Menno

De vulpen ligt hier, neem ik mee.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Zutphen)

Brussel, 9 juli 1932

aant.

aant.

De Belgische geest rijdt onder deze monumentale poort door; wij profiteeren van haar.

hart. gr.
Menno
Eddy
Bep

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 9 juli 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno.

'k Was erg blij met je brief. Overgangen voltrekken zich bij mij altijd zéér langzaam, maar ik vind het een heel plezierig gevoel, dat ik me niet meer tegen mezelf behoef te verzetten, dat ik aan het gevoel, dat ik van je houd, nu ook werkelijk mag toegeven. De lange omweg was voor mij ook zeer noodig om geheel andere redenen. Achteraf is het ook niets te lang geweest, anders zou ik het, geloof ik, heelemaal niet in ernst geloofd hebben... *nu* geloof ik het alleen nog maar een beetje niet. Voor een vrouw, die wil 'praten', houdt inderdaad de werkelijke liefde het 'begrip' in en vloeien die gebieden dus veel meer door elkaar heen, staan ze nooit tegenover elkaar. Dit verklaart ook, dat dit soort vrouw nooit van een man zou kunnen houden, die in 'begrip' haar mindere is.

Dat er nog wel eens moeilijkheden tusschen ons zullen zijn spreekt vanzelf. Ik ben daar niet bang voor, zelfs niet voor 'rare dingen', als ik ze maar begrijp. Ik ben altijd doodsbang geweest voor een gemakkelijk leven, rustig en evenwichtig. Als alles een tijd lang gemakkelijk en zonder strubbelingen bij me verloopt, krijg ik het altijd eenigzins benauwd, en twijfel of alles wel in orde is. Dit is natuurlijk eenigzins overdreven.

Langzamerhand raak ik wel gerustgesteld in dit opzicht.

Ik ben verheugd, dat je je nog steeds geen 'dupe' voelt. Het is mij ook allerminst te nuchter en onromantisch. Wanneer deze 'zaken' 'meenens' zijn heb ik graag, dat ik de realiteit kan 'voelen', dat ik ook werkelijk weet dat ik met mijn beide beenen op de grond sta en niet aan het zweven geraak, dat dit gevoel zelfs bestand zal zijn tegen m'n nuchterheid.

'k Ben blij, dat ik je gauw zal zien, want ik verlang wel erg. Wanneer kom je Zaterdag, 11.45 zeker.

Wanneer krijg je eigenlijk vacantie, Donderdag of Vrijdag. Indien Donderdag, dan kan je best Vrijdag hier al komen, of is de promotie Vrijdag pas. Je moet zelf maar zien. Je hebt Vrijdag alleen niets aan me, daar ik volle dienst heb. Sientje is van Donderdag tot Zondag naar Opheusden. Ik heb toch maar het liefste, dat je Zaterdag ± 3 uur weer verdwijnt, anders word ik te zenuwachtig al die visites en thee en koken enz.

Onze Doetinchemse reis gaat niet door. De Bartelingen hebben hun huis geruild met iemand in Amsterdam. Kun je nu niet vast Woensdag komen de 20ste, want 31 Juli gaan Vader en ik op reis. 29 en 30 ben ik dus in draf al waschende en pakkende, het is anders zoo kort. Maar dat spreken we Zaterdag wel af. Truida had prachtig weer in Bergen! Wat zal je haar nu weer waardeeren!!

Leuk, die ansicht uit Brussel! Hadden jullie het genoeglijk. De du Perrons in goede conditie?

Je schrijft zeker nog wel even. 't Beste maar deze laatste dagen in de warmte. Vreeselijk zeker! 'k Heb hier een prachtige zwemplaats in de Berkel!

Dag hoor!

Veel groeten.

Tot ziens!

je Ant

Groet Truida

Excuseer het potlood. Vergeet vooral mijn vulpen niet! 'k Hoop dat je 't kunt ontcijferen.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 10 juli 1932]

aant.

Lieve Menno.
Vanmiddag las ik bijgaand bericht in ‘Het Volksblad’ en daar ik het in het Avondblad van de N.R.C. niet vond, stuur ik je dit maar even toe. 't Is voor jou erg plezierig, dunkt me.
Keurig stukje had je in het Zondagochtendblad. Onberispelijk van toon!
Dag! Tot Ziens!
Ant.

Heb je Dick Binnendijk al geschreven? Denk aan de mogelijke complicaties!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 13 juli 1932

aant.

aant.

R’dam, 13 Juli ’32

Lieve Ant
Twee uur geleden heb ik de school de rug toegedraaid en ik verkeer als gewoonlijk in het eerste onwennige stadium der ‘vrijheid’! De stemming moet nog komen, en het is geweldig warm; gisteren was het om te bezwijken, zelfs voor mij, die geen overtollige vetten mee hoef te dragen. Toch stijgt ieder uur het vacantie gevoel.
Ik zal maar kort zijn, want alles kleeft, en ik zie je toch over twee dagen. Ik kan Vrijdag al weg en kom dan met den trein van *21.07*. 's Middags is de promotie, maar die zal wel niet tot het eten duren. Maar je wensch, om mij den volgenden dag al om 3 uur weg te hebben, kan onmogelijk vervuld worden; ik zal om *13.07* of *16.09* moeten vertrekken; andere treinen zijn er niet. Zoek het zelf maar uit, ik ben geheel gewillig.
In Brussel ging alles naar wensch, al werd er zeer vinnig over de censuur van Maurice gedebatteerd. Eens zullen we wel eens in definitief conflict komen, want hij wil zijn katholicisme niet prijsgeven, terwijl hij er een zekere mate van

verantwoordelijkheid aan ontleent. Overigens geschiedde alles in de beste vriendschap. Eddy en Bep waren ‘in topvorm’ en maakten een gehuwd-ongehuwden indruk. De combinatie beviel hun uitstekend. Wij logeerden in een allersmerigst hotel; werkelijk, ik ben eigenlijk een ras-Hollander, wat zindelijkheid van lakens en waschtafel betreft! De briefkaart, die ik je zond, heb ik op de rug van Bep, staande, geschreven; vandaar de weinig origineele tekst. - Van Eddy heb ik een keurcollectie Keats, Shelley, Byron en Théoph. Gautier gekregen; hij ruimt van tijd tot tijd eens op en versterkt daardoor mijn bibliotheek aanzienlijk.

De rest mondeling. Je brief was heel geschikt, om mijn realiteitsgevoel nog eens extra te versterken. Alleen, ik hoop niet, dat ik je nu erg tegen zal vallen door zoo niets van een romantische ridder te hebben. Een akelig ventje, die ter Braak, let op, wat ik zeg! Als ik door iemand word liefgehad, komen *mijn* minderwaardigheidscomplexen pas voor den dag.

Dag! Tot *21.07* dus!!
hart. gr. van
je Menno

Ik heb vandaag *f* 100 extra van de school gekregen; is onmiddelijk door de fiscus verslonden, helaas...

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

[Zutphen], [17 juli 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno

Nu weet ik niet meer, wat we hadden afgesproken, of jij zou schrijven of dat ik het zou doen. Voor de zekerheid schrijf ik nu maar even.

Indien je Donderdag meewilt, moet je zorgen 12 uur in de Rozenhoflaan te zijn. Wil je in Goor bij ons komen, dan moet je 1 uur zijn (kan ook zijn 1.15) bij de Weldamsche brug. Dat is geloof ik een eind buiten Goor; daar wachten v.d. Sluis en Cramer met *hun* auto. Anders zou je een afspraak met van der Sluis moeten maken.

Visch het dus zelf maar uit. Je kunt hier altijd terecht. Je schrijft zeker nog wel even, wat je van plan bent of bel anders even op, als het voor schrijven te laat mocht zijn. 'k Hoop maar, dat je Woensdag of Donderdag komt; wil je langer thuis zijn, dan kun je ook nog een paar dagen eerder hier weggaan en vanuit Eibergen naar de Ardennen gaan. Enfin je moet maar zien, mij is alles goed.

De verjaardag verliep goed met veel bezoek tot half 11. De Bartelingen waren in goede conditie, waren verbolgen op mij, dat jij er niet meer was, je wordt nog een geliefde gast hier!

De volgende week komt Hannes de Graaf hier ook logeeren. Dinsdag geloof ik *met* verloofde, 't is een aardige jongen.

'k Ben nog steeds verrukt van je cadeau, Bertje vond, dat je een goede smaak had, je viel weer mee.
Dag hoor!
Tot ziens.
je Ant

Groet allen!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Eibergen, 18 juli 1932

aant.

Eibergen, 18 Juli'32

Lieve Ant
Als je het goedvindt, kom ik *Woensdagav, 19.47* bij je terug. Er zijn veel dingen, waarover ik zit te twijfelen; maar het feit, dat ik veel van je houd, staat voor mij vast. Misschien vandaar zelfs een zekere angst, dat ik niet goed zal kunnen schrijven; en toch moet ik dat probeeren, omdat ik anders weer verval in een malaise, die totnogtoe mijn eeuwige metgezellin is geweest. Ik wil ook eenzaam kunnen zijn in de nabijheid van jou. Als dat kan, ben ik zeker van mezelf; en misschien is onze lieve Heer zoo vriendelijk, mij eens den goeden weg te wijzen.
Ik heb vandaag weer een paar bladzijden geDumayd. Verder Pascal gelezen, die, zoolang hij negatief blijft, uitstekend is, maar door het katholicisme *dadelijk* onleesbaar wordt.
Kom je me Woensdag halen?
Dag!
je Menno

De manchetknoopen zijn uniek en hebben me een nieuw gevoel van waardigheid gegeven; ik was n.l. juist bezig aan een slordigheid gewend te raken en ben je dus extra dankbaar voor dit cadeau!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Valkenburg, [27 juli 1932]

aant.

Valkenburg(L.), Woensdagavond 19..

Lieve Ant

Het is hier een dusdanige idiote boel, dat ik nog maar half bekomen ben. Burger-Amsterdam logeert hier; het heele dorp is één kermis met Palais de Dance etc. etc. Prachtig voor de kennis van het dier mensch.

Vanmiddag nog een half uur in Zutfen gewacht. Ik kreeg een beetje heimwee naar de Rozenhoflaan. Maar de dwanggedachte van het reizen is er nu eenmaal. - Ik heb thuis nog geen 'onderhandelingen' geopend, het moment was gisterenavond niet geschikt (logé's). Maar er is zeker plaats; dus zoodra ik weer in Eibergen ben, schrijf ik je daarover nader.

Wij gaan *Vrijdag* in ieder geval naar Spa. Daar vind ik dus een papiertje van je? *Hotel Beauséjour*!

Valkenburg is werkelijk ontzettend gek. Voor een of twee dagen lijkt het me prachtig, maar ik zou hier, in deze bourgeoistenten, geen week willen zitten. Bijna waren wij in 'De Grot van Lourdes' gaan logeeren! Maar ik prefereer om principieele redenen 'Trianon'.

Heb je mijn hoofd in de N.R.C. gezien? En gelezen van de katholieke kerk en mijn niet-trillende mondhoeken?

Ik stel me er veel van voor, binnenkort eens met jou te reizen. Humor! Ongelooflijk lachen om alles!

Dag! Groet papa en Mineke hartelijk.

Voor jezelf: ik schrijf nooit zulke dingen.

Dag!

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Spa)

[Zutphen], [28 juli 1932]

aant.

aant.

Donderdagavond
Lieve Menno.

Zoonet je brief met de post; ik haast me nu gauw eenige letteren naar Spa te zenden, opdat jij niet teleurgesteld zult worden.

Jammer, dat Valkenburg niet meevalt; 't is ook slecht weer, voor grotten anders wel te verkiezen, ik hou niet van grotten. Ik lees anders, dat de 'bourgeoistent' 'Trianon' 'stroomend warm en koud water' verschaft en van de 1ste rang is. Lang niet mis anders. Maar na de 'Rozenhoflaan' vallen natuurlijk alle hotels in het niet, dat begrijp ik heel goed.

Dus morgenavond aan de voeten van de meester; ik hoop niet, dat je zoo in gepeins verzonken geraakt als wijlen 'Maria' en vergeet Antje een briefje te schrijven.

't Is hier stil in huis, zonder muziekjes enz. Mineke is gisteren vertrokken, in tranen om het afscheid van haar dierbare zuster. Gek kind. Schrijf haar maar eens een ansicht,

dan is ze verguld. <Meisjeskamp V.C.S.B. Diever (Dr).> Ze schreef even een briefkaartje van goede aankomst en vond het nog niet ‘bie leuk’. 'k Hoop dat het eindelijk eens zal ophouden te regenen.

Vader en ik gaan Maandagmorgen 9 uur met de D-trein 2de klasse. 'k Verheug me zeer, alleen al op de reis.

'k Heb geen last van dwanggedachten; jij bent al een beetje verwend, denk ik.

De kop in de N.R.C. gezien, je hebt daar een ‘ei hoofd’. 't Artikel was verder niet onaardig, vond ik, op enkele zinsneden na. Vanmiddag wilde ik de leeszaal binnen dringen voor ‘bed en wereld’, maar 't lukt niet vanwege de schoonmaak, tot 1 Aug. gesloten (mooie symboliek).

Hans de Graaf c.s. gaat morgen weer weg. 't Was wel gezellig, A. is wel een aardig meisje.

't Lijkt me ook erg genoeglijk eens met jou op reis te gaan. Alleen wensch ik niet zoo veel te lachen! dat gaat toch niet op. 't Zal me benieuwen, hoe de Eibergenaren je besluit opnemen, maak maar een plan voor me in orde, maar 't zal wel na 20 Aug. moeten. ‘Dumay’ zal dan hoop ik wel af zijn! Vanmiddag zei ik tegen mezelf ‘vooruit Boykema, op de fiets’. 'k Moest lachen!

'k Denk goed na, maar heb me nog niet bedacht.

Zoodra ik in Zeeland ben schrijf ik het adres naar Eibergen, daar kom je zeker Woensdag weer terug. Schrijf uit België maar een krabbeltje naar de Rozenhoflaan, de post wordt toch opgestuurd, na Maandagmorgen.

Vele groeten aan de meester en echtgenoote.

Dag! Veel goede dingen.

je Ant

‘Coudenhove’ heeft nog niet getriompheerd. Vader eet lekkerder dan ooit, vooral met dit heerlijke weer. Dag!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Valkenburg, 28 juli 1932

aant.

aant.

Donderdag

Wij hebben zojuist de *Catacomben* bekeken; teeken van diepe religiositeit, echter vol a'damsche joden.

Vanmiddag wandelen wij een stuk A.N.W.B. weg. De natuur blijft onberispelijk, zooals in een toeristenoord past. Onder het motto ‘los...’ gaan wij nu lunchen. Het ontbijt was ook heel goed.

Dag!

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Zutphen)

Valkenburg, 29 juli 1932

aant.

aant.

Vrijdag

Wij hebben met het weer geboft en gisteren een schitterende ‘voetreis’ door het Geuldal gemaakt. Nauwelijks waren we weer thuis of het begon te regenen. Een hoogere macht regelt dit alles. Aan ommezijde het laatste oordeel, voltrokken over dr. Dumay. Heel aesthetisch. Wij gaan aanstonds naar Maastricht, vandaar naar Spa.
hgr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Zutphen)

Spa, 30 juli 1932

aant.

aant.

Spa, Zaterdag

Zoojuist je brief ontvangen, hartelijk dank. Wij zitten hier met den d.P’s. uitstekend. Echte negentiende-eeuwse badplaats, met Engelschen voor de chique. De ‘bronnen’ zijn belachelijk; ik durf van dat beroemde water niet te drinken.
De schoonheidskoninginnen zijn hier werkelijk. Wij zagen er gisteren al een stuk of wat, kleinere landen weliswaar, b.v. Miss Peru. Wij hebben toegangskaarten voor de laatste electie tot Miss Univers. Maar er is iedereen dag wat voor de Misses.
hgr. ook voor je vader
je Menno
Bep
Eddy

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Vlissingen)

Spa, 31 juli 1932

aant.

aant.

Spa, Zondag 31 Juli'32

Lieve Ant

Van schrijven komt niet veel, als je in gezelschap bent van een zoo discoursrijk mensch als Eddy. Gisteren zijn Wim en Bep gaan wandelen en hebben wij over alles en nog wat zitten praten voor het hotel, dat daar bijzonder geschikt voor is. Onze ervaringen bleken, als gewoonlijk, met verschil van aanleg incluis, parallel te loopen.

Vanmorgen kwam je tweede brief, met de schitterende passage van Mieneke (aan wie ik gisteren een ansicht zond). Zij is dus blijkbaar nog niet geïnfecteerd door de heide-koorts, waarbij het sombere gezicht de grondtoon aangeeft. Dat pleit sterk voor haar; laat de persoonlijke God van de Graaf maar ver van haar blijven. Het is een leuk kind, ik mag haar graag, maar ze moet wel een beetje zelfstandiger worden.

Uitgebreid genoten van de Misses; gisteren heb ik me in het Palace Hotel des Bains gedrongen, om ze allemaal uit een lift te zien komen. Bep is zeer goed op de hoogte, maar partijdig. Het geheele tableau is nogal naar, maar de toiletten zijn prachtig. Naar de gezichten moet je niet te veel kijken. Vanavond is de 'électroi [?] de Miss Univers', waarvoor wij toegangskaarten hebben genomen. De entree wordt allicht goed gemaakt door een Panopticum.

De speelwoede heeft mij nog niet erg te pakken. Ik heb als nette burgerman in de 'Salon des petits gens' eenige franken gewonnen en ze daarna allemaal op zwart gezet en in één adem verspeeld. Maar de groote speelbank in het Casino zullen we vanavond pas gaan bekijken. Daarvoor heb ik toch geen geld <wel om te kijken, maar niet om mee te doen, meen ik>. - De plaats is erg prettig; een veel beter publiek dan in Valkenburg, echte badplaats van vorsten uit de 17e eeuw. Trouwens, Pascal en Montaigne hebben hier al 'gebaad', benevens... Willem III (koning Gorilla bedoel ik, de vader van Wilhelmina).

Deze brief stuur ik naar Vlissingen. Ik hoop, dat je er gauw je hersenpijn weer zult verliezen. Ik vond 'Brittannia' destijds erg prettig. Veel plezier daar! En schrijf gauw even naar Eibergen, hoe je het hebt.

Daar komt het echtpaar uit bed, dus ik houd er maar mee op. Zij wenschen je eveneens alle goeds en veel plezier.

Groet ook papa!

Dag!

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Vlissingen)

Spa, 1 augustus 1932

aant.

aant.

Spa, Maandag

Begunstigd door het heerlijkste weer bezoeken wij bosschen, renbanen etc. Als het je interesseert: Miss Turkije is Miss Univers geworden. De proclamatie was in hoge mate krankzinnig en bovendien slecht georganiseerd. Daarover mondeling meer.

Morgenvroeg gaan wij weer terug, hopen 's middags in Eibergen te zijn. Vandaar dus meer. Deze soep is weer opgedineerd. Het weer was hier prachtig.

De du Perron's liggen nog in bed, dus hun groeten moeten achterwege blijven.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Vlissingen)

Spa, 1 augustus 1932

aant.

aant.

Is zij niet bekoorlijk, al is zij niet Miss Univers? Zij draagt zelfs een taschje!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Vlissingen)

Spa, 1 augustus 1932

aant.

aant.

Spa, 1 Aug.

(Schrapsel z.o.z. van M.t.B.)

Miss *Ant*- (ik schreef haast nog Antillen)
Men' moet haar niet te veel bedillen
Ze doet haar best om schoon te zijn
Naar ons begrip; en aan zijn gijn
Op haar zal *Men'* zich niet vertillen.
E.
Dit versje van mijn hofpoëet
Ontstond (ik zweer het!) zonder zweet.
M.
'Men' wordt nu toch wat arrogant.
Maar ik verwijt het *niet* aan Ant.
B. (van E.)

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak

[Vlissingen], [2 augustus 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno

Wat verwen je met al de geschriften, ik geniet er zeer van, gisteravond de brief, vanmorgen 2 ansichten en vanavond het schoone gedicht, waarom ik veel plezier had. Eenigzins dubbelzinnig. Je mag nog eens weer uitgaan!

‘k Ben bang, dat ik me niet zoo goed zal gedragen, want ik ben nooit erg schrijflustig, als ik uit ben.

‘k Lig op m’n praalbed. Vorstelijke kamer, van alles twee, verder linnen lakens en een lampje bij m'n bed. Ik geniet alles in extenso.

De reis was best. De trein 2de klasse, hotel is puik, weer goed. Vanavond lieten we de zon mooi ondergaan (om met Wentholt te spreken). Vanmiddag naar Zoutelande, alwaar gezwommen en in de zon gebakken.

Morgen heeft de Pipa weer andere plannen, maar ik heb aangekondigd te zullen ‘dienstweigeren’ indien het weder schoon is. Ik kom niet uit m’n strandstoel, al zijn er honderd Domburgen en Vere's of Walcherensche ‘schoonen’.

Er wordt hier veel ‘gevreten’. 'k Vind de menschen wel belachelijk.

Er is hier een Engelsche, verouderde - dubbele uitgave van Eddy du P. 'k Moet aldoor naar hem kijken.

Verder een mijnheer, die nog niet heeft gelachen. Een monster, mengsel van een jood - aap en papegaai, maar een mooie vent. Hij trekt zulke mooie gezichten, zoodat ik haast jaloersch word. Ik studeer er al op, om ze je voor te doen mettertijd. Verder vele mannen, die achter hun vrouwvolk aanloopen, of ze ervoor betaald hebben. De ‘heeren der schepping’ zijn hier van zeer slechte kwaliteit enkele uitgezonderd. Dik - vet, vies.

‘s Avonds is er een goeie band. Er is een veerende dansvloer. Vader en ik zullen hem eens probeeren met een walsje.

Pa Pipa is best present, bevalt het hier goed. ‘t Is ook genoeglijk en veel te beleven. Vanmorgen had de kellner van het strandbad nog een hartverlamming, rare wereld. Verder veel scheepvaart. Hoe wreed!

Dag! ‘Men’ moet haar niet te veel bedillen. ‘k Verlang wel een beetje naar je!

Dag hoor!

je Ant

Veel groeten!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Vlissingen, 3 augustus 1932

aant.

aant.

Ziet hier Zoutelande, waar wij gisteren vertoefd hebben. Een grappig dorp. Al dat kleine grut in de Zeeuwsche kleederdracht. Verder zagen we enkele Zutfenaren, wat Vader's hart geweldig goed deed. Morgen gaan we naar Middelburg, naar de markt. 't Weer is goed, nog wat donker.

Dag hoor!
Veel groeten.
je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Vlissingen]
Eibergen, 4 augustus 1932

aant.

aant.

Eibergen, 4 Aug. ’32

Lieve Antje

Nee, het staat toch slecht, dat verkleinwoord; weg er mee: *Ant* is beter. Ik ben weer in Eibergen terug en zit naarstig te tikken. De reis was tenslotte bijzonder prettig, zelfs het weer was niet slecht. Spa beviel me veel beter (als plaats) dan Valkenburg, al begon ik er aan het spel te verslaven. (Werkelijk, ik kon niet goed van die paardjes afblijven, begon Dostojewski beter te begrijpen; Eddy heeft eenmaal 100 franc gwonnen, ik niet meer dan 20; en hoeveel verloren!) Ook het samenzijn met de du Perron's was erg prettig; wij hebben diepzinnige gesprekken gevoerd en Eddy zelfs tot wandelingen gekregen.

Vanmorgen kreeg ik je brief, die ik glimlachend (let wel, humor!) gelezen heb. Je verstaat de kunst, om met een paar woorden een persoon of toestand te teekenen, voor mij tenminste volkomen volledig. Ik mag graag schrijven op reis, maar dan gewoonlijk veel briefkaarten. Tot brieven kom ik ook zelden, maar jij maakt een uitzondering natuurlijk. Klinkt dat al niet heel aardig? – Ik heb de oudelui één en ander van mijn plannen overgeheveld; zij waren niet erg ontsteld, omdat ik me niet wilde verloven, en verder zijn ze jou natuurlijk heel goed gezind. Mij minder, en je zult eerst nog moeten bewijzen, dat je je door mij niet laat oppeuzelen of anderszins in den grond boren.

Na 20 Aug. is hier waarschijnlijk plaats, als je tenminste bij Truida op de kamer wilt slapen. Daarover schrijf ik nog nader, want er is dan ook een neefje van 12 jaar geïnterneerd, een pedant ventje, geloof ik, zoo mogelijk nog erger dan ondergeteekende. Mijn moeder zat er alleen nog wat mee, ‘wat zij de familie moest zeggen’. Mijn advies, om niets te zeggen en ze geleidelijk aan wijs te laten worden, schijnt een onderdeel van mijn gewone onmaatschappelijkheid te zijn. Maar dit is

alleen een commentaar, geen bezwaar. <Er heerscht *wel* ongerustheid hier over het individu van Vriesland...>

Binnenkort zal ik wel weer geïnterviewd worden. Ze verzochten mij overigens, *wel* vooruit te willen meedeelen, wanneer ik trouwde. Dit heb ik principieel toegezegd.

Ik ben bezig aan een scène tusschen Marie en juffrouw v.d. Wall, die me eensklaps inviel. Ik laat mej. v.d.W. uit hysterische overwegingen Marie opzoeken, om haar van Karin te vertellen, en heb haar daarvoor familie gemaakt (denk eens aan, wat een bevoegdheden heeft de romanschrijver toch!) van Lucas Wijsenbeek. Dit, geloof ik, heel ongedwongen. De mop is nu, dat in de vertelling van mej. v.d.W. aan Marie Lucas als de heilige en Karin als de slechte vrouw wordt voorgesteld. Zoodat de relativiteit van goed en kwaad duidelijk spreken.

Everard Bouws heeft mij zijn radiorede over het Démasqué gestuurd, ter inzage. Het is erg mooi, maar wel goed van overzichtelijkheid. De inleiding teekent mij als een miskend genie en klaagt het nederlandsche publiek deswege aan. O zoo!

Denk je aan het beloofde *portret* met de intelligente uitdrukking en de rechten neus? Anders krijg je beslist *niet* de kiekjes te zien, die in Spa genomen zijn, geloof dat maar!

Rust vooral goed uit van de huishouderij! En laat papa den graaf C.K. niet vergeten, in dat luxueuse hôtel! Een dag vasten zou misschien de bekende beginselen geen kwaad doen.

Schrijf, als je lust hebt, toch maar gauw weer.
h.gr.
van
je Menno

Mieneke plengde een briefkaart aan mij. Is ze bijgekomen? En met God weer wat verzoend?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Vlissingen, 6 augustus 1932

aant.

aant.

Bedankt voor je brief. Vermoedelijk schrijf ik vanmiddag wel meer. Heb vandaag het rijk alleen. Vader is Mineke tegemoet, die hier ook nog een dagje komt, blijven nog tot Maandag. Ga vanmorgen naar Middelburg. Gisteren waren we in Vere, leuk plaatsje.

Groet allen
Dag!
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

[Vlissingen], [6 augustus 1932]

aant.

aant.

Lief Mennotje (aardig hè)

Zeer bedankt voor de brief + drukwerk. Die J.J.M. toch, dat hij zich dik maakt om nog zooveel woorden aan je vuil te maken, wordt zeker ook per regel betaald evenals dit panopticum. Je weet, ik vond het ook een snertstukje. ‘t Is jammer, dat ik die ‘Blijde wereld’ niet meer heb, waar J.J.M. schreef over moderne schilderkunst. *Dat* was werkelijk de moeite waard om een panopticum over te schrijven, al zou het na dit intermezzo weer te kinderachtig zijn. En zoo blijf je aan de gang. Ik ben in een stadium, dat ik alles belachelijk vind, vervelend is dat.

De toon, waarin je het gesprek met je vader en moeder opdischte, leek mij eenigzins kruiderig. Je bent wel een lastige zoon nog erger dan ik een lastige dochter. Het verschil is, dat ik meer m'n mond houd en niet zoo’n kwebbel ben als jij. Wat is Antje stout vandaag hè.

Waarom zijn ze mij *natuurlijk* zeer welgezind. Ik zal m’n best doen aan te toonen, dat ik me niet laat oppeuzelen, zal dat toch eerst met woorden moeten bewijzen.

Loopt Truida werkelijk ernstig gevaar geannexeerd te worden. Hoe staat het met de Leeszaalkwestie? Laten de oudelui dat dan toch in vredesnaam animeeren. Ik heb zoo'n idee dat Truida een houvast daarin zoekt.

Wanneer is de radiorede van Bouws. Schrijf me dat eens even. ‘t Is wel goed voor je eens opgehemeld te worden. Je zult er niet pedanter van worden. Ons soort menschen wordt meer pedant van het afkammen, tenminste ik geloof dat.

‘k Heb de heele dag vrij vandaag, vanmorgen al vroeg present. Half 10 was ik al in Middelburg, heb daar nog wat rondgeneusd, het stadhuis bezichtigd enz. Daar was ik anders vlug mee klaar, al die oude munten laten me ijskoud, ik heb meer belang bij het tegenwoordige muntstelsel. De abdij is mooi in Middelburg.

We waren er Donderdag ook voor de markt; maar er was kermis, je reinste klucht, stikvol Amerikanen met de fotokoorts; ik had haast m'n toestel midden in de draaimolen gegooid, walgelijk gewoon. De kinderen klampten je gewoon aan. Er zaten heele troepen op het trottoir klaar om ‘genomen’ te worden. ‘t Bracht heel wat op. ‘s Middags zijn we doorgefietst naar Domburg. Gistermiddag naar Vere, we have done Vere.

De reisruzies blijven nog beperkt tot kleine strubbelingen. Pa is rustig nu we heel Walcheren door zijn geweest. Ik moest tot je geruststelling zeggen, dat Maandag C.K. in werking treedt. We zitten dan van 1-10 in de trein en vermoedelijk 3de klasse. 'k Heb al een voorstel gedaan tot bijbetaling van f 2,50 maar ik weet niet of ‘t wordt aangenomen.

De Engelsche du P. gaat vandaag weg. Hij heeft een aardige vrouw en drie voorbeeldig gedrilde jongens. Aardige menschen. ‘k Heb geen woord met ze gewisseld, maar dit weet ik toch.

Het mannelijk element is wat opgeslankt nu, het is nu meer overgeheveld op het vrouwelijke, wat nog erger is. Er is een mevrouw met een heele two-seater, werkelijk daar ben ik maar een kleintje bij.

Ik ga nu te water en verder in de badstoel, waar ik voor 6 uur niet meer uit hoop te komen. ‘k Heb me een banaan verschaft. Vanavond is hier bal masqué. 't Is prachtig weer vandaag.

Dag!

Groet allen.

je Ant

Wat een gemeen dreigement met die kiekjes, echt valsch. De Heer Schuttevaêr zal mij ‘nemen’ als ik weer in Zutfen ben. Die fotografen lokken mij zeer matig. Schrijf gauw weer naar Usquert. Adres volgt op ansicht.

Dag! A.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Vlissingen, 6 augustus 1932

aant.

aant.

Hier heb ik vanmorgen rondgewandeld. Ben jij destijds ook in Middelburg geweest? Vanmiddag ruimschoots gezond, heerlijk! Mineke treft het, ze komt om 7 uur.

Maandag om 1 uur naar Usquert. Adres: *H.Wibbens ‘Helwerd’ Rottum* gem. Kantens.

Verder bezoeken we de andere steden in de omtrek. Ik laat wel gauw iets van me hooren.

Dag!

Schrijf gauw weer!

Hart. groeten.

je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Usquert]

Eibergen, 7 augustus 1932

aant.

aant.

aant.

aant.

Eibergen, 7 Aug.'32

Lieve Ant

De relativistische stemming, waarin vooral het begin van je brief geschreven was, is vandaag onmiddelijk op me overgeslagen. Ik ben belachelijk gevoelig voor relativisme, voor de stemming: alles is belachelijk. Zelfs per brief voel ik physiek na, hoe iemand zich dan tot alles verhoudt en ik ben dadelijk geneigd om mee te gaan doen, al mijn werk weg te leggen, sigaren te gaan rooken etc. etc. In dit bijzondere geval trof het relativisme me erg, omdat ik zelf nog altijd niet begrijp, waarom dat stukje over Schweitzer nu juist meer een 'snertstukje' is dan b.v. over de psychlologie in Amsterdam. Ik hecht zooveel aan je oordeel, dat ik er steeds ijverig naar aan het zoeken ben, wat de snert nu precies is; want ik neem bijna redeloos aan, dat er iets 'los' is, als jij het zegt. Natuurlijk heeft niets absoluut belang, een panopticum zoomin als 'Dumay' of wat ook; maar dat geloofde ik vandaag zoo heilig, dat ik niet meer kon vinden, waarom Schweitzer nu *nog* snertelijker was dan de rest. Ongetwijfeld had ik in deze bui het stukje over 'het collectief' (dat ik met het geïncrimineerde prospectus insluit) niet kunnen schrijven; gelukkig deed ik dat gisteren, toen de hemel nog lachte en Antje mij nog niet had besmet. Onwillekeurig voelde ik me verlaten, omdat je bijna de partij van dien offervaardigen dominee J.J.M. nam, die zoo hysterisch goed weet, wat 'groot' is. (daarvoor heeft hij een ellenlange baard!) – Ik heb ook erg mismoedig naar Dumay gekeken, waar ik tot vandaag met vlijt aan gewerkt had en ook over hem den wind van den Prediker laten waaien. Ik kon niet meer bedenken, waarom dit nu een haar interessanter zou zijn dan 'De klop op de Deur', die hier juist ligt, van het leesgezelschap. Enfin, ik heb het tot 206 pagina's gebracht en zal morgen trachten weer moed te vatten. - Ik geloof niet, dat ik veel aanleg heb voor werkelijke pedanterie, zelfs niet door afkammen; het martelaarschap komt me altijd veel te verdacht voor en één suggestie van jouw kant doet me alweer vermoeden, dat J.J.M best gelijk kan hebben, dat al mijn pogingen, om 'zindelijk' te zijn in geestelijke zaken nergens op berusten. Wat ik aan *uiterlijke* pedanterie kan tentoonspreiden is een hopelooze paradox.

Vervelend, dat ik je adres in Usquert niet heb! Nu zul je dit gezanik lezen, als het voorbij of nog erger geworden is en ik krijg dan pas zoo laat antwoord van je. Ik heb hier deze week zoo ingespannen zitten schrijven, dat ik absoluut niet aan afleiding gedacht heb; en nu plotseling voel ik me vreeselijk goed gedisponeerd voor Jacob Dam. 'Afleiding' is voor mij in dezen geen banaal woord; ik bedoel, dat ik een paar dagen werkelijk niet anders heb gedaan dan fantaseeren (liegen voor mezelf, om een soort waarheid te vinden) en dat ik nu weer terugkeer. Ik kan nog wel werken, als dit pessimisme over is, maar ik ben weer menschelijker geworden, denk ik. Zou je in staat zijn, om zulke periodes te verdragen? Van *mij* dan, bedoel ik. Het is nog een oud wantrouwen van me, dat het voor een vrouw *on*verdragelijk moet zijn. En toch denk ik vaak, dat ik zooveel van je houd, dat ik nooit meer iets van omvang zal schrijven, als ik met je getrouwd ben; o.a. omdat ik alles met je kan bepraten, zoodat het niet noodig meer is, er een publiek bij te halen. Ik had het daar ook met Eddy over; het denkbare geval, dat iemand, een auteur, alles aan zijn vrouw vertelt en dus niet meer schrijft. Het schalkje heeft er natuurlijk dadelijk een panopticum van gemaakt. - Wanneer iemand in zijn vrouw een ideaal 'publiek' heeft gevonden, moet hij, geloof ik, veel te zeggen hebben, als hij nog door wil schrijven. Dit zou dan *onze* vorm van 'dik worden in het huwelijk' zijn. Ik zal mij wel vergissen; ik stoot mij

teveel aan de buitenwereld, *moet* daarop reageeren met een hoorbaar antwoord, maar er zit toch wel een korreltje waarheid in mijn veronderstelling, denk ik. -

Het gesprek met mijn ouders heb ik misschien onjuist weergegeven (*wat* was de toon: 'kruiderig'? ik kon het niet lezen). Het is werkelijk voor mij extra moeilijk, om met hen over deze dingen te praten, omdat ik absoluut geen autoriteit meer bezit op dit punt, en begrijpelijk. Mijn 'misstappen' blijven voor hen tenslotte abracadabra, zij zien onwillekeurig nieuwe 'misstappen', en ik kan hun godsonmogelijk uitleggen, waarom dit fundamenteel anders is dan het andere. Mijn moeder b.v. heeft lief via de charitas, ontdekt in mij geen gram van dit goedje en heeft ergo medelijden met ieder week meisje, dat mij serieus tegenkomt. Daar staat dan wel een tegengewicht aan moederlijke ijdelheid tegenover, maar dat is alleen groot, zoodra het theoretische quaesties betreft; ze geniet ervan, als Greshoff mij 'de merkwaardigste geest van mijn generatie' noemt, maar laat ondertusschen dien geest niet graag binnen in haar welverzorgde bloemperkjes. Je kunt niet beter doen, dan haar laten zien, dat je van mij volkomen onafhankelijk bent; dat zal ze wel niet gelooven, maar het zal haar imponeeren en geruststellen.

Het gedoe van Truida met v. V. is mij nog onduidelijk. Eddy was verontwaardigd op v. V.; hij heeft toch echt een 'hart van goud', en de sentimenteele lyriek van v. V. heeft hij goed door. Ik voor mij zie in de eerste plaats de veertig jarige man met een verleden, die het jonge meisje haar 'sprookje wil vertellen'. De rol van 'inleider' is streelend voor de ijdelheid. Maar ik kan me best vergissen.

De radiorede van Bouws is, geloof ik, in September. Ik heb het manuscript een beetje gecommentarieerd, maar erg interesseert zooiets me niet meer.
Maandag

Ondanks mijn relativisme ben ik vandaag zoo in 'Dumay' verdiept geraakt, dat ik weer ben opgeschoten. Toch erger ik me soms, dat ik mijn vacantie zit te ver-werken; maar als ik het niet deed, zou ik me ergeren over mezelf. Vandaag merkte ik weer eens, dat ik het schrijven toch niet goed laten kan. - En dan heeft Eddy me 'het domste boek ter wereld' gestuurd: 'Livre de mes Fils' van den doodgeschoten president Doumer. Inderdaad zulk een monstrueus monument van on-persoonlijke domheid, dat je je soms afvraagt, hoe iemand, die toch ook eens kind is geweest, zoo volslagen op de 'eer', het 'vaderland', de 'moraal' etc. kan drijven. Het is een paedagogisch boek voor jonge franschmannen. De vrouw hoort aan den haard thuis, volgens Doumer, zij moet de werken des mans volgen, maar deze mag niet slaan. Het is mijn dagelijksche kost, dit werk.

Zoo juist je briefkaart, met een adres, waarvan ik veronderstel, dat het in de gemeente 'Kantens' ligt. Ik heb er nooit van gehoord, maar hoop, dat de brief terechtkomt. Bedankt voor de mooie foto van de abdij!

De glazen bol van Dumay is vandaag in gruizelementen gesprongen, ook heb ik met hem door een meubelmagazijn gewandeld en hem voor f 500 inkoopen laten doen. Poor boy! - Heb je *Forum* gelezen? Ik vind Greshoff ditmaal sympathiek.

Ik begin mijn rotstemming weer wat kwijt te raken, denk ieder uur aan je (niet chronologisch, hoor!). Houd je nog wel van me? Denk er s.v.p. steeds over na.

Dag! Hart.gr. aan je vader en het zonnetje van Diever.

je Menno

N.B. Panopticums worden *niet* per regel betaald. aha!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

[Usquert], [10 augustus 1932]

aant.

aant.

aant.

aant.

Woensdag

Lieve Menno

Blij met je brief, die ik vanmorgen nam [?]. Op ‘Helwerd’ is maar één postbestelling.

Ik wist niet, dat een bepaalde stemming zoo goed uit een brief waarneembaar was, tenminste uit deze, mijn brief.

't Is bij mij ook weer aanmerkelijk gebeterd in dit nuchtere land. 't Is ook een gesteldheid, die niet lang vol te houden is.

Je moet niet te veel redeloos aannemen, wat ik zeg, want dan word ik hoe langer hoe zwijgzamer, doodsbenauwd om wat te zeggen.

Ik wil toch probeeren om neer te schrijven, waarom *ik* vind dat het stuk of Schweitzer relatief meer snert is dan het andere, absoluut overbodig is.

In het A'damsche stuk laat je werkelijk zien de humoristische kant van dat geval, hoe belachelijk alles kan worden of wordt door al die specialistische indeelerij en uitweegerij, terwijl je de waarde van de psychologie + professoren ongemoeid laat, omdat dit niet de bedoeling is.

In het stuk Schweitzer laat je de persoon Schweitzer *net niet* ongemoeid, laat wat de menschen, het publiek van hem maakt op hemzelf terug vallen en dit is volgens mij geen methode. Hoon wat de menschen van een Schweitzer *maken*, maar laat hem daar zelf buiten; maar je kan het, zoodra het op godsdienstig gebied valt niet laten en dan wordt het flauw en totaal overbodig. Ik heb er niets op tegen, dat je Schweitzer bestrijdt, en zijn kwaliteiten zeer relatief maakt, maar doe het dan in z'n geheel, eerlijk en niet even zoo'n flauw regeltje (het beginstuk), wat net even verkeerd prikkelt.

Het wordt dan de manier van Theuntje en Toni en dgl. of de manier van J.J.M zelf met z'n inktklad. J.J.M. zelf heeft allang verleerd om ‘waarom’ te zeggen; 't is hem allang afgenomen, en hij gunt het een ander nu ook niet meer. Het goede uit dit panopticum heeft hij heusch wel genegeerd, als te precair voor z'n eigen toestand. Je moet ook vooral oppassen, dat je zulke broekjes niet gaat erkennen. 'k Hoop, dat je me begrijpt.

Het is niet de quaestie, van het reageeren op de buitenwereld met een hoorbaar antwoord. Wij reageeren wel grootendeels gelijk op deze buitenwereld, de manier van uiting is alleen verschillend en ik weet niet welke manier verkieslijker is.

Je stilhouden is tot slot geen sterk standpunt; het komt eenerzijds voort uit een twijfel aan jezelf, aan je eigen waarheid en daartegenover eigenlijk een zekere minachting van die buitenwereld. Je zal zeggen, dat dat niet tegelijkertijd mogelijk

is, maar ik constateer het altijd weer bij mezelf, terwijl ik toch weer de buitenwereld niet minacht.

Dat het menschdom je meer appreciëert als je je stilhoudt, dan dat je voor je waarheid uitkomt, is toch geen criterium, pleit alleen tégen het menschdom.

Voor je pedanterie ben ik oòk niet bang, al is die als schijn wel eens aanwezig. Jij bent voor je medemenschen niet gemakkelijk te doorzien, je kan je goed verbergen. Waarom ook niet, maar waarom ook wel? 't Leven is moeilijk, maar toch plezierig.

Ik constateer ondanks de relativiteit telkens met genoegen, dat M.t.B. bestaat, voor mij bestaat, dat ik van hem houd en dat hij van mij houdt. Waarom? 't Kan me eigenlijk geen donder meer schelen. Ik ben er op 't oogenblik zóó rustig van en over.

Of ik zulke periodes van jou zal kunnen verdragen. Ik geloof van wel, als ik het maar begrijp en als jij maar begrijpt, dat zulke periodes ook bij mij kunnen voorkomen en je dat dan ook moet kunnen verdragen.

Ik denk er werkelijk steeds meer over na en voel me steeds ‘gewoner’. Terwijl ik toch het betrekkelijke + het belachelijke ervan blijf zien. Dat is goed, geloof ik.

Ik verheug me op het verblijf in Eibergen; we gaan dan eens echt vacantie houden. 'k Hoop, dat ‘Dumay’ ‘af’ is, dan behoef ik geen wroeging te gevoelen. Het is goed, dat ik deze winter wat dichter bij je zit.

Het is hier een goed land. Vlissingen beviel anders best. We behooren eenigzins tot de gekleurde rassen. Vanmorgen een nieuwe elevator geprobeerd op de boerderij. 'k Ben weer zeer gesteld op oom Mans, de boer. 'k Zal je nog een aangezicht van hier doen toekomen. Vanmiddag naar de Wadden geweest, alwaar gezwommen, of liever modderbaden, gratis eenige kieken verschalkt, als ze goed zijn stuur ik enkele. Verder een debat met m'n neef, de uitvinder van practische zaken; ik zal hem het boek van Doumer aanraden, is wel iets voor hem.

Forum heb ik nog niet gelezen, aangezien mijn Vader het drukwerk niet laat opsturen, vanwege al de Kamerstukken en het onnoemelijk aantal kranten. Misschien krijg ik het aan het eind van deze week.

Verder kreeg ik een brief van het mevrouwtje, dat ongelukkig huwde en waarover ik je eens schreef en nieuwsgierig was de naam te weten.

Een waarschuwing niet roekeloos te huwen enz. Ik schrijf er niet verder over, anders spot ik er mee en dat wil ik niet. 't Kind bedoelt het zoo reuze goed, daar ben ik van overtuigd. Soepbrief anders.

We blijven hier tot Vrijdag. Dan naar Wehe: adres p/a *R. Faber. Wehe (Gr.)* tot Zondag, dan p/a *P.Doornbosch. ‘Meima’ Baflo,* tot Dinsdagavond.

Woensdag naar Veendam *Ds. C.C. de Kloet. Veendam*. Zaterdag 20ste naar Zutfen. Zoo vastgesteld, behoudens veranderingen.

We hebben reuze weer! Ongekend hier. 't Is andere jaren een klimaat voor bontjassen, nu rijd zelfs ik hier zonder jas. Mooi land.

'k Heb me verbaasd, hoe het menschdom pas als het ‘uit’ is, opmerkt hoe mooi de lucht is en het land enz. ‘Wat een aardig kronkelwegje’, terwijl ze om hun eigen woonplaats vast zulke wegjes vinden, maar dan zijn ze ‘gewoon’ want men is niet op reis!

Schrijf je gauw weer? Ik heb hier veel te verduren om m'n ‘vrijerij’, maar 'k was voorbereid. Hier in 't Noorden een middel van bestaan. Ik voel dat ik in achting ben gestegen en aanvaard het. Ze begrijpen het anders nog niet erg goed en ik laat ze maar pluizen en lach me een puist.

Dag hoor!

je Ant

Veel groeten!

Wie is Jacob Dam? Ik zal de prospectus aan de Pipa laten lezen. Dag hoor! Veel goeds!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Usquert]

Eibergen, 11 augustus 1932

aant.

aant.

Eibergen, 11 Aug. 1932

Lieve Ant

Zoo juist keer ik in mijn studeercel terug om je te schrijven. Er heeft zich n.l. naar aanleiding van onze 'plannen' een gesprek voorgedaan, dat tot laat geduurd heeft. In de eerste plaats is er hier een opstopping met de logé's, zoodat het beter uitkomt, als je *24 Aug.* hier komt, kan dat? Er was n.l. een logé van Truida, die van te voren geen datum had kunnen aangeven dus er nu tusschen in geschoven wordt. - Verder moet ik *van 19 tot dien 24 Aug.* het huis uit, weder wegens die logé en de twee knaapjes, die er ook nog zijn. Nu wilde ik 19 Aug. naar Amsterdam gaan, om de Rembrandt-tentoonstelling te zien en dan blijven rondhangen tot ik weer naar E. kan. In Zutfen durf ik mezelf haast niet meer inviteeren, wel voor jou, maar niet voor je vader, die me langzamerhand wel een erge 'uitvreter' zal gaan vinden. Schrijf me dus nog maar eens wat je ervan denkt.

Dit wat de chronologie betreft. Verder liep het gesprek over mijn huwelijksopvattingen. Truida was ook juist weer terug. Zij is, geloof ik, een beetje bang, om in het komend seizoen 'fâcheuse troisième' te zijn; ik heb gepoogd, haar die zorg af te nemen, maar jij moet het daarover ook maar eens met haar hebben. - Mijn moeder vertrouwt de zaak nog maar half, om de meergenoemde redenen. Ik heb mijn crediet opgeteerd en, omdat ik met den besten wil geen huwelijkselegieën in de biedermeierstijl kan zingen, kost het me moeite, haar eenigszins te overtuigen. Zij had waarschijnlijk liever, dat ik maar getrouwd was zonder het haar te zeggen (wat ze aan den anderen kant ook weer hoogst vervelend zou hebben gevonden!) Maar enfin, het is zeker beter *nu* de ontmoeting door te zetten; jij kunt zeker beter met haar praten dan ik en nogmaals, alles gaat tegen *mij* (als zijnde voor een goede vrouw een on-idealistische cynicus; mijn eigen masker speelt me hier parten, ik verdien niet beter). Ik ben overtuigd, dat je handigheid in dezen meer waard is dan de mijne, die altijd gehandicapt is, vooral tegenover mijn ouders. Waren alle ouders maar zoo soepel en prettig als je vader! Ik heb hier eenige malen uitbundig zijn lof gezongen; wat weer indruk maakt, want ze mogen hem hier ook bijzonder graag. -

Je uiteenzetting over Schweitzer accepteer ik. Maar dan ging je bezwaar toch ook niet tegen de *kern* van het stukje, het 'waarom'! Mijn haat tegen de theologen is

uiterlijk inderdaad kinderachtig; ik zal me eens ‘in den breede’ moeten verklaren, waarom ik zoo doe.

Wat mijn ‘verbergen’ betreft; ik doe er heusch geen moeite voor, ik speel niet opzettelijk comedie (behalve in enkele gevallen natuurlijk). Maar ik reserveer mijn ongemaskeerde persoonlijkheid blijkbaar instinctief voor heel enkelen, bij wie ik geen weerstand ontmoet van de bekende qualiteit.

Ik vind het prachtig, dat je vrijerij je al naar Groningen was vooruitgeloopen. Hoe kan dat? Dat zooiets de reputatie verhoogt, is bekend. Daarvoor is tenslotte meer noodig dan alleen maar een diploma H.B.S.!

Jullie gaan dus ook nog naar de Kloet! Zijn tartaarsch profiel is me nog altijd scherp bijgebleven, benevens zijn opmerking over Fra Angelico. - Maar over het mevrouwtje, waar je over schrijft, zou ik heusch *niet* spotten! Tenminste, zoodra ze me *als individu* voorstond; voor de rest... humor! (Maar dat woord moet nu eens een beetje gaan verdwijnen, het wordt dogmatisch, en dogmatische humor, ‘Punch’ etc., is de allerergste soort van geest, die ik ken. - Ik lees geschriften van *Jung*, den concurrent van Freud. Vrij halfzacht, geef mij maar Freud.

Het is erg laat. Ik eindig dus met den pen, maar niet met het hart.

Dag!

je Menno

N.B. Truida verzocht *speciaal* de groeten!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Rottum)

Eibergen, [na 11 augustus 1932]

aant.

aant.

Heeft mijn brief je wel bereikt? Ik heb inmiddels *Kantens* op een atlas gevonden; ligt 1.3 m. boven A.P. volgens mijn bron.

Goddelijk weer hier. Dumay groeit, maar ondertusschen lig ik aan ommezijde in het water. Ik ben hier nog steeds alleen; heb hier een man ontdekt, die sprekend op Bouws lijkt, maar een zaak in confectie heeft.

h.gr. aan de verwanten

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Usquert, 12 augustus 1932

aant.

aant.

Ziet hier waar wij gebaad hebben, geen zand, maar allemaal modder. Ansicht ontvangen, bedankt. Straks op de fiets naar Wehe, maar we wachten eerst het onweer af. Prachtig weer hè. Verder niets geen bijzonderheden. De groeten van Vader en Mien.

Dag!
Ant.
Gr. Mien.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

[Wehe], [14 augustus 1932]

aant.

aant.

Zondag

Lieve Menno

Ik krijg dus heel wat te bepraten daar in Eibergen, 't beste been maar voor. 't Is best 24 Aug. Wordt het voor je Moeder niet te druk, al die logées? Maar, jij moet dat maar voor elkaar brengen; zeg maar dat ik erg graag wil komen.

Wij komen pas Zondagavond thuis denk ik. Vader moet naar Friesland, preeken en spreeken.

Ik dacht nu een plan als volgt: De Rembrandt tentoonstelling wil ik eigenlijk ook wel graag zien. Als ik nu Dinsdag ook in A'dam kom, en een gedeelte ga zien; ik kan er om ± half 10 al zijn, het is dus een heele dag. Jij kan dan vast het beste er wel uit zoeken, want alles is me toch veel te veel. We kunnen dan 's avonds gezamenlijk naar Zutfen gaan en Donderdags door naar Eibergen. Schrijf maar, wat je hiervan denkt en lever commentaar.

We zitten nu in Wehe. 'k Ben zoo vreselijk lui, dat ik een gevoel heb nooit meer iets te zullen uitvoeren, ik lees zelfs niets meer; alleen spel ik de krant en lees alle ongelukken en verhaaltjes enz.

Gisteravond hebben we gekaart, klaverjassen, schoon spel. Opa is erg doof en is dat een mooie afleiding. 'k Voel steeds, dat ik toch geen stadsmensch ben, 'k ben geloof ik al bezig te vergroningschen. Je moet nog zeggen, dat ze hier achterlijk zijn. In de leesportefeuille was als boek, de vorige keer ‘Hampton Court’. Valt je mee niet? Hier zijn dus zegge 23 menschen in de gem. Leens, die het in huis hebben gehad.

Ik had je foto meegenomen voor Opa, die moet van alles een beetje op de hoogte gehouden worden. 'k Lach me anders dood om al het commentaar der familie. Oom Mans, de boer, is weer als vanouds, 'k ben zeer op hem gesteld. 'k Zal je zijn commentaar wel overbrengen, mondeling, want dat hoort in 't Groningsch.

Morgen naar Baflo. Woensdag naar Veendam. Tante Dietje is onze pleegmoeder van vroeger, daar zal ik wel verantwoording af moeten leggen, voorzover ik van plan ben dan. Het knettert van 't onweer, op 't oogenblik. 'k Moet de Bartelingen nog even schrijven die zullen wel weer in Doetinchem zitten.

Veel groeten vooral aan Truida. 'k Krijg zeker wel weer een episteltje in Veendam?

Dag hoor!

Schiet je goed op?

je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Baflo]

Eibergen, 16 augustus 1932

aant.

aant.

Eibergen, 16 Aug.'32

Lieve Ant

Je brief uit Wehe (ik moet altijd aan Alie Smeding denken, als ik dat opschrijf) ontvangen en in dank ontcijferd. Ik benijd je je luiheid, want ik ben noodgedwongen vreeselijk ijverig geweest; het einde van Dumay wordt me een obsessie, telkens blijkt het nog niet te kunnen afloopen. Het schema blijft wel gehandhaafd, maar de realiteit levert soms onverwachte moeilijkheden op van allerlei slag. Het vervelende is, dat ik sedert eenige dagen het boek als af beschouw, terwijl het dat niet is; kun je je dat 'ambivalente' gevoel voorstellen? Ik ben nu aan de vergif-scène toe, dus het loopt wel beslist af; maar ik heb nu al 235 pagina's, sedert Spa dus meer dan 45 pag. geschreven, die hier allemaal op je liggen te wachten. Ik stuur ze maar niet op, omdat ik nog een vage hoop heb, voor einde week klaar te komen. Anders moet er in godsnaam na 24 Aug. nog maar een dag af. Ondertusschen zwem ik nog geregeld, om niet helemaal als een kluizenaar langs het mooie weer heen te loopen; maar van het zonnebaden word ik dan weer suf. Zoo strijden geest en lichaam.

Het deed me bepaald veel genoegen, te hooren, dat 'Hampton Court' in Wehe tot de 'in huizen komende' boeken heeft behoord. Weliswaar denk ik, dat de meeste leden van de portefeuilles zoolang maar weer in 'De klop' zijn gaan lezen, waar toch meer in zit, alles wel beschouwd; om de volgende week weer naar Jane Grey of zoo iemand te kunnen grijpen. (Groningsche volksverhalen van mevr. Huizenga-Onnekes zijn ook heel aardig, *werkelijk*!) Het zou trouwens oprecht walgelijk zijn, wanneer een stoere boer zich het H.C. complex zou voorstellen als iets belangrijks en noodzakelijks. - Ik hoop toch maar dat je niet *al* te groningsch terugkomt; een beetje schaadt niet, maar te veel van de noordelijke geest maakt zwaar. Dit is nu heusch geen hatelijke toespeling op het groningsche ploegpaard, maar uitsluitend van den Geest gezegd, die over de wateren moet kunnen zweven, om in conditie te zijn. Een stadsmensch ben ik ook eigenlijk niet heelemaal; maar ik vind de afwisseling van stad en dorp voldoende ideaal, om te blijven leven, hoofdzaak is, dat ik niet al te veel

word afgeleid, door hetzij stadsmeneeren hetzij boeren. Alle generaliseeren is uit den booze; er zijn beste stedelingen en beste agrariërs. - Ik snak naar het gron. commentaar op je vrijerij met ondergetekende. Wat zegt opa van de zaak? Wat de Kloet er van zal zeggen weet ik wel zoo'n beetje: niet *je*, niet Fra Angelico.

Je plan is uitstekend. Ik ben van zins Zaterdag naar *Tiel* te gaan en dan Maandag naar Amsterdam. Ik haal je dan Dinsdagmorgen af en wij gaan Theun de Vries spelen. Vandaar naar Zutfen en Eibergen.

Ik lees ook niet meer, schrijf alleen, omdat ik van kaarten niet houd (behalve gewoon gokken). Alleen lees ik in bed, om in slaap te komen 'Ibsen-essays' van dr. K.P. Proost. Dat is werkelijk iemand, die essays maakt zooals een ander zich verveelt; en dan is Ibsen een symbolist van je welste, die door P. nog eens dunnetjes over-gesymboliseerd wordt, zoodat de ragout er allernaarst uitziet. Ik heb vroeger zoowat alles van Ibsen gelezen; het behoort tot mijn valsche herinneringen, vooral 'Brand' en 'Als wij Dooden ontwaken', die met symbolische bergstortingen zijn opgevuld.

Nu, engel, kus de Kloet uit mijn naam (de hand, ça suffit) en verzeker hem met nadruk, dat ik eigengereid en pedant ben en toch op zijn hoogachting gesteld. En schrijf me *in ieder geval* voor Zaterdag nog naar hier! Vandaag over een week zitten we dus in Amsterdam. *Fijn*!

Kus ook je vader namens mij de hand, Mien op het hoofd en jezelf... nu wordt het pervers, zou de K. zeggen en dus houd ik op, om Z. Ed. geen te slechte dunk van me te geven.

Dag!
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Baflo, 16 augustus 1932

aant.

aant.

Ziet hier de boerderij van tante Pietertje. Geen erg mooie foto, want de linkerhelft van het huis is onzichtbaar, de schuren zijn rechts.

Gister naar de polder geweest, naar de stamboerderij der Boykema's.

Morgen naar Veendam. 'k Ben langzamerhand beu van al het logeeren, overal 2 dagen. Verder word ik dik en rond van al de koffie en thee die hier wordt geschonken.

Dag!
Veel groeten.
je Ant

Ben je hard aan het werk? Wij voeren hier niks uit. Ik tennis nog wel eens, nu dag hoor. H.gr.v. M.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Veendam]

Eibergen, 17 augustus 1932

aant.

Eibergen, 17 Aug.’32

Lieve Ant
Vandaag als een gek achter elkaar bijna de heele zelfmoord-scène opgeschreven. Ik had dat tooneel blijkbaar nog zoo scherp in mijn hoofd, dat er niets bijna bij hoefde. Het is vrijwel geworden, wat ik beleefd heb, maar misschien zal de critiek er niet in gelooven. - Nu nog een paar bladzijden en ik ben er. Misschien kom ik morgen, anders toch overmorgen wel aan het eind. Ik ben nu op pag. 245.
Dank voor je briefkaart. Drink vooral niet te veel koffie, liefje, want ik wil je niet ‘dik en rond’ terugzien! Dat staat niet bij mijn magerheid.
Deze enkele regels maar even vlug tusschen mijn geschrijf door.
Dag!
Groet allen.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

Veendam, [18 augustus 1932]

aant.

aant.

Veendam. Donderdag

Lieve Menno
Bedankt voor de beide brieven. Fijn, dat je opschiet. Je kunt je dan nog vele dagen aan de algeheele vrijheid wijden. Ik zal je wel behulpzaam zijn.
Wees niet bang, dat de groningsche geest me te pakken heeft, het zijn *maar* uiterlijkheden. Tegen de geest strijd ik met woede, met name tegen neef Jaap in Usquert. Maar er valt bijna niet tegen te strijden.
We zijn nu in Veendam. Ik krijg langzamerhand genoeg van dat gelogeer, al is 't hier wel genoeglijk; een leuk stel jongens, 3 stuks. Oom Cor is ook best te spreken na z'n vacantie. 'k Heb de groeten overgebracht, de handkus maar achterwege gelaten, je moet dat bij gelegenheid maar zelf doen. Ook Mineke heb ik haar deel op het voorhoofd gedrukt. Ik heb gezegd, dat je dat in 't vervolg ook maar zelf moet opknappen, waarbij Mineke eenigzins bedenkelijk keek.

Oom Cor zit op 't oogenblik te leezen in ‘Man tegen Man’ hetgeen ik meegenomen had. Hij vroeg mij of hij van mij je boeken te leen kon krijgen; je interesseert hem dus nog wel. Of ik het doe is weer een andere zaak, 'k heb het niet geweigerd, maar hij zal het nog wel eens moeten vragen.

'k Verheug me zeer je gauw weer te zien.

Leuk, dat je naar Tiel gaat logeeren. Als je daar nu liever blijft tot Donderdag, kunnen we eind Aug. nog wel naar A'dam gaan. We zitten niet aan dat plan vast. Maar je moet zelf maar zien, hoe je doen wilt. Ik kan ook de trein van half 10 nemen, dan kun je Dinsdag nog uit Tiel gaan of Woensdag. Schrijf dus nog even. 't Is mij hetzelfde.

'k Heb een kiekwoede gehad, wel leuke kieken van de diverse familieleden gemaakt.

Vader is vandaag naar Wageningen, een begrafenis, om te beklagen met deze warmte.

Veel nieuws heb ik niet. Je moet probeeren dit ook te ontcijferen, maar denk daarbij maar, dat hoe slordiger ik schrijf, met des te meer plezier zulks gebeurt. Wacht je voor een net geschreven brief van Antje.

Forum heb ik net gisteren gelezen. 'k Geloof, dat ik dat van Greshoff ook wel waardeer, maar 'k moet het nog eens goed overlezen. Wat toch voorzichtig!

't Is smoor heet hier, ik kleef.

Tot ziens dus, je schrijft nog wel even? 'k Verheug me reuze. 'k Krijg langzamerhand een beetje heimwee.

Groet allen!

Dag, veel goeds.

je Ant

de groeten van Oom Cor en Tante Piet. Het artikel over Huizinga vond hij zeer interessant.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Veendam]

Eibergen, 19 augustus 1932

aant.

Eibergen, 19 Aug.’32

Lieve Ant

Ziezoo, vanmorgen heb ik dan eindelijk het laatste hoofdstuk beeindigd en in mijn blijdschap, dat het af was, je maar dadelijk de heele rest aangeteekend gezonden. Ik heb nu pas een vacantiegevoel, heb de heelen middag gezwommen en gezonnebaad (waarbij ik zelfs op een collega van het kennemer lyceum stuitte). Schrijf nu vooral gauw, wat je van het laatste hoofdstuk vindt. Ik zelf vind het voor mijn doen erg ‘vitaal’ en als climax wel geslaagd. Maar ik heb er nu geen kijk meer op en neem het manuscript eenige dagen niet in handen.

Ik ga morgen naar Tiel en blijf daar tot *Maandag*. Als je *expresse* schrijft, krijg ik daar nog wel bericht van je, met welke trein je Dinsdag in Amsterdam aankomt,

kom zoo vroeg mogelijk, ik ben er toch, logeer dien nacht in een hotel, want den ter Haar's zijn met vacantie. Het adres is: *dr. J.G. ter Braak, Korenmarkt, Tiel*. (of, als je deze brief te laat krijgt, telegrafeer dan even!)

Het is hier 89°, ik kan niet meer schrijven, bovendien gaat dadelijk de lichting. Ik zie je dus Dinsdag, in den schaduw van Rembrandt, maar eerst aan het C.S.

Lees verder de laatste pagina's van ‘Dumay’, die voor jou geschreven zijn.

Dag!

gr. gr. Pa, Mien, Fra Ang.

je Menno

Vandaag een *uitstekend* stuk van Bep over Virginia Woolf gekregen voor Forum. (*Lees dat boek van V.W. eens*!) En snertverzen van Jan Engelman.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

[Veendam], [20 augustus 1932]

aant.

aant.

Zaterdagmiddag

Lieve Menno

Vanmorgen je brief en even later ‘Dr. Dumay’ per expresse. 'k Heb hem met gejubel ontvangen. Zeer verheugd voor je, dat het af is! 'k Ben maar direct begonnen te lezen, vanmiddag verder. 'k Vond het erg goed, Menno. 't Is toch wel héél anders geworden als ‘Hampton Court’, beter vind ik.

Ik begrijp nu wel, dat je na de vergifscène een gevoel had, of het boek klaar was; je zal een vreemd gevoel gehad hebben, toen het ‘eruit’ was. 'k Heb gelachen om ‘Ant Faber’ voorin, geen gezicht gewoon.

Ik zat er toch goed in, 'k verbaasde me, dat ik direct kon gaan lezen, geen aansluiting miste met de vorige bladzij.

We praten er de volgende week nog wel over. Ik schrijf nu maar weinig want ik kleef aan het papier vast en m'n hersens zijn gesmolten.

M'n brief heb je intusschen wel ontvangen. Als ik niet meer van je hoor, ga ik 7.49 uit Zutfen en ben 9.47 in Amst.(C). Ik zie je daar dan wel.

Ik verheug me zeer, 'k hoop alleen, dat het dan niet zoo warm is. 'k Verlang eigenlijk wel een beetje naar je. 't Is ook al 4 weken geleden.

't Is erg prettig hier. Oom Cor toch wel aardig, je moet er wat langer wezen.

Vader is vandaag naar Friesland, twee openluchtmeetings en een preek. Hij kan wel bezwijken.

Misschien ga ik morgen mee ter kerke. 'k Heb aangekondigd van niet, omdat ik niet de schijn wil wekken, deze kerkgang te beschouwen, als bij de logies behoorende.

Wat is 't anders smoorheet hè. Hoe was 't in Eibergen? Het gedicht van Greshoff vind ik mooi. 'k Ben benieuwd naar de bijdrage van Bep.

Nu geliefde. 'k Zie je gauw, dus maak het kort.
Heb het goed in Tiel en tot ziens!
Dag hoor!
je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Eibergen, 31 augustus 1932

aant.

Eibergen, 31 Aug.’32 av.

Liefje
Zoojuist na heerlijke fietstocht aangekomen in Eibergen. Alwaar uitvoerige brieven van ‘de 2 Eddy's’ over *Dumay*. Zij zijn beide (onafhankelijk, Bep is in den Haag) zeer enthousiast, hebben ook enkele zeer juiste aanmerkingen. Ik kan je de brieven nog niet opzenden, want ik moet ze morgen beantwoorden, en breng ze dus zaterdag mee.
Ik verdwijn nu dadelijk naar bed. De opinie van de d.P.'s geeft me een zekere rust; vooral ook, dat zij, ondanks hun enthousiasme, bezwaartjes hebben.
Tot Zaterdag dus! Dag!
je Menno

Groet de familie!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 6 september 1932

aant.

Rotterdam, 6 Sept.’32

Lieve Ant
Vanmorgen ben ik weer naar het lyceum gegaan en heb roosters uitgedeeld en zoo. Mijn stemming is daardoor gecompliceerd geworden; ik ben niet pessimistisch, maar vaag ontevreden met het eind van de vacantie. Het was zoo goed, den heelen dag niet voor een ander te werken, maar enfin, het contrast moet dan maar het verguldsel van de pil zijn. Ik heb een snertrooster gekregen; Woensdag 5 uur les achter elkaar; pas om één uur vrij! Het lijkt, alsof alle afval van uren op mij is geconcentreerd. Gelukkig, dat het week-end onaantastbaar is. Vanmorgen hebben

zich de gebruikelijke ceremoniën voltrokken: handjes geven, verheugd doen. Ik moet er nog aan wennen.

Mijn schrijftalent is heel gering momenteel. Daarom moet je de goede wil maar voor de daad nemen; bedenk maar, dat ik soms ook meeval in dit opzicht! Ik wil die klap-George-scêne toch uit 'Dumay' werken; het is me nog niet heelemaal duidelijk hoe. Gisterenavond was ik in den Haag, om Dres (den verloofde van Tine) te ontmoeten, ik belde toen Bep nog even op, die in paniekstemming over huishouden en verhuizen verkeerde. Ze gaan nu echt 'wonen' en schijnen een lief appartement te hebben.

Je gaat dus Donderdag op zicht. Schrijf omgaand, hoe de aangelegenheid je beviel, ik ben er bijzonder benieuwd naar.

O wat zou ik graag in de serre zitten!! Ik ben nog niet geacclamatiseerd en houd dus voor deze maal maar op. Dag!

je Menno

Hoe was het oordeel van mevr. Heilsfrieden over mij? Was zij verontrust of viel het nog mee?

Groet de bloedverwanten!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 6 september 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno.

Blij met de brief, al was hij zeer in mineur gesteld. Mien en ik waren Maandagavond ook in een zekere 'poepstemming', we zijn daarom 's middags maar gaan ijseten in de stad. Dinsdagmorgen de heele morgen samen getennist. Goede huishoudster ben ik hè.

De questie 'Bertje' is voor elkaar. Zondagavond vroeg de Pipa plotseling 'En wat zullen we nu doen met Bert'. Waarop ik direct antwoordde 'doen natuurlijk'. Waarop hij 'vooruit dan maar', waarop ik als een haas een briefkaart gehaald en hij die beklad. Gistermiddag kwam Bertje op zicht, voorloopig op proef tot Januari. Dus dat is gelukkig voor elkaar, 't is een pak van m'n hart. Mieneke is er ook aardig mee ingenomen. 'k Krijg er langzamerhand wel een beetje meer zin in.

'k Ga morgen niet naar Leiden. 't Werd me te veel en te duur twee maal achter elkaar. 'k Ga nu alleen de volgende Woensdag. Om 8 uur hier weg, langs Leiden naar den Haag. Morgenavond heb ik een advertentie in het Vaderland. 'Dame b.b.h.h.' Wil je werkelijk mee die kamers kijken? 't Lijkt me maar een bedenkelijk plezier voor je of was het ook maar een mopje. Niet dat ik niet leuk zou vinden.

Tante Bert uit den Haag logeert hier, heel gezellig. Vanmiddag kwamen op eens Mans en Jans Engelkes uit Wommels, ze bleven koffiedrinken. 'k Moest inwendig aldoor lachen.

Sien, ja, nee enz. Toch goeie menschen. Engelkes zelf wordt langzamerhand wat ‘goeig’. Hij preekte in Haarlo Zondag. Ik kon niet laten tot slot iets uit te laten over mijn verstandhouding tot jou. Ze zeiden niet veel, 'k had zeer m'n draai!

Vanmiddag op een karpet uitgeweest. Allemaal monsters, ettelijke in huis gehad, maar ik stuur ze allemaal weer terug. 'k Ga maar eens naar L.O.V. in Oosterbeek. 'k Kan onmogelijk zoo'n mormel koopen en er staat hier zoo erg weinig bij al die ‘gobelins’.

Ga je Zaterdag naar Brussel? Een leuk reisje. Mien en ik gaan voor de garderobe naar Arnhem en zullen aan je denken. 's Avonds naar de bios.

Ik mis je zeer. 't Schiet me aldoor te binnen, dat ik zoo blij ben je ‘vriendin’ te zijn. Went de school al weer. 'k Kan me het ‘vreugdevolle’ handenschudden goed voorstellen. ‘Waar bent U geweest in de vacantie?’

Dag hoor.

Schrijf nog maar eens gauw.

Dag.

tuut van Ant.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 9 september 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 9 Sept.’32

Lieve Ant

Voor ik morgen naar Brussel uitstap, nog even een antwoord op je brief, die me in de betrekkelijke eenzaamheid troostte. Ik schrijf met potlood, want mijn vulpen is in de reparatie. Het kost me dit jaar bepaald moeite om weer aan het ‘vak’ te wennen. Het is lastig om in dit stadium nog ook maar oppervlakkig de noodzakelijkheid in te zien van het lesgeven aan onmondigen; dat belast me ieder jaar trouwens meer. Mijn baantje is, de cultuur te verheerlijken; en mijn standpunt brengt hoe langer hoe meer mee de cultuur te analyseeren en voor een overgroot deel overbodig te vinden. Daarom moet ik me voor de klas opzweepen (vaak) tot een enthousiasme dat ik niet meer bezit, voor poëzie, proza, geschiedkundige interessanthedens etc. om niet te spreken van stijloefeningetjes e.d. in de eerste klassen! Op welke manier een ‘juste milieu’ te vinden? Het is toch veel prettiger, lijkt me, om dominee te zijn (maar dan *met* overtuiging natuurlijk). Een leeraar met overtuiging staat zichzelf hopeloos in den weg. Ik kan toch b.v. niet in de letterkundeles gaan verkondigen, dat de heele productie tusschen Erasmus en Multatuli me eigenlijk weinig kan schelen? Dan ben ik in twee lessen uitgepraat. Weer, er zit niets anders op, dan Wolff en Deken maar weer de tol van mijn relatieve hulde te betalen (zij zijn, bijvoorbeeld, niet zoo vervelend en dom als Justus van Effen).

Wat een dilemma! Ik tracht er maar vroolijk bij te blijven en zit een beetje notities te maken voor het nieuwe boek, dat me in zekeren zin op de tong ligt, terwijl het toch prettig is een tijdje met het definitieve schrijven te wachten. Ben ik eenmaal weer begonnen, dan ben ik ook weer eenigszins de slaaf van mijn werk. Het eerste hoofdstuk zal beginnen met een constateering van mijn arrogantie en pedanterie, en waarschijnlijk heeten: 'Waarom schrijven na het dertigste jaar?'

Natuurlijk ga ik mee kamers kijken! Al was het alleen maar voor de lotgevallen daarbij. Maar ik heb bovendien eenige subtiele ervaringen op dat gebied en kan dus misschien 'wenken' geven. Over de fatsoensbegrippen van het menschdom b.v., waar je erg mee op moet passen; voor begrippen à la mevr. Laurens moet je de *beste* kamer (2 woorden) laten schieten!

Wat zou ik een *plezier* gehad hebben, als de Engelkessen verleden Zondag waren gekomen! Flagrant délit zou nog mooier zijn geweest.

Uit Eibergen hoorde ik, dat je een brief had gepleegd. 'Men' zou er op antwoorden. Wat heb je zooal geschreven? Antwoord daar vooral op!

Ik lees door elkaar *Darwin*, Theophile *Gaultier* en *Mrs. Dalloway*. Een prachtige combinatie, waarvan ik Darwin in deze stemming het boeiendst vind.

Nu dag, hoor, en Woensdag zie ik je dus. Schrijf, waar, wanneer. Ik heb met mijn snertrooster tot *1.10* les. Houd daar maar rekening mee.

Dag! Groet kamerlid en Miss Zutphen van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Zutphen)

Brussel, 10 september 1932

aant.

aant.

Menno
J. Greshoff
J van Nijlen
Eddy

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [vermoedelijk 12 september 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno

'k Schrijf ook met potlood want mijn vulpen is ook in de reparatie, behoeft een nieuwe blaas à 90 ct.

Bedankt voor de brief + ansicht van vanmiddag. Mien was zeer verrukt er ook een te krijgen; zoo'n nette, zonder dansende juffrouw.

Al scharrelende in een hopelooze (1 of 2 o's) rommel denk ik steeds na over het dilemma, maar 'k heb geen tijd om er over te schrijven, dat kan Woensdag ook wel tusschen het kamers kijken door.

'k Verheug me zeer, leuk, dat je mee gaat. 'k Heb al ettelijke brieven gekregen, kan nu al in 19 huizen terecht, zelfs één met centrale verwarming.

Ik ben Woensdag ± half één in den Haag of één uur, 'k weet het niet precies. 'k Blijf maar op het station Holl. Spoor zitten en eet daar iets. Ik wacht daar dan wel totdat jij verschijnt; als je eerst op de Beukelsdijk wilt koffiedrinken doe je dat maar. Ik maak wel vast een voorloopig strijdprogramma op. Je kunt ook in den Haag een broodje eten; ik lees je dan ondertusschen de verschillende epistels wel voor. Je doet dus maar, wat je wilt. Ik blijf wachten in de 2de klasse wachtkamer (restauratie) en amuseer me best.

'k Ben hevig aan 't huishouden. 't Is m'n eer te na veel rommel enz. na te laten, dus moet er nog heel wat gebeuren.

Hoe was het in Brussel? Is er nog over opname van ‘Dumay’ gesproken?

Nu geliefde, ik moet weer aan 't rommelen. Tot Woensdag, fijn!

Naar Eibergen schreef ik een bedankje voor het prettige logeeren en enkele opmerkingen, over het feit dat ik op Menno ter Braak serieus gesteld ben. Je moet niet zoo nieuwsgierig zijn!

M'n neus is weer hersteld, ik fok nu een puist op m'n kin; 'k hoop haar (van Dale) nog te bezweren, zoo niet dan bloeit ze juist Woensdag, maar er is alle hoop!

Dag hoor, tot ziens, groet Truida.

je Ant

Het stuk over Rembrandt sluit ik ook weer hier bij in. 'k Vond het ‘gaat wel’. Verder vond ik de tentoonstelling meer dan ‘sympathiek’, slot was goed. Dag hoor! Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [voor 29 september 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno.

'k Heb zin en behoefte je even een lettertje te sturen als bewijs, dat ik je bemin met het vuur eener eerste liefde.

'k Vond het toch zoo gezellig gisteren; 't gaf me zeer veel moed, voor alle nieuwe ondernemingen, het huwelijk incluis. Je bent een schat.

Van de mevrouw nog geen bericht. Als er morgenochtend niets met de post is, zal ik haar even opbellen. 'k Heb de kamer al eenigszins ingericht. Ik koop een boekenkast onder langs het raam, geloof ik, deze kan dan tevens dienstdoen als vensterbank.

De pipa dacht, dat het erg gehoorig zou zijn; Koster is veel weg en verder stoor ik me daar niet aan, dunkt mij. Verder laat ik de suitedeuren dicht en hang er gordijnen voor. 't Zal wel goed komen. Als dat mensch nu maar even iets laat hooren, anders loopt het nog spaak en kunnen we weer opnieuw beginnen. Achteraf bedacht, hadden we beter kunnen opbellen.

Bertje komt Zaterdag om 12 uur. Mien verwent me steeds. Elke avond ligt er een cadeau op m'n bed; een theekopje – blad vloei - schrijfmap, zelfgemaakt; ze houdt zich verder best.

Nu geliefde tot Zondag - 5 uur - half 6. Is de wandelstok nog in goede staat.

Dag.

tuut v Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber

Rotterdam, 29 september 1932

aant.

R’dam, 29 Sept.’32

Lieve Ant

Hierbij een ‘vertaling’ van een stukje *Nietzsche*, die ik voor mijn pleizier vanavond maakte, om te probeeren, of vertalen moeilijk is - het is beestachtig moeilijk, merk ik, tenminste gegeven een man als Nietzsche. Ik las het aphorisme vanmorgen toevallig eens over en peinsde over de waarheid ervan. *Iets* waars zit er zeker in. Wat denk jij ervan? Is het een te gemakkelijke tegenstelling? Of geldt het niet voor ‘de’ vrouw, maar alleen voor een kategorie?

Bij ‘de’ man moet hier alvast gedacht worden aan een behoorlijk soort; want de mannen, die ‘slaven worden’ zondert N. zelf uit (dat is eigenlijk *te* handig, vind ik, want daardoor verliest het aphorisme aan volstrekte geldigheid).

Als je deze enveloppe opent, vind je ditmaal dus weinig ter Braak en veel Nietzsche. Geen kwade wil, maar toch: *tot Zondag, als afgesproken!* tusschen 4 en 5 waarschijnlijk, anders iets later.

Ingesloten nog een briefkaart van den welbekenden ‘zitvlaklikker’ (iemand dus met aanspraak op de laatste zin van Nietzsche's aphorisme). Kan weg na lezing.

Dag! veel hartelijke groeten van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan

Menno ter Braak [Rotterdam]

[na 29 september 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno

Zeer bedankt voor het briefje + vertaling. Nu ik je méer zie, merk ik, dat ik de geregelde brieven mis, ook om ze te schrijven. Alhoewel ik deze toch niet wegstuur, wil ik toch probeeren op te schrijven, wat ik van deze redeneering van Nietzsche vind.

Iets waars zit er natuurlijk in, natuurlijk verstaan man en vrouw onder liefde wat anders, maar of je van 'rechten in de liefde' kan spreken, laat staan 'gelijke rechten' weet ik niet.

Wat de vrouw onder liefde verstaat schijnt voor Nietzsche duidelijk genoeg te wezen; ik ben zoo vrij dit te betwijfelen.

Ik geloof niet, dat voor *iedere* vrouw liefde 'volkomen overgave' beteekent, tenminste dat dit *niet* in het *wezen* van haar liefde ligt opgesloten. Voor een deel van de vrouwen, is deze overgave wel een natuurlijk gevolg. Bij een andere categorie is de volkomen overgave al aanwezig, voordat er nog van 'liefde' sprake is; een derde categorie zal altijd in moeilijkheden verkeeren. Bij vrouwen die alleen maar '*vrouw*' zijn *beteekent* liefde voor een man volkomen overgave, met afstand doen van alle eigen rechten, het slaafsch zijn zelfs, als natuurlijk *gevolg*. Ik denk daarbij b.v. aan een vrouw als Bert.

Een ander soort vrouwen schijnt voor N. ook niet te bestaan geloof ik, en misschien hooren die ook wel niet te bestaan; daarom is het foutief, dat je in deze redeneering 'zichzelf' t.o.v. de vrouw, vervangen hebt door 'haar persoonlijkheid', want 'vrouwen met persoonlijkheid' bestaan voor Nietzsche niet.

Voor deze vrouwen valt vermoedelijk ook wel het begrip '*bezit*' *gedeeltelijk* weg. Want de 'bezetenheid' sluit direct de omgang in kameraadschap af, want er is één bezitter. Er is alleen de omgang als man en vrouw, echtelieden, en de vrouw die leeft en liefheeft alleen, puur alleen als 'vrouw', zal daardoor volmaakter vrouw worden, maar of ze ook volmaakter mensch wordt? En toch blijft altijd een verlangen bestaan voor een vrouw met verderstrekkende persoonlijkheid, om inderdaad 'alleen maar vrouw te zijn'. Indien de man op een zelfde manier liefhad, zou er inderdaad een 'ledige ruimte ontstaan'. Goed is dat!

Natuur is immoreel.

Trouw is onafscheidelijk van de vrouwelijke liefde, dat is geloof ik wel waar, zij volgt *niet* uit haar definitie.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [4 oktober 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno

'k Ben rustig naar Leiden vertrokken; 'k vind het niet te pas komen dat iemand, die om 12 uur thuis komt, zich de volgende dag ziek meldt. Morgenochtend heb ik vrijaf gekregen!

Indien je wilt, kun je morgen wel hier eten; ik blijf de heele dag in huis en kook macaroni met ham en kaas + spiegelei of iets anders. Verder kun je krijgen bouillon, koffie, vruchten, thee.

't Is ook best, als je 's avonds pas komt, hoor!

'k Vond het leuk gisteren met de ‘aanbidders’.

Dag hoor!

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [7 oktober 1932]

aant.

aant.

Vrijdagavond

Lieve Menno

'k Ben net om 11 uur thuis gekomen en ik zit nu lekker nog even uit te puffen en op te warmen bij m'n gaskacheltje. Hoe is 't met je, heeft het griepje zich niet ‘doorgezet’? Was je op tijd Woensdag? Ik ontdekte de volgende morgen, dat mijn klokje wat achterliep; ik kwam te laat bij de tram en moest toen met de trein; zonde van de 50 ct, voor straf mocht ik geen kopje koffie.

Gisteravond was ik bij tante Griet, wel genoeglijk. 't Is een practisch ideale familie, maar er ontbreekt voor mijn gevoel toch altijd wat aan. Ze hadden in tijdschriften enkele dingen van je gelezen, maar begrepen er geen van allen wat van. Ik heb me daarover zeer verbaasd getoond. Ze vermoeden, dat je een tweede Dick Bartling bent; die filosophen! Ik heb aangeboden je eens te vertoonen, indien er geen bezwaren waren. 't Was me eigenlijk een beetje te min, dat ze je niet begrepen, tenminste dat Anne de neef je niet begreep, 'k heb beweerd, dat *ik* je zelfs begreep, dus...

'k Wilde hem nu wel iets van je leenen, maar wil het eigenlijk zelf niet missen, 'k vind het vervelend, als het weg is, heb je geen duplicaten?

'k Ging met 'n blauwe tram naar huis en ben toen heelemaal verdwaald. 'k Weet heelemaal niet hoe het kwam. 'k Liep ergens over te denken en wat te soezen en toen ik opkeek liep ik in een lange straat met boomen en wist heelemaal niet waar ik was; er volgde een plein met boomen en aangezien er bij de Zwolschestraat geen boom te bekennen valt, keek ik zeer vreemd op. Pikdonker, geen mensch te bekennen. 'k Voelde me door dat pleintje zeer verwant aan Dumay, moest alleen maar lachen. Aan een juffr. die haar hondje uitliet heb ik gevraagd, waar ik was. Leuvenschestraat,

je weet, die zoo gek rondloopt, ze heeft me toen weer een eindje op weg gebracht. Gekke gewaarwording is dat.

Vanmorgen, met dat prachtige weer, ben ik dwars door de duinen naar het strand geloopen. 'k Was volmaakt gelukkig met m'n woonstêe. 't Was er bedrijvig. Paarden die gebaad werden, een die allerlei passen moest leeren en nog een paar gewone paarden. 'k Heb geprobeerd de loop van een paard te construeeren, het is moeilijk, verder bespeurde ik vele honden, een meneer was bezig een groote herder te kammen en te borstelen.

't Was prachtig. Als ooit de wereld nog eens vergaat, dan zal het op zoo'n dag plaatsvinden. 'k Heb er vrede mee! Vanavond moest ik ‘surveilleeren’ op de studiezaal, een soldaat praatte te veel met twee meisjes, die fransche woordjes moesten leeren; dit wordt niet gedoogd.

'k Las het slot van ‘bed en wereld’. Arme Otten, om zoo gekweld te worden. 'k Wed, dat als hem werd toegestaan ‘dood te gaan’, hij toch nog maar zou weigeren.

Las je 't October nummer van de Stem al. Er staat een blijmoedig éénactertje in van Antonie Donker. Zéér geestig!! Over Menno, Eddie, Jan en Slau!

Dag hoor.

Groet Truida.

Ant

Zal je goed op je-zelf passen? Ik kom dus Woensdag 4 uur of tusschen 4 en 5. Morgen ga ik naar Zutfen. Schrijf nog even of je ‘goed’ bent. Dag hoor! Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 7 oktober 1932

aant.

R’dam, 7 oct.’32

Lieve Ant

Voor je naar Zutfen gaat, tusschen de bedrijven door nog even een paar letters. (Ik moet n.l. vanavond naar Zijlstra, om hem prijsopgave te vragen voor het drukken van ‘Uren met Coster’. Wij zijn nu van plan, om de exploitatie zelf te doen en voor deze gelegenheid een fictieve uitgeverij op te richten. Ik stel als naam voor: *Uitgeversbedrijf ‘Ethiek en Religie’*. Bouws zal natuurlijk als manager optreden).

Het speet me, dat ik Woensdag zoo naar was. Maar Woensdag is ook wel mijn ergste dag. Ik heb Donderdag enorm uitgeslapen en heb nu o.a. heftig spijt van de spaghetti. Betrof het de maag niet, maar de ziel, dan zou zooiets ‘berouw’ heeten!

Ik heb het hoofdstuk George-klap-Marie omgewerkt. De klap is nu verdwenen; George wordt ‘fatsoenlijk’, als hij Marie ziet, zij werkt zelfs bij zijn dronkenschap nog op zijn gentleman-instincten. Ik denk, dat het zoo beter is. Woensdag kun je het hier lezen. En nu verander ik er ook niet veel meer aan. Misschien heb ik a.s. Woensdag wel een nieuw stuk geschreven.

Je moet eens in ‘De Stem’ van October kijken, wat Anthonie Donker daar gepleegd heeft. Dat is gewoon van een gymnasiale geesteloosheid, die te denken geeft omtrent 's mans hersens.

Groet de Zutfensche menschen, alsook de dreven van mij!

En dan tot Woensdag 4 uur!

hart. gr. van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [14 oktober 1932]

aant.

aant.

aant.

Vrijdagavond.

Lieve Menno.

'k Kom Zaterdag en Zondag maar niet; 'k ben de heele week bijna nog niet thuis geweest; ik kan daar beslist niet tegen, 'k moet een zekere portie tijd voor mezelf over houden, anders word ik direct ongeschikt voor 't gewone leven en dat brengt allerlei narigheden met zich. 'k Heb me Donderdag al met open oogen verslapen en kwam te laat natuurlijk. Het is dus geen verbeelding; ik voel me dan langzamerhand doodongelukkig. 'k Ga Zondag eens lekker door de duinen wandelen; verder wat lezen en kousen stoppen en kraagjes opnaaien enz.

Misschien 's avonds eens naar de Bleiswijkstraat, maar dat weet ik nog niet, 't hangt van de behoefte aan gezelschap af. Verder moet ik wat aan 't werk. De heer Drijver met z'n godsdiensten hangt me nu al de keel uit, 'k wil het dus de volgende week klaar hebben.

Donderdagavond at ik met Vader bij de Koiters. Map was er ook + kind. Erg genoeglijk!

Vanmorgen dronk de Pipa bij mij een kopje koffie; de piano arriveerde, moest heelemaal uit elkaar worden genomen en kwam in stukken en brokken boven. 'k Heb hem nog niet in z'n geheel aanschouwd, want ik moest om 12 uur weg. Vanavond om 11 uur speel ik nog een deuntje, 'k vind het plezierig, dat hij er staat.

'k Heb op 't oogenblik dienst op de studiezaal, alwaar eenige meisjes aan een fransche vertaling zwoegen, en alsmaar met woordenboeken werken. Een soldaat is een brief aan 't schrijven, en trekt erge gekke gezichten, wat natuurlijk zeer mijn aandacht in beslag neemt.

Vind je goed, dat ik Maandag kom? Ik ga dan direct per trein vanaf Leiden. Ik denk dat ik *17.07* wel kan halen, anders 17.23. Kan ik bij jullie eten?

Vanmiddag zeer goed gedineerd à f 1. aspergesoep. Verder heb ik weinig beleefd, eenige keeren nat geregend. Bah, wat een weer. Morgenavond om 5 uur klaar. 'k Ga dan eerst wat boodschappen in de Bijenkorf.

Dag hoor!
Als ik niets hoor kom ik dus Maandag!
Dag!
je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 14 oktober 1932

aant.

Rotterdam 14 Oct.'32

Liefje

Je krijgt een mooi velletje postpapier, aangezien de blocnote op een oor na gevild is. Zoo even verliet mij mevr. Bos, die 'Prometheus' kwam terugbrengen. Zij was gelukkig niet zoo erg 'geestelijk' vandaag en at zelfs veel bonbons uit het schaaltje. Maar ik krijg toch altijd een hoogst onreëel gevoel bij zulk soort menschen. De 'geest' licht telkens met zooveel vuur uit hun oogen, dat ik altijd aan mijn creatuur mej. v.d. Wall moet denken.

Hoe gaat het nu met je verkoudheid? Als je weer een beetje gerestaureerd bent en je ook in staat voelt, mijn aanzijn te verduren, zou ik toch wel graag Zondag met je eten in den Haag b.v. Maar doe het niet, als je geen lust hebt te praten of anderszins! Ik zou zeggen, bel *Zondagmorgen ± 11 uur* even op, dan kan ik iets met je afspreken, al dan niet voor Zondag. Ik heb ook een manuscript van Eddy gekregen, dat ik je wou laten lezen (een verhaal van ± 60 pagina's).

Ik heb gisteren weer drie bladzijden geschreven. Nog steeds heb ik te veel ideeën, zoodat ik het gevoel heb, me te moeten haasten, om ze niet gedeeltelijk te verliezen of te kort te doen. Maar ik ben vandaag zoo *walgelijk* natgeregend, dat ik na een droogkuur voor de haard volkomen suf ben geworden.

Laten we ook eens gauw naar 'tante Griet' gaan! O ja, mijn moeder heeft geschreven, dat ze je op haar rondreis door het land graag bezoeken wilde. Maar het zal wel moeilijk gaan, aangezien zij alleen Dinsdag in den Haag is. Ze moet, geloof ik, 's middags in de Jurr. Kokstraat zijn bij een halfgare nicht, maar dan ben jij er niet.

Bel je dus even? Dag!
hart. gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 20 oktober 1932

aant.

R’dam, 20 Oct.’32

Lieve Ant
Hierbij een brief van Greshoff, die je wel zal interesseeren. Hij sluit zich ongeveer bij Wim aan. Ik weet het zelf langzamerhand ook niet meer. Heb ik me te veel op de ‘realiteit’ ingesteld? Ben ik een verre naneef van B. Bandt? Enfin, ik verloochen het boek *niet*, het is met overtuiging geschreven en een étappe van mijn leven. Wij praten er Zaterdag wel weer over.
Ik moet morgen ‘spreken’ met Emil Ludwig, voor de N.R.Ct., ± 4 uur Hôtel du Vieux Doelen, Haeg. Deze beroemde man houdt hier lezingen en v. Vriesland wil, dat ik hem op scherp zet. Ik vrees, dat de atmosfeer daarvoor wel niet al te best zal zijn! In het Zaterdagavondblad het resultaat.
Hoor ik nog even iets? Mama heeft je op allerlei nummers opgebeld Dinsdag, maar kon je niet vinden; het nummer, dat je had opgegeven, was verkeerd.
Dag! hart. gr. van
je Menno

N.B. Wil je na lezing Greshoff's brief *p.o.* doorzenden aan Eddy? Adres: *24* Av. du 11 Nov. 1918, *Bellevue* (S. et O.), *France*.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [21 oktober 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno.
Dank voor je brief van vanmorgen, maar ik had geen tijd meer terug te schrijven. Ik moest nl. een karpet koopen voor de voorkamer in de Rozenhoflaan. Moeilijk is dat! Je moet iets hebben, wat bij die ouderwetsche boel past en wilt toch niet iets koopen, wat je zelf niet mooi vindt. 'k Heb nu maar een paar op zicht laten sturen.
Aardige man, Greshoff. 'k Begrijp, dat het je een beetje dwarszit. Ik geloof ook wel, dat de opgave in ‘Dumay’ gemakkelijker is dan in H.C., maar komt daardoor een boek op een ander plan? D. is erg vlot, wel gevaarlijk vlot misschien; maar jou kennende geloof ik toch niet, dat je dat in een boek als D. moet verwerpen. ‘Bernard Bandt’ is dat het boek van Robbers?
We praten er Zondag nog wel over. De brief heb ik doorgestuurd naar Eddy.
Toen ik vanmorgen naar Leiden ging, zag ik op 't perron opeens Mechanicus. 'k Schrok wel even, want ik ben eigenlijk eenigzins bang voor hem. Maar hij kende me direct, dus was er geen ontkomen aan. 'k Verdenk hem sterk van Ottensche mentaliteit t.a.z. van ‘bed en wereld’. Maar ik was erg op dreef, stom eigenlijk, want ik weet,

dat hij me aardig vindt (op z'n Mechanicus's) misschien daarom. We hebben hevig zitten redeneeren; hij kwam net van ‘Ludwig’, die hij had geinterviewd. Stupide. 'k Heb hem aangeraden, zulks niet in het Handelsblad te verbergen; de menschen gelooven het toch niet.

Onthoud goed wat de man zegt. Naast de courant wensch ik nog mondeling verslag, jammer dat ik er niet ben.

Gisteravond zijn Map K. en ik met de Pipa naar de bios geweest! ‘Moderne bruidsschat’ of zooiets, Martha Eggerth. Wel leuk het geheel. Alleen een walgelijk dansende juffrouw op het tooneel, een Spaansche moest het verbeelden, ze zag tenminste eenigzins olijfkleurig. De pipa vond dat ze eens in 't bad moest. Z.Ed genoot zeer (niet v.d. juffr.!), tracteerde op ‘Norico ijschocolade’ in de pauze en op een taxi na afloop.

Leuk uitje! Map is heusch erg aardig, jammer dat ze zoo'n man als Louis genomen heeft, een goedzak, maar verder ook niet veel.

Wat een storm hè, Dinsdag. 's Morgens ben ik naar het strand geweest. Op de werkrooster stond anders [?] ‘Drijver, de godsdienst’ dus ik had ook nog het leuke gevoel eruit te knijpen. 'k Ben onverbeterlijk, geen grein plichtsgevoel, maar als het toch *zulk* weer is, kan niemand dat toch van je eischen? 't Was hier reuze! de zee kookte gewoon (mooie uitdrukking, maar 't is werkelijk zoo!). 't Was jammer genoeg net eb, 's middags stond het water tegen de boulevard. 'k Woon hier toch goed. 't Was anders levensgevaarlijk, de dakpannen vlogen over de straat.

'k Heb vanmiddag ‘Lijmen’ uitgeleend, aan een aardige meneer, al was het een sabeldier.

Vervelend, dat je Moeder voor niets opbelde. 'k Ben ook zoo stom in 't onthouden van nummers; m'n gironummer onthou ik aan een jaartal. Ik zal haar even schrijven.

Ik kom langzamerhand wat op dreef. 'k Verheug me nu zeer op Zaterdag en Zondag. Ik ben niet zoo zelfstandig, als soms wel lijkt.

Ik neem de trein weer van 5.07 uit Leiden. 'k Ga dan direct door naar de Bijenkorf. Met welke tram? maar dat vind ik wel uit! 'k Zal m'n koffertje maar in depôt geven.

Dag hoor.

Tot ziens!

Veel gr.

je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [26 oktober 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno.

Kom toch Vrijdag maar op de gewone tijd en niet alleen 's avonds, zooals ik Zondag vroeg. 't Is anders de moeite haast niet waard en 'k zie je zoo graag. Maar wil je dan

hier in Scheveningen komen? Ik kan dan voor die tijd al m'n zaken op orde brengen; je krijgt dan thee met banket.

Schrijf je nog even? Ik kom je dus *niet* halen. Gisteravond heb ik me in de Bijenkorf gestationeerd. De hypotheek der petten is binnen. Veilig gevoel.

Morgen (Donderdag) heb ik middag en avonddienst. 's Morgens vrij. Ik moet dan nog eenige inkoopen doen.

Dag! Schrijf je nog even.

je Ant

Neem je Filmliga voor me mee?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Rotterdam, 26 oktober 1932

aant.

aant.

L.A.

Ik neem *Vrijdag* den trein van *15.45* en ga dan dadelijk door naar de Zwolsche straat.

Tot dan! Ik heb mijn eerste hoofdstuk afgeschreven.

hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Bellevue, 31 oktober 1932

aant.

Bellevue, 31 Oct.'32

Lieve Ant

Meer dan één kort briefje zal ik je wel niet kunnen schrijven, want de tijd vliegt om en is eigenlijk belachelijk kort. Je ontving zeker de foto van graaf Bouws? Ik ontving die precies voor mijn vertrek.

Het 'logeert' hier erg gezellig. Bellevue is een dorp in optima forma onder de rook van Parijs, landelijk, maar een kwartier sporen van Montparnasse. Ik slaap op een uitstekende divan. Eddy en Bep zijn alleen *niet* morgenziek, zooals ik meestal; om 8 uur klinken er al disputen over engelsche en fransche auteurs. Wij hebben eergister chineesch en gisteren n.b. grieksch gegeten, beide bijzonder lekker en nog goedkoop

ook. Vanavond gaan wij naar het Casino de Paris, waar de revue ‘Sex. Appeal 1932’ loopt, die nogal aardig moet zijn.

Eddy vindt het eerste hoofdstuk ‘Ingebeelde zieke’ *uitstekend*. Hij heeft er niets op aan te merken.

Het debat is naast mij al weer aan den gang. Over de omkoopbaarheid van schrijvers... De toon is heftig geworden. Ik eindig. Je hoort nog wel iets.

Dag! Dag!

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Parijs, 31 oktober 1932

aant.

aant.

Het Toeval

(Situatie-teekening van café ‘Flore’)

x ingang, x E. du Perron, x M.t.B., x Mevr. Du Perron, x A. den Doolaard (s'enfuit sans bruit)

Menno

Bep

En nog ben ik in staat om zonder beven te teekenen. Eddy

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Amsterdam, 3 november 1932

aant.

aant.

Donderdag

L.A.

Deze kaart als een bewijs van mijn vlotte overkomst; afgebeeld ‘mijn’ vliegtuig. Promotie ook heel aardig, alleen ben ik nu ‘naar’.

Ik kom dus Zaterdagavond in Zutfen, schrijf trein nog daarheen.

Je telegram werd onder goedkeurend gemompel aan tafel voorgelezen. Oom Jan zei, dat ik bloosde. Dat is niet waar.

Dag!

hart.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], 3 november 1932

aant.

aant.

Lieve Menno

Dank voor al de levensteekens. Vanavond kwam het vliegtuig binnen, het zweeft nu over m'n schrijftafel, alwaar ik met een genoeglijk gevoel allerlei nuttelooze dingen verricht.

'k Ben benieuwd naar de mondelinge verhalen van al je belevingen. 't Was erg kort zeker, de logeerpartij in Parijs. Ik vind het wel goed, dat je weer terug bent; 'k vertoon de laatste tijd bedenkelijke sentimenteele gevoelens, seniele aftakeling, 'k loop oòk tegen de 30 en word dan misschien op een andere manier kindsch. De logeerpartij van Mineke verliep naar wensch; het afscheid weer eenigszins nat.

Zondagavond zijn we naar Tarzan geweest. Mijn geldmiddelen zijn door die uitgangen bedenkelijk uitgeput. 'k Loop sinds 1½ dag met 3 portemonnaies rond, één leeg, één 3½ ct + glazen knoop; de derde bevat een dubbeltje + 1 sleutel. 'k Heb m'n maaltijd ‘geleend’ vanmiddag, erwtensoep. Verder had ik gelukkig nog wat in huis. Zaterdag in ik nog iets van de giro voor de reis.

Mineke schreef, dat ze een ansicht van je gekregen had, goede beurt! Ik kreeg een briefje van m'n ‘schoonmoeder’!

't Is druk op de Leeszaal, 'k hoop dat het losloopt *3 nov. 1931*. Dure spreker in Zutfen voor 't Instituut voor Arb. Ontw.!

Dag! Tot Zaterdag in de Rozenhoflaan, gezellig!

Groet de familie. Bedank je moeder zéér voor haar briefje.

Dag!

tuut

v. Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [na 3 november 1932]

aant.

Lieve Menno.

Je bent een schat; 'k wist niet, wat ik bespeurde. De bijstand was ook zeer noodig; Dinsdagavond kon ik geen spat uitvoeren, 'k was beroerd van die purkerij [?], maar 't heeft reuze geholpen. Gisteravond goed opgeschoten. 'k Kom nu wel klaar, geloof

ik en kan morgen het duitsche boekje wat doorlezen, 't gaat veel gauwer, als je niet alles op hoeft te schrijven.

Ik heb geruild en ga dus vast Maandagmorgen 10 uur weg. Zie dus maar, wat je doet. Schiet je goed op, naar je zin? 'k Ben blij je Zondag weer te zien!

'k Heb net mijn maal in de Turk verorberd, boerekool met rookworst en ga zoo weer ter Leeszale. Lies v.d. Bergh v. E. is in den Haag gelogeerd, ze zal morgenavond wel komen, maar ik heb weinig tijd, schrijf me dood. Maar 'k schiet reuze op, als de tijd zoo dringt.

Verder niets geen nieuws. Groet ze allemaal en zeg je moeder, dat ik het prettig vond. 't Is koud hè, maar wel lekker frisch weer.

Dag hoor.
tot ziens!
tuut v. Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Rotterdam, 24 november 1932

aant.

aant.

24 Nov.‘32

L.A.

Vanmiddag heeft Wim zich aangemeld om te komen week-enden. Wat doe jij? Kom je Zondag tegen de koffie? Of neemt de Sinterklaas je dan in beslag? Ik hoop heusch van niet, want ik zou het ongezellig vinden, je dezen Zondag niet te zien, terwijl ik toch ook moeilijk Wim aan zijn lot kan overlaten. Dus: als je geen behoefte hebt aan kluizenarij en gebed, kom dan! Laat me nog even iets hooren, ja?

Van Eddy twee uitvoerige brieven; bij de tweede heeft hij je ‘aanbieding’ al ontvangen, waarover hij je zal schrijven en nu al wel geschreven zal *hebben*. Ik ben benieuwd naar zijn antwoord.

Ik heb hier ook een mooi nummer van *Filmliga* voor je! Dus kom maar!

Dag! in haast, hart.gr. van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [na 24 november 1932]

Lieve Menno

Vanavond een brief van Eddy, hij slaat het niet af, maar voorloopig is het niet noodig; de brief zal ik meenemen. Dus dat is weer in orde. 'k Heb even een cartje teruggeschreven vanavond.

Met de Pipa samen in de v. Bleiswijkstraat gegeten. Hij was eenigszins onrustig, moest aan 't woord vanavond, defensie, aanval op de 'Christelijke' regeering. Hij vreesde, dat de voorzitter hem af zou tikken, als zijnde niet aan de orde. 'k Heb hem een waarschuwing meegegeven aangaande de preektoon.

Mantel - hoed, japon zijn gearriveerd. De eerste valt zeer in de smaak, de laatste ook wel, de hoed lijkt wel 'pet'. Enfin, 'k zal er morgen nog eens op studeeren. Van de jas ben ik werkelijk zeer verrukt.

Weet je al, dat ik m'n haar anders ga doen? Maar 't moet eerst nog wat aangroeien. 't Zal beeldig worden.

Vanmiddag ben ik drijfnat geworden, zooiets als Ruurlo, verder kletste ik nog middenin de Breestraat languit over de straat; ik doe dat heel handig meestal, zoodat er ook nu zelfs geen kous stuk was. Gelukkig had ik mijn taschje opgeborgen, zoodat daar geen smetten op zijn gekomen, verbeeld je. 'k Ben er toch zoo mee in m'n schik, echt!

Gisteren, tijdens mijn diner in de Turk, heb ik mij ettelijke malen gepoederd en besnoten, alleen maar om het open te ritsen. Zeer genoeglijk, gemakkelijk en smaakvol en chique enz.

Ik zal dus maar komen Zondag? Waarschijnlijk kom ik dan vast Zaterdagavond 11 uur, 'k weet het nog niet zeker, hoor! Anders zien jullie me wel Zondag verschijnen tegen 12 uur; terwijl ik het neerschrijf lijkt me dit laatste weer waarschijnlijk.

Moest de Heer v. Vriesland op dat snertstukje over Forum nu zoo lang broeden. Lijkt me wat gezocht. Je ziet, dat je nog weer duidelijker moet schrijven, daar hij ook al vindt, dat je de waarde van de kunst aantast.

Ben je alweer opgeschoten met schrijven? 'k Ben zeer benieuwd. Morgenmiddag ga ik een poosje winkelen; morgenavond hoop ik nog wat te werken; 'k schiet weer niets op.

Heb je al een boek voor Truida bedacht, doe zulks alsnog.

Dag hoor, tot ziens.

'k Verlang wel eens een beetje naar U.Ed.

Dag,

je Ant

Bij bestiering Gods, vergat ik deze op de bus te doen vanmorgen. Ik vond je briefkaart. Ik kom dus Zondag tegen de koffie. De brief van Eddy sluit ik hierbij in. 'k Ga een beetje naar bed, heb vanmiddag vrij en ik ben zoo moe als een hond. Dag hoor tot ziens. 'k Verheug me op de Filmliga!

Dag hoor.

Ant.

Groet Truida.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Rotterdam, 30 november 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 30 Nov.'32

Lieve Ant
Deze week heb ik zoo heftig aan mijn boek geschreven, dat ik nog geen moment zelfs aan den Sint heb gedacht. Het is vreeschelijk, maar ik nader nu ook het eind van cap. II. Ik geloof zelf, dat het goed is; maar je moet het maar eens gauw lezen, als het af is.
Vrijdag wou ik met je in den Haag eten; we kunnen dan altijd zien, wat we daarna doen. Ik kom dan *17.41*, als je dat niet te vroeg is en hoop je aan het station te zien. *Zonder tegenbericht* reken ik daar maar op!
Gisteren met Vic v. V. gedebatteerd. Hij is zeer ad rem, maar hij liegt zichzelf veel voor, geloof ik. Wij zullen waarschijnlijk een debatvoorstelling geven voor de Rott. Kring. Dat lijkt me wel leuk; je moet dan ook komen! Waarheidsgehalte heeft zooiets niet, maar het kan zeer amusant zijn.
tot Vrijdag dus, 17.41! Dag!
hart. gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Rotterdam, 1 december 1932

aant.

aant.

Donderdagmorgen

L.A.
Onze geschriften hebben gekruist. Laten we dan afspreken, dat ik in de middag kom, zoo *tegen 5 uur*; want ik moet vooraf eenige noodzakelijke boodschappen doen, om toch in den St.N.-ritus te blijven; trouwens, als 'terzijde' is het heel leuk.
Je moet de groeten van Eddy hebben!
h.
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 8 december 1932

aant.

R’dam, 8 Dec.’32

Lieve Ant

Omdat ik dacht, dat wij hadden afgesproken, dat jij eerst over den Sint zou berichten, heb ik gewacht met dit briefje; maar blijkbaar vergis ik me en dus riskeer ik een kruising van twee schrijvens. Je pak was werkelijk *geniaal* en iedereen was volkomen gelukkig met wat erin zat. Hulde voor de ingebonden Gautier en de prachtige tabakszak, die natuurlijk al in gebruik is. En voor de anecdotische Norit en de drank! Truida was ook buitengewoon vereerd met de sjaal; zij heeft je, meen ik, al geschreven. - Is mijn pak goed aangekomen? En was de inhoud naar je zin? *N.B.* Was het geheimzinnige pakje met aardappels ook van jou?

Zaterdag kom je dus op den gewonen tijd? Ik ben dan aan den trein.

Het hoofdstuk over de intelligentie is af. Het nieuwe, ‘Nietzsche contra Freud’, staat op stapel, maar ik ben er nog niet aan begonnen.

Gisteren een mooie brief van oom Jan uit Tiel, om voor het ‘Démasqué’ te bedanken: ‘Ge zijt me veel te destructief, gooit alle normen weg, en wat komt er voor in de plaats?’ Maar een heel aardig briefje! We moeten er binnenkort maar eens heengaan, het zijn beste menschen.

Nu, tot Zaterdag dus! Dag!

hart. gr. van

je Menno

Heb je ‘Forum’ gekregen? - Vestdijk schijnt ook weer wat beter te zijn; ik ga hem Donderdag opzoeken.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [na 8 december 1932]

aant.

aant.

Lieve Menno

Je bent een gezellige vent. Ik vind nog steeds, dat ik het niet beter had kunnen treffen. 'k Was erg blij met het kleine pakje en deszelfs inhoud.

Het jasje is al in gebruik, geweldige luxe, ‘saut de lit’ noemt men zooiets, geloof ik. Alleen jammer dat het ‘sauter de lit’ bij mij altijd zoo'n moeite kost, zoodat ik dan wel nooit zoo'n mooi gewaad zal aantrekken. Ik werk dan meer met koud water. 'k Gebruik het maar meer voor het sauter in bed, en lig er lekker in te lezen. 'k Heb een licht griepje besteld om er eens in te kunnen prijken.

Met het boek ben ik ook erg blij. Ik zal het als gebedenboek in dienst stellen. Het verdere is ook allemaal in gebruik, 't was een gezellig pak.

Jullie hadden 't ook genoeglijk, hè. Vond je 't leeren bandje mooi?

'k Was blij, dat Truida tevreden was met de geschenken.

'k Zit te zwoegen op de excerpten. Nog steeds ben ik in de Kerk verdwaald. De Heer Binnerts, zijn geest dan, leidt mij nu rond. 'k Hoop eens op te schieten, maar 'k lees aldoor liever wat anders.

'k Heb een lekker stuk Droste letter mee veroverd en zit daar nu op te sabbelen, een poot van een A.

De goede Sint heeft mij ook heel goed bedacht. 'k Heb hem Maandagmorgen in alle vroegte van de boot gehaald en toegewoven. De Binnendijken waren weer als vanouds in actie. Ik kom dus zaterdag, 5.07 uit Leiden en ga naar de Bijenkorf, als ik niemand zie.

Heb je al bericht van Lies v.d. Bergh v. E.? Ga er maar eens heen in de Kerstvacantie.

Dag liefje. Tot ziens. Groet Tr.

je Ant

Forum gekregen. Dag!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 19 december 1932

aant.

R'dam, 19 Dec.'32

Lieve Ant

Zooveel pech heb ik, al reizende, nog niet gehad! Ik miste den trein in Antwerpen, miste daardoor Greshoff aan het station, miste daardoor Roelants (die gelukkig later weer opgeduikeld werd); en den volgenden dag kregen we, rijdend met de auto van een meid van Gr., een lekke band, die ons anderhalf uur ophield, omdat de crick brak! Zoodoende liep alles in het honderd en kon ik je zelfs geen briefkaart sturen. Overigens was het bijzonder prettig; het 'Bal des Cinémas' was belachelijk, stampvol en gebaad in een kooktemperatuur, maar als Spektakel werkelijk heel interessant. De filmsterren zagen we haast niet, maar des te meer Belgen in allerlei formaat. Elsschot was helaas niet gekomen, zoodat ik dien legendarischen man nog voor de toekomst mag bewaren. –

Vannacht werd ik om *2 uur* (!) wakker geschrikt door luid gebel; ik dacht aan allerlei rampen, maar het was... een teeder telegram van Victor! <Niet voor *mij*, zooals je wel begrijpt!> Dat hij doodvalle! Ik heb hem nu toch eens een ironisch briefje geschreven, met het verzoek zulke missives voortaan *voor* 12 uur te laten bestellen. Vermoedelijk heeft hij gedacht, dat ik nog in Brussel zat...

Ik hoop je in de vacantie een brief over 'vorm en inhoud' te schrijven. Nu ben ik alleen maar verlangend naar de vacantie. Ik kom *zeker* één van de Kerstdagen in Zutfen, schrijf je daarover uit Eibergen nader. En voor de rest: duim voor een inspiratoire periode, want ik *moet* schrijven.

Veel liefs, van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], 19 december 1932

aant.

aant.

aant.

Lieve Menno

'k Heb zin om even te kwebbelen; 'k zit nog steeds in huis en ’t verveelt me nu. Niet, dat ik me verveel, maar ik moet aldoor andere dingen doen, dan ik zou willen en de eenzaamheid verveelt me eenigzins. Een mensch is daar ook niet voor geschapen, 't is bij tijd en wijle toch een gezelligheidsdier. Met het werk schiet ik vanavond niet op; 't is hiernaast lawaaig, de Heer Koster zingt liedjes met valsche guitaarbegeleiding. 'k Heb nu 15x m'n kamer op en neer geloopen, 140 stappen, je wordt zoo stijf van al dat zitten. 'k Heb m'n excerpten omtrent de kerk en haar stroomingen allemaal uitgewerkt, heb verder niets anders gegeten als steeds maar weer macaroni, die ik niet meer kan zien, zoodat ik die beide begrippen, kerk en macaroni, niet goed meer van elkaar kan scheiden en van beide misselijk ben. Maandag ga ik over op het Bankwezen en verlustig mij dan in groote sommen op papier. Ik wilde wel graag een mooie avondjapon daarvan koopen. Morgen ga ik er weer uit, eet in de v. Bleiswijkstraat, 'k heb nog wel een dikke keel, maar 'k heb er schoon genoeg van. Vanmorgen tot 12 uur heb ik me aan Couperus gewijd, maar ik werd er zoo somber van en wat ongeduldig.

'k Vond het zoo plezierig, dat je hier was Donderdag. Ik bestudeer mezelf met veel genoegen tegenwoordig en verheug me, dat ik me zoo geheel normaal ontwikkel, al is het dan wat langzaam, maar dat is ook wel weer goed geloof ik, anders loop je de kans, dat je achter je eigen ontwikkeling aanloopt.

Toch vind ik de liefde wel lastig. Een vrouw is ook een raar wezen. Verlang jij eigenlijk wel eens erg naar mij. Je denkt natuurlijk wel eens aan me, tenminste dat veronderstel ik, maar verlang je wel eens erg naar mij? Gekke Antje, hè.

'k Ga naar bed, gewapend met de brieven van je vriend Nietzsche voor de Zondagmorgen. 'k Geniet erg van het rose jasje, 'k vind het aldoor gezelliger.

Woensdag heb je lekker vacantie, geluksvogel. Je mag me dan als troost uit Eibergen wel een gezellige brief sturen, je hebt dan de tijd, een echte ‘lulbrief’. Vergeet vooral ‘inhoud en vorm’ niet voor me te bespreken ook waar het de waarheid als een koe betreft, al laat zich zoo'n waarheid niet bespreken, maar alleen aanduiden.

Verder heb je je vouwbeen hier laten liggen, moet ik het terugsturen, of zal ik het met Kerst mee naar Zutfen nemen. Lastig, zeker, om het te missen.

Hoe was het in Brussel op het nachtfeest? Nu geliefde, ik zeg U wel te rusten. Groet allen in Eibergen. Misschien heb ik morgen nog wel wat meer te berichten, maar ik beleef niet zoo erg veel.

Dag!
je Ant

Ik ben toch ook nog je ‘vriendin’?

Zondagmiddag

Vanmorgen moest ik opeens denken aan die Mijnh. v.d. Meulen. Ik vind toch, dat jij in deze questie ongelijk hebt.

Je wilt toch ook dat iemand, die z'n geld in zooiets steekt, daarmee tevens te kennen geeft dat hij belangstelling voor de affaire heeft. (Anders zou je naar een rijke Rotterdammer kunnen gaan, Mees b.v., en hem f 00 vragen, om jou een plezier te doen.) Je verwijt dus de heer v.d. Meulen eigenlijk, dat hij niet geabonneerd is op Forum, wat toch eigenlijk absurd is. 'k Geloof meer, dat het eenige overgevoeligheid bij je is, aangaande Eddy, begrijpelijk. Tenzij, c'est le ton, qui fait la musique, ‘'k weet niet of ik het zal doen, maar laat me dan maar eens zien’. Dan is 't wat anders. Verder, als je zaken gaat doen, schijn je je ook zakelijk te moeten gedragen, 'k ben blij, dat je dit zoo slecht af gaat.

Vanmorgen, 20 bladz. brieven gelezen, wat voor jou niets, maar voor mij heel wat zeggen wil. Ik begrijp nu ook, waarom je op 't oogenblik zoo graag ‘brieven’ leest. De menschen staan er zoo zonder omhaal van woorden.

'k Ga nu weer aan 't werk, 'k ben heel alleen in huis, ik moet daar van profiteeren. Ik kan me slecht concentreeren, dat *verdriet* me zeer (mooi woord). M'n keel gaat veel beter, ziet er niet zoo naar meer uit, vanmiddag neem ik een taxi naar de Koiters; 'k verlies m'n stem bijna, toch geniet ik zeer van m'n ziekte. Morgen ga ik er weer uit en Dinsdag weer naar Leiden. 'k Ben niet schoolziek hoor! Had je 't goed in Brussel, bij Oome Jan?

Dag hoor,
Tuut v Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 20 december 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 20 Dec.’32

Liefje

Het noodlot laat onze brieven in den laatste tijd telkens kruisen. Je hebt de mijne, die ik na Brussel schreef, nu zeker wel ontvangen? Ik ben blij, dat je je ziekte periode even uitbuitte voor deze brief. Eigenlijk was ik volkomen gewetenloos naar Brussel gegaan, in de meening, dat je er niet zoo erg aan toe was. Maar als je er nu maar

weer uit bent, ben ik gerust en mijn geweten is niet zoo sterk. Ik zelf geef al een paar dagen heesch les; helaas geen reden om erin te blijven.

Zoo dadelijk moet ik mijn koffer pakken, voornamelijk met Freud en Nietzsche. Natuurlijk vergeet ik van alles, toch verheug ik me over het weerzien van Laelaps; de menschen in Eibergen, eerlijk gezegd, bedenk ik altijd pas in de tweede plaats. Kun je eigenlijk niet één van de Kerstdagen naar Eibergen komen? B.v. als ik nu 24 in Zutfen kom en 25 blijf, zouden we 's avonds naar Eibergen kunnen gaan en er 26 overblijven. Wim is er dan ook. Maar waarschijnlijk ben je liever de volle tijd in Zutfen. Zie maar, wat je doet. Concludeer hieruit alleen, dat ik er begeerig naar ben, je voortdurend bij me te hebben. Angstattaques heb ik niet meer (nog wel eens gehad, in September, toen ik aan dat lamme geleeraar niet kon wennen. Ik zit vol atavismen, maar dat hindert niet. Je bent een volkomen begrijpende vrouw, dus ik heb niets te 'angsten'. Het lijkt me al maar beter, om te trouwen!!) Ik begin werkelijk aan de mogelijkheid van een huwelijk te gelooven. Nu ik eenmaal zoover ben, bestaat er kans, dat mijn goede kant voor het huwelijk zich voorspoedig ontwikkelt. Als de slechte (de puur-aesthetische) zich laat gelden zooals tegenwoordig, riskeer ik alles graag. En ik geloof, zelfs jou tot dat risico te durven inviteeren. – Het huwelijk van de Greshoven is aardig; de Siameezen en de twee jongens zijn bovendien geschikt. Alleen zou ik op den duur niet aan belgische halve zindelijkheid kunnen wennen; op waschtafels en analoge dingen stel ik krenterige zindelijkheidseischen.

In de quaestie v.d. Meulen is het inderdaad le ton qui fait la musique. Natuurlijk, als hij er werkelijk niets van *wist*, zou ik hem proefnummers zenden. Maar zijn brief is zoo'n echte brief van een 'man van smaak', die liever geen harde woorden hoort en die zeker niet wil financieren. Neen, ik laat hem doodvallen. Zonder veel ergernis, maar eigenlijk met pleizier. Het geld sleep ik wel ergens anders vandaan.

De brieven van Nietzsche worden pas tegen zijn 30ste jaar bijzonder goed. De jeugdbrieven zijn nog aandoenlijk-duitsch. Het is een heerlijke man, die Nietzsche. Stel je voor, dat hij niet geleefd had! Dan zou ik minstens 5 jaar langer over bepaalde momenten van mijn ontwikkeling hebben gedaan!

Nu, uit Eibergen weer meer. Morgen ben ik dus daar. Ik hoop er goed aan den gang te komen.

Dag! Ik verlang heusch vaak naar je, maar mijn natuur brengt mee, dat ik alleen van dat verlangen al een zekere geluksemotie onderga. Dus, lieve vriendin en geliefde, veel liefs van

je Menno

Hierbij een gezellige brief van Eddy ter lezing. *Meebrengen naar Zutfen!!* Niet vergeten, want er staan allerlei 'feiten' in, die ik onthouden moet.

Neem het vouwbeen mee naar Zutfen!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

[Scheveningen], [na 20 december 1932]

aant.

aant.

aant.

Lieve Menno.

'k Was erg blij met de beide brieven. 'k Pikte ze beide 's morgens, bij 't gaan naar de tram op. 'k Lees ze dan pas halfweg Voorburg, heb er dan een beetje langer plezier van.

Verder stuur ik je een alleraardigst boek. Zou je daarvan niet een uittreksel voor me kunnen maken? 'k Stel me zoo voor, dat de inspiratie niet eeuwigdurend is; die tusschenpoozen zou je dan zoo nu en dan kunnen benutten om je te begeven in deze prachtige lectuur. 't Hoeft niet lang te wezen, 4 à 5 bladz. De kleine letters zijn van de plaatjes, alleen de voornaamste afb. hoef je te bewerken. Doe het maar. Jij hebt het *zóó* klaar, voor mijn hersens gaat dat niet zoo vlug. Als je heelemaal geen zin hebt (je ziet ik veronderstel geen zin); ('t is zoo aardig om je eens op te offeren, vooral zoo tegen Kerstmis, je kan dan de confrontatie met Jezus met gemak doorstaan, terwijl zonder dit karwei, 'k weet het niet...) moet je 't nu direct terugsturen, anders krijg ik met Kerst wel inlichtingen; 't moet uiterlijk Donderdag 29 Dec. klaar zijn. Ik kan het dan zelf wel in de tram lezen. Ik ben vandaag en morgen nog op de bank, en ga vervolgens in één lesuur de heele geschiedenis door.

'k Heb nogmaals moeten constateeren, dat uittrekken zeer stompzinnig werk is. Je hoeft het boek heelemaal niet te *begrijpen*, dat doet er weinig toe. Je kan zoo heerlijk met frases werken. Gisteren zette ik de prachtzinsnede: '*De quantiteitstheorie laat zich alleen op deductieve wijze verklaren*'. Begrijp jij het. Ik niet of weinig, de heer van Nierop gaf ook geen duidelijke uitleg. Maar juffr. Berends begrijpt het toch ook niet, maar 't staat goed. Verder lees ik dit alles met plezier, 'k heb wel een economische knobbel.

Verder beleefde ik vanmorgen iets erg plezierigs. 'k Werd om 7 uur wakker en herinnerde me opeens een begin van een gesprek met Oom Cor, deze zomer. Er kwam toen direct bezoek en hij kwam er niet meer op terug; gelukkig, want ik weet *nu* bewust, dat ik er op dat oogenblik mijn opinie onmogelijk tegenover kon stellen, omdat ik nog niet *zeker* wist, wat ik er van dacht. Over kerk en godsdienst natuurlijk. Opeens had ik van morgen het heele pleidooi klaar, het heele gesprek zelfs, de antwoorden en interrupties van Oom Cor zelf inlasschend. Zelfs tante Diet kwam een keer om de hoek. 't Was toch zóó komisch, wel drie kwartier ben ik aan 't woord geweest, in stilte natuurlijk want seniel ben ik nog niet. 'k Had het op willen schrijven, maar had de heele dag geen tijd ervoor, en nu is 't me niet belangrijk genoeg meer. Maar 't was toch zoo keetig [?], 'k heb er de heele dag plezier van gehad.

Je alinea over het huwelijk kon me niet anders dan geruststellen. 't Lijkt mij soms ook héél prettig en ik houd wel veel van je, dus het risico is zoo klein mogelijk. Wat de 'reine' waschtafel betreft, daarin ben ik het ook weer roerend met je eens. 't Zou anders beslist een reden tot echtscheiden kunnen worden, meer dan een verschil in geloof, of wat ook.

Wat een pech had je anders.

Dank voor de brief van Eddy, 'k vond het leuk om het te lezen, al ken ik al die 'werken' niet. Wat is dat toch voor boek die 'Liaisons dangereuses' en de heeren Valmont en Merteuil heb ik nooit ontmoet, ik *weet* niet veel.

Nu de kerstdagen. 'k Wil best een van de dagen in Eibergen komen, want ik heb de Dinsdagmorgen ook vrij gevraagd, omdat ik dan naar van Lennep wilde. 'k Hoef dan pas Dinsdagavond weg. Maar ik ga vermoedelijk liever niet Zondagavond al weg, want ik stel er erg prijs op dan thuis te zijn; Vader is er dan geloof ik ook; maar

we zouden dan direct 2de kerstdag 's morgens kunnen gaan. Je moet nu maar eens zien, wat je hiervan denkt. Ik ben de 24ste, Zaterdag, pas kwart over negen in Zutfen. Je kunt ook Zondagmorgen komen, tot Maandagmorgen, als dat t.o.v. de Eibergenaren beter is; 't lijkt mij ook niet ongeschikt deze regeling, Mineke krijgt dan Zaterdagavond de volle portie van de aandacht en is die ook weer tevreden; ze zullen vóór 9 uur wel naar 't kerstfeest in de kerk gaan, zoodat er voor 9 uur wel niemand thuis zal zijn. Maar je moet zelf maar zien. 'k Hoor het nog wel even.

'k Verheug me, om 2de kerstdag met jou en Laelaps een eindje te wandelen!

Hoe is de verbinding met Eibergen, hoe laat kan ik 's morgens weer weg en hoe laat 's avonds 't laatst?

Dag liefje, nogmaals bedankt voor de epistels.

Dag,
je Ant

Brief v. Eddy sluit ik hierbij maar in, anders vergeet ik hem vast.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Eibergen, 21 december 1932

aant.

Eibergen, Woensdagav.

Lieve Ant

Hierbij gaat het manuscript, dat ik je met zwaar gemoed beloofd heb. Het viel, eerlijk gezegd, nogal mee, omdat ik het meeste wel zoo'n beetje wist. Het is zoo beknopt mogelijk, minder ging niet. Als je er zelf wat uit wilt weglaten, heb *ik* geen bezwaar wegens auteursrechten. Ik kon het zoo gauw afmaken, omdat ik gisteren juist een geschikte pauze in de schrijverij kon maken. Nu ga ik van een welverdiende leesrust genieten. Diderot!

Zondag dus 12.15! Is van Lennep meegevallen? Of heeft hij je erg geplaagd? Dag!

hart. groeten and so on
van je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Eibergen, 22 december 1932

aant.

aant.

Eibergen, 22 Dec.’32

Lieve Ant

Godbewaarme, wat een raar boekje! Er is veel christendom voor noodig, om zooiets alleen zelfs maar door te lezen! Maar ik wil wel mijn best doen; je zult nu alleen eerst moeten zeggen, *wat* ik moet doen, want dat begrijp ik nog niet. Ik heb nooit een uittreksel gemaakt in dezen zin. Dus verschaf me met Kerstmis de noodige inlichtingen. En vertel me dan meteen je theologische ‘twistgesprek’ met den Kloet.

Ik ben gisteren in Amsterdam geweest, om met v. Kampen de uitgave van ‘Coster’ te regelen. Het is in orde. Geen ongeschikte man, die v. K., en altijd goed hem achter de hand te hebben tegenover Zijlstra. Hij *lonkte* trouwens al. – Ik logeerde bij de ter Haars, waarvan de vrouwelijke helft er slecht aan toe was; stembanden-pech, ik ben er niet erg gerust op. (Zij heeft n.l. suikerziekte). Een poging om de oude Verschuur op te zoeken mislukte. Op den terugweg werd ik ‘aangesproken’ (het was avond) door een dame, die mij aanriep met den bekenden titel ‘meneertje’. Ik moest toen wel luisteren, maar zij had verder niets aardigs te vertellen. Pas dus op met dat woord, want ik zou er door op het slechte pad kunnen komen!

Proeven van ‘Dumay’ voor *Forum* gecorrigeerd, twee eerste hoofdstukken 33 pagina's. Ik heb er boven gezet: *voor A.F.* In het boek komt het dan voluit, maar ik wil de menschen eerst een beetje nieuwsgierig maken. Bij overlezen beviel het me toch wel; vooral de Marie-stukken.

Laten we dus voor de Kerstdagen afspreken: Ik kom 1e Kerstdag 's morgens *12.15*; wij gaan dan 2e Kerstdag *9.57* naar Eibergen. Dan geloof ik dat wederzijdsche families ook wel hun deel krijgen van deze twee kostbare psyche's.

Als ik nu maar heilig vuur krijg (heilig hoeft niet eens), zoodat ik opschiet! Bid voor mij!

Ik heb een *proefnummer* ‘Forum’ naar je leeszaal laten sturen.

Dus zonder tegenbericht: 12.15 in Zutfen.

Dag!

hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 9 januari 1933

aant.

Rotterdam, 9 Jan.’33

Lieve Ant

Heb je er iets tegen om Woensdag hier te komen? Ik ben n.l. erg court d'argent en moet sparen, om mijn pak te kunnen betalen. Als je dan met den gewonen trein komt, haal ik je af en wandel met je naar de Beukelsdijk, die binnen een maand je echtelijke woning zou hebben kunnen zijn (pro forma dan!) als je gewild had. Maar ach...

Zonder gekheid, neem me die gekheid van dat overhaaste huwen maar niet kwalijk! Ik wou er eigenlijk alleen mee zeggen, dat ik voor mij geen gevoel van angst meer heb en dus ook wel morgen zou willen trouwen. Het zou overigens een onbekookte onderneming zijn, dat zie ik wel, dus: prepareeren wij ons voor Juli!

De brief van papa heb ik nog eens goed overgelezen; ik vond hem toen erg aardig en haalde er ook zijn 'spreektoon' uit, die ik zoo bijzonder op prijs stel. Het is toch werkelijk een model vader, daarover kan geen verschil van mening bestaan. Ik zal hem nog even antwoorden en dan meteen iets van 'Juli' laten vallen. In het vage, zoodat je er nog af kunt.

tot Woensdag dus?

hart.

je Menno

Het wezen v. Vriesland heb ik tenslotte een briefje geschreven. Ik kon me niet meer opwinden. Hierbij eenige interessante copieën, die ik Woensdag graag terugkrijg.

De du Perron's waren deels (Bep) ziek, anderdeels naar omstandigheden wel. Die erfenis quaestie is *bespottelijk*!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [na 9 januari 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Dank voor je brief. Wat maken jullie het geval v. Vriesland toch ingewikkeld. Mannen zijn zwetsers. In dit soort brieven begrijp je mekaar immers altijd verkeerd; elk woord kan je immers een andere uitleg geven; 't hangt er maar van af, hoe je gestemd bent. Al die 'vragerij om onderhouden' vind ik dwaas. Waarom ben je er toch niet doodgewoon heen gegaan; je belt aan, en praat, afgeloopen, dat geklets maakt het allemaal zoo gewichtig en loopt nooit op de zuiverheid uit. Ik hou meer van hygiëne met woorden dan met letters. Je antwoord aan v. V. was goed, evenals de brief van v. Vr. ook niet onaardig was, van zijn standpunt uit en op de berg van gewichtigheid.

Alleen over het 2de deel van jouw antwoord heb ik me razend gemaakt. Voel je dat nu werkelijk als een noodzakelijkheid, om verder alles af te breken en als vijanden (na zoo'n kleinigheid) tegenover elkaar te gaan staan. 'k Vind het zoo'n onzin en ben woedend, terwijl ik dit neerschrijf. 'k Weet best, hoe je er toe komt. Je bent bang dat uit dit incident onzuiverheden voort zullen komen van de kant van van Vriesland, en daarom suggereer je ze zelf vast maar vooruit. 'k Vind het kolder!!! Op deze manier ben je goed op weg een querulant te worden! Inderdaad. Je schrijft, dat je jezelf niet meer kunt opwinden hierover; wat noem je dit doen.

Jij hebt alleen de kant van Truida gekozen in dit conflict, hebt haar beïnvloed door waarheden van v. Vr. te vertellen, die misschien de breuk verhaast hebben. De heer

Vic was hierover razend, vanzelfsprekend. Door al de gevolgen is de vriendschap tusschen jullie bekoeld, alhoewel die voor die tijd ook niet bijzonder warm was. Wat heeft dat te maken met de verhouding tusschen ter Braak en v. Vr. waar het de literatuur betreft, waar het de N.R.Ct. betreft, waar het de verzen van dèr Mouw betreft, of wat verder ook.

Je begaat *zelf* nu de flauwigheid, die je in de toekomst bij *van Vr.* veronderstelde. 'k Vind het de houding van een klein kind of van een bepaald soort vrouwen. Wat vindt Truida hier nu van? of weet ze er niet van.

Je ziet, ik schrijf deze letteren met plezier neer, want 't is uitermate slordig. Enfin we praten er morgen nog wel even over, 't liefst ook met Truida er bij. Heb je deze brief al verstuurd? 'k Vrees van wel je voortvarendheid kennende. Voortvarendheid heeft geweldige voordeelen, maar ook wel eens nadeelen. Je bent een gekke vent, maar een reuze schat!

Ik kom *morgen* met de trein van *17.39* Hofplein. 'k Moet nl. 's middags eerst m'n haar laten knippen en waschen, 'k durf nergens meer zoo te verschijnen. De ‘gekheid v/h huwelijk’ neem ik je geenen deele kwalijk, 'k zou zelf ook best morgen willen trouwen, maar 'k ben zoo erg verstandig. 'k Begreep wel dat dit er achter zat en niet de *f* 10 - traktement. Die Vader van mij is een reuze vent en hij mag je graag.

Tot morgen dus. 'k Verheug me je weer te aanschouwen. Hoe lang blijven de du Perron's nog in den Haag. 'k Kom Zaterdag en Zondag in R'dam.

Dag!

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

[Rotterdam], 17 januari 1933

aant.

17 Jan.’33

Liefje

Hierbij het antwoord van Vic v. Vriesland. Zeer ‘loyaal’ inderdaad; je hebt er wel recht op, het te lezen, want zonder jou als goede geest zou ik met mannentrots zitten te mokken. Je ziet uit dit antwoord van hem wel, dat ik me ook ‘loyaal’ verontschuldigd heb. Ik krijg die brief wel weer eens terug.

Ben je Vrijdagavond vrij? Of Donderdag? Eén van die dagen (liefst Vrijdag) wil ik graag in den Haag komen. Schrijf maar, waar, wanneer etc. etc.

In vliegende haast omhelzingen van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan

Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 23 januari 1933

aant.

aant.

R’dam, 23 Jan.’33

Lieve Ant
Week-end zeer naar genoegen met de Greshoven gepasseerd. Elsschot heb ik ook ontmoet; een merkwaardige man, voor een groot deel de realiteit van den ‘Lijmer’, waarmee hij trouwens geld schijnt verdiend te hebben. Maar geen oogenblik dupe van zijn eigen zakenleven, dat is het aardige ervan.
Woensdag komt Greshoff bij mij. Ik wil hem meenemen naar Bouws, als die daar niets op tegen heeft. Zonder nader bericht kom ik dus ± 5 uur *met* Greshoff bij jou; we drinken dan een kopje thee (als je nog hebt!) en gaan gedrieën naar Bouws om ‘uit te vreten’. Goed?
En: heb je zin, om Zaterdag en Zondag naar Tiel te gaan? Dan zal ik eens opbellen. We kunnen ook naar Utrecht, naar de Marsmans, waarvan ik een invitatie heb.
In ieder geval zie ik je dus Woensdag!
Dag! liefs van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], 24 januari 1933

aant.

in haast!

Lieve Menno
'k Was blij met je briefje. Je hebt het dus goed gehad. Ik was Zondag naar tante Griet. 's Morgens om 12 uur ben ik eerst naar de bioscoop geweest. Wel mooi, gedeelten tenminste.
Je plan voor morgen is puik. 'k Ben benieuwd Greshoff eens te aanschouwen. Vandaag heb ik alvast geen maaltijd noodig. Verder heb ik a.s. Zaterdag avonddienst; van een reis naar Tiel kan dus niets komen, wel jammer. 'k Had best zin. We moeten maar wachten tot Maart, want Februari heb ik elke Zaterdagavond dienst, waarvan ik één keer wil omruilen om naar huis te gaan. Zondag blijf ik dus maar hier; Donderdag kom ik naar Rotterdam. Vraag Truida even of het goed is, dat ik blijf slapen. Doen hoor!
Nu geliefde. 't Ga je goed in de kou, 't is barbaarsch vandaag, geloof ik. 'k Heb de vetschoenen aan.
Dag!

tuut v. Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 30 januari 1933

aant.

R’dam, 30 Jan.’33

Lieve Ant

De ontmoeting met de radio is weer achter de rug! Het was heel gezellig en ook eenigszins aandoenlijk in Tiel. De radio had daar een groote geestelijke verwarring gebracht; tante Lize was zeer nerveus en wist nog niet precies, wat ze eigenlijk met al die geluiden beginnen moest. Het jubileum was overigens schitterend geweest. - De volgende maal moeten we er bepaald samen heengaan; ze zijn zeer verlangend kennis met je te maken.

Er is Woensdag a.s. av. 8 uur hier een lezing van Jef Last over Sovjet-Rusland; gaat uit van De Bijenkorf, die me daarvoor kaarten zond. Ik zou het graag willen hooren, niet zoozeer om Sovjet-Rusland alswel om Last (een idioot met eerzucht, geloof ik). Wil je er voor over komen? En dan natuurlijk hier eten, eerst? Schrijf even. Heb je geen zin, dan kom ik wel naar Scheveningen.

Ik voor mij vind het best, dat de kou weg is. Overigens hebben Wim en ik gisteren een schitterende tocht door de Betuwe gemaakt - per auto. En we hebben ook op de Waal geloopen.

Hoor ik even iets?

Veel liefs van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [31 januari 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Ik kom dus morgen in Rotterdam, indien ik tenminste ‘fit’ ben. 'k Was nl. niet erg lekker, had vannacht oorpijn, maar ben nu wel weer goed, alleen wat verkouden. Als ik niet kom, bel ik wel even op. 'k Ga niet eerst naar Scheveningen, maar neem van Leiden de trein van 13.53 naar R'dam; 14.29 D.P. Je hoeft me niet te halen hoor, ik ga wel naar de Beukelsdijk.

Ik wil Jef Last ook wel eens hooren, en Rusland interesseert me ook, maar niet op de manier van Last, vermoed ik. Verder kan ik dan meteen controleeren, waarom de man vermoedelijk idioot is en eerzucht heeft.

Ik vind het ook wel goed, dat de kou weg is, al heb ik heerlijk ‘uitgereden’ Zondag. 'k Vond het gezellig met de zusjes; 'k had voor de eerste keer het gevoel er een beetje bij te hooren.

Gisteren was hier een aardige meneer, die het jammer vond dat Multatuli niet meèr geschreven had. Ik voed hem nu op tot de ‘nieuwere literatuur’ en heb hem om te beginnen eenige ‘ertsen’ meegegeven.

'k Heb het prettig druk, 'k ben nl. de eenigste volontair, één met vacantie, één ziek. Dat omgelummel maakt me naar, al lummel ik graag om.

Dag liefje, tot morgen dus; 't was dus plezierig in Tiel, ik wil graag eens mee.

Dag.

tuut v Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Leiden], [7 februari 1933]

aant.

aant.

Dinsdagavond.

Lieve Menno

Vanmorgen ben ik uit Zutfen teruggekomen. Gistermiddag ben ik bij Dr. v. Lennep geweest, die me aan alle kanten aangestipt en schoongeveegd heeft. 'k Ben nu weer in orde. Hoe is 't met jou gegaan. Hopelijk geen griepje opgedaan; je was ook niet bij uitstek lekker Vrijdag, dunkt mij. Het rustige Zondagje zal je goed gedaan hebben. Ben je goed opgeschoten?

In Zutfen alles in orde. Veel groeten en of je in Maart weer eens meekomt. Op kraamvisite. Vader moest Maandag naar Wehe; opa was niet goed, bronchitis enz., maar 't leek beter dan de vorige week gelukkig. De oude man is ook al 86. De baardman was ook aanwezig, vindt z'n a.s. vaderschap uiterst gewichtig, solt veel rond met de kinderziel enz.

Vandaag met Vader hierheen gereisd, ik kreeg een tweede klas kaartje cadeau en genoot zeer, aanschouwde weer de schoonheid der hollandsche huisvrouw nl. veel wapperend waschgoed.

'k Wilde graag Zaterdagavond in Rotterdam komen, als jullie tenminste geen andere plannen hebt. Ik zie je zeker niet meer deze week. 'k Zal Donderdag eens even naar tante Griet gaan voor een afspraakje. Deze week kan toch niet meer. Vanavond heb ik dienst en morgenavond ook. Vrijdag is er een lezing over de reis van Oom Hero naar Indië, waar ze wel heen zullen gaan. Vrijdagmiddag en avond ben ik vrij, moet alleen naar de kapper. Maar Zaterdag kom ik in Rotterdam, dus het is voor jou niet de moeite waard.

Zaterdag neem ik de trein van 10.29 uit Leiden, je hoeft me niet te halen hoor. (10.59 D.P. geloof ik)

Vanmiddag wordt in de kamer de rechtbanken affaire beslist, 't zal me benieuwen. Brummelman, de groote ging ook naar den Haag, kreeg vrij af van de rechtbank om vanavond het eerste nieuws over te brengen. Vader gnoof van plezier.

Wat een mooie geschiedenis met dat muitende schip, de geheele manlijke bevolking der ‘gouden Turk’ was er vol van. Volgens de kellner was Nederland z'n prestige kwijt.

'k Heb ‘oppas’ in de studiezaal. Drie jonge mannen zitten ijverig om mij heen te pennen. Eén vertaalt fransch, één maakt algebrasommen, de soldaat leest. Naast mij ligt voor de schijn de heer Robbers met z'n literatuurgeschiedenis, maar 'k schrijf briefjes aan m'n vrijer. Een diep gezonken leeszaal juffrouw! Het stuk van Eddy in Forum vond ik héél aardig. Zaterdag in de trein heb ik me met Forum vermaakt. 'k Heb Dumay ook voor de zooveelste keer met plezier gelezen.

Postma, een zwager van Rijpma, vroeg of je niet in Amsterdam solliciteerde. 'k Heb gezegd, dat ik het niet wist, maar dat je eigenlijk liever niet aan een H.B.S. les gaf. Van de salarisregeling wist hij niets af. Doe je het nog?

Nu geliefde, tot Zondag. Moet je je broer Wim hier niet eens opzoeken? Je kon dat best eens op een Zaterdag doen, je kunt dan samen met mij naar Rotterdam terugreizen. 'k Verheug mij U eens weer te aanschouwen. Schrijf je Antje nog eens even?

Dag hoor.

Tuut v Ant

Groet Truida

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 9 februari 1933

aant.

aant.

Lieve Ant

Deze week ben ik al erg nalatig in het briefschrijven. Ik werd n.l. weer van de ééne naar de andere bijzaak gesleept, en dat verlamt al mijn energie in essentieele zaken. Wat ik blijkbaar noodig heb, is het bekende ‘ongestoorde leven’ van de burgerman. Toch heb ik nog een beetje kunnen schrijven, maar ook al met mate. In vredesnaam, de Paaschvacantie moet dan maar weer veel goed maken. –

De sollicitatie quaestie kwam er ook nog bij. Ik ben gisteren naar Amsterdam gegaan en heb daar de dag gepasseerd o.a. met Pijke Koch, en gelogeerd bij een zekere mr. Debrot; den geheelen avond engelsch gesproken (niet best!), aangezien die Debrot gehuwd is met een Amerikaanse. Vanmorgen bezocht ik toen Rijpma, die zeer joviaal was en wel eenige kans gaf, als ik goed begrijp. Maar ik heb nog geen sollicitatie ingezonden, wil eerst nog eens met jou overleggen. Een H.B.S.,

groote klassen (van *30* zijn erbij), erg veel correctie; maar Amsterdam ± *f* 5000 per jaar is niet te versmaden; dus ben ik in tweestrijd. Als ik n.l. eenmaal al die rompslomp van de sollicitatie opneem, is het altijd dubbel onaangenaam, als er weer niets van terechtkomt. Laten we het Zaterdag maar eens bespreken. –

Rijpma heeft zich in de meest prijzende bewoordingen over jou uitgelaten; hij was bepaald extatisch op dat moment.

Ik reken er dus op, dat je 10.59 aankomt! Wij hebben het rijk alleen, want Truida is uit, naar Amsterdam.

Aan het plan, om Wim eens op te zoeken en dan met jou terug te reizen, zal ik zeker eens gevolg geven. Maar deze Zaterdag is er filmliga en blijf ik dan maar hier. Vrijdagavond is er ook al een film van de liga, zoodat de visueele genieting hier geen moment van de lucht is.

Het stuk van Eddy in 'Forum' beviel mij ook erg goed. Hij is in dergelijke persoonlijke kronkelreacties op zijn best, omdat hij absoluut on-officieel denkt, zich *laat* denken. De heeren Koch en Debrot waren er beide ook opgetogen over.-

Intusschen mokt Eddy nog altijd een beetje over de panopticumquaestie; ik geloof zelfs, dat hij een beetje ruzie maakt met Bep, want zij schrijven op één vel tegen elkaar in. Ik heb besloten om de zaak in geen geval meer op te halen, want ik heb er werkelijk mijn bekomst van. -

De krant is heerlijk tegenwoordig, met die muiterij bij de 'Zeven Provinciën'. Vooral de geestdrift om zich dood te laten schieten, die op de 'Witte' is ontstaan en zich nu uit langs ingezonden stukken in de N.R.Ct.!

Tot overmorgen dus! 10.59.

Dag! Veel liefs van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 14 februari 1933

aant.

14 Febr.'33

Liefje

De goede Rudi, geheel verteederd, zal a.s. *Donderdag* 5 uur op mij wachten in 'Riche'. Ik zou je nu willen voorstellen, ± *half zeven* in de 'Hermitage' te komen, waar ik dan ook ben in gezelschap van den jongenheer van Lier. Wij kunnen dan gedrieën eten. Goed? Zonder tegenbericht reken ik er op je daar te vinden.

Truida is toch geen kwaad kind. Ik geloof, dat ze een beetje spijt heeft van haar houding; maar het zit haar een weinig 'animaal' dwars, dat zij (hoe belachelijk het ook klinkt in dit geval) 'gepasseerd' is.

Ik ontving nog een kaart van overlijden van je grootvader, die royaal naar geen ander adres dan 'Rotterdam' was gezonden en dus eenige dagen te laat kwam. Ik zag daarop, dat jullie de eenige afstammelingen zijn. Van je familie ben ik toch nog niet recht op de hoogte.

tot Donderdag dus!
veel liefs van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

Leiden, 15 februari 1933

aant.

aant.

L.M. (oompje)
In de Rozenhoflaan werd vanmiddag een dochter geboren. Martje geheeten. Alles in orde.
Dag! Tot morgen.
Groet Truida.
je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, [22 februari 1933]

aant.

Woensdagav.

Lieve Ant
Als je Vrijdag ook 's middags al thuis bent, kom ik graag bij je, voor het eten, dus *tusschen 5 en 6*. Is dat goed? Zonder tegenbericht reken ik erop.
Ik ben deze week goed opgeschoten, hoop morgenavond nog meer op te schieten. - Willem Elsschot heeft, na onze ontmoeting, *in 14 dagen* een roman geschreven, getiteld ‘Kaas’. Ik ben zeer benieuwd.
Hoe was Martje? Zeker nog een weekdier. Maar reeds gebaard (ik bedoel daarmee: baardig)? *Dat* is de brandende vraag, bij een philosophische baardman als vader.
Tot ziens dus!
Knellend omhelst je
Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber

aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [22 februari 1933]

aant.

aant.

in haast

Lieve Menno
Vanmorgen tusschen Amersfoort en Amsterdam begon ik een briefje aan je te schrijven, maar 't was zoo onleesbaar, dat ik maar even een nieuw schrijf. 'k Was zoo in m'n sas vanmorgen, omdat ik van den Pipa een kaartje 2de klas cadeau kreeg. Trakteerde me in Amersfoort op een kopje koffie en een saucijs; verkeerde daarna in nog gezegender stemming; 'k zat heel alleen. Zalig gewoon.
't Was heel gezellig thuis. Martje is een lollig kind, niet eens zoo erg rood en leelijk meer. Bert was goed, alleen nog erg moe, lag nog in bed. 'k Heb anemonen gekocht namens haar zwager, bij de aanbieding de rijmregelen gepreveld.
'k Heb aandachtig mezelf gadegeslagen, maar mijn moedergevoelens zijn nog niet erg ontwaakt; in 't begin stond ik zelfs zeer afzijdig.
Dick was onmogelijk, overstelpend van wetenschapsuitspraken enz.
Ik bedacht vanmorgen in de trein, dat dit toch eigenlijk iets absurds is. De wetenschap is toch eigenlijk niet oorspronkelijk. Het gaat toch vaak zóó, dat je instinct of intuïtie de dingen ziet en aanvoelt. Je ontdekt, dat iets zóó en niet anders kan zijn, de wetenschap constateert en bewijst, dat het zoo *is* en werkt het verder uit. Heel belangrijk natuurlijk, maar toch niet het primaire. Je bewijst eigenlijk, of vindt de bewijzen voor je eigen ontdekkingen.
Ik zeg het erg onduidelijk, maar vanmorgen wist ik het veel beter uit te drukken; ik ben het eigenlijk nu al weer kwijt.
Vader was geladen met standjes, maar er kwam niet veel van terecht.
Tegen Beth Sijtsma (de zuster) heb ik opgesneden over jou. Een schat ben je. 'k Vond het gezellig Vrijdag, Zaterdag en Zondag.
't Beste in Wageningen. Schrijf je nog eens, of zie ik je nog. Ga vroeg naar bed!!
Dag. Groet Truida.
tuut v. Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Wageningen, [26 februari 1933]

aant.

Wageningen, (?) Zondag 1933

Lieve Ant

Dadelijk vertrek ik weer naar Leiden, na enorm ontbeten te hebben. Ontbijtzalen in hotels prikkelen mijn eetlust. Het was weer een komische avond: Wageningsche intellectueelen, waaronder zelfs een professor in het melken. In de pauze een juffrouw, die aan het hoogere deed en mij verweet, dat ik in het ‘Carnaval’ de *extase* niet voldoende had geëerd. De prof. in het melken was het aardigst.

Gisteren in Amsterdam rondgehangen, in American gezeten als vanouds, en verder ‘de heeren’ bezocht. Ik heb geen hoop meer. De toon lijkt me niet gunstig; ongetwijfeld blijft één van den tijdelijke machten er hangen. Enfin, ik had er een prettige vrije morgen van.

Ik haalde Vrijdag den trein nog *net*! Hij reed binnen, toen ik het perron opkwam, na een Walkürenrit.

Het feuilleton uit mijn aesthetische dagen heb ik bij Clausen gehaald; ik zal het je dezer dagen zenden. Het is heel karakteristiek voor die mentaliteit.

Dag!
Veel liefs van
je Menno

N.B. Het is hier zoo goed, dat ik hier nog eens ga logeeren. Maar dan 's zomers, en zonder lezing.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [voor 1 maart 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Reuze van je, om me even een episteltje met weederwaardigheden te sturen. 'k Was zeer verrast. 'k Heb aan je gedacht Zaterdag; 'k vond het jammer, dat ik niet mee kon. 'k Zie het tafreel voor me, mondeling moet je me nog eens meer vertellen. Van 't zomer ga je dus nog eens naar het hotel ‘de Wereld’ (‘bed en wereld’) zonder de lezing en met Antje toch zeker. Die tennisbaan met garage en het terras met centrale verwarming en stroomend water lokken mij reeds.

Amsterdam + ƒ5000 zullen we ons dus maar vast uit het hoofd zetten. Mijn voorgevoel is ook niet groot. Enfin, Rotterdam is ook best en de school is misschien wel zoo prettig.

Gisteren bracht ik mijn dag als volgt door: stond half 11 op, op m'n dooie gemak. Wandelde daarna langs de boulevard tot 1 uur. 't Was koud. Na een kopje koffie en een boterham toog ik aan de arbeid, te samen met den heer Robbers, zwamvent, kl.....

Vier uur ging ik uit om mijn tante Griet te bezoeken, alwaar iemand jarig was. Ik bood Droste flikken aan, in ruil waarvoor ik bleef eten. 't was er wel genoeglijk. Om 8 uur naar Scheveningen terug. Tot 10 uur Robbers. Nu bijna beeindigd. 'k Heb me voorgenomen het examen te doen. 'k Moet nu dus deze maand hard werken. 'k Ben

nu bezig ‘mezelf’ met mezelf te bestrijden. Een strijdplan ligt klaar. 'k Word al onrustig. O.a. staat er op, dat er in de week niet meer gevrejen mag worden, alleen op week-ends, die geheel buiten het 5 weeken plan vallen. 't Is wel sportief zooiets, 'k voel me Russisch. Alleen behoef ik een Stalin, om me te drillen en te drijven. 't Zal me benieuwen, wie 't wint. 'k Moet voor 10 April 9 boeken excerpeeren. 'k Voeg dus een weinig uw hulp en assistentie in. De Heer Kan glimlacht U minzaam toe met zijn inleidende rechtspraak. 'k Dacht vanmiddag in de tram aan de advocaat Leliveld, die me zoo aardig toeknikte in de tram; voor hem een handomdraai natuurlijk. Maar voor jouw algemeene ontwikkeling is zooiets ook zeer leerzaam.

Vanmiddag ben ik van 5.15 tot kwart voor zeven onder 't mes geweest bij de tandarts. 'k Was 8 uur pas thuis, moest nog eten en was danig gammel. Heb inwendig plezier, dat ik het 5 weekenplan verlakt heb en aan Robbers ontkomen ben.

Vrijdagavond ga ik een poosje naar tante Griet. Ga je mee? 'k Heb aangekondigd, dat je gisteren misschien mee kwam. Tante Griet toonde verbazing, dat je gisteren niet mee kwam. Vreemde menschen toch, 'k begrijp er niet veel meer van. Schrijf dus even of je meewilt. 's Middags heb ik vrij; misschien kom je dan eerst hierheen. Ik kan je ook van de trein halen, zooals U belieft.

Is 't goed, dat ik Zaterdag en Zondag naar Rotterdam kom? 'k Ben benieuwd naar het aesthetische manuscript; kan ik het wel begrijpen?

Dag hoor. Tot ziens!

Van Martje goede berichten. Bert is weer op.

Dag!

je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 1 maart 1933

aant.

R’dam, 1 Maart ’33

5 weken plan

Lieve Ant

In haast. Hartelijk dank voor je brief! Heb je mijn drukwerk-P.C. gekregen? Prijsvraag: hoeveel pseudoniemen had ik daar?

Ik kan Vrijdag helaas niet mee naar Griet, want ik heb verleden week Vestdijk al laten loopen; ik moet hem dus nu wel in zijn verdwaasde eenzaamheid gaan opzoeken. Maar Zaterdag kom je in ieder geval. Hoe laat? Heb je 's avonds weer vrij? Er is bij mij om half 8 redactievergadering van ‘Forum’ (Maurice, Eddy, Bouws en ik), waar wel *gevochten* zal worden. Ik vrees, dat Eddy er wel uit zal gaan, want de verhouding met Bouws is volkomen verpest. Alles in alles geloof ik, dat er aan hem als medewerker meer pleizier valt te beleven. Hij *zout* werkelijk *alles op* en vergeet niets! Benijdenswaardige memorie, maar wel wat lastig bij ‘incidenten’. Als je dus

vroeg komt, kun je ambulance-diensten verrichten, kom je laat, dan het slagveld inspecteeren en eventueel een uitvaart vieren. Laat me dat nog even weten.

Ik lees ‘De Demonen’ van een zekere Dostojewski. Een talentvol mannetje, waarbij wij wel een beetje weg kunnen gaan. Alleen *niet* precies datgene, waar Dirk Coster hem voor aanziet.

Tot Zaterdag dus. Het was Zondag in Leiden heel prettig; maar wat een stad!

Veel liefs van

Je Menno

Je moet in die P.C. ook het stukje van een zekeren *Murena* eens lezen. Daar heeft hij later nog veel last mee gehad, want hij was een intimus van me.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [na 1 maart 1933]

aant.

aant.

aant.

Lieve Menno

Als jij niet naar Griet gaat, ga ik ook niet naar Griet. (variant op het bekende bruiloftslied) Ik ben Zaterdagavond vrij, kom met de trein van *5.07 uit Leiden*. 'k Zal m'n embleem van ‘Kerk en Vrede’ meenemen, nl. de ‘gebroken geweertjes’. 'k Ben benieuwd, 't zal me een gekijf en gekakel wezen. Kom je me afhalen? Eten we in de Bijenkorf of à la maison. 'k Zat vanmorgen met Pa de Roos in de tram, we hadden een aardige conversatie. Bel me morgen maar eens even op als je in den Haag bent. 'k Ben na vieren steeds thuis, werk aan hèt plan. We(e)ken is nieuwe spelling, 't heeft zoo'n weeke klank en zoo lang. Schoolmeester! toch een leuke vent.

De oplossing van de prijsvraag sluit ik hier bij in. Is er ook een prijs voor goede oplossingen of is de concurrentie daarvoor te gering.

Dag hoor! Tot ziens, 'k verheug me zeer.

Veel gr.

je Ant

Oplossingen insturen op een apart blaadje vóór 3 Mrt.

Prijsvraag P.C. 1925 no.31

Menno ter Braak schreef in dit no. van P.C. onder drie pseudoniemen.

Antje Faber (oud (2)8 jaar)

Zwolschestraat 341 Scheveningen.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan

Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [vermoedelijk 9 maart 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Hierbij ‘Erasmus’ met een ‘mooi’ artikel. De eerste keer en ook wel de laatste denk ik dat iemand je volmondig in druk gelijk geeft aangaande Vondel.

Het artikel in ‘Opw. Wegen’ Maart kan ik je niet sturen, het hoort hier. Maar 't is niet de moeite waard. Het verwondert zich over de combinatie ter Braak-du Perron, vraagt vervolgens ‘heeft ter Braak een ziel?’ Het eindigt met de volgende geestige regel: ‘Wie had gedacht, dat het zoo eenvoudig was: dichterschap op zichzelf is niets en wijsbegeerte op zichzelf is niets, maar door elkaar geklutst is het wel wat. Het hinken op twee gedachten tot norm verheven!’ Of de Heer Heeroma het ook goed begrijpt.

Verder nieuws heb ik niet, alleen nog een blad van het Volk met mooi sensatienieuws. Toch is het erg!

Hoe is 't met je, weer opgeknapt. Met Mej. Berends heb ik nog niet gepraat. Woensdag was ik niet in de stemming voor een persoonlijk onderhoud en vandaag had ik me er op voorbereid, maar mej. B. was gevlogen. 'k Hoop morgen, 'k wil het wel eens kwijt!

Zaterdag kom ik in elk geval, met of zonder koffer. 'k Denk zonder, 'k ben de heele week al op stap; daar kan ik niet goed tegen. 'k Geniet van mijn excerpten vrijheid. 'k Leen als maar uit, zoodat de andere volontairs genieten; ze kunnen doorwerken. Robbers heeft ook weer een roman gelegd. 'k Heb het boek eens doorgebladerd, maar kon weinig overeenkomst vinden met ‘Dumay’. Alleen de puntjes.

Dus tot ziens. Groet Truida.

Veel liefs van je Ant

Denk vooral goed na!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

[Rotterdam], [9 maart 1933]

aant.

Donderdag

Lieve Ant

Zullen we morgen Grietwaarts gaan? Ik kom dan in den loop van den middag, tusschen ½5 en ½6. Goed?

Gisteren een zeer geslaagd bezoek gebracht aan Jacob Huizinga. Een buitengewoon aardige man, alleen is hij zoo doof als een pot en dus alleen met inspanning van krachten te beschreeuwen.

Je opmerking in Pascal vond ik. Volkomen waar. Maar er moet ook een menschesoort zijn, die het vrijwel zonder wetenschap kan stellen en toch tot dezelfde resultaten is gekomen.

Ik wend me weer tot overstelpende schriftelijke werken. Tot morgen dus?

Dag!

Veel liefs van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [14 maart 1933]

aant.

aant.

Dinsdagavond

Lieve Menno

Ik stuur je maar even een lettertje op gevaar af dat onze brieven elkaar kruisen.

Ik ga Zaterdag met de trein van 18.17 uit den Haag. Jij hoeft pas 18.23 uit R'dam, bent 18.45 in Gouda. Ik ben er eerder, stap dus bij jou in. 2de klas!

Als je geen lust hebt mee te gaan, moet je 't vooral niet doen. Hoe is het er mee? De zon heeft mij goed gedaan, alleen ben 'k nog moe. Maandagmorgen ook heerlijk gezond op de pier; 't was niet zoo helder als Zondag. 'k Moest aan je denken doordat mijn tandarts, achterbuurman uit Zutfen vlak voorbij mij liep. Zonde, dat je er niet bij was; *ik* verdiepte mij direct in mijn boek en liet ze passeeren.

Verder ben ik zeer vredig en content; maak geen complicaties en heb vertrouwen in het huwelijk.

Was je op tijd in bed Zondag? 'k Vond het een prettige dag, maar was doodmoe; 'k ben direct in bed gekropen en heb 12 uur geslapen. 't Werk schiet matig op.

Vanmiddag heb ik wat langs de winkels geleurd. Op *mijn* manier heb ik ook opgespeeld bij ‘Mock’ over mijn mantel, maar 'k ben direct in de grond geboord. 'k Heb gezegd, dat ze het bont er maar gedeeltelijk af moeten halen, dan kan ik hem nog wat dragen en koop er het volgend najaar bij leven en welzijn een nieuwe kraag op. Anders weet ik er ook niets op te vinden. Op de leeszaal is het zóó kil, akelig gewoon. Het boek aan Jan Engelman heb ik doorgestuurd, dat is dus in orde.

Ik kreeg een brief van Mineke met het verzoek gauw eens te komen, daar ze me noodig moest spreken. Bert informeerde hoe het met haar zwager was. Martje is goed present. De nestharen verdwijnen nog niet, zoodat het ergste wordt gevreesd.

Nu liefje, 'k dut haast in. Hoe is 't met Truida haar examen? Wanneer moet dat plaats hebben?

Indien je niet mee naar Zutfen gaat, kom ik Vrijdag wel even naar Rotterdam. Direct vanuit Leiden.

Dag hoor! Houd je goed. Ga vroeg naar bed en laat ze stikken! De eeuwigheid ligt verder voor je dus heb geen ruimtevrees.

Dag, liefje.

tuut v Ant

Groet Truida.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 15 maart 1933

aant.

Rotterdam, 15 Maart ‘33

Lieve Ant

Gelukkig ben ik weer wat opgeleefd, vooral ook dank zij jouw hulp! Ik ben ook niet in bed gebleven, maar heb Dinsdag Enneus Rijpma in de les gehad, die drie uur bleef en mij serieus in aanmerking laat komen, naar hij achterna zei. Met dat al zal ik het toch wel niet krijgen, want er zijn nog negen andere ‘goeden’! De rest is al afgevloeid.

Zaterdag dus naar Zutphen. Ik zal zorgen per *2e* klasse 8.45 in Gouda te zijn, waar ik je wel zal kunnen vinden. Kijk daar dus uit het raampje!

Het ‘incident’ met Marsman is al weer opgelost. Hij heeft zich geëxcuseerd en alles teruggenomen. Erg aardig. Ik heb een halve afspraak met hem gemaakt voor *Dinsdag* a.s., vóór *Ubu*. Je gaat dan toch mee?

Tot Zaterdag dus!

Veel liefs van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[na 15 maart 1933]

aant.

Lieve Menno

Mijn vulpen ligt in Scheveningen. Dank voor je brief met de opgeleefde toon. 't Zal me benieuwen of er wat van Amsterdam terechtkomt, 't valt altijd mee, moet je maar denken, als je je op niets instelt.

De trein is *niet* 8.45, maar *18.45* in Gouda *kwart vóór 7*. Ik ben er eerder, dus laat mij voor de zekerheid maar verhuizen. Kijk *jij* dus uit het raam. Gezellig, dat je meegaat.

Dinsdag is Vader ook jarig. Krijg ik het reisgeld aangeboden, dan ga ik natuurlijk naar huis. Anders ga ik graag mee naar Utrecht. We spreken dus Zondag wel af. Ik kreeg een gezellige brief van Bertje, met veel nieuws over Martje. 'k Ben toch benieuwd 't wurm weer eens te zien.

Groet Truida.

Sterkte met het examen hiëroglyphen.

Dag!

je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Rotterdam, 16 maart 1933

aant.

aant.

L.A.

Weer kruising! Never mind, hartelijk dank voor je epistel!! Om alle vergissing te voorkomen: het lijkt me toch het gemakkelijkst, als jij bij mij instapt; *ik* zal dan wel uit het raampje hangen.

Truida schijnt deze week al examen te willen doen; zij doet ook niets anders meer dan kranten exerpeeren.

Nu, tot Zaterdag dus. Dag!

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Eibergen, 21 april 1933

aant.

Eibergen, 21 April ’33

Lieve Ant

Ondanks het moorddadige weer heb ik deze week prettig geleefd. Ook flink gewerkt, maar met mate. Erg veel zin om weer te beginnen heb ik niet, maar ik ben tamelijk gelaten voorloopig. Vegeteeren is het eenige ware; daarbij ook wel werken, maar vegetatief. Ik heb een kleine twintig pagina's afgeworpen. Het eind komt nu werkelijk in het zicht.

Ik heb vandaag naar *Tiel* geschreven, om voor ons beiden een afspraak te maken voor het volgend week-end. Voel je er voor dan te gaan? Er schiet dan ook een autotocht door ‘de bloeiende Betuwe’ op over. Woensdag, als je in R'dam komt, daarover nader.

Oom Nico is vandaag hier. Hij heeft verzoeningspogingen in het werk gesteld, die (natuurlijk, bij een lam als M.t.B.) geslaagd zijn. Ik heb hem overigens zijn berichtgeving aan Anna Drijber verweten. Hij bloosde heftig, maar blijft nog onschuld betuigen. ‘Dumay’ leest hij weer met ongenoegen. Hij had George en Marie in het huwelijk willen laten treden.

Ik schrijf nu maar niet meer, want ik heb niets *be*leefd en alleen op papier *ge*leefd. Jou zie ik dus Woensdag, maar je schrijft voor dien nog wel even?

Veel liefs van
je Menno

‘Men’ groet je hier hartelijk. Indruk was overweldigend, geloof ik! Wat zul je met de jurkjes van den dames Spier opgang maken! Groet ook de danseres met den avontuurlijke levensloop van mij!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [21 april 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Heb je de handen van me afgetrokken? 'k Wacht steeds op een berichtje maar er verschijnt niets.

Toch ben ik ondanks dit, en ondanks pijn in m'n buik en een nare verstandskies zeer vreugdevol gestemd tegenover het leven.

't Is 11 uur, 'k ga zoo dadelijk Bert v. Julsingha van de trein halen; die krijgt het in haar hoofd 23.38 aan te komen. Vanmiddag schreef ik een mooi briefje aan Anna Drijber, die me weer hoofdschuddend heeft aangekeken.

'k Bracht een leuk bezoekje aan een Voorschotensche kweekerij, aardige menschen. 'k Wandelde tusschen allemaal bloemen door en zei zoo, geef maar een bos van die, en een bos van die, enz. keetig is dat. 'k Heb m'n kamer vol staan.

Vandaag is Oom Nico zeker op bezoek. Schrijf eens hoe dat afliep. Truida vertelde het. We hadden een mooie reis, samen met Hildbrandt Boschma, debat over het christendom! + neef en nicht van jullie. 'k Ben blij, dat je de volgende week weer in Rotterdam huist, 'k verlang wel eens een beetje, soms. 'k Kom Woensdag wel even maar moet eerst stemmen. Schiet je goed op!

Dag! Schrijf je gauw eens. Aardig boekje lijkt me dat, wat Eddy stuurde. 'k Ben er blij mee. Snertweer hè. Dag.

tuut Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [na 21 april 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Dank voor je brief, die ik Zaterdagmorgen ontving. Het mooie weer komt nu, een strop voor U. Ed. 'k Had het wel gezellig met de danseres. 't Is een genoeglijk mensch zonder pretenties. 'k Ga graag mee naar Tiel, de volgende Zaterdag. Denk er alleen om dat ik tot 5 uur dienst heb. 't Was druk hier de vorige week, alle vrije tijd is er bij ingeschoten, geen vrije middag, zoodat ik eenigszins op mijn einde loop. De danseres houdt nl. óók veel van nachtbraken. Ik kom dus Woensdag in Rotterdam, genoeglijk dat je weer in de buurt bent. Ik kom niet vroeg, moet eerst naar de kapper, vervolgens ‘stemmen’, je ziet me wel.

Ik zat met Tine in de tram om 12 uur en hoorde zoodoende vele wederwaardigheden. De verjaardag is dus goed afgeloopen.

Groet Truida. Kan ik het manuscript nog houden b.v. tot Zondag, 'k heb niet veel tijd gehad. Als je 't Woensdag terug wilt hebben moet je 't even schrijven.

Dag. Tot ziens.

Veel liefs,

Ant.

Ik las net de Gulden Winckel met het interview van Vestdijk. Wel aardig.

Dag.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [13 mei 1933]

aant.

aant.

Zaterdagavond

Lieve Menno

't Is eigenlijk onzinnig, dat ik je dezen brief schrijf; maar ’t dient meer voor eigen belang; als ik het niet opschrijf, schiet het me steeds weer te binnen en loop ik er wat over te piekeren. Nu ik het aan je schrijf, ben ik het meteen kwijt. Lach er zoo noodig maar flink om. 't Is vreemd, dat ik, terwijl ik een zeer groot vertrouwen in je heb, je op één gebied niet geloof, tenminste soms niet.

Weet je wel zeker, dat je genoeg van mij houdt, om met mij te trouwen. Ik bedoel van Ant Faber, met het steile haar, met sprieten en knippen. Want dáár moet je mee trouwen. Wat daar later nog aan te veranderen valt, is steeds bijzaak. Je moet met haar willen trouwen zooals ze nú is. Daar moet ik voor mijzelf de grootste zekerheid van hebben, anders wordt het risico voor mij te groot en verdom ik het. Ik wil niet, als ik deze zomer met je uitga, aldoor het gevoel hebben, dat ik toch vooral moet zorgen, dat m'n haar goed zit enz. Dan ga ik me zoo onbehaaglijk voelen, dat ik niet voor m'n plezier uit ben, en niet mezelf kan zijn. Je moet er maar van uitgaan, dat ik weinig elegant ben, slecht haar heb enz. Wat er aan veranderd wordt is meegenomen, als bijzaak, groote bijzaak voor mijn part, maar nooit hoofdzaak.

Natuurlijk vind ik het prettig als jij vindt, dat ik er aardig uitzie en ik zal daar dan ook wel mijn best voor doen, voorzoover ik er zelf zin in heb, maar 't blijft voor mij *bijzaak*, niet eens zoo erg groot. Als ik met je trouw wordt die bijzaak natuurlijk grooter, want dan heb je eenige rechten.

Maar als ik in Juli met je trouw, dan móét ik voor mezelf de zekerheid hebben, dat dit *bijzaak ís* en dat je ook zonder deze bijzaak genoeg van mij houdt. Anders loopt alles toch later falikant uit en begin ik er liever niet aan.

Je zult het wel onzin vinden, dat ik dit nu nog weer allemaal schrijf, maar 't zit me soms nog dwars en ik ben zeer wantrouwend op dit punt. Op andere punten ben jij weer wantrouwend. Ik heb niet voor niets lang vastgehouden aan de bruine pij, en zou uit zelfbehoud een dergelijk middel weer moeten zoeken. Allemaal zelfbehoud. Ik vermoed wel, dat ik wat gevoelig ben op dit punt, vooral nu ik nog wat moe ben.

Ziezoo, dat is weer gebeurd. Nu ik 't overlees, krijg ik al neiging het niet te versturen, 'k zal morgen nog eens zien. Enfin, jij hebt ook wel eens een dergelijk soort brief gepleegd.

Vanmiddag ben ik even uitgeweest, wel lekker. Goed ben ik nog niet heelemaal. Nu zijn m'n ingewanden weer wat in de war. We zullen maar denken, dat alle kwaad zoo verdwijnt.

Morgen maar naar Zutfen. De eenzaamheid begint me te vervelen, de Kosters hinderen me met hun eeuwige lol.

't Speet me zoo, niet mee naar Tiel te kunnen; enfin we gaan dan maar eens in Juni, dan ben ik ook vrijer.

Schrijf me maar even een briefje naar Zutfen met uitsluitsel en trek het je maar niet aan!

Maak je geen zorgen over het verven, we overleggen dat nog wel eens en anders gaat het over, het is geen noodzaak!

Dag! Veel groeten en liefs
je Ant

In ’t avondblad stond het stukje over Huizinga. Aardig, attent, goed voor de Zaterdagavond.

Verder wil [ik] nog wel graag weten, of [ik] je ‘vriendin’ ook nog ben.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [14 mei 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno
Na een nacht slapen en een treinreis, heb ik er eigenlijk een beetje spijt van de brief te hebben verzonden.
De voorstelling van zaken is daarin niet heelemaal juist en ook wat lichtelijk overdreven. Ik bedacht me opeens, dat ik wel dood kon gaan en dan zou er die brief liggen, die ik toch niet heelemaal meen. De humor overwint!
Neem het dus maar niet al te zeer au serieux, maar wel een beetje!
Schrijf me in elk geval maar even naar Zutfen.
Dag hoor!
Tot ziens
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 15 mei 1933

aant.

aant.

aant.

aant.

Rotterdam, 15 Mei ’33

Lieve Ant
Je brief met een krachtig ‘anders verdom ik het’ heeft me reden genoeg gegeven om weer eens aan het redeneeren te gaan à la Dumay, ofschoon op een heel andere manier en met heel andere argumenten. Ik weet dus nu zelf evenmin als hij toen, wat ik precies weet en wat ik niet weet; dat zal wel altijd zoo blijven, het is blijkbaar een essentieel onderdeel van mijn wijze van reageeren op de dingen. Ik begrijp volkomen, wat je bedoelt, en toch liggen de verhoudingen voor mij heel anders dan je aanduidt. Er is (natuurlijk voorzoover ik mezelf dan ‘ken’) geen sprake van, dat de quaestie van de haarspelden of hoe heet het voor mij hoofdzaak zou zijn; dat staat me zoo absoluut en levendig voor den geest, dat ik er wel niet aan behoef te twijfelen met mijn verstand. Het komt me voor, dat je dat toch ook wel door hebt en dat van dat dóórhebben je carte een gevolg was. Ik zou je heelemaal niet willen trouwen in een ‘opgepoetste vorm’, of voortdurend bekommerd om het feit van een al dan niet scheeve hoed; ik zou er dan geen moment aan gedacht hebben je te vragen om met me te trouwen. Maar ik ontken niet, dat ik belachelijk gevoelig ben voor die kleinigheden en dat ik dat tegenwoordig eer als een vloek dan als een zegen voel (de ‘vloek’ is een woord uit mijn pessimistische tijd, maar hier nog wel op zijn plaats).

Ik schreef je daar ruim een jaar geleden (geloof ik) over. Het is natuurlijk niet voor niets, dat ik eens meende met Gerda te kunnen trouwen; een soort ijdelheid en gemakkelijkheid waren daaraan niet vreemd. Het *gemak* van een elegante of coquette of zooiets vrouw! Het hindert me zelf dikwijls, *dat* ik, met alle *grondige* veranderingen van mijn natuur, aan die uiterlijkheden nog zooveel waarde hecht; het zou niet meer in mijn hoofd opkomen, daarop een zoo dwaas huwelijk-als-toen te baseeren, ik moet er zelf vaak om lachen, en toch... Ik geloof nu, dat het zoo zit. De reden, waarom jij wantrouwend bent, als ik een opmerking over je haar maak, ligt voor de hand, en in zekeren zin heb je ook gelijk; die dingen zijn in mij nog *niet* opgelost, ze vormen een kant van mijn leven, waar ik theoretisch vrijer tegenover sta dan practisch; nog altijd zit er een soort naïeveteit in me, die meent, dat de uiterlijke kant *vanzelf spreekt*, ook bij jou, terwijl dat *niet* zoo is. Misschien zou ik vaak zelfs zoo ondankbaar zijn, om er niets van te zeggen, wanneer ik vond, dat je er *subliem* uitzag, juist omdat ik nog van die vanzelfsprekendheid-bij-een vrouw doordrongen ben. Ik kan daar rustig over schrijven, omdat er zooveel tegenover staat; trouwens, het hindert me, dat ik dat niet dadelijk veel duidelijker gezegd heb. Op de vraag, of je mijn vriendin bent, kan ik eerlijk *ja* antwoorden; ik heb nog nooit het gevoel gehad, dat ik iets niet met je kon bepraten en nog sterker, dat ik in eenige gevoelsreactie van je verschilde (behalve op de juist voor de 'discussie' noodzakelijke ondergeschikte punten natuurlijk). In dat opzicht ben je 'mein erstes Erlebnis', en ik voel me op dit punt volkomen safe; daarom zou ik me ook niet eens kunnen voorstellen, dat ik met een tot modejuffrouw verwerkte Ant zou trouwen.

Wat ik mijn vloek noem (mijn aesthetische) prikkelbaarheid, mijn ijdelheid, mijn neiging, om een vrouw alleen als speelgoed te kunnen waardeeren, of hoe je het verder noemen wilt) is dus iets, waarvan ik tracht los te komen, niet door geweld of ethica, maar door te riskeeren, de andere kant van mijn persoonlijkheid naar voren te halen en die niet met mijn aesthetische kant te verzoenen. Ik ben overtuigd, dat die 'tweestrijd' in me een product is van mijn overschatting van den geest, waaraan ik nu eenmaal flink heb geleden en waardoor een soort noodlottige splitsing in je persoonlijkheid ontstaat. Het is een allerlaatste restantje van de gymnasiumperiode (waarin trouwens menschen als Baudelaire altijd zijn blijven steken), waarin die splitsing het sterkst op de voorgrond komt. Bij de meeste menschen wordt het, geloof ik, al vrij gauw door één of ander compromis van gezelligheid en ijdelheid opgelost, bij mij is het altijd nog eenigszins aanwezig. Voor alles, wat jij me in de tijd, dat we elkaar beter kennen, op het stompzinnige gebied van de mode hebt 'toegegeven' (zal ik maar zeggen, weglatend het waarschijnlijke pleizier, dat je er zelf ook in had!), ben ik dus veel dankbaarder geweest, dan je waarschijnlijk godsmogelijk hebt kunnen nagaan; het was voor mij een kans te meer, om weer wat dichter bij mijn verzoeningsfeest te komen en verder van die vervloekte splitsing af. Ik weet haast zeker, dat er een moment komen zal, dat ik die splitsing in mezelf niet meer voel, of alleen nog maar als een goede grap (zooals nu al theoretisch). Het gekke is daarbij nog, dat ik nooit lust heb gehad in Don Juan of Casanova en dat ik eigenlijk goede eigenschappen voor het huwelijk bezit, al zeg ik het zelf. Die splitsing is zuiver en alleen romantiek, idealisme, geest, alles in de *slechtste* beteekenissen van het woord.

Vermoedelijk ken jij deze tweeslachtigheid zelf niet of niet in sterken mate; en vandaar je wantrouwen juist op dit gebied, en terecht. Als er één gebied is, waarop je wantrouwend moet zijn, is het hier, alleen misschien een beetje anders als je het in je brief hebt voorgesteld. Ik heb die kant van mezelf destijds breed uitgemeten, en eenzijdig voorgesteld, om je vooral eens flink afschuwelijk beeld van die kant te

geven; in onzen omgang komt die altijd meer als bijzaak naar voren, omdat ik het in jouw bijzijn ook *werkelijk* als bijzaak voel. Het zal ook wel weer samenhangen met mijn geweldige behoefte aan eenzaamheid, die ook min of meer tegenstrijdig is met mijn overigens duidelijke neiging tot ‘kennissen zien’. Die eenzaamheids (= werk) behoefte overvalt mij ook op de ongelegenste momenten en ik ben altijd nog een beetje bang, dat je daar niet tegen zult kunnen.

Een huwelijk met mij is dus zeker riskant, dat ontken ik absoluut niet, en je hebt nog de mogelijkheid ‘het te verdommen’; want je zult, hoe dan ook (misschien heelemaal niet op tragische wijze, maar - hoe dan ook) het schouwspel of liever het experiment moeten meemaken van een verzoening in mij. Ik schrijf het nu maar zoo zwaartillend mogelijk, omdat je brief mij daartoe aanleiding geeft; zelf ben ik misschien te roekeloos, omdat ik voel niet anders te kunnen leven dan met risico's. Als die risico's mij wat waard zijn, tracht ik, zelfs met erkenning van alle tegenwerkende factoren, op een gegeven moment de balans te laten doorslaan, met het besef, dat de waarde het zal winnen. Maar zoodra ik theoretiseeren ga, wil ik de dingen zoo scherp mogelijk tegenover elkaar stellen, ook al helpt of bewijst dat niets.

Denk in Zutfen vooral goed over dit risico na. Je hebt het, geloof ik, in je brief op een verkeerde plaats verondersteld, maar het zou onzinnig zijn, het bij een individu als onderget. te ontkennen; het zou onverantwoordelijk zijn, als ik je alleen maar glimlachend antwoordde. Trouwens, als je me niet *veel* waard was en als ik niet wist, dat je me achter de regels kon lezen, zou ik niet eens pogen je uit te leggen, waarover ik zelfs tegenover Eddy altijd gezwegen heb.

Dag! Rust middelerwijl flink uit. Groet de familie.

Zelf *veel* liefs van

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [17 mei 1933]

aant.

aant.

aant.

Lieve Menno

Prettig, dat je me zoo gauw en uitvoerig geantwoord hebt. Het wantrouwen is wel weer iets geslonken. Ik weet ook wel, dat ik niet de verhoudingen aangegeven hebt, zooals die voor jou liggen. Dat zou ik ook niet kunnen. Terwijl *ik het toch heel goed begrijp*. Ik weet ook wel, dat ik maar een heel klein gedeelte van wat ik aan je schreef, werkelijk meen. Eigenlijk alleen maar het verzet. Dat wantrouwen heb ik ook niet vaak zoo sterk en lang niet altijd, wanneer je eenige aanmerkingen lanceert, *meestal zelfs niet*. Ik weet ook best, dat deze dingen bij jou geen hoofdzaak zijn, ik *weet* alles *heel best*. Maar soms kan me dat allemaal niets meer schelen. Telkens komt dat wantrouwen dan weer bij me boven, kan het puik weerleggen, maar het gevoel blijft, waaruit ik dan weer moet concludeeren dat ik het toch allemaal *niet* weet. Tot slot

loopt alles dan uit in de bekende recalcitrantie, tegen mezelf eigenlijk. Vroeger uitte dit zich in geweldige driftbuien, waarbij ik allerlei waanzin bewust uitsloeg, iedereen uitschold, tegelijk erbij zeggende dat ik het heelemaal niet meende en best wist, dat het onzin was. Boven raasde ik dan nog wat uit, en alles was weer in orde. Maar wee degene, die het niet in ernst nam.

Tegenwoordig gaat dit allemaal wat kalmer, al blijft de portie onzin vrijwel gelijk. Het is wel een blijk van m'n groote vertrouwen in je, dat ik je die brief gestuurd heb. Een glimlachend antwoord zou ook glimlachend ontvangen zijn, maar dan ironisch.

Het verzet is het eenige dat au serieux genomen moest worden en ik geloof ook wel, dat je dit begrepen hebt. Eigenlijk een verzet tegen m'n eigen wantrouwen. Voorloopig gaat alles nu weer rustig verder, totdat de volgende uitbarsting weer gereed is. Och, alles zal zich vanzelf wel weer oplossen; voor het risico ben ik niet bang; spaar ons voor de rust. Als ik alleen maar zeker weet, dat je genoeg van me houdt en je zelf niet voor de gek houdt. Het zou anders wel beter zijn als de uiterlijke kant vanzelf sprak, maar Onze Lieve Heer heeft dat nu eenmaal anders bedokterd. In de praktijk misschien wat moeilijk gebleken, al die verschillende smaken enz. Last van overschatting van de geest heb ik nooit erg gehad; wat dat betreft heb ik een vrij ‘evenwichtige’ aanleg. En een flinke dosis oerinstinct zorgt ook wel voor een goede balans. Verder wel een *raar* mengelmoes.

Wanneer ik weer terug kom is nog niet bekend. Ik ben nog slap, gek, dat dat zoolang duurt. M'n keel is ook nog niet over. Gisteren was ik bij van Lennep. Hij heeft alles nagekeken en kwam tot de ontdekking: ‘streptococcen’. 't Zegt me niet veel, maar 't is een gemeene infectie. Alle verschijnselen kwamen uit, dus van griep geen sprake. 'k Mocht nog blij zijn er zonder uitslag te zijn afgekomen, hetgeen hij toeschreef aan het vele drinken dat ik de eerste dagen gedaan heb. 'k Moet oppassen, dat het niet meer terugkomt. Aspirine, gorgelen, warmte (met een electrisch lampje, mooie vertooning). Vermoedelijk blijf ik deze week dus nog maar hier; 't is ook zulk rot weer. Zaterdag of Zondag dus maar weer terug. 'k Schrijf nog wel even.

Maandag en Dinsdag was tante Bert uit den Haag hier. Heel genoeglijk. Martje werd zeer bewonderd. Ik blijf nog steeds op een afstand van H. Ed. vanwege de ‘streptococcen’. 'k Vind het een mooi woord.

Vader was in Eibergen Zondag, bracht een kiekje van Jan Ernst voor me mee. Verder krijgt Eibergen waterleiding en was er een nieuwe autobus gestolen.

Mineke werkt als een paard. 't Zal me benieuwen of ze 't zal redden. Vader heeft steeds vacantie. De baardman is weer naar Doetinchem vertrokken, was vrij goed in orde. Bert dribbelt steeds door huis.

De Kosters hebben geen schade bij mijn ziekte gehad, hetgeen ik ze ook niet gun. Het middagmaal werd mij à f 1 berekend. Daarvoor heb ik de eerste 4 dagen niets als soep gehad. 4 borden soep à f 4 is goed betaald. Maar 'k gun het ze van harte.

Verder geen nieuws hier. 'k Schrijf dus nog even, wanneer ik weer terug ben. Hemelvaartdag zou ik in Rotterdam kunnen komen; maar dat kunnen we nog wel nader afspreken. Heeft Truida al wat uit Haarlem gehoord?

Maakte je al een afspraak in Tiel? Leuk, dat je even opbelde!

Dag, tot ziens

veel liefs

Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [vermoedelijk 19 mei 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Leuk, dat je morgen komt. Je treft het alleen niet erg; alle mannen zijn weg. Vader is naar Groningen, Dick is naar Utrecht. Je zult je dus alleen met vrouwen tevreden moeten stellen. Mocht je daar geen zin in hebben, dan kun je je nog bedenken.

't Weer is heerlijk op 't oogenblik. Vanmiddag in de serre. 'k Knap goed op, zie er weer fatsoenlijker uit.

Dag, tot ziens. 'k Verheug me U weer te zien. Groet Truida.

je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [vermoedelijk 22 mei 1933]

aant.

Lieve Menno

De Maandag is al weer om, 't gaat van zelf, zooals je ziet. Je komt dus Woensdag, kunt hier in *elk* geval logeeren. De voorkamer is *vermoedelijk* bezet, (de broer van Mevrouw), maar je kunt op mijn kamer slapen en ik op m'n zitkamer; ik wasch me dan heel kuis op de badkamer. Mevrouw had hier tegen niets geen bezwaar, opperde het zelf. Ik heb het haar op de man af gevraagd. Je kunt dus doen, wat je wilt. Ik ben ± 2.15 thuis, maar je kunt er in elk geval wel in. *Ik* eet hier dan nog een boterham. Doe dus, wat je 't beste uitkomt, we hebben de tijd aan onszelf. 'k Hoop mooi weer!

Hoe is 't met de zenuwen? Werkt de machine goed?

Ik stuur het boekje ‘hierbij’, wist eigenlijk niet, of je 't nog noodig had. Zooeven heb ik naar Zutfen opgebeld, om te horen, hoe 't met Dick was. 't Gaat gelukkig beter, Mineke overdreef geloof ik wel eenigszins, maar hij is nog in Doetinchem in zijn bed. Verder alles goed. Vader ook nog even aan de draad gehad. 'k Heb onze komst Donderdag aangekondigd.

Verder geen nieuws. Tot Woensdag dus. 'k Vind het leuk.

Dag! Groet Truida.

tuut v. Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak

aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 23 mei 1933

aant.

R’dam, 23 Mei ‘33

Lieve Ant
De onverwachte scheiding in Utrecht verprutste het maken van een behoorlijke afspraak. Ik kom je halen uit de leeszaal, ± *half 5*. Kun je nog niet weg, dan lees ik ‘Den Gulden Winckel’ of ga zoolang naar de Turk.
Je maakt het je toch gemakkelijk, hoop ik, met het werk? Tot morgen dus.
Dag!
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, [19 juni 1933]

aant.

aant.

Zutfen Maandagmiddag

Lieve Menno
Zaterdagavond ben ik met Mineke naar Zutfen gereisd. Uit Eibergen kreeg ik bericht, ga daar dus deze week heen. Ik wilde Dinsdagavond, maar Bert is ziek. Kreeg Zondag erge angina, hooge koorts, 40.2 's middags. Ze is flink ziek. Ik ben dus aangesteld als verpleegster. 't Is druk, zoo'n klein kind er bij. Je moet zoo vreeselijk zorgvuldig oppassen voor besmetting.
Martje slaapt nu bij mij op de kamer, grappige gewaarwording. Vanmorgen om half 6 de wekker, was minder plezierig. Maar 't is een gezellig kind, zoo glunder en zeer blijmoedig. Vanmorgen heb ik haar in bad gedaan, zonder ongelukken afgeloopen. 'k Heb nu naar Eibergen geschreven, dat ik in elk geval niet eerder kwam dan Woensdagavond, maar 't zal wel Donderdag worden. We moeten maar even zien, hoe gauw Bert weer opknapt. Duurt het nog langer, dan ga ik Zaterdag wel met jou mee naar Eibergen en blijf daar na Zondag nog een paar dagen. Ik schrijf voor die tijd nog wel even. Mijn plannen worden nog weleens in de war gestuurd. Gelukkig, dat ik nooit zulke erge vaste plannen maak.
Dick is vandaag weer naar Doetinchem, ook niet erg lekker. Vader werkt ook met aspirin, moet morgen naar de ‘roode dominee's’ conferentie. 'k Hoop maar dat ik goed blijf.
Mineke en ik waren Vrijdag nog de heele dag aan zee. Heerlijk was het, lekker gezwommen, enz. 's Avonds naar het Kurhausconcert. We genoten Donderdag zéér

van Maurice Chevalier. Verder ook wel een aardig bijprogramma. Zaterdag goot het. 's Morgens naar de kapper, waar ik woedend vandaan kwam. 'k Heb zeer adrem van me afgebeten (wat ik anders nooit durf), maar kappers en vooral ‘artistieke’ zijn gauw in hun wiek geschoten. De man was razend op me. Met dat al heb ik een hoofd, dat van achteren zeer modieus is opgeknipt. 't Lijkt niets, zeer leelijk, en je kan me ongeveer in m'n hersens opkijken. Enfin, 't groeit wel weer aan, maar 'k zie er niet op z'n voordeeligst uit om op zicht te gaan.

Je moeder schreef me je te vragen, of ik jouw brieven uit je Tielsche tijd mocht lezen, als ik in Eibergen kwam. Dat lijkt me ook wel leuk. 'k Hoop, dat je toestemming geeft. 'k Weet niet of ik het zou doen, maar de onze zijn niet zeer talrijk en niet zoo kostbaar bewaard. Hoe had je 't in Amsterdam. Schrijf me maar eens gauw! Waar heb je gelogeerd?

Nu geliefde, ik moet weer eens theeschenken en ga er dan eens even uit, ik kom haast niet buiten, met al die liggende menschen. Schrijf je gauw eens, tot Woensdag dus nog hier, daarna hopelijk in Eibergen. In elk geval tot Zaterdag. 'k Schrijf nog wel even.

Dag! 'k Verlang wel een beetje naar je.
Dag hoor. Groet Truida.
Veel liefs
Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 20 juni 1933

aant.

aant.

R’dam, 20 juni ‘33

Lieve Ant

Met onsteltenis verneem ik van je tegenslagen op logeergebied! Ik hoop, dat Bert er gauw boven op zal zijn. Wensch haar namens mij het allerbeste! Het komt nu dus goed uit, dat je er juist bent. Wat je inzake Eibergen doet, hoor ik dan nog wel; ik heb er in ieder geval mijn zinnen op gezet, naar de Achterhoek te gaan. Zooeven heb ik H.B.S.A. geëxamineerd, met Vic v.V., die waarachtig ook hierbij te laat wist te komen! Maar ik heb het heele stel voldoende gegeven.

De reis naar Amsterdam viel anders uit dan ik gedacht had. Vooreerst was de Pen-club een zoodanige compromitteerende oudewijvenbeweging, dat ik nog voor de stemming over de moties ben vertrokken en onmiddellijk als lid heb bedankt. Ik zal je er mondeling nog wel eens details van vertellen. De kegelclub van Zutfen is nog schranderder, levender, pittiger dan dit milieu. Hoogtepunten: Alb. Draayer-de Haas en dr. Hein Boeken, de ééne dik en rood, de ander kindsch. Ook zag ik het smartelijk vertrokken gezicht van Ina Boudier-Bakker. - Daarna bleken de ter Haar's niet thuis te zijn. Ik had op de Pen-club Dick Binnendijk ontmoet en trof hem 's

avonds weer, toevallig, in ‘American’. Nu volgde, let wel, eindelijk de Groote Verzoendag. Wij dwaalden al pratend door Amsterdam en zetten een gesprek van voor twee jaar voort alsof er niets was gebeurd! Merkwaardig is alleen wel, dat hij met precies dezelfde problemen van vroeger *zit*. Huwelijk is bereids failliet (dit *sub rosa*); daarover heb ik naargeestige verhalen moeten hooren. Ook uiterlijk is D.A.M. B. dezelfde gebleven; hij heeft werkelijk veel van Max Donner, maar is *veel*minder verburgerlijkt en verstijfd. Intusschen houdt Z. Ed. nog altijd een wagen. Dat is toch wel prettig. - Met de laatste trein terug Zaterdag. Zondag met Wim gepasseerd.

Inmiddels kwamen er onheilspellende berichten van Eddy, die zijn laatste geld in een boekuitgave heeft gestoken, dat via prospecti verkocht moet worden. Er kwamen... *twee* bestellingen binnen! Nu moet de ongelukkige langs de huizen van doktoren, tandartsen en apothekers sjouwen, om het boek te ‘presenteeren’. Hij vond het verschrikkelijk, schreef hij me, maar er zat niets anders meer op. Ik heb nu vast 3 ex. van dat boek (zie ingesloten prospectus) besteld, om ze aan den man te brengen (à f 9). Als je dus een geneesman weet, die ev. bewerkt zou kunnen worden, schrijf me dan zijn adres vooral, want ik wil bovendien ook nog wat prospecti rondzenden.

Ik hoop morgen de epiloog van mijn boek te schrijven; dan is het af en ben ik voorloopig ‘werkeloos’. Zou je er voor voelen, dezen zomer naar Sils Maria te gaan, voor een paar dagen? Ik wou zoo graag eens zien, waar Nietzsche gewerkt had, en het schijnt een schitterend mooie natuur te zijn. Enfin, ik voel er voor, ook reizen zooveel mogelijk te improviseeren.

In ieder geval wacht ik nu op nadere berichten van je.

Het beste, en veel liefs van

je Menno

Groet allen zeer hartelijk! Van die brieven uit Tiel begrijp ik niet goed. *Natuurlijk* mag je ze lezen! Ongunstiger dan ik mij nu voordoe zal ik toch daardoor wel niet worden?

Vind je tijd ‘Dumay’ te corrigeeren? *Niet* alleen drukfouten, maar ook thee, baby's etc. etc.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Eibergen]

Rotterdam, 23 juni 1933

aant.

R’dam, 23 Juni ’33

Lieve Ant

Ik kan Zaterdag den trein van kwart over één halen en ben dan *17.28* in Eibergen. Verwacht je daar aan het station te zien!

Mooi, dat het met Bert zoo snel en zoo goed verloopen is. Je moet nu in Eibergen maar niet al te veel visities maken, maar veel van de landelijkheid profiteeren. Het zou, dunkt me, wel eens mooi weer kunnen worden morgen.

Ik heb Woensdag de epiloog van het boek geschreven en mezelf daarmee tot werkelooze gepromoveerd. Eigenlijk kan alleen *die* vrijheid mij een volledig vacantiegevoel garandeeren. Vandaar dat ik gisteren allerlei prospecti voor Eddy verzond en - zoowaar heden al een bestelling boekte! Dat is één meer dan hij zelf, want de arme had na twee dagen loopen *nihil* verkocht. Hij en Bep komen in ieder geval in Augustus in Holland terug, want ze kunnen het niet meer uitzingen. Ik ga nu Maandag nog eens met Zijlstra praten over een mogelijk correctorsbaantje voor hem; tegelijk hoop ik dan den 'Politicus zonder Partij' te plaatsen.

Ingesloten nog eenige mij door Eddy gezonden documenten, die je wellicht zullen vermaken.

Tot morgen dus!
Veel liefs van
je Menno

Groet de ouders. Is het hek er al? Als ik hun was, zou ik daarover nog maar eerst eens peinzen.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

Eibergen, 23 juni 1933

aant.

aant.

L.M.

Deze is dienende om je te overtuigen dat ik in Eibergen zit. 'k Heb het hier prettig. Vanmorgen bij tante Bertha op bezoek geweest. Vanmiddag moet de notaris er aan gelooven, maar voor die fuif [?] ga ik een eindje met Laelaps wandelen. 't Weer is niet naar mijn zin. Gisteravond vroeg naar bed, lekker uitgeslapen. Morgen kom ik je dus halen. 'k Vind het leuk, dat je komt.

Groet Truida.
Dag! Tot ziens.
Je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber

Rotterdam, 25 juni 1933

aant.

R'dam, 25 Juni '33

Lieve Antonia Faber
Hierbij bericht van mijn behouden overkomst. De reis naar Brussel zal hoogstwaarschijnlijk *niet* kunnen doorgaan, omdat de rector mij een eindexamen tot Zaterdagmiddag half 5 heeft opgedraaid. Als het dus voor zaken niet erg noodig is, ga ik niet, want het is dan een heen-en-weer reizen zonder verblijf, dat de moeite [niet] loont. - In dat geval zou ik, gesteld dat jij daar werd vastgehouden, om negen uur in Zutfen kunnen komen.
Vanmiddag bij Zijlstra sombere tijdingen. Hij heeft geen baantje voor Eddy, zit met te veel personeel vanwege de malaise. *Forum* kost te veel geld, moet dus verdwijnen of de honoraria moeten *tot* minstens 1/3 verminderd worden. Mijn manuscript heeft hij ter lezing.
Ik hoor dus nog wel iets van je.
Veel liefs van
je Menno

Hart. gr. aan het huisgezin, het beste met het echtpaar Bartling!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

Zutphen, 28 juni [1933]

aant.

aant.

28 Juni Woensdag Zutfen

Lieve Menno
Gezellig, dat je even schreef, ik was zeer verrast, vooral met het mooie opschrift. Ik weet nog niet wanneer ik weer terug ben. In geen geval vóór Vrijdag. Bert ligt nog in bed, ze is zóó lui, ik krijg haar met geen stok het bed uit. De baardman is weer wat opgeknapt, is weer naar Doetinchem verdwenen. Vader is naar de Kamer. Mineke werkt zich dood. Gisteren heb ik de heele middag en avond algebra gedoceerd, en sommen gemaakt met drie vergelijkingen. Vanavond houd ik een referaat over het ontstaan van ons land, ter voorbereiding van een aardrijkskunde repetitie.
Indien ik tot Zaterdag moet blijven, zou het erg leuk zijn als je Zaterdag kwam. Maar als het eenigszins kan kom ik Vrijdag terug, 'k heb er een beetje genoeg van, kom hier tot niets. Aldoor is er weer iets anders en als ik klaar ben komt er altijd bezoek. 'k Ben een beetje moe. 'k Erger me dood eraan, maar 't is nu eenmaal zoo. 'k Slaap niet genoeg. Dan kom ik Zaterdag maar in Rotterdam, is óók gezellig. Tenminste dat vind ik. 'k Moet mijn boeltje ook eens in orde brengen in Scheveningen, 't is Zaterdag waarachtig al 1 Juli. 'k Ben nog zeer tevreden over mijn bezoek in Eibergen.
Vervelend resultaat van het bezoek bij Zijlstra. Zou van Kampen ook een plaats hebben voor Eddy? Wordt het salaris van Bouws ook verminderd? 't Is een strop

voor diverse medewerkers. Hoe gaat het met de verkoop van het boek? Zijn er al weer bestellingen binnengekomen?

Ben je Vrijdag nog in den Haag? De reis naar Brussel gaat dus vermoedelijk niet door. Ik hoor het anders nog wel. 'k Beleef hier weinig, kom de deur niet uit.

Schrijf nog maar eens even. Ik meld nog, wanneer ik terug ben.

Groet Truida.

Veel groeten, tot ziens!

je Ant

'k Moet opeens denken aan het dreigement van Li aan jou adres. 'k Hoop nog eens, dat je in de buurt van je schoonmoeder komt te wonen en er een kind op na houdt! Waar wou je die schoonmoeder vandaan halen.

'k Moet nog lachen! Dag!

'k Heb je zeer lief!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 29 juni 1933

aant.

R’dam, 29 Juni ’33

Lieve Ant

Hartelijk dank voor je brief. Inmiddels kreeg ik weer berichten van Eddy, die het toch wel wenschelijk maken, dat ik even met hem praat over alles en nog wat. Ik ga nu maar 's avonds *21.13* naar Brussel (Zaterdag). Ongeveer 6 uur hoop ik vrij van examens te zijn; we zouden dan gezamenlijk in den ‘Korf’ kunnen eten. Maar kun je Zaterdag niet vroeger hier komen, al dan niet uit Zutfen? Zie maar, ik ben 's middags n.l. tusschen 1 en ½5 ook thuis.

Dit is in haast, opdat het je nog via den nachtposttrein met de eerste bestelling bereike. Eindexamen gymnasium deels achter de rug, met een goedkeurend pluimpje van den gecommitteerde; het ging ook gesmeerd tot nu toe.

Vrijdag kom ik maar niet in den Haag, want ik moet het stuk van Eddy nog afwerken. Alles nader mondeling!

Veel groetjes (!) (dit glipte mij uit de pen, in een bui van oneindige verteedering) Veel liefs en een vergezicht op Sils Maria!

je Menno

Groet het gezin. Uit Eibergen schreef men, dat je komst als een verluchting gewerkt had. Ik heb niets dan bewondering voor je diplomatieke talenten. Dit is *gemeend*; het vervult me met groote hoop, dat je ook met mij goed zult weten om te springen. Al ben ik moeilijker en gemakkelijker dan zij. (wat een naar wijfje!)

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [29 juni 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

Ik blijf hier maar tot Zondag. Bert had gisteren weer 38, dus het is nog niet in orde. Als ik nu wegga ben ik bang, dat het weer opnieuw zal beginnen. Vandaag is alles best, morgen kan ze dus eens opstaan.

'k Zou 't leuk vinden, als je Zondag kwam, we kunnen dan samen terug gaan. Mocht je nog naar Brussel gaan, schrijf dat dan nog even, ev. zou ik Zaterdag ook nog wel kunnen.

Ingesloten een mooie foto van een parmantige Antje. 'Wie doet me wat'.

Als ik dus hierop niets meer verneem, haal ik je Zaterdagavond 9.07 van de trein. 't Is een drukke week voor je, Donderdagmorgen + Zaterdagmiddag les [?]! Gelukkig, dat het boek af is.

Groet Truida
dus misschien tot ziens.
Dag! veel liefs van
je Ant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Zutphen], [na 29 juni 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno

We schrijven weer zoo gezellig langs elkaar heen. Ik weet nu niet meer, wat ik doen moet, blijf dus maar tot Zondag hier. 't Is ook wel beter. 'k Vind het jammer, dat je niet komt, maar voor Eddy is het veel prettiger, dat hij je *zelf* even spreekt. Doe ze veel groeten. Ik ga nu Zondagavond naar Scheveningen en kom dan Woensdag in Rotterdam, tegen de koffie. We moeten dan ook een uurtje wijden aan zakelijkheid. 't Is nog maar kort en de 15de moet mijn boeltje weg zijn uit Scheveningen.

Bert is weer op, het gaat nu goed. 'k Wil nu ook wel eens weer weg. Mineke zwoegt, vanavond moet ik natuurkunde met haar instudeeren, ze wordt zenuwachtig en knijpt 'm reusachtig. 'k Weet niet of 't wel zal lukken, ze staat wel half. 't Is te hopen voor 't kind. Vanmiddag was pg. v.d. Sluis op bezoek met echtgenoote.

Nu geliefde, 't beste maar, toch wel leuk van dat pluimpje. Vooral bedankt voor de 'Groetjes' ik proef de genegenheid. Veel goeds. Stuur een ansicht uit Brussel naar Scheveningen.

Tot ziens dus.
Dag. Veel liefs
je Ant

Groeten van Mineke.

'Men' vindt het jammer dat je niet komt!

'k Ga eens in een Baedeker op zoek naar Sils Maria. 't Lijkt me best! Dag!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Scheveningen)

Brussel, 2 juli 1933

aant.

aant.

L.A.
Hartelijke groeten van hier!
je Menno

Tot ziens in Augustus!
Bep

Jan van Nijlen

Eddy *p.o.*

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

Rotterdam, 3 juli 1933

aant.

R'dam, 3 Juli '33

Lieve Ant
Op mijn briefkaart uit Brussel, die je hoop ik bereikt heeft, wou ik eigenlijk niets schrijven, omdat ik geen tijd had. Het was overigens een kort, maar prettig bezoek. Bep en Eddy (Bep was nog een dag gebleven) waren beiden wel overtuigd van hun desolate positie, maar niet erg down. Ik logeerde koninklijk in 'Albert I', maar sliep niet meer dan een paar uur, zoodat ik me vandaag uiterst slaperig voel.

Je komt dus Woensdag voor de koffie. We kunnen dan, dunkt me, het beste 's middags ‘practisch de stad ingaan’, o.a. naar het stadhuis, waar ik snel papieren moet halen om te kunnen ondertrouwen.
Woensdag alles mondeling uitvoeriger.
Dag!
Veel liefs van
je Menno

Je hebt zeker vandaag in de zon gezeten? Benijdenswaardig. Ik heb een *pak* met plus fours besteld. Experiment!
Eddy's nieuwe roman heet ‘Ducroo’. Ik kom er in voor onder den naam *Wijdenes*.
Heb je de proeven van Dumay gecorrigeerd??? I hope so.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Ant Faber
aan
Menno ter Braak [Rotterdam]

[Scheveningen], [5 juli 1933]

aant.

aant.

Lieve Menno
De boodschap per telefoon per mevr. Koster ontvangen. 'k Heb direct even geschreven en Zaterdagavond besproken. Verder bedacht ik me in de trein, dat ik Zondagavond wel door kon gaan naar Purmerend, de Kloet. Ik verlies dan de minste tijd. Heb jij eigenlijk al vacantie Maandag. Je zou me dan eventueel Maandag kunnen halen in Purmerend. Ik vrees echter, dat je het verblijf dan te langdurig vindt. We moeten er eigenlijk wel even heen, jij ook bedoel ik.
Enfin, ik schrijf vrijblijvend en bel Zondag even op. Anders moet het de volgende week nog, en nu is het zoo vlak in de buurt. Denk er maar eens over na.
'k Ben tevreden over onze activiteit van deze middag. Ik heb nu een eenkamerwoning, waar een ongelooflijke wanorde heerscht.
Goede reis morgen en pas maar goed op ze. Tot ziens dus Zaterdag. Heb je eerder een beslissing klaar aangaande Purmerend, schrijf het dan even.
Dag.
je Ant

Vergeet niet te zeggen aan de Bijenkorf man, dat de zaak geverfd wordt, want de man krijgt anders een flauwte. Dag dot!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Scheveningen]

[Rotterdam], 6 juli 1933

aant.

Donderdagmorgen

Liefje
Twee dingen vergat ik nog. 1º Neem Zaterdag de Bijenkorf-schoenen mee om te ruilen, en 2º maak zoo gauw mogelijk een afspraak met je huisdame over de huur van Sept, anders heb je daarop geen verhaal, als ze je het heele bedrag wil laten betalen. En geld, waar je geen pleizier van hebt...etc.!
Tot Zaterdag dus. Mijn vulpen is nog steeds stuk.
Dag!
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber (Zutphen)

Scheveningen, 20 juli 1933

aant.

aant.

L.A.
Vingerkommen en *wijnglazen*gekregen; gelieve deze van de lijst te schrappen!
Dag!
M.

Oom J. en tante L. hebben toegezegd.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

Rotterdam, 20 juli 1933

aant.

aant.

Rotterdam, 20 Juli ’33

Lieve Ant
Gelukkig: het examen is achter den rug en ik ben niet voor niks bezweken. De jongetjes hebben allemaal goede cijfers behaald. Nu nog de vergadering en dan sluit ik definitief. Jammer, dat ik deze dagen niet op het grasveld kon ‘voor-bruinen’! Het is nu op het bovenhuis vrij ongenietbaar.

De bedden zijn er nog niet, ik slaap nu maar zoolang op den grond. Op een matras natuurlijk; dat bevalt me heel goed. Het woord ‘bruidegom’ verbuig ik dagelijks, maar het zegt me minder dan het feit, dat ik je liefheb. Hoe gaat het jou? Begin je moed te herkrijgen op een voortzetting van het leven onder andere condities, maar met dezelfde vrijheid? Ik ben nog steeds wonderbaarlijk angstvrij, zoo overtuigd ben ik van je ‘loyaliteit’. De heer E. du Perron schreef mij, ook jou, niet te versagen door ongewenschte belangstelling; hij was die glansrijk te boven gekomen.

Het schaakspel kon ik niet vinden! In het bewuste laadje heb ik wel gedolven, maar er dreigde een lawine; toen ben ik, als toekomstig Alpinist, teruggedeinsd. – Ik heb nog veel te doen hier, ben voortdurend bang iets te vergeten. Onderwijl heeft Coster in ‘De Stem’ van deze maand mij alweer uitgemaakt, naar aanleiding van ‘Dumay’. Mij ontbreekt ‘de straal-van-God, die soms in de oogen der hoeren flitst’. Ik blijf kalm.

Als ik het eenigszins halen kan, kom ik dus Zaterdag met den trein van 17.46 in Zutfen. Ik hoop dan ook informaties te hebben ingewonnen over het reizen naar Sils. Vanmiddag bieden Truida en Tine ons iets aan, dat ik zelf kan uitzoeken. Daartoe gaan we aanstonds naar den Haag.

Tot Zaterdag dus! Als ik iets vergeten heb, komt het door de enorme hitte, die alle gedachtenconcentratie onmogelijk maakt.

Groet allen!
Veel liefs van
je Menno (bruidegom)

Adverteert
in de
Zutphensche Courant

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant Faber [Zutphen]

[Rotterdam], [na 22 juli 1933]

aant.

L.A.

Hierbij een brief van Bep over den ‘Politicus’, die je wel zal interesseeren; er komt o.a. een hypothese over jou in voor, die misschien niet gek is. Breng je den brief Maandag weer mee terug?

Er komt net een groote koffer binnenloopen, ik geloof een cadeau uit Hengelo. Gisteren heb ik een hoop enveloppen geschreven en postzegeltjes geplakt.

In haast, veel liefs van
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak

aan
Ant ter Braak-Faber (Zutphen)

Parijs, 19 mei 1934

aant.

aant.

Zaterdagav.

L.A.
Goed aangekomen, [onleesbaar] gereisd met jhr. Raab, denwelke uitgenoodigd voor 28 mei. Is wel geschikt en wil je helpen ‘dienen’.
Eddy misgeloopen aan het station. Vanavond eten wij bij Malraux.
Dag! Gr. gr. gr.
Je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber (Den Haag)

Versailles, 20 mei 1934

aant.

aant.

Versailles is heel mooi
’t Geboomte ver van wild;
Maar toch verlang ik steeds
Naar U, my little child!
schil*t*?
Wilde hij zeggen ‘schild’?
Men laat soms ongewild,
Zegt Freud, de sleutel glippen
Van ’t hart doorheen de lippen.

Menno
VanderStoep
BepvdS-deR.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber [Zutphen]

Eibergen, 28 december 1934

aant.

aant.

Eibergen, 28 Dec. ’34

Lief Spuibje

Ik heb eenige dagen van hardnekkig werken achter den rug en ben diep in het tweede bedrijf doorgedrongen. Nu heb ik vandaag een kleine inzinking en die heb ik maar gebruikt om een stuk voor de krant te schrijven; mijn geweten begon mij toch een beetje te kwellen, als ik aan den goeden Hein dacht. (Overigens verscheen er nog een misselijk ingezonden stukje van Chris Lebeau over het geval Campendonk, waar ik ook nog op moet reageeren). – Onder mijn oogen (ik zit in de logeerkamer) heeft Hendrik zoo juist twee vitale jonge haantjes gedood, wat mij weer aan het denken bracht over het betrekkelijke van onze pacifistische neigingen. In ‘De P.krant’ ben ik nu zoover, dat de professor binnen moet komen. Je chef van de zetterij heeft zijn communistische ideeën al uitgekraamd; maar de scêne met den professor moet de hoofdschotel worden, waaruit de rest volgt.

Er kwam een brief van de Lewins, vanmorgen. Zeer mistroostig over Polen en de relaties *met* Polen; en niet zeer hoopvol voor de toekomst. Ik zal de brief Maandag meebrengen. Zij schijnen, volgens die brief tenminste, zich vaak te vermeien in de schijnsels van het Pomonaplein.

Gisteren was er een uitvoerige dialoog tusschen de oudelui eenerzijds en Victor-Truida anderzijds, waarin Wim en ik ons als bijfiguren zoo nu en dan mengden. Zij wilden n.b. nog deze week onderhuwen! Waarom weet niemand precies, ook zij zelf niet, geloof ik. De oudelui wenschen daarin niet toe te stemmen. Nu is voorloopig alles weer opgeschoven tot Maart. Het huwelijk schijnt hen toch wel geweldig aan te trekken. In alle opzichten kan ik Victor nog niet apprecieeren, moet ik zeggen. Hij heeft iets van een pasja, en is geweldig sloom; het zou dunkt me niet heelemaal onmogelijk zijn, dat hij zich als de nood aan den man kwam kalmpjes door Truida liet onderhouden. Maar verder is hij toch ook weer heel geschikt, al valt zijn haar op de raarste plaatsen uit. – Zijn ‘Theo Fischer’ heb ik gelezen; het is niet onaardig, en ik ben er zwak voor, omdat het niet lang en niet slecht is.

Vandaag kwam ook het NTB met mijn artikel, door Schwarzschild nog een beetje bijgevijld, maar toch met de opmerking voorzien, dat ‘der Autor es selbst in deutscher Sprache schrieb’. Dat schijnt dus geen gewoonte te zijn. Doordat Schwarzschild er nog wat aan knoeide, lijkt het mij mooi Duitsch!

Rust je goed uit? Ik vind deze onbillijke vacantie toch wel erg prettig. Met de *grootste* genegenheid denk ik aan je, al ben ik soms opeens vergeten, dat ik gehuwd ben. Het laatste lijkt me geen kwaad teeken. – Wim is vanmorgen weer afgereisd, na luid gekuch onder het scheren.

Nu, spuibje, ik denk Maandag om 12 uur (kijk trein maar even precies na) in Zutfen te arriveeren. Hoop je aan den uitgang te zien!

Een warme omhelzing, en h. gr. voor allen

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber (Den Haag)

Parijs, 21 juni 1935

aant.

aant.

L. Sp.
Hedenmiddag met Jan Gr. de Italiaansche tentoonstelling bezocht. Prachtige dingen, zeer tevreden. Heerlijk warm weer, café's buiten ideaal.
haast, veel liefs
Menno

Jan

Maar er schijnt al weer onweer te komen!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber (Den Haag)

Parijs, [22 juni 1935]

aant.

aant.

Zaterdagmorgen

L.Sp.
Het Congres is een soort monster-massabetooging voor iets, dat niemand duidelijk is. Zeer angstig, voor een enorme zaal met een microfoon zal er in het Fransch hedenavond door mij gewauweld moeten worden.
Maandag kom ik terug. Het weer is schitterend gebleven.
Dag! Groet B. en M.
Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber [Zutphen]

Eibergen, 30 december 1935

aant.

aant.

Eibergen, 30 Dec. '35

Liefje

Hierbij (het rijmt) het beloofde briefje. Ik heb niet erg veel te vertellen, want ik heb niet veel anders gedaan dan vegeteeren en helaas voor Het Vad. werken. Het stuk van Marm [?] is vertaald, wat me een heelen middag kostte, en vandaag moest ik mijn Zondagsartikel al weer maken. Ik heb het maar gehad over '300 Negerslaven'. Ook dat is al op de post. Nu zijn er verder geen plichten meer, voorzoover ik zien kan. Morgen hoop ik nu weer te kunnen schrijven.

Henny en Rien Marsman (de laatste facultatief, want zij is nog ongesteld) hebben gevraagd, of zij het week-end van 4-5 Jan. bij ons konden logeeren. Hun tocht naar Brussel gaat n.l. niet door. Ik heb hun geschreven, dat het mogelijk was. Er is toch niets anders?

Verder is Wim hier onlangs teruggekomen met den trein, na zijn auto al bij Borculo (op de *heenweg*!)geruïneerd te hebben achtergelaten. De motor is absoluut vernield, zoodat de reparatie nu liefst f 120 kost! De 'kachel' wordt 'opgestookt'

(d.w.z. gesleept) naar den Ford-dealer in Enschedé en is dan niet voor Zaterdag a.s. klaar! Z.Ed. zal dus met ons Woensdagav. per trein terugkeeren en dan Zaterdag weer naar het Oosten reizen. Een fraaie geschiedenis. Alleen Victor moet geheel kalm zijn gebleven bij de ramp; zij hebben trouwens met een huurauto den trein in Zutfen nog kunnen halen. Een en ander wekte ontsteltenis, maar ook vermaak.

Ik heb vannacht gedroomd, dat Malraux een Engelsche dame was, met valsch haar en lange rokken. Wat zou dat beteekenen? Het gekke was, dat ik me absoluut niet verbaasde over het feit, maar wel even dacht: 'Hoe is het mogelijk, dat ik haar voor een man heb aangezien, vroeger?'

Ik kom in Zutfen al vrij vroeg, a.s. Nieuwjaarsdag, want de trein van 11 loopt niet, de wagen is onklaar en 3 uur is me te laat, gegeven het verlangen je weer in de oogen te zien. Dus zal ik al aan het station zijn te vinden om *9.46*. Maar blijf gerust slapen, ik vind mijn weg wel!

Mijn nieuwe agenda (met *Wereldklok*) heb ik vandaag ontvangen. Het jaar 1936 kan beginnen. Op het oogenblijk, dat ik dit schrijf, is het te Athene 10 ½ uur en te Peking 4 ½ uur in den morgen. Hier is het 8 ½ uur.

Nu, tot overmorgen! Wij zullen hier volgens nu al nauwkeurig gefixeerde uurtabel het oude jaar uitzitten. In Zutfen gaat alles minder nauwgezet, gelukkig. Maar ik zal probeeren niet vervelend te zijn.

Dag! Ik omhels je en verwacht je Woensdag in zwarte jurk en blauw gestoomd kraagje.

je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber (Den Haag)

Parijs,[29 mei 1936]

aant.

aant.

Vrijdagav.

L.A.
Welbehouden aangekomen na onderhoudend gesprek met een zekere heer Goorcate. De kadetjes zijn in de denkbaarst goede aarde gevallen, alleen had Goorcate erop gezeten, wat de smaak vertroebelde.
Ik logeer op een fraai kamertje 7 hoog! De trein van *Dinsdagmiddag* in Den Haag zal me zeker terugbrengen!
Dag!
M

hart.gr. van E. en B.!

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber

[Den Haag], [18 oktober 1938]

aant.

aant.

18 oct.

Liefje,
In der haast een klein bewijs van mijn durende en groeiende genegenheid, voor het vertrek van de nachtpost. De Greshoffs zijn juist vertrokken; hun verblijf heeft zich in allen voorspoed voltrokken <3x trekken excuse me>. Gisteren waren Jan en ik te gast bij Vestdijk, die 40 jaar oud werd. Zijn concubine bood ons kummel en taartjes aan, het was heel gezellig. Ik zal haar een volgende keer met hem mee-inviteeren, dus dan moet je een praatje met haar maken!
Heb je het telegram van Coclico ontvangen? <Coclico verschuilt zich overal, hij *rouwt*.> Hij stond er op om je te telegrafeeren, hoewel ik het hem heb afgeraden, omdat het je bij aankomst misschien zou doen schrikken. Maar hij was niet te bewegen van het plan af te zien; 'Want', miauwde hij, 'als zij over de schrik heen is, zal zij het toch wel aardig vinden, dat ik haar afwezigheid bijna ondragelijk vind en op deze manier van mijn sympathie doe blijken.' Toen heb ik maar toegegeven.
Je kaart van de boot hebben wij met genot gelezen. Alles loopt hier tot dusverre op rolletjes. Mineke heeft fraai gekookt, zoodat zij verschillende complimenten heeft geïncasseerd van de gasten.
Eerst had ik gisteren door je vertrek melancholische neigingen, maar het is weer bijgetrokken. Toch zal ik het *heel* prettig vinden je weer te zien opduiken.
Er was ook een briefkaart uit Eibergen; men had daar weer in lang niets gehoord. Stuur die beiden eens een berichtje uit het Noorden! Zij zullen het zeer op prijs stellen.
Nu, schatje, ik moet dezen brief snel in de bus werpen, onder stormgeloei. Mineke en Coclico zenden hun hartelijken groeten en wenschen je veel voorspoed.
Veel liefs van je
verweduwde, maar zeer liefhebbende

Menno

hart. gr. ook aan Mans & eega.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber

[Den Haag], [vermoedelijk 21 oktober 1938]

aant.

aant.

Vrijdagmorgen

Schatje!

Hartelijk dank voor je (zij het dan ook bescheiden) levensteekens! Je hebt zeker niet overmatig veel tijd om meer te laten hooren, maar dat komt ongetwijfeld mondeling dik terecht, denk ik. Alles gaat hier heel behoorlijk, maar toch is de 'nervus domus' (zenuw van het huis) afwezig, dat blijkt uit alles. Mientje is uitstekend op dreef, dat moet ik zeggen.

Vanmorgen een beroerd bericht van Bep uit Bandoeng. Eddy is plotseling zwaar ziek geworden, heeft hartaanvallen gehad, en daarna longontsteking gekregen, zoodat hij nu (de brief is natuurlijk van Vrijdag j.l.) in het ziekenhuis ligt. Hij mag zich in niets vermoeien, zelfs mijn brief mocht hem nog niet worden voorgelezen, schrijft Bep; hij krijgt injecties om te slapen. Het rare is, dat je absoluut niet weet, hoe het nu ermee staat, want de berichten gaan voor zulke dingen toch weer veel te langzaam. Ik heb vanmorgen een telegram gestuurd met beterschapswenschen.

Gisteren heb ik met Salden in de stad gegeten en de toekomst met hem besproken. Het zal er n.l. wel van komen, dat hij bij Piet Zwart weggaat, want die buit hem gewoon uit. Ik heb hem gezegd, dat ik hem die f 20 in de maand desnoods kon garandeeren; de Van Rantwijks willen daartoe ook bijdragen. Wij hebben bij de Chineezen Indisch gegeten; hij vond het erg lekker.

's Avonds bezochten we Peter den Grooten, die zeer de moeite waard is. Een verademing zelfs wel in al het conventioneele filmgedoe, moet ik zeggen. Je moet er vooral heen gaan, hij is geprolongeerd.

Ik mis je toch wel zeer. Al kan ik, wat de praktijk betreft, gemakkelijk weer in een vrijgezellenbestaan terugkeeren. Maar de 'temperatuur' van het huis en het leven is dan veel lager.

hart. gr. enz., ook van mijn huishoudster
je Menno

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
Ant ter Braak-Faber

Den Haag, [14 mei 1940]

aant.

aant.

Lieve Antje

Ik maak een eind aan mijn leven, je weet waarom. Alles wat er tusschen ons gezegd moest worden, is gezegd; ik kan niet verder gaan.

Groet *alle* vrienden. Ik heb zooveel vrienden gehad, daarom was mijn leven volkomen goed, maar *vooral* door jou.

Dag! je Menno

Origineel: Muiderberg, Particuliere collectie